

ૐ
શ્રી પરમાત્મને નમઃ

શ્રી નવીન

હિદય-ખાળા

નાટક.

અને

સૌ-પ્રવિતા

નં. વેલ.

લેખક.

જોવિંદલાલ ખાલાભાઈ થોડકરી.

પ્રમિદ કર્તા,

મણીલાલ ઘેલાભાઈ સાફી.

અથવા અમદાવાદ.

આવૃત્તિ બીજી

સંવત ૧૯૬૩

સને ૧૯૦૭

અમદાવાદ

શ્રી હવર્થ યુબિલી પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં
પરી દેવીદાસ હમનલલે પ્રાપ્ત.

ચલારૂલી બનેલી કિંમત રૂ. ૧-૦-૦

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાષ્ટ્ર વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૮૦૫

વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ ઉદયબાળા બા.૨૩

વિષય કે - ૨

શ્રી નવીન હિદયબાળા

યાને
પૈસા અને કર્મનો સંવાદ.

ગાયન, ભાષણથી ભરપુર.

લેખક,

ગોવિંદલાલ બાલાભાઈ ચોકસી.

પ્રસિદ્ધ કર્તા,

મણીલાલ ઘેલાભાઈ સાહી.

અંગપોળ અમદાવાદ.

આવૃત્તિ ત્રીજી

સંવત ૧૯૬૩

સને ૧૯૦૭

અમદાવાદ

ધી હાયમંડ જ્યુબિલી પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં

પરી દેવીદાસ હમનલાલે છાપ્યું.

મૂલ્ય ફક્ત આઠ આના.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કોપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૯૭૪

આ પુસ્તક સને ૧૮૬૭ ના ૨૫ મા આક્ટ પ્રમાણે ૨૭૯૨
કરાવી સર્વ હક છપાવનાર સાશી મણીલાલ
ધેલાબાઈએ પોતાને સ્વાધિન
રાખ્યા છે.

પ્રસ્તાવના.

આ કલ્પિત રાજવંશી નાટકની બુક પ્રથમ ખંડાર પાડવાનો અમારો એ હેતુ છે કે કેટલાક માણસો પૈસાના હંકારમાં છટી જઈ કર્મને ખોટું માને છે અને પૈસાના મદમાં પુત્ર વિગેરેની નહીં દરકાર કરતાં તેને દુખ દે છે અને કર્મને ખોટું માને છે માટેજ આ બુક મેં મારા આર્થ જનુઓને ખાશ ખોધ લેવા માટેજ ખંડાર પાડી છે.

આ બુકમાં નીમકદમરા નોકરનાં કાવત્રાથી તેની છેવટે શું દશ થાય છે તે તથા નીમકદવાલ નિત્રની નિત્રતાથી મીત્રને કેટલો હાયદો થાય છે તે તથા કર્મના આધારે રહી કર્મ અજમાવતા તેને શું શું ફાયદા મળે છે તથા કર્મને ખોટું માનનારને આખરે કેવા પ્રસ્તાવા કરવા પડે છે અને છેવટે કર્મને કબુલ કરવું પડે છે તથા ગંભીરી બ્રહ્મણની ગંભીરથી કેવી રીતે આનંદ થાય છે વિગેરે વિગેરે વિષયો લખી મેં આર્થજનુ સમક્ષ આ બુક ખંડાર પાડી છે તો સદગુણ વાંચક જુદો તેમાંથી યોગ્ય યોગ્ય સાર કીડી-ઓની માફક ચંપજઈ યોગ્ય યોગ્ય સાર ગ્રંથ કરશે એવી આશા છે.

આ બુકમાં આખ દોશથી કાંતોમાત્ર વિગેરે જુદો આવી ગણ હશે માટે સુધારી વાંચક કૃપા કરશે એજ વિનંતી.

લી. સેવક,

ગોવિંદલાલ બાત્રાબાઈ--ચોકસી.

હા. દાવની પોળ જગાબાઈની પોળ

અમદાવાદ.

વાંચનના સોળીનોને ખુશખબર.

વાંચવા લાયક પુસ્તકો.

પરમાર પૃથુસિંહ (સતીમેના) ભાગ ૧ લો. રૂ. ૧-૪-૦	
પરમાર પૃથુસિંહ (સતીમેના) ભાગ ૨ જો. રૂ. ૧-૮-૦	
સૌભાગ્ય સવિતા અને નરુણ પુરુષ. ... રૂ. ૦-૧૨-૦	
ધર્મ ગુપ્ત નોવેલ (લક્ષ્મીરસથી ભરપુર)... રૂ. ૦-૮-૦	
ચંદ્રમણી યાને સંસાર સુધારક સાર.... રૂ. ૦-૮-૦	
સુદરમણી અત્યુત્તમ નોવેલ ... રૂ. ૦-૪-૦	
પ્રેમઘેલો અથવા પ્રેમથી પીડાતો પંથી ... રૂ. ૦-૫-૦	
મનહર માતી નોવેલ ... રૂ. ૦-૪-૦	
લાગ્યવાય અભયસિંહ ... રૂ. ૦-૪-૦	
લાલ અને ઠનળા. ... રૂ. ૦-૪-૦	
સીબોધ ચાર સ્ત્રીની વારતા. ... રૂ. ૦-૨-૦	

આ શીવાય અમારે ત્યાંથી ઘણી જાતના પુસ્તકો નીચેના શરનામેથી રોકડી કાંમતે ગગર વી. પી. થી મોકલવામાં આવશે; કેમ કે વેહેપારીને સામટા લેવા હશે તેને પ્રાકૃત લાભ મળશે.

ગાવીદલાલ બાલાભાઈ ચૌકસી.

૩૦ ઢાળની પોળ જમાલાઈની પોળમાં અમદાવાદ.

શ્રી પરમાત્મને નમઃ

ઉદ્ય-ખાળા નાટકની પ્રવેશચાર હકીકત.

પ્રવેશ ૧ લો—સુત્રધાર અને નટીઓ ખેડ બજવવા ઇશ્વર પ્રત્યે પ્રાર્થના.

પ્રવેશ ૨ જો—મેવાડના રાજા કેદારસિંહની કચેરી, પૈસા અને કર્મનેા સંવાદ, પૈસા મ્હોટો ઢહી, સર્વ કચેરીનું કેદારસિંહને મળી જવું, અને ઉદ્યનું કર્મ મ્હોટું કહી તેમની સામું પડવું, કેદારનેા ઉદ્ય ને દેશવટાનેા હુકમ, આજીજી કર્યાથી ખાત્રી કરી આપવા એક અઠવાડીયાની મેહેતદ

પ્રવેશ ૩ જો—ગામમાં લોકોનું એકઠા થવું. કેદારસિંહની સુખા-ઈતી ચચા, બાદ કેદારસિંહની કચેરીના માણસોનું આવવું અને તેમને મળી જવું.

પ્રવેશ ૪ થો—ગરીબ લોકોની ઝુંપડીઓ પાસે કેદાર અને પ્રધાન ને લઈ પૈસા અને કર્મનું પારખું ખતાવવા ઉદ્યનું આવવું કર્મ મ્હોટાની ખાતરી આપતી છતાં પણ ઉદ્યને ખારોખાર દેશવટો દેરો.

પ્રવેશ ૫ થો—ઉદેપુરના રાજા જયસિંહની પુત્રી ખાળાવતીનું બગવાં કપડાં લાથમાં લઈ જોગણુ ચર્ધ જવા ની-કળવું દેશવટે નીકળેલા ઉદ્યનું તેને જોગી વેશે મળવું અનેની મર્મમાં વાતચીત બાદખાળા પાસેથી ઉદ્યનું ખાળા ૧૫ દીવસ સુધી જોગણુ થવું સુત્રતાવી રાખવું તે વીશે વચન લેવું બાદ ચાલ્યા જવું.

પ્રવેશ ૬ ઠો—ઉદ્યનું જંગલમાં આવવું અને ઇશ્વરની સ્તુતિ કરવી, બાદ અચાનક પ્રધાન પુત્ર ચંપકનું ઉદ્યને મળવું અને કેટલોક વીચાર ધારી ચાલ્યા જવું.

• પ્રદેશ ૭ મો—રૂંતે થઇ ખારવટીઆઓનું જવું અને ઢંઢેરા સાંભળી પુછી ખત્રી કરવી અને ઢંઢેરા વાંચી જગોએ જવા નીકળવું બાદ ઉદય અને ચંપકનું આવવું, ઢંઢેરા સાંભળવો બાગાના વાંચો અને ઢંઢેરાના વાંચો બરાબર મળતા આવવાથી ત્યાં ચાલ્યા જવું.

પ્રવેશ ૮ મો—માતા અને મહાદેવનું દેવલ અને માયા સાથે માલની જગા ખારવટીઆઓનું આવવું અને ત્રણે એ માલ લેવો ધારી માંમાં ફેડી ચાલ્યા જવું બાદ ઉદય અને ચંપકનું આવવું અને ચાલાકીથી માલ લેવો બાદ માદળીયું અને કાગળ હાથ આવવાથી વાંચી રાજધાની સ્થાપવા નિશ્ચય કરી કન્યાની પાસે જવું.

પ્રવેશ ૯ મો—દેહરિંહની ખાનગી રૂમ, મોનાની દીકરીને લાયક પત્ની નહિ મળવાથી સ્વયંવર રચવા વીચાર ધારી નકી કરી ખીજ સર્વ રાજાઓને સીપાર્ષીઓ સાથે કહાવી મોકલવું.

પ્રવેશ ૧૦ મો—જોગીઓનું રહેણાણ, બાળાની અદ્વૈતોસાઈ બાદ ઉદય અને ચંપકનું આવવું, માત્રનો ખુશાશો વીશો. ખુશાસો લેખ અને માદલીયું બાળાને વેશ બદલાવી રાજમાં લઇ જવું.

પ્રવેશ ૧૧ મો—માયા કુટેલા ત્રણ ખારવટીઆઓનું આવવું બાળાને જાગરાઈથી ઉપાડી જવા વિચાર.

પ્રવેશ ૧૨ મો—ઉદેપુરની રાજધાની ચંપકને પ્રધાનગીરી, આ લાણના હાથે ઉદય અને બાળાનો હાથ મેળવો અને ઉદયના હાથે માદલીયું બાધવું. મેધા નામનું રાજ્યના હાજમનું ચંપકને પ્રધાનગીરી મળવાનું અદેખાઈ, બાદ એક સ્થાન કળા નામની શુભીકાર

આવવું અને રાજને રાજ કરી વચન માગવું અને
નોકરીમાં રહેવું બાદ મેધાએ સ્વામકળાએ સમજા-
વી સર્વ બજી રચાવવા વીચાર બાદ નાચ.

અંક પહેલો સમાપ્ત.

અંક ૨ જો.

પ્રવેશ ૧ જો—બાળાવંતી અને સાહેલીઓનું પોતાનો હર્ષનો
દીવસ હોવાથી ગરબો ગાવા આવવું ત્યાં પરણા-
વનાર વાહાલા નામના ટીખણી બ્રાહ્મણનું આવવું
ત્યાં મચકરીઓની ગમત, ગરબો મનો અને સખી
ઓનું ચાલ્યા જવું બાળાનું અને બ્રાહ્મણનું રહેવું
બાદ ઉદયનું આવવું અને કેદારસિંહ ઉપર કર્મ ક
બુલ કરાવવા કાગળ મોકલવો.

પ્રવેશ ૨ જો—શુશ્રીકા અને મેધાનું આવવું અને તેમની પ્રેમગંદ
બાદ બાળા અને ચંપકની વીંટીઓ અદલ બદલ
કરવા વિચાર કરી ચાલ્યા જવું.

પ્રવેશ ૩ જો—ઉદયનો અંગસો સ્વામકળાનું આવવું બાદ બાળા પા-
સેથી હનામનું કહી વીંટી માગવીને અદલ બદલ
કરી પાછી આપવી. બાદ બાળાવાલી વિંટી ચંપકના
હાથે ચુકતીસર ચઢાવવી અને મેધાને જલદી મો-
કલવા વીચાર ધારી જવું. વાહાલા બ્રાહ્મણનું
આવવું વાહાલાનું ઉદયની બાગમની હકીકત કહી તે
પ મારવી ને તે આગળ જતાં તેને ખરૂં પડ્યું,
વાહાલાને નોકર રાખવો, મેધાનું વીંટી અદલ બદલ
ચર્ચિ ગઈ છે તેવા સમાચાર સાંભળી. બારવટીઆ-
ઓને લઈ આવવું રાત્ર પડી જવાની બાળાનું અને

ઉદયનું સુવા જનું બારવટીઆઓનું બાળાને ઉપાડી
ચાલ્યા જનું.

પ્રવેશ ૪ થી—બારવટીઆઓનું બાળાને લઇ આવવું અને કેદાર
સીંહને ત્યાં સ્વયંવર છે અને પોતે સર્વ કાર્યોમાં
કુશળ છે. તેથી ત્યાં જવા નિચાર અને બાળા સહી
ત્યાં સર્વનું જવું બાદ મેધાનું આવવું.

પ્રવેશ ૫ થી—કેદારસિંહની કચેરી સ્વયંવરનું બરાવવું ખતાવેલું
કાર્ય કોઈ રાજથી થયું નહિં બાદ બારવટીઆઓ-
માંથી વેહળ નામના બારવટીઆનું સ્વયંવરનું કાર્ય
કરવું બાદ કેદારસીંહનું તેઓને રાજકુંવર સમજી
કન્યા વિદાય કરવી.

પ્રવેશ ૬ થી—ઉદયનો અંગલો, બાળાને કોઈ હરામખોરા ઉપાડી
ગયા છે, તેથી ઉદયની અફસોસાઇ બ્રાહ્મણે અને
ચંપકે મલી તેમને ધીરજ આપવી ચંપકે શોધમાં
નીકળવું બાદ કેદાર પાસે મોકલેલ સીપાઇનું આવવું
બાદ મેધા હજમનું આવવું. ઉદયે મેધાને બાળાની
ખતેલી હકીકત કહેવી, બાદ મેધાને બાળા અને
ચંપક વિશેનો ખોટો વેહેમ ભગવવો. અને તે સાં-
ભળવાથી ઉદયનું તે બન્નેના ઉપર ગુસ્સે થવું અને
કાબેલ જાણી મેધાને લટાઈના સરદારની નોકરી
આપવી. એક માંસ પછી લટાઈના સમાચાર સાંભ-
ળવાથી મેધાને લશ્કર તૈયાર કરવા કહેવું મેધાનું
શોધમાં જવા કહેવું. રાજનું ના કહેવું.

પ્રવેશ ૭ થી—બારવટીઆઓનું બાળાને અને પ્રીયવંતીને લઇ
પહાડ પાસે જંગલમાં આવવું બાળાને વળવા વીશે
કહેવું અને નહિ માનવાથી તલવારો ઉગામવી છતાં
નહિ માનવાથી પાહાડથી ગગડાવી દેવાનો વિચાર
ધારી પાહાડ ઉપર લઇ જવી. બાદ વાણીઆ લો
કોનું ટોળું આવવું તેમને દેખી પાહાડપર મુકી બાં-

રવડીઆઓનું નાશી જવું બાદ ચંપકનું ઓચીનું
આવવું બાદ તેમની નજરે પડવું બાદ ઉદય પાશે
લખ જવા, તેમને લખ ચાલ્યા જવું.

પ્રવેશ ૮ મો.—બારવડીઆઓનું રવચંદ્રની કન્યાને અને બાળાને
ત્યાં મુકીને આવવાથી શોક અને તેને ફરી પકડવા
વીચાર.

પ્રવેશ ૯ મો.—ચંપકનું બાળાને ને પ્રીયવંતીને લઈ ઉદય પામે
આવવું, કાંઈ પણ વાત સાંભળ્યા બીવાય ખેડા વં.
મથી તેઓ ઉપર ગુસ્સે થવું, ચંપકનો ઉદય ઉપર
શીટકાર બાદ બાળા અને ચંપકને ભરજંગલમાં
નાક કંન કાપી દેશ પાર મુકી દેવા સીપાઈઓપર
હુકમ, મેઘાનું નાક કાનની તપાસનું કહી. બાદશાહ
પસે જવા નીકળવું અને બાળાને જીવતી છોડી
દેવા મેઘાનો હુકમ બાદ સર્વેનું ચાલ્યા જવું.

પ્રવેશ ૧૦ મો.—બાદશાહનું જનાનખાનું મેઘાનું સીપાઈ સાથે કાવી
આવવું બાદશાહને ચડાવી લડાઈના સમાચાર ઉદય
ઉપર મોકલાવવા અને બાદશાહને હીમ્મત આપવી
અને ઉદયનું રાજ્ય પોતાને હાથે લેવા વચન લેવું
બાદ ચાલ્યા જવું.

પ્રવેશ ૧૧ મો.—બાદશાહના સીપાઈનું લડાઈનો ખીડો લખ આવવું
અને ઉદયનું લડાઈનું કબુલ કરવું અને સીપાઈને
પાછો વાળવો બાદ ઉદય અને પ્રીયવંતીની પીંગાન.

પ્રવેશ ૧૨ મો.—ભરજંગલમાં ચંપક અને બાળાને લઈ સી ૧૪
ઓનું નાક કંન કાપવા આવવું અને સીપાઈઓના
મનમાં હયા આવવાથી એકના બદલે બેના નાક કાન
નહિ કાપવાં એમ ધારી પાછા ચાલ્યા જવું અને
ચંપકનું અને બાળાનું ગુણીકા અને તલબચીનો વેશ
ધારી આગળ નીકળી પડવું બાદ અદેખો અને પા.

પી મેઘાનુ આવવું અને બાળાને મેળવવા વીચાર

પ્રવેશ ૧૩ મો—ઉદયના લશકરે ઉદયના રાજપર ચડાઇ તખ-
લચી અને ગુણીકા વેશે નીકળેલા ચંપક અને બા-
ળાનું બાદશાહના લશકરને મળવું અને સધળી બી-
ના પુખ્તી વઢેર થઇ મીત્રનો ખયાલ કરવો ધારી
તેઓની સાથે લડાઇમાં જવું તેઓના ગયા બાદ
મેઘાનું અને ગુણીકાનું આવવું અને સર્વ વીચાર,

પ્રવેશ ૧૪ મો—ઉદયના લશકરને ઘેરો, વેશ લીધેલા તખલચી
અને ગુણીકાનું બાળપર ઉભા રહેવું ઉદયના લશક-
રનું ધાવલ થવું, મુસલમાની લશકરની જય બોલ-
વી, તખલચીનું મુસલમાનોને લગવવું અને મુસલમા-
ની રાજ પાસેથી ચંપકે સોના પત્રે લખાવી લેવું બાદ
ઉદયના લશકરનું જય જય બોલવું બાદશાહનું ઉદ-
ય અને તખલચીના તામે થવું બાદ નાય,

બીજો અંક સમાપ્ત.

અંક ત્રીજો.

પ્રવેશ ૧ લો—ઉદયની તખલચીને પાપુજી તખલચી નથી તેવો
વેરુમ, મેઘાનું તેમને નોકરીમાં રાખવા કહેવું તે-
ઓનું ના કહેવું બાદ ઉદય પાસેથી લેખ લખાવી
લેવો ફટલાક કરમના મેણા અને ઉદયે તખલચીને
વખતો વખત આવવા કહેવું, મેઘાએ આ કૃત્ય
કર્તું છે તેવું ખાત્રીથી જાણવું, તખલચીનો વેશ બ-
દલી ઝવેરીનો વેશ બદલી નાખવા વીચાર ધારી
જવું બાદ ઉદયનિહવું વાહાલા નામના પ્રહારીને
લઈ પોતાના પીતાના પિતાની ચરચા બોવા જવું

પ્રવેશ ૨ જો—મેઘનું અને ગુણીકાનું બાદશાહને બોલાવી લડાઇ-
માં ન ફાવવાથી નારાજ થવું અને બાળાને ક્યા પ્ર-

યત્ને શોધી કાઢવી તે વીચાર બાદ, જવેરી વેશ
ધારણ કરી આવેલા ચંપક અને બાળાનું આ હ-
કીકત સાંભળવું બદ ઉદયસીંહની બાબત બોલી
તેને ઝેર દેવામાં તેના મતને મળી જવું અને સર્વ
કાર્ય મેધાએ કરવાં એ પ્રમાણે કરાર લખાવી લેવો.

પ્રવેશ ૩ જો—કેદારસિંહની કચેરી, ઉદયસિંહનું ચરચા જોવા આ-
વતું ને બાળુપર ઉભા રહેવું બાદ કેદારસિંહના રા-
જના બે ચાર માણસોનું ઉદયની કીરતીના સમાચ-
લપ અને કન્યાને લઈ જનાર બારવટીઆઓ હતા.
એવી ખબર લપ આવવું, કેદાર ઉદયના વચન બાદ
લાવતાં અને પશ્ચાતાપ અને શોધે નીકળવું અને
ઉદયનું પાછા ચાલ્યા જવું.

પ્રવેશ ૪ થો—મુકરર કરેલા દીવસ પ્રમાણે મેધાનું અને શુણકનું
આવવું બાદ જોરી વેશે નીકળેલા ચંપક અને બા-
ળાનું પણ આવવું બાળાને શોધી આપવા કહી
મેધા પાસેથી લખાવી લેવું બાદ મેધાનું પરસાદને
બદલે ઉદયને ઝેર દેવા જવું, બાળા અને ચંપકના
ઉદયને બચાવવાના ઉપાય ધારી તે તરફ જવા
નીકળવું.

પ્રવેશ ૫ મો—જંગલમાં કેદારસીંહનું અને પ્રધાનનું પ્રીયવંતી
શોધે આવવું જવેરી વેશે નીકળેલા ચંપક
બાળાનું મળવું તેમને જવેરાત ખરીદવા ક
ચંપકનું પોતાના પીતાને ઓળખવું, અને અન્ન-
પ્રયા થઈ પેસા અને કમનું પુછવું કમ નહિ
કરાવવાથી દસ્તાવેજ કરાવો લેવો અને શોધી
આપવા વચન આપવું.

પ્રવેશ ૬ ઠો—મેવાડના કેદારસીંહના રાજ ઉપર બદશાહનો ઘેરો
કેદાર હાજર નહી હોવાથી સર્વ કીલ્લો તોડી નાંખવો
અને લશ્કર હારવું બાદ કેદાર અને પ્રધાનનું
આવવું, અને બાદશાહે તેમને તાબે કરવા.

પ્રવેશ ૭ મો—ઉદનો બંગ્લો ચંપકનું ઝવેરાતની પેટી અને બળાને સાથે લઈ આવવું અને ઉદ્યે સીપાઈ પાસે ચંપકને વેપારી ધારી પોતાની પાસે ખોલાવવો અને ઝવેરાત ખરીદવું બાદ બાળા અને ઉદ્યના મરમના વચનો અને ઉદ્યની પરીક્ષા બાદ મેઘાતું અને ગુણુકાનુ આવવું અને પરસાદ કરી ઝેરવારી ખર્ચી આપવી, બાદ ચંપક પરસાદનો ફાડ કરી કુતરાને ખવડાવી અન્નમાયશ કરાવવા થોડો પરસાદ સીપાઈ સાથે મોકલાવવો બાદ પરસાદમાં ઝેર છે તેવી ખાત્રી કરી આપવી, બાદ લેખ બતાવવા અને વીશિષ ખાત્રી કરી આપવી બાદ તે પરસાદ તે બન્ને પોતાના દેખતાં ખાવા હુકમ કરવો, બાદ ઉદ્યની ચંપક અને બાળા સાથે પીછાન બાદ ઉદ્યનું કટાર ખાવા જવું અને ચંપકનું રોકવું, બાદ પોતાની બેહેન પ્રીયવંતીનો હાથ ચંપકના હાથમાં આપવો બાદ કચેરીમાં જવું.

પ્રવેશ ૮ મો—ઉદ્યસિંહ બાહાદુરની કચેરી ઉદ્યસિંહ બાળા ચંપક, પ્રીયવંતી વીગેરેનું આવી બેસવું વાહાલાનું આવવું બાદ બાદશાહ અને તેમના કેદી વીગેરેનું આવવું, કેદી તરીકે આવેલા કેદારને છુટા કરાવવા કેદારના તથા પ્રધાના પ્રાશ્નતાપ, બાદ તેમના કરી આપેલા લેખનું પુછવું બાદ કર્મ મોહોદું તે નક્કી કરાવવું બાદ સર્વેનું ભેટવું તથા બાળાનું કેદારને પગે લાગવું બાદ સર્વે ડ્રેસ મંગાવી ચેહેરાવી પોતાની સાથે પોતાના પિતાને બેસાડવું બાદ બાદશાહને લખાણનું પુછવું ને લખાણ કચ્છલ કરાવવું બાદ કેદારસિંહે પોતાની દીકરીનો ચંપકને પ્રીયી હાથ સોંપવો બાર ઇશ્વર પ્રાર્થના કરે છે.

મુખ્ય પાત્રોના નામ.

- કેદારસીંહ ... ...ગેવાડનો રાજા.
પ્રધાન ... ...તેનો વડો નોકર.
ઉદય ... ...કેદારનો દીકરો પાછળથી ઉદ્દપુરનો રાજા.
અંપક ... ...પ્રધાન પુત્ર અને ઉદયનો મીત્ર.
વાહલો... ...એક ટીખળી બ્રાહ્મણ.
ગેવો ... ...એક રાજ્યનો ખટપટીઓ હુલમ.
ફતેહખાં ... ...એક બાદશાહ જોધપુરનો.
વજીર ... ...તેનો વડો નોકર.
બાળા ... ...ઉદયની સ્ત્રી ઉદ્દપુરના રાજા જય-
સીંહની દીકરી.
સ્વામિકળા ... ...એક શુણ્ઠીકા
બારોટ... ...કેદારસીંહના રાજ્યનો માણસ નોકર
તે શીવાય રાજાઓ દાસીઓ કંચનીઓ શુણ્ઠીકાઓ
બારવટીયાઓ નોકરો છડીદારો સીપાહીઓ ઝવેરીઓ
ગરીબો થોડો સીંગરો વીંગરો.

બહાર પડી ચુકી છે ?

બહાર પડી ચુકી છે ?

સૌભાગ્ય સવિતા અને તરુણ પુરુષ

યાને હૃદયનો આબેહુલ ચીતાર.

રસિક નાવલ.

પ્રિય શોખીને વાંચકો ગૃહસ્થો આ નોવેલમાં હૃદયનો આબે-
હુલ ચિતાર દર્શાવ્યો છે તથા મિત્રની ફનાઇ તથા સ્ત્રીની ફરજ
તેમજ ચાલાકી નજરે જોગેલી વાત ખોટી ખરા મિત્ર ઉપર ખોટો
હૃદય પાછળથી પસ્તાવો વિગેરે અત્યંત વિષયો લખી બહાર પાડી છે.
તે વાંચવાથી વાંચનારના હૃદયને નિતિની સજ્જડ છાપ જરૂર
બેશરી માટે ગૃહસ્થો તાકીદે મંગાવો કાં. ૦—૧૨—૦

સ્ત્રી બોધ આર સ્ત્રીઓની વારતા કે જેમાં સ્ત્રીઓએ પતિની
શેવા કેવી રીતે કરવી અને તેમ કરવાથી પરમ કૃપાળુ પ્રભુ કેવી
રીતે સાહાય થાય છે તે વિગેરે વિષયો લખી આસ સ્ત્રીઓને બોધ
લાગે તેવું આ પુસ્તક છે કાં. ૦—૧૨—૦ બન્નેનું વી. પી ખર્ચ
જુદુ પડશે.

સૌભાગ્ય સવિતા અને પુરુષાન્દ્ર આ નોવેલ સૌભાગ્ય સ-
વિતા અને તરુણ પુરુષના ખીજ ભાગ તરીકેની નોવેલ છે તે
છપાય છે તે થોડા દિવસમાં છપાઇ બહાર પડશે માટે તાકીદે નામ
નોંધાવો અગાઉ નામ નોંધાવનાર પાસેથી ૦—૬—૦ રાખ્યા છે અને
પાછળથી ૦—૧૨—૦ રાખ્યા છે માટે તાકીદે નામ નોંધાવો.

નવલ કાન્તા અથવા એક યુવક ગૃહસ્થની ખ્વારી એક
સંસારીક નવલ કહાણી આ નોવેલમાં એક ઉછરતી વયના યુવાન-
ની ચાલ ચલગત અને તેની દેશાનું પરિજ્ઞાન દર્શાવી આબેહુલ
ચિતાર આપ્યો છે માટે તાકીદે નામ નોંધાવો. અગાઉથી નામ
નોંધાવનાર પાસેથી રૂ. ૦—૮—૦ લેવામાં આવશે અને પાછળથી
રૂ ૧—૦—૦ લેવામાં આવશે અને નોટપેડ પત્ર લેવામાં આવશે નહિ.

મળવાનું ઠેકાણું.

ગોવિંદલાલ ખાલાભાઈ ચોકસી.

હાળની પોળ જગાભાઈની પોળ—અમદાવાદ.

શ્રી પરમાત્માને નમઃ

શ્રી નવિન

હિદય-બાળા નાટક.

—***—

પ્રભુ સ્તુતિ.

કર્તા—

શ્રી જગત્પતિ, પ્રભુ કાપ હર્મતિ;
પાપને સંતાપ કાપી, આપ સન્મતી.   એ ટક.
હિદય બાળાનું અતી રસથી, તેનું નાટક આજ;
રચવા માટે યાદ કરું છું, તેમાં રાખો લાજ.   શ્રી જગ.
વ્યુત્પત્તિ વ્યાકરણ કે પીંગળ, ભણ્યો નથી લવલેશ;
આપ કૃપાએ આરંભુ છું, મેહર કરો મહેશ.   શ્રી જગ.
અરજ ઉરમાં ધરજો મારી, પ્રભુ સ્નેહજ સાથ;
ગાર્વીંદ કહે છે મસ્તક નામી, પ્રીતે જોડી હાથ.   શ્રી જગ.

સુત્રધાર—આર્ય બાળાઓ, આર્ય ભુમીમાં કેટલાક પુરો કર્મને
જોઈ મની હંકાર રાખી મદમાં છડી જઈ અજીમાન
રાખે છે; તેટલા સારૂ આ હિદય-બાળા નામનો ખેલ
પ્રત્યક્ષ ભજવી બતાવી, આર્ય લોકોને આખેહૂબ ચીતાર
દેખાડી કર્મને જોઈ માનતાં અટકાવા અને ખેલ સર
કરવા ઇશ્વર પાસે પ્રાર્થના કરીએ.

નટીઓ—હા, મહારાજ તેમ કરવાથી જગતમાં કેટલોક સુધારા વધારો થશે અને તેથી કરી તેઓના અભિમાન દૂર થશે. અને સર્વના મનને નિશ્ચય થશે, માટે માહારાજ આ કાર્ય કરવું એ ઘણું અઘરું કામ છે.

સુત્રધાર—ચાલો ત્યારે ઇશ્વર પ્રાર્થના કરીએ.

(એટલું કહી સુત્રધાર અને નટીઓ ઇશ્વરની પ્રાર્થના કરે છે બાહ પડદો પડે છે.)

સુત્રધાર અને નટીઓ—

ગાયન ૧૬. (રતુતી)

કરો જગ સુખ દાતા, છે શિરછત્ર મુજ ત્રાતા,

નવ જણે જમ જાતા—

કરો.

વિવિધ રંગ ભુમીપર ધારી, અભીમાનીને જલદી ઠાળી;

મુખકર દુઃખહર કરીઓને દુર કર, સચરો જયપોકાર-કરો.

શશ નાંભી સાથ સ્વામી, વાહાણથી વિનય વાંચી;

અખંડ છે કૈવલ્યશાલી, ઓંમ ભણએ શંકર સ્વામી.

ગાવિંદ ઉચરે વિનતી સ્વામી, બાળક છું એ અંતરજામી.

કરો

(રતુતિ કરી જાય છે પડદો પડે છે.)

સ્થળ.

કેદારસિંહની કચેરી.

કેદારસિંહ—માહારા શુરવીર અને બહાદુર સામનો તમારી પાસે હું એક ખુલાસો માગું છું કે પૈસો મોહોટા કે કર્મ, કર્મથી કાંઈજ થતું નથી. સર્વ પૈસાથીજ થાય છે પૈસા વિનાનું આ જગત જુદું છે. પૈસો છે એજ ખરૂં છે. માટે કહો તમારો સર્વનો શું મત છે.

સર્વ—હા, માહારાજ પૈસા વિના સર્વ દુનિયા નકામી છે. કર્મથી કાંઈજ થતું નથી. એ આપનું કહેવું સત્ય છે. (આડુ

જોઇને) થું કરીએ કયુલ ના કરીએ તો નોકરી
બધ)—

કેદારસિંહ—

ગાયન ૨ જી. (દાહરો)

પૈસો લાવે જામની, પૈસો લાવે વાહાણ;

પૈસો લાવે પોટલા પૈસો લાવે ધાંન

પૈસો ફીરતી જગ વધે પૈસે મળે સઉ નામ

પૈસે જગમાં સઉ નમે પૈસે કરે સેઠ કામ

ઉદ્ય—પીતાજી આપનું કહેવું તદન જુલ બરેલું છે, અને અનિતિ
બરેલું છે, પૈસો પૈસો થું કરો છો, પૈસો એક લુંડી છે,
કર્મ વિના કાંઈ મળતું નથી. કર્મ વિના કાંઈ નથી.
કર્મ કરે છે તેજ થાય છે. કહેવતમાં કહ્યું છે કે—

માગ્ય વિનાનર કોહી નપાવે માટે પિતાજી આ
બાળકનું કહ્યું માની ધારેલી મમતા ઝુપી દો. દાહરોનો
અભિમાન છોડી દો નહિ તો આગળ પસ્તાવું પડશે.

કેદાર—મજા બધ, તું મારા સામે બોલનાર કોણ અને માહરા
સામે જવાબ દેનાર કોણ, તું મને શિખામણ આપ
નાર કોણ, હું કાંઈ તાહારા કરતાં ઓછું સમજતો
નથી, હું કાંઈ તાહારા કરતાં નાહતો નથી, તું માહારા
સામે બોલ્યો તેને કર્મનું અભિમાન છે, જ તને અ-
ભિમાન હોય તો તાહારા કર્મનો અજમાયજ કરી જો,
જ તાહારે આજથી મારા રાજ્યમાં પગ દેવો નહિ
તું તારે તારું કર્મ અજમાવી લે. નહિ તો કયુલ કરકે
પૈસો છે એ ખરો છે.

ઉદ્ય—પીતાજી તે માહરાથી ગિલકુલ કયુલ નહિ થાય. પરંતુ
આપને કર્મ અને પૈસાનું પારખું જોવું હોય તો આપ
માહારી સાથે ચાલો અને આપને આપની નજરમાં
આવે તેવા ગરીબ સ્થિતિના માણસને પૈસા આ-
પી તાલેવંત બનાવો અને પછી આપ પ્રત્યક્ષ જુઓ
એટલે આપને બરાબર ખાતરી થશે, માટે પિતાજી આ
બાળકનું કહ્યું માની એક વખત ખાતરી કરો બાદ

આપની નજરમાં આવે તે પ્રમાણે વરતજો. પરંતુ આપ ખાત્રી કરશો તો બિવિધમાં પાછળ પરતાવે કરવાની હરકત દુર થાય.

પ્રધાન—હા ધીરાજ તેમનું કહેવું બગબર છે, માહારાજ ઉદય-સિંહને નકામી મમતા છે, પરંતુ પૈસો એજ ખરો છે માટે માહારાજ તેમ કરવામાં આપને શું હરકત છે આપ થોડોક પૈસો લઈ રસ્તે જનાર મરીબોને આપી પૈસાદાર બનાવો એટલે ઉદયસિંહની નકામી મમતા ઉતરી જશે. અને છેવટે પૈસો મોટા તે એમ કમ્બુલ કરશે. માટે માહારાજ એક અઠવાડિયાની તેમને સુદન આપી. તે પ્રમાણે તેમને ખાત્રી કરી આપોને પછી ના માને તો તેને જેબોને તેવો દેશમાંથી કાઢી મુક-જો પરંતુ અન્નદાતાર ખાત્રી કરી આપવી એ આપ જીને ઠીક પડશે.

કેદાર—વાર પ્રધાનજી તમારા કહેવા પ્રમાણે એક અઠવાડિયાની સુદન આપુ છું તે એક અઠવાડિયામાં ખાત્રી નહિ કરી આપે તો તેને જેમનો તેમ રખડો કાઢી મુકીશ.

પ્રધાન—વાર અન્નદાતાર આપનું કહેવું સત્ય છે,
(એમ કહી સર્વે જાય છે પડદો પડે છે.)

૨૫૫---ગામ

(ગામના લોકોનું એકઠા થવું)

મથુરચંદ—અત્યા માનેકચંદ આ રાજ તો ધણા ખરાબ છે પોતાના છોકરાને દેશવટા દેવા ઉભા થયા છે તો લોકોને તો શું એ નહિં કરે,

છબીલલાલ—હા મથુરચંદ રાજ તો ધણા ખરાબ છે ધણા અ-ભિમાની છે. વળી પાછા તેમને પરધાન પણ તેવાજ મળ્યા છે. એટલે લોકોનું તો સત્યાનાશ વાળશે.

(આ બીના સીપાઈઓ દરથી સાંભળે છે.)

માનેકચંદ—અત્યા બોલ્યા વિના છાના રહોએ?...એમના સી
પાછા સાંભળે છે ને જાણશે તો રાજ પાસે લઇ
જશે તો ભોગ મેળવશે. માટે છાના રહી જાઓ.
(વાણીઆઓ છાનામાના ચુપડીથી સીપાછાએને બેઠાને
બેસી રહે છે.)

૧ સીપાછ—શેઠ શેઠ હાં.....હમે તમારી વાત સાંભળી છે.
બોલો તમે રાજની નિંદા કરતા હતા કેમ ?

૧ વાણીયા—અરે ના બાઈશાખ ના બાઈશાખ અમેતો વેપારની વાતો
કરતાં હતા. તમારા સાંભળવામાં એવું આવ્યું નવ
જવ અમે વળી રાજનું બુંદુ બોલીએ કે! આ જુદું
બોલતા હવેતો પુછી જુઓ આ મથુરબાઈને ને મા-
નેકબાઈને અમારે શું કામ જુદું બોલવું પડે.

સીપાછ—બાઈઓ અમે તમારી વાત સાંભળી છે ને તમે જુદું
બોલો છો-હમેજ કહીએ છીએ કે હમારો રાજ દુષ્ટ છે
પણ શું કરીએ હમારે તેના તાબામાં નોકરી કરવી
એટલે એ રાત કહે તો અમારે હા કહેવું પડે અને
દહાડો કહે તો હા કહેવી પડે, શું કરીએ-શું કરીએ
પરાયા દાસ નીરાધાર! જના તાબામાં રહીએ
તેવું બોલવું પડે.

૨ ને વાણીઓ—તારે તમે અમારા મતને મળતાં છો તો તમને
કહું છું કે, હા હમે રાજનીજ વાત કરતા હતા કે
રાજએ પોતાના છોકરાને દેશાવર કાઢવા હુકમ કર્યો
એ રૈયતને શુંએ નહિ કરે, માટે હમે તો એના ગા-
મમાં રહેવાના નથી અને પંચ કરીશું એકઠું અને
ગામમાંથી નીકળી જઈશું બાહાર, આવો જુલમ કેમ
વેઠાય, હાં બોટું કહું છું બોલોને.

અધા—અરે હા હા. એજ બરાબર છે.

(એમ કહી સર્વ વેરાઈ જાય છે. પડદો ઉપડે છે)

સ્થળ.

ગરીબ લોકોની ઝુંપડીયા

કેદારસિંહ, ઉદયસિંહ અને પ્રધાનતું આવવું.

પ્રધાન—અન્નદાતાર આ ગરીબ લોકોની ઝુંપડીયા આવી તેઓને રૂપીઆ આપી આપ તેઓને એકદમ તાલેવાન બનાવી દો એટલે ઉદય હાલ ઠેકાણે આવશે.

(તેમની પાછળ ચોર લોકો આ હકીકત સાં. બળી આવ્યા છે તે બાબતુપર સંતાપા છે)

કેદાર—હા આ ઝુંપડીઓ માહારી ધ્યાનમાં ઠીક આવે છે ચાલો તેમનેજ આપીએ. (ઉદય તરફ જોઇને) ઉદય આ ગરીબોને હું પૈસા આપું તને હરકત છે ?

ઉદય—ના તેમ કરશો તોપણ મને હરકત નથી. આપની મરજીમાં આવે તેને આપી દો અને તાલેવાન બનાવો.

(એમ ધારી બંને ઝુંપડીઓ વાલાને એક એક કાચળી રૂપીઆ અને એક એક મોતીનો હાર આપે છે બાદ ઝુંપડીઓ વાલા લઇ પોતાની ઝુંપડીમાં મુકે છે અને ચોર યુક્તિથી તે સર્વ ઉઠાવી ચાલ્યા જાય છે.)

કેદાર—સીપાઇ આ બંને ઝુંપડીઓ વાલાને માહારી પાસે બોલાવી લાવ.

સીપાઇ—જી સાહેબ બોલાવું. (સીપાઇ બંને ઝુંપડીઓવાળાને બોલાવે છે.)

કેદાર—તમે જન્મના બીખારી છો તેથી આજ મને તમારા ઉપર દયા ઉત્પન્ન થઈ છે તેથી આજ માહારે તમને તાલેવાન બનાવી દેવા છે, માટે હ્યો આ રૂપીઆ અને એક એકા હાર. (એમ કહી આપે છે ને તે લઇ જાય છે અને ઘરમાં મુકે છે,)

૧ ચોર—અહ્યા જો જો પગલાનો અવાજ સંભળાય નહિ, નહિ તો તે જાણી જશે ને ઠેકની મેહેનત ફાગટ જશે,

૨ જો ચોર—હા અહ્યા પગલાં ધીમેથી ઉઠાવજો નહિ તો જાણી

જશે તો હાથને હાથ કેદમાં પુરી દેશે.

(એટલું કહી જાને જણ્યુ એક એક ઝોરડીમાં જઇ માલ લઈ ચુપકીથી લઈ પસાર થાય છે.)

(પેલા ગરીબો પોતાની ઝોરડીમાં જુએ છે ને માલ દેખતા નથી એટલે રાજા પાસે આવે છે.)

૧ લો ગરીબ—માહારાજ તમારું આપેલું તો કાઢ ચોરી ગયું,

૨ જો ગરીબ—હા માહારાજ માહારે પણ તેમજ થયું મહારાજ
આપ શું કરો હમારા કર્મમાં નહિ તેથી
કર્મમાં હોય તો રહેને ?

ઉદય—પિતાજી આપે આ વાક્યો સાંભળ્યાં ? તમે તો કહ્યું એ આ-
ધ્યુ પણ હમારા કર્મમાં હોય તો રહેને. એમાં તમારો
શો વાંક છે. એમ કહ્યું, પિતાજી હવે આપની ખાતરી
થઈ, હવે આપની ધ્યાનમાં આવ્યું, પિતાજી કર્મ છે
એ મોટું છે કર્મમાં લખ્યું હોય છે તેજ થાય છે કર્મ
માં વીધાત્રીના લેખ લખ્યા છે તે કાંઈ ખોટા નથી.
માટે પિતાજી આ પુત્રનું કહ્યું માની જુહી મમતા દૂર
કરો—દૂર કરો.

કેદાર—ઉદય પૈસા મોહોટા છે. જો પૈસા મોટા હતા તો ચોર-
તેને ચુપકી રીતે આવી ચોરી ગયા. ને મોટા નાહોત
તો તેને કાઢ ચોરી જાત નહિ માટે પૈસા છે એજ
મોટા છે.

ઉદય—પિતાજી તે પૈસા તેનાજ કર્મનો હતો. તેથી તે લઈ ગયો,
તે પૈસા આપ જ્યારથી ઘરમાંથી લઈને નીકળ્યા હતા
ત્યારથી આપના કર્મમાંથી ઉતરીને તે ચોરી જ્યાર ચોરના
કર્મમાંજ હતા માટે પિતાજી સાંભળો કર્મ છે એજ
ખરું છે ?

ગાયન કે જી. (દોહરા)

કર્મ કરે સૌ કાર્યનું; કર્મ કરે સૌ થાય;

કર્મ કરે સૌ જન કરે, કર્મ કરે મહારાય.

કર્મ હોય તો સૌ મળે, પૈસાંને વળી હેત;

કર્મ ન હોય તો જગ કરે, પણ ન મળે કહું ચેત.

પૈસા પૈસા નવ કરો, રાજ થઈ વિવેક;
કમૈ કરે સૌ થાય છે મમતા મુકો છેક.

ઉદય—માટે પીતાજી કર્મ એજ ખરૂં છે કર્મ હોય તો જ પૈસો આવે અને સધળું બને. માટે પીતાજી આપની જીડી મમતા દુર કરો આ બાળકનું કહેવું માનો.

કેદાર—ઉદય, હું તારા વચનનો બીલકુલ વીશ્વાસ રાખનાર નથી. તાહાર કહેવું સર્વ જીડું છે અને પૈસો ખરો છે, એમ કયુલ કરી મારી પાસે મારી માગ નહિં તો તાહારે ચોવીસ કલાકમાં અહીંથી જમનો તેમ દેશ છોડી ચાલ્યો જ અને તાહાર કર્મ અજમાવી જો. પછી હું જેઉં છું એ તાહાર કેમ થાય છે. (પ્રધાન તરફ જોઈને) આ દરાવ બરાબર છે ને ?

પ્રધાન—હા અન્નદાતાર આપે જે દરાવ નકી કર્યો છે એ બરાબર છે (ઉદય તરફ જોઈને) ઉદયસિંહ તમે તેમ કરવાને તૈયારી કરો નહિ તો તમારા પીતા તમને ધીકારી કાઢશે.

કેદાર—હા એમાં શું નવાઈ છે. ચોવીસ કલાકમાં જો નહિ જવ તો પછી એજ ઉપાય છે.

ઉદય—પીતાજી હું આપની પાસે મારી માગુ પગે પડું સર્વ કંઈ પરંતુ ખરી બિના મુકી નહિ દઉં,
(આ હકિકત ચંપક જાનોમાનો જો સંભળે છે)

કેદાર—તારે કલા પ્રમાણે ચાલ્યો જ.

ઉદય—અરે ચોવીસ કલાક તો શું પણ ફૂં હાલને હાલ ચાલ્યો જવા લેયાર છું પરંતુ આ બીના અને મારા કહેલા વાક્યો બરાબર યાદ રાખજો. જો જો પાછળથી પરતાવતું પડશે અને કર્મ કયુલ કરવું પડશે.

કેદાર—અરે જાજ તું છોકરું શું સમજે એ બધું હું સમજુ છું.
(એમ કહી ઉદય વનમાં દેશવટે જાય છે કેદાર અને પ્રધાન ઘર તરફ જાય છે.)

ચંપક—હાય માહારા મિત્રને દેશવટો ! બીયારો ખરી વાત કહેવા

ગયો તો દેશવટો મળ્યો પણ શીકરનહિ હું તેને
શોધી કાઢું છું.

(એમ રહી ચંપક જાય છે) (પડકો પડે છે)

૨થળી--જંગલ.

(જોગજીનાં કપડાં હાથમાં લઈ જોગજી બનવા
સાર બાળાનું આવવું.)

બાળા—પ્રભુ માહારા પીતા ગુજરી ગયા. તેમનો મરમ સમજી તે
મના દાટેલા માલ કાઢનાર અને મને વરનાર બળે વ
રસ થયાં છતાં કોઈ આ દુનીઆપર ન રહું પ્રભુ મારી
આશા ભંગ થઈ ગઈ મનના મનોરથ મનમાં જ રહ્યા
દીલના ડાહ્યાપણ દીલમાંજ રહ્યા પ્રભુ હવે મને બરા-
બર ખાત્રી થાય છે કે એ માલનો જોગવનાર અને
આ દાશીનો હાથ ઝાલનાર આ દુનીઆપર કોઈ નથી
પ્રભુ હવે એ આશા છોડી દઈ જોગીઓની ધુણીમાં જો-
રી તાહાઈ તામ જપું. હવે અવર ઉપાય રહ્યા નથી.
ચાલ એક વખત પ્રભુની સ્તુતી કરવા દે પછી જો
ધજો છે. (એમ કહી સ્તુતી કરે છે.)

ગાયન ૪ થુ,

મુંઝાણી મધ દરીએ એ—રાહ.

અકળાણી અધવચે હુટાણી; પાતળીયા તું કંધરે-પાત.

પાસે અહી કોઈ નહિં ગીરધારી-પાત

મેં લીધી છે હાથમાં, ચટચકતી તણવાર;

શિર છેડુ પળવારમાં સાહાય કરો કીરતાર.

કોઈ બચવો શ્રી હરી, વારે ધાઓને કહું ખરી;

આવીને પ્રભુ રોકો અબળા જાણી-પાત.

વાહાલા વેગે આવજો પળ નવ કરશે વાર;

સત્ય હોય તો સાચવો શામળીઆ ભરધાર.

આશરો આ પળમાં પ્રભુ આપો— પાત.

(આ હકીકત રસ્તે જતાં ઉદયના કાને આવવાથી ઉદય

એકદમ તેની પાસે આવે છે.)

ઉદય—બાળા તમેને અહિં કોણ મારે છે તમેને તણવાર કોણ

ઉગમે છે. ક્ષત્રી છતાં અબળાપર જીવમ મુનરનાર
કોણ છે અને આપ કોણ હો અને આપનું નામ શું
અને આપને ક્યા રહેવું અને અહીં શા કારણથી
આવવું પડ્યું છે તે કહો.

બાળા—(આ જોગી ચતુર પુરૂષ જણાય છે અરે મને તેમણે બા-
ળા કહી કેમ બોલાવી તે મને ઝોળખતા નહિ હોય.
પણ કાંઈ નહિ એક વખત ખુલાસો તો કરે
પછી જોઈએ છે) બાવા જીવમ તો બા-
હોત હયે મગર હમારા જીવમ દુર કરને વાલા ચેહ
દુનીયાંપે કોઈ નહિ હયે મગર આપ મેરેકુ પુછતે હો
તો મેરે કહેના પડતા હયે કે હાલમાં તો મેં જોગણ
હઉં પરંતુ

ઉદય—પરંતુ શું ?

બાળા—પરંતુ હું એક રાજકુમારી છું અને માહાર નામ બા-
ળાવતી છે.

ઉદય—હાં હાં પછી તમારું ગામ કયું ?

બાળા—માહાર ગામ એટલે મારા પીતાનું રાજ છે.

ઉદય—અહીં આવવાનો સખખ ?

બાળા—આવવાનો સખખ માત્ર એજ કે માહારા પીતાજીના છુપા
બેઠને વરતી કાર્ય પુરું કર્યું નથી ત્યાં સુધી કુંવારા રહે-
વાતું અને હાલ તેવા પુરૂષ નહિ મળવાથી જોગીઓમાં
બળી હરી બળવા ખીજી શું.

ઉદય—હં પછી તમેને અહિ જોગી બનવા જતાં તલવાર કોણ
મારતું હતું.

બાળા—(સ્વગત) (આ શુરા ક્ષત્રી પાસે હવે ખીલકુલ વાત છુ-
પી રહેનાર નથી માટે તેમને ખુશ્કું સમજાવવું એજ
હીક છે) આપ ના સમજ્યા કે આ ભગવાં કપડાંપી
તલવાર અને તે પેહેરી જોગણ બનવા જવાથી અને
છેવટે કાર્ય પુરું કરનાર નહોં મળવાથી કાર્ય કરાવવા
પ્રથમ સ્તુતી.

ઉદય—ત્યારે હં તમેને પ્રજ્ઞ તો જવાબ આપશો !

આળા—હા. ખુશીથી પુછો સમજ પડશે તો જવાબ અપીશ ?

ઉદય—સારે જુઓ એક તો એકે તમારા પીતાનું નામ બીજુ એકે કરવાનું કાર્ય અને ત્રીજુ એકે વચન બોલો તે થશે?

આળા—હા ઘણી ખુશીથી માહારા પીતાજીનું નામ પ્રતાપસિંહ હતું અને કાર્ય.

ઉદય—કેમ અને કાર્ય કહી અચકી ગયાં, બોલો શરમાઓ છો કેમ.

આળા—તેકહું પરંતુ તેકહેવા પડેલાં હું એક સ્વાલ પુછું તેનો ખરો ઉત્તર આપશો ?

ઉદય—હા. ઘણીજ ખુશીથી કેમ નહીં, પુછો શું છે.

આળા—ત્યારે કહો આપને આ જોગી વેશે નીકળવાનું કારણ શું અને આપનું નામ શું ?

ઉદય—સાંભળો માહારા પીતાજીએ એક પ્રશ્ન પુછ્યો તે પ્રશ્ન એકે પૈસો મોહોટો કે કર્મ તે પ્રશ્ન પુછવાથી સર્વ રાજના માણસો મહારા પીતાજીના ખોટા મતને મળી ગયા અને મેં કર્મ મોટું કહ્યું તેથી મને દેશવટો મળ્યો છે અને તેથી કરી કર્મ અજમાવવા આવ્યો છું માહાર નામ ઉદયસિંહ છે.

આળા—(સ્વગત) (આ કોઈ રાજકુવર લાગે છે અને મને તો ખાત્રી થાય છે કે આજ કાર્ય કરશે. માટે હવે આ-મને છોડવા નહિં અને સઘળા ખીના કહી દેવી) હા ઉદયસિંહ કાર્ય તો એજ કે અમારી કુળદેવી પાસે માહાદેવનું દેવળ છે ત્યાં માહારા પીતાજીએ ચાર ગજ દુર એકલા લાકડાનું પુતળું ઢાટ્યું છે અને ત્યાં એવા સ્નેહ લખ્યા છે કે માથા સાથે માલને કર્મ હોય તો ખાય. એ પ્રમાણે લખ્યું છે માટે આ કાર્ય આપજ કરશો અને આ કાર્ય આપનાથીજ થશે એવી મને પુરી ખાત્રી છે.

ઉદય—(સ્વગત આ કાર્ય જોવું અને પીતાજીના કહેવા મુજબ કર્મ અજમાવવું જોઈએ માટે હાલતો તેમને મર્મમાં

જવાબ આપવો. એજ બરાબર છે) બાળા તે કાર્ય
હું જોઈશ. પરંતુ તે કાર્ય જોવા પહેલાં મને એક વ-
ચન આપો ?

બાળા—(વચન આપવામાં કાંઈ વાંધો નથી) હા હ્યો આ વચન
બોલો શું છે ?

ઉદય—બાળા વચન માગવાનું તો એ કે આ કાર્ય મને જોયા
પહેલાં જોગીઓ ભેગાં મળી જઈ જોગણુ બનવાનો
વિચાર એક પખવાડિયું બંધ રાખો.

બાળા—ઉદયસિંહ તે વચન.

ઉદય—બોલો તે વચન શું ? તે વચન કરવુંજ પડશે.

બાળા—ઉદયસિંહ તે વચન કરીશ, પરંતુ આ સામેના બાવાને
ત્યાં તેમની ટોળામા મળ્યા શિવાય આનો આ વેશ
પેહેરી રાખી એક પખવાડિયું તમારી રાહ જોઈશ.
પછી જોગણુ બનાવામાં વાંધો નથી તે ?

ઉદય—હા. તે પ્રમાણે કરશે એટલે માહારે બીલકુલ વાંધો નથી,
બાળા—ઉદયસિંહ આ અબલાને જરૂર મળજો.

ગાયન ૫ મું.

બાના મુખને જો ઇચ્છો તો—એ રાહ

આ અબળાનું દુઃખ હણો તો આવો સત્વર વન;

રહું એકલી જોગી વેશે કાર્ય કરો પર જન—આ અબળા.

ના આવો તો જોગી વેશે કરૂં છુંદગી ખવાર

એ પ્રાશીત સઉ તમને લાગે માટે કરો આવાર—આ અબળ

અંતર પડેા ખોલી બતાવ્યો જણી ક્ષત્રીનું તન.

નામ ઉદય કરો ઉદય પછી ભવ મુધારો જન—આ અ.

ઉદય—બાળા ગભરાશો નહીં આ કાર્ય કરવું એ મારો ક્ષત્રીનો
ધર્મ છે,

ગાયન ૬ કું.

ત્રેમદા છે પ્રીતી બાજન—એ રાહ

ધીરજ રાખો બાળા, સઉ કાર્ય પ્રભુ કરે સારા

સચ્ચરી રાખો સઉ મન્ન, પ્રભુ કરે કાર્ય રંજન

કોઇ લીલ સચ્ચરી રાખો, તારે ભગવાન સધારે

(૨૭)

મન મેલી કામ સુધારે, નંવ થાય આકળા થારે
કહો ક્યમ ક્યાંથી કામ થાય સુજન
ચટપટ બોલીને કરશે મન રંજન—ધીરજ.

એટલું કહી ઉદય જાય છે. બાળા બાવાના વીશરામમાં
જાય છે પડદો ઉપડે છે.

રથળ.

અધાર જંગલ.

ઉદય—હાય પ્રભુ રાજ્યતા માલીકને આ દુઃખ પીતાળને ખરી
વાત કહી તો દેશવટો મળ્યો આજ કાલ દુનિયામાં
જુઠ જુઠ જુઠને જુઠજ છે સઘળે જુઠ બાપી રહી છે
સાચુ બોલવાથી દુઃખ મળે છે ને જુઠું બોલવાથી
સુખ મળે છે એ સુખ માહારે જુઠું બોલી બેવું નથી
હું તો પ્રકત માહારા નશીબ ઉપર આધાર રાખું છું.
કર્મ રંકને રાય બતાવે છે ને કર્મ રાયને રંક બતાવે
છે માટે કર્મ છે એજ ખર છે કર્મ વીના ખીજુ કાંઈ
નથી. પ્રભુ હુ કોઈ દીવસ ચાલ્યો નથી પરંતુ આ
દુષ્ટ પીતાળએ જુડી જક બાંધી દુઃખમાં નાંખ્યો છે
પરંતુ કાંઈ શીકર નહીં તે પણ નશીબમાં લખેલુંજ
પણ પ્રભુ ટુંજ માહારા સાચાની વારે ચા.

ભાયન ૭ મું.

ધીરી. ધીરી. સુંદરી જરા ધીરી—એ રાહ
ધારો ધારો પ્રભુજ મને ધારો
તમે કર્મજુ પારખું બતાવો
મારો જન્મ પ્રભુજ સુધારો—ધારો
અકલ સુધારો પ્રભુ બુદ્ધી વધારો
આપોને આશરો તમારો— ધારો

ગુપ્ત વાણી—ધીર રાખો ભગત ધીર રાખો
જુઠ રાખો જગતમાં ચાલો
જાય જઈ કરમ અજમાવો

સચ્ચાઇથી ચાલશે તો જનમ મુકારશે

ટક રાખી સદા સંભારશે-ધીર.

ઉદ્ય—આ શું આ તો શુભ વાણી, જવ જઈ કર્મ અજમાવે
એ બોલ બરાબર છે માટે ચાલ તે કામ કરવા
સત્વર જઈ.

તારો તારો પ્રભુછ મુને તારો

આ સેવકની લાજ પ્રભુ વારો- તારો.

અહુલાને તારા પ્રભુ મીરાં ઉગારી.

તેમ શેવકને દુનીઆથી તારો- તારો.

(એટલી અરજ કરી, ઉદ્ય ધારેલી જગોપર જવા નીકળે છે
એટલામાં તેના મિત્ર પ્રધાન પુત્ર ચંપક તેને ઓચીન્તે મળે છે.)

ચંપક—કેમ મિત્ર આટલા બધા ઉતાવળા ક્યાં જાઓછો એટલું
બધું સતવરનું શું કામ છે મિત્ર આ દોરતને મુકી
દેશવટે નીકળ્યો આ તાહરો દોરતતો તાહારા મુખે
મુખી છે અને તાહારા દુખે દુખી છે અને તાહારા
દુઃખમાં ભાગ લેનારો છે. છતાં કેમ મુકીને આવ્યાં.
એકલાં આવવું આપને ઘટે છે કે,

ઉદ્ય—મિત્ર પીતાલથી તકરાર થઇ ખરું કહેતાં ખોટું લાગ્યું
અને બારેબાર ચોવીસ કલાકમાં જવાનું કહેવાથી હું
ત્યાંથી જમનોતેમ નીકળી પડ્યો. મિત્ર માહારા દુઃખ
માટે તમે દુઃખી કેમ થાઓછો માહારા કર્મના લેખ હું
ભોગવી લઇશ મહારા નશીબમાં હશે તે થશે માટે
મિત્ર તમે માહારી સાથે દુઃખી થવા આવવા વીચાર
બંધ રાખો અને ધર તરફ પધારો.

ચંપક—મિત્ર આ શું બોલો છો. આ વખતે હું તમને કામ
નહિ લાગુ તો ક્યાં કામ લાગીશ માટે મિત્ર ખીજ
વીચારો દુર કરી આપ ક્યાં જવા વીચાર ધારો છો તે
કહો અને પછી આપણે સાથે જઇએ.

ઉદ્ય—મિત્ર હું તો તમને ખાસ નાજ કહું છું પછી તમારી મરજ
(એમ કસી ચંપકના કાનમાં વાતો કરી જાય છે.)

(પડદો પડે છે)

(૩૯)

સ્થળ.

રસ્તો.

બારવટીઓ— (ત્રણ બારવટીઓ આવે છે)

કેહળ—અધ્યા વેહળ આ શાની થાળી વાગે છે (થાળી વાગે છે)

વેહળ—અધ્યા આતો પ્રતાપસિંહ રાજની માદીના માલ લેવાની થાળી વાગે છે અને તે કહે છે કે માથા સાથે માલ અને કર્મ હોય તો ખાય એમ યુમ પાડી થાળી વગાડે છે.

ચેહળ—અહા અધ્યો ત્યાં જઈ હું એકલો માળ મલહે.

બધા—હા અધ્યો હાલો જઈએ.

(એમ કહી ત્રણેય ત્યાં જવા નીકળે છે અને ઉદય અને ચંપકનું આવવું.)

ઉદય—ચંપક બાઈ આ જોયું શું.

વગાડે છે હવે ખાત્રી થઈ ના થઈ હોય તો તેને પુછી જુઓ એટલે પુરી ખાત્રી થશે.

ચંપક—વારૂ બાઈ (ઢેડ તરફ જોઈને) અધ્યા આ શાની થાળી કુટે છે.

ઢેડ—બાપજી પ્રતાપસિંહ રાજની માદીનો માતા અને માહાદેવના દેવલ પાસે એવા લેખ લખ્યો છે કે—માથા સાથે માલ અને કર્મ હોય તો ખાય. એ પ્રમાણે લેખ લખ્યો છે માટે જમને તે માલ લેવા જવું હોય તે સુખેથી જવ અને યુક્તીથી લ્યો.

ચંપક—વારૂ તે રસ્તો ક્યાં થઈને જવાનો છે.

ઢેડ—બાપજી (આંગળી કરીને) એ .....આમ થઈને આંમ વળ-શો એટલે સાચુંજ દેવળ છે.

ચંપક—ઠીક જહુ સારૂ (એમ કહી એક રૂપીઆ તેને આપે છે)

ઢેડ—બાપજી ધણું જીવોને રાજ્ય કરો.

ચંપક—મીત્ર આ ભેદની મને કાંઈ સમજાય પડી નહી તે વાંદું શું હશે.

ઉદય—બાઈ ચંપક તું તારે માહારી સાથે ચાલ, આપણે જોઈએ
છીએ નશીબમાં હશે તો મળશે.

ચંપક—વાર મીત્ર પધારો.

ચંપક અને ઉદય— ગાયન ૮ મું.

આવો કુમકુમને પગલે—એ રાહ.

ચાલોને મિત્ર હમારા

હું આવું પાછળ વાહાલા

જઈ કામ સુધારોને લાલા—જઈ

આ જલદી પગલાં વાળ્યાં

સુંદીર સામળીઆ કાલા

મોરલી મુખે ધરનારા

આ કામ સુધારો મારા—ચાલો

આ આવ્યો પાછળ તારા—ચાલો.

(બંને જય છે અને પડે પડે છે.)

સ્થળ

માતાવું અને માહારોવનું રેવળ.

કેહળ—અધ્યા એહળ નું બધ્યો છે.

એહળ—હા થોડું થોડું તો આવડે છે.

વેહળ—તારે વાંચને આ હું લખ્યું છે જેને કેવું હારું લાગે છે
ને વળી આ પુતળું શૈવું છે.

એહળ—અધ્યા આમે તો માથા સામે માલ ને કર્મ હોય તો આ-
ય એમ લખ્યું છે અધ્યા આપણા કરમમાં હશે તો
મળશે, માટે હાલો આપણે ત્રણે જણા મળી માથાં
પછાડહું એટલે ત્રણમાંથી જેના કરમમાં હશે તેને મલહે

કેહળ—હા અધ્યા આ તો હેધું છે હો. લે પેહેલો હું પછાડું છું
(એમ કહી પુતળા સાથે માથું પછાડી લોહી કાઢી રોતો-
રોતો તેમની પાસે આવે છે)

વેહળ—જ જ તને તો આવડતુંજ નથી. મારા નછીબનું છે.
(એમ કહી માથું પછાડી લોહી ચુતો તેમની પાસે આવે છે.)

એહળ—અરે તમને તે શું આવડે એ તો મારા નહીંજનુ છે માટે
લાવ મને હું તેમ રૂં.

(એમ કહી તે પશુ માથુ પછાડી બોહી ચુતો થઇ રેતો
રેતો આવે છે.)

(બધાએને વાગવાથી એક ધોતીયું ફાડી ત્રણે જણા પા-
ટા વીંટી લમણે હાથ દઈ જાય છે.)

ત્રણે—હત તારૂં સત્યાના જાય, ઉલટા માંમાં ભાગી નંખાયા
એમ બોલતા બોલતા ત્રણેનું જવું બાહ ઉડ્ય અને
ચંપકનું આવડું.

ઉદય—મિત્ર જોયું આ દેવલ.

ચંપક—હા તમારા કહેવા પ્રમાણે બધું એ ખરું પશુ માલ શી રીતે
મળે?

ઉદય—જોયું બાઈ કાઠ મુરખાએ માથાં પછાડી નકામાં માથા
ફાડી બોહી ચુતો થઈ ચાલ્યા. ગયા છે. ના ખાત્રી થતી
હોય તો જો આ બોહી.

ચંપક—હા મીત્ર આપણુ. આવ્યા પહેલાં ઘણા માણસો અજમા-
યશ કરી ગયા છે. પરંતુ મિત્ર આપણું તે રીતે ના
થાય.

ઉદય—મિત્ર આ માલ માથુ ફાડી લેવા લેખ નથી લખ્યો પરંતુ
તેના મતલબ એવો છે કે માથા સાથે માલ અને
કર્મ હોય તો ખાય એટલે ના સમજ્યા જુઓ માથા
સાથે માલ એનો અર્થ મારી જુદી પ્રમાણે તો હું
એજ કરું છું કે આ લાકડાના શીશ ને તેના ધડથી
તલવારથી ઉડાવી દઈ તેમાં માલ છે તે લેતો એમ
થાય છે અને તો એમ સમજણ પડે છે જો આપણું
કર્મ હશે તો આપની જુદી જરાબર છે. કર્મમાં નહિ
હોય તો મેહેનત ફાકટ છે માટે માહરા સમજવામાં પ્ર-
પ્રમાણે તો એમજ થાય છે અને તે જરાબર છે.

ચંપક—મારી જુદી તો આ કામ પાર પાડવાને ખીલકુલ સુઝતી
નથી. પછી તમારી ધ્યાનમાં આવે તે ખરું જુઓ તો

ખરા અજમાયશ તો કરી જુઓ કર્મની વાત છે.

એમ કહી ઉદયનું લાકડાના પુતળા પાસે જઈ તલવાર વતી તે ધડ જુદુ કરતું અને અંદરનો માલ નજરે પડવાથી અંદરથી કાઢી ચંપકને બતાવવો.

ઉદય— કેમ ચંપકરાય, કર્મ છે એ ખરું છે ને, જુઓ આ માથા સાથેનો માલ,

(એમ કહી બતાવે છે.)

ચંપક—હા મિત્ર કર્મ શિવાયનું દુનીયા પર સર્વ જુદું છે કર્મ એ જ ખરું છે.

ગાયન ૯ મું

આજે આનંદ. આનંદ થેષ થેષ કારથયો—એ રાગ

આજે સફ પ્રભુએ સંસાર કરયો

કર્મ નહીં ફળ્યુ ને તારો બોલ પળ્યો

ખરે ખર બોલ પળ્યો સર્વ માલ ટુને મળ્યો

જય જય જય આજે— આજે.

વહાલા ઉદય તમે તો હવે રાજ્ય સ્થાપો.

રાજ્ય સ્થાપી દુખડાં તમે આજ કાપો

જમ બાળાને મળો ત્યાં જમ રાજા વળો

જય જય જય જય— આજે

મિત્ર હવે આપણે તેજેગીઓના રહેઠાણમાં જઈએ, ને આ

નીકળેલા લેખવાળી બાળાને મળીએ.

ઉદય—હા મિત્ર સત્વર ચાલો મેં તેમને બરસો આપ્યો છે, ને

તેના વચન પ્રમાણે હવે ફક્ત તે વચન પુરું થવાને

એ દીવસ બાકી છે માટે એકદમ ચાલો.

એમ કહી તેજેગીઓના રહેઠાણ તરફ જવાનો વીચાર કરી બંને જણ જય છે પડદો પડે છે)

સ્થળ.

કેદારસીંહની ખાનગી રૂમ.

કેદાર—પ્રધાનજી વાહાલી પ્રીયવંતીને લાપક હાથમાં કોઈ પતી નથી

માટે માહારો વિચાર તેના લગ્ન સાથે મંડપ રચી સ્વયંવર કરવો અને જે સ્વયંવરમાં જીતે તેને વરમાળા પ્રીયવંતી આરોપે.

પ્રધાન—અનદાતાર આપનું કહેવું જરાબર છે. પરંતુ તે કાર્ય કરવાનું આપ શું જતાવશો.

કેદાર—પ્રધાનજી કાર્ય તો એજ કે અદ્ધર પુરશીપર બેસી અવળા હાથે મુકરર કરેલા નીશાનને છંદ પાડવાનું કેમ જરાબર ને,

પ્રધાન—જી હા આ હકીકત મને ધણીજ ધ્યાનમાં આવી ગઈ છે ત્યારે સર્વ રાજાઓને સંદેશા કહેવડાવવા સીપાઈઓને બોલાવી મોકલાવીશું.

કેદાર—હા હાલને હાલ સીપાઈઓને બોલાવી મોકલો પરંતુ તેની મુદત આજથી આઠમે દીવસે રાખવી અને વધારે દુરસ્ત લાગે છે.

પ્રધાન—હાજી માહારો પણ એજ વીચાર છે અને આપનો ધારલો વીચાર જારાબર છે, અરે કોઈ સીપાઈ હાજર છે.

(એમ કહી સીપાઈઓને હાકો મારે છે સીપાઈઓ આવે છે.

સીપાઈઓ—હાજર સાહેબ.

કેદાર—(સીપાઈઓને કામળના કકડા આપી) જવ આ પત્રીકાઓમાંથી સહના નામ શોધી કાઢી તેઓને આપી આપો અને જલદી પાછા આવો.

સીપાઈઓ—બહુ સાથે મહારાજ

(એમ કહી સર્વ પત્રીકાઓ સહસહના ભાગે પડતી વેહેંચી લઈ આપવા જાય છે)

કેદાર—કેમ પ્રધાનજી પૈસો હતો તો હું સ્વયંવરમાં આવી બાહા અને સુરવીર રાજકુમારને માહારી પુત્રી વરાવીશ કેમ પ્રધાનજી આ માહાભારત કામ કરશે તે સુરવીર અને બાહાદુર ખરો કે નહીં.

પ્રધાન—કેમ નહિં અનનદાતાર બેતો ખરેખરા બહાદુર કહેવાય માહારાજ પૈસાની કાંઈ આ ફનીઆમાં વાતે થવાની

છે પૈસા તો સાક્ષાત લક્ષ્મી છે પૈસા જેવી મોટી ચીજ આ દુનીઆપર કઈ છે, મહારાજ આપ કેમ આટલા બધા શોચમાં આવી ગયાછો તે કાર્ય કરનાર ધણા ક્ષત્રી મળશે.

કેદાર—પ્રધાનજી હું સેહેજ સોચમાં છું મને તો આ કાર્ય બારી લાગે છે માટે તે કોઈથી બનવું મુશ્કેલી છે પણ કાંઈ નહીં ચાલે પ્રધાનજી સીપાઈઓ તે ખમર લઈ આવશે માટે આપણે હવે સ્વયંવરની ધામધુમ કરીએ

પ્રધાન—જી હા, પધારો.

કેદાર અને પ્રધાન ગાયન ૧૦ મું.

મારા વાહાલારે પ્રધાનજી, કેવો વીચાર મેં ધારીયોરે;
આઠ દીન પછી મંડપ, સરવે રાજ ત્યાં આવશેરે.

કાર્ય કરશે તે કન્યાને વરશે, બાકી પાછા જશેરે;

મને લાગેછે આ કાર્ય છે અધરું તે બનવું મુશ્કેલી છેરે

કેમ આંમ બોલીયા, મુખે ઉચરીયા વીરામય પડીયા

શુરવીર ઠરીયા કેમ આમ ડરીયા શોચ શીદ પડીયા

શુરવીર ધણા છે જમ મહીરે— માહારા

(જય છે પડેલો ઉપડે છે)

સ્થળ

જોગીઓનું રહેઠાણ

બાળા—હાય પ્રભુ પંદર દીવસ થવા આવ્યા છતાં પણ હજી સુધી ઉદય આવ્યા નહિ હવે આજનો દીવસ બાકી છે આજનો દીવસ વીત્યા બાદ મારે જોગીઓનો ટોળામા ભળી જવું પડશે પણ ઉદયસિંહ ક્ષત્રી પુરુષ છે. તે આવ્યા વિના તો રહેજ નહિં માટે લાવ જરા રાહ જોઈ

જોગી—કયું બેટા, કયા બીચાર કરતી હયે કયું તેરેકું કુચ્છ ડર-
હયે તેરેકું કુચ્છ બય હયે શોકાતુર કાયકું હોતી હયે
તું આવી તે દીવસના ચહેરામાં અને આજકાલ ચહેરામાં
બોત ફરક પડ ગયા હયે માટે બેટા મેરેકું કહદે તેરેકું
કયા હયે.

બાળા—આપાજી મને બય ખીલકુલ નથી અને ચીન્ટા જરા પાળુ
નથી પરંતુ આવતી કાલે માફારે આપના ટોળામાં બળી
જવાનું છે અને મળવા આવનાર આતુર માણસ આવ્યા
નથી તેથી તે કારણથી વીચાર કરૂ છું

૨ જો જોગી—અચ્ચા તું મત ગમરા તેરેકું મીલને વાલા અખી
આયગા. અચ્ચા તું શીકર મત કર બયેહ.

બાળા—વારૂ માવાજી.

(એમ કહી બેસી જાય છે બાહ ઉદય અને ચંપક આવેછે)

ઉદય—(પાસે આવીને) બાળા તે જગા જોષ મેં ખાત્રી કરી.
અને તે કાર્ય મેં પુરૂં કર્યું છે.

બાળા—હે આપ શું કહોછો આ ખરૂં છે ?

ઉદય—બાળા તમારા સોગન ખાધને કહુ છું કે તે કાર્ય મેં
પુરૂં કર્યું છે.

બાળા—તે શીવાય ખીજી ખાત્રી !

ઉદય—ખીજી ખાત્રી (માદલીયું કાઢીને) આ અંદરથી નીકળેનું
માદલીયું અને કાગળ.

(બંનેબાળાને બતાવે છે ને બાળાને ખાતરી થાય છે)

બાળા—(કાગળ વાંચીને) કેમ તમે તે કાગળ વાંચ્યો !

ઉદય—હા તે મેં જરાબર વાંચ્યો છે ?

બાળા—બોલો ત્યારે તેમાં શું છે ?

ઉદય—તે મેં સઘળું વાંચ્યું છે ને મને ખબર છે.

બાળા—ત્યારે કાલો પ્રીયાનો હાથ

ગાયન ૧૧ મું.

મારા રંગીલા છેલા સરદાર—એ રાહ.

મારા વાહાલા રસીલા ભરથાર,—આવો મારા;

તલસે નાર નાર પ્રીય આવો રદાર—સમાર.

હેત કંઈ વધારજે આ દાસીના ઉપર લહી,
 શાંખા રસીક દીલદાર આજે પ્યારીપર નીધા કરી;
 ખાંનપાંન રસવાન વહાલા તમવિના પળપળ લુહી,
 દરસન તમારાં દાસીને દીધાં છે પ્યારા પ્રીતથી;
 ભરથાર સરદાર પ્રીતના પ્રેમી થનાર,
 હેત વધારો આધાર,

આપ સેવામાંજ પ્રાણાધાર;—આવો મારા.

ઉદય—ખાળા હવે આ મુકામમાંથી ઉપડી તારા પીતાજીના રાજ્ય-
 માં જવું એ સાઈ છે.

ખાળા—હા પ્રાણુનાથ આ જોગી મહારાજના આશીરવાદ લઈ તે
 તરફ જવું અને તેમાં લખેલું તમામ કાર્ય કરવું એ ધાર્યું
 સાઈ છે.

ઉદય—પ્રીયા, તારે હું ચંપકભાઈ પાસે તમારે પેહેરવા સાઈ કપડાં
 મંગાવું. કારણ આ વેશ પેહેરી ત્યાં જવું મને દુરસ્ત
 લાગતું નથી.

ખાળા—હા, પ્રાણુનાથ તે બરાબર છે મંગાવો.

ઉદય—(ચંપક દુર ઉભેલો છે તેને પાસે બોલાવીને) ચંપકરાય
 તમે ગામમાં જઈ તમારાં બાણી સાઈ જોઈતાં કપડાં
 લઈ આવશો ? કારણ હવે અહીંથી જોગી વેશ ઉતારી
 નેજ તે તરફ જવું છે અને સર્વ કાર્ય ત્યાં જઈ સત્વ.

ચંપક—વારૂં મીત્ર જાઉં છું થોડી વારમાં લઈ આવું છું.

(કહી ચંપક જાય છે)

ઉદય—તે માહરા પીતાજીના પ્રધાનના દીકરા છે અને માહરા
 મિત્ર છે અને અહીં પણ તેજ પ્રધાન થવાના છે.

ખાળા—પ્રાણુનાથ ધણી ખુશીથી આ અમળાતું જીવતર આપે
 સુધાર્યું છે પ્રાણુ આપ મને મળ્યા ન હોત અને આ
 કાર્ય આપે કર્યું ન હોત તો આવતી કાલે મહારે આ
 જોગીઓની ધુણીઓમાં બેઠી હરદય તપ કરવા પડત

(૩૭)

અને માહારો જન્મ બગાડવો પડત પરંતુ પ્રાણનાથ
ચંપક રાયમાઇને આવતાં કેમ વાર લાગી ? ત્યાં જઈ
આપને કચેરીતું જફુરત કરવું છે અને નકામો વખ-
ત ચાલ્યો જાય છે.

ઉદય—પ્રીયા સમુર કરો ચંપકરાય દેખાય છે. આવે છે, આ
દેખાય જુઓ.

(એટલામાં ચંપક આવે છે.

ચંપક—મિત્ર લ્યો આ કપડાં લાવ્યો.

(એમ કહી કપડાં આપે છે એટલે બાળા પેહેરી આવે છે.)

બાળા—પ્રાણનાથ ચાલો.

બાળા અને ઉદય— ગાયન ૧૨ મું.

પ્રીતમ આવો મારા પ્રાણુ—એ રાગ

પ્રીતમ ચાલો મારા પ્રાણુ અહિંથી રહીશું સંગે
ધારા પ્રીતમજી તમને કુલે વધાવું રેંદાસી થઈ રહું સદા
સંગે—પ્રીતમ—

વાહાલી લાગે તારા વેણ મુજને ધારા અંગે

બાળા હું તમને મારી સાથે જ રાખું, પ્રીતિજ પાછાળ ચા-
લો સંગે—પ્રીતમ

(ઉદયબાળા અને ચંપક જાય છે. પડદો પડે છે.)

સ્થળ

રસ્તો

કેહળ—અલ્યા ચેહળ આ તો ઝોલી કેવલ પ્રમાણે થયુ લંવા
મધ પુત અને ખોઈ આવી ખસમ. એવો ઘાટ થયો.
અલ્યા માયા હાથે માલ હતો તે આમ ચમ થયું હે.
અલ્યા ચેહળ ચમ બોલતો નથી.

ચેહળ—હા મારું તું કે છે એ ખરું છે પણ શું કરીએ. આપ-

છા નથીજમાં નહીં એટલે આંધી મલે. ત્યારે અલ્પો
એ માલ કાણુ લેશે ને શી રીતે નીકળશે.

વેહુળ—અલ્પા માલ તો નહિં મલ્યો તો મુઓ પશુ કહું તેમ
કરીએ તો ચમ ફાવીએ કે નહિં.

ચેહુળ—વળી તું હું જતાવે છે, જતાવ જે હાને હાવું એટલે
આટલા રહા છીએ તે પશુ પુરા થઈ જમએ એટલે
પતી મરું.

કેહુળ—અલ્પા વેહુળીઆ તું તો જમીને સાં આમ ડાપણુ ડાળી
આમ ને આમ કરે છે ને ઉલટો જતાવે છે. જ તારા-
માં તો કંઈ અક્ષરે જ નથી.

વેહુળ—અલ્પા હાંમળો તો ખરા જુઓ આપણે છીએ તો ક્ષત્રો
જમ્યાં વળી તડકો કરવામાં કંઈ બુદ્ધીએ એવા નથી
વળી ચાલાકીમાં કંઈ બાકી નથી. માટે જુઓ મારો
તો વીચાર એવો છે કે પેલી બાળા જોગણુ થઈ જવા
બાવાઓની ધુણીઓમાં ગઈ છે માટે બાવાઓ પાસે
જમ ઉધું ચતુ સમજવી. તેને ઉપાડી વેચી હું નહીં
તો પરણીહું એટલે ઠીક પડશે.

કેહુળ—હા મારો બાપો કઈ એ કામમાં તો ખરું કામ એ કામ
તો આ શંકડા સીવાય નહિ અને પશુ અલ્પા એ
માલતો એક બેઠીએ કરીને છોકરો આવો છે એણે
લીધો છે ને કન્યાને પશુ તેજ પરણુ હે. અલ્પા પ્ર.
તાપસિહનું રાજ્યપણુ એ જ લેહે અલ્પા કન્યાને
તેની સાથે લઈ જતાં મેં નજરે જોયો હતો. અલ્પા
જો તમારો જવાનો વીચાર હોય તો બાંધો કમરને
થાઓ તૈયાર પછી જુઓ ફાંકડાના સપાટા અલ્પો
આપણે એ અહેતાંથી કાઢી લાવી હું પશુ તમારી ત્યાં-
થી ઉપાડી લઈ જવાની હીમત છે જો હીમત હા હો
થતો મને હા કહો નહીં તો જવાજ આવો.

ચેહુળ—વેહુળ— હા હા અલ્પો અમારી તો પ્રી હીમત છે,

(૩૯)

કેહુળ—હાલો ત્યારે ઉપડો મારો બાપ કહું.

બાપન ૧૩ મું.

વશ નારીને જો કરવી ધારો—એ રાહ

અટયા ચેહુળીઆ હટપટ હાલો.

જઈ બાળાને ચટપટ ખાળો.

જવું ચપકીથી ચાર આવું વેલો લઈ બાર

પછી માલની રીવાર હઉં થાઓ તૈયાર—અટયા.

અલ્યા હાલોને ખટપટ કરીએ.

મયા ચોડે પછી નવ કરીએ.

કાંઈ લીધા વગર નવ કરીએ—અટયા.

(ત્રણે બારવટીઆ ચાલ્યા જાય છે ને પડદો ઉપડે છે)

સ્થળ

ઉદયસિંહની કચેરી.

છડીદાર—આસ્તે ધાસ્તે નેક નામદાર નીધારખીયો મેહેરબાન.

(છડી પોકારનારની સાથે ઉદય અને ચંપક આવી બેસે છે અને કચેરી ભરાય છે.)

ઉદય—વાહાલા મિત્ર ચંપકરાય તમે મારા સુખ દુઃખના સાથી થયા છો અને માહારા પરમમિત્ર છો. તમે તમારા પીતાના પણ થયા નહિ અને ખરી વાત ઉપર બરોસો રાખી. મારી પાછલ દુઃખમાં ભાગ લેવો ધારી માહારી બોળ કરતાં મને મળ્યા છો અને મારા સુખ દુઃખના સાથી થયા છો અને મને રાજ્ય મળ્યું છે તેથી તમોને તમારા પીતાજીની માફક પ્રધાનગીરી મારે આપવી જ જોઈએ માટે હું આજથી તમને મારા પ્રધાન તરીકે રાખી જગા આપું છું.

મિથા—(દુરથી) હાય હાય સત્યા નાશ જવું રહું આને તો પ્રધાનગીરી મળી હવે કંઈ ચુકતી રચી તેમને વીરોધ

પડાવું પણ કાંઈ નહિ જોઈએ છે.

ચંપક—વાઈ મિત્ર તેને માટે હું આપનો આભાર માનું છું. (સી-
પાઈઓ તરફ જોઈને) માહારા શુરા સામંતો આજ
કચેરીનું સ્થાપન કર્યું. હવે કોઈ બાબતમાં આજસુપ-
ણું રાખશો નહિં સર્વ કામની આલાકીથી ખબર રાખજો
ને લઢાઈની કળા કમરત શીખી તૈયાર થજો. (હૃદય
તરફ જોઈને બાઈ ઉદયસિંહ કચેરીના સ્થાપન સાથે
બાળા બાબીને તથા ગોરને બોલાવી આપની સાથે
આ વખતેજ હાથ શોપાવવાનું કરીએ તો સાફ છે.
કારણ કે આજે શુભ મહુરત છે. વળી રક્ષાનું માહણીયું
પણ આજેજ બંધાવશે તો પણ આજ શુભ મહુરત
છે, સર્વ કાર્ય શુભ મહુરતે કરવાં તે સારાં છે વળી
તે બાંધવાથી તેમા લખ્યા પ્રમાણે સર્વ કષ્ટો દુર થશે
અને બવીષમાં સાફ થશે.

ઉદય—વાઈ મિત્ર બોલાવો તેમને.

ચંપક—સીપાઈ.

સીપાઈ—હાજર સાહેબ.

ચંપક—જવ ગામમાંથી કોઈ બ્રાહ્મણને બોલાવી લાવો અને બા-
ળા બાબીને બોલાવી લાવો. જવ જલદી આવો.

સીપાઈ—જી હજુર જલદી આવું. (સીપાઈ જાય છે.)

મોઠો—(દુરથી) હવે આ ચંપકીઆને શી યુક્તી કરી દુર કરાવું
આપણે તો કોઈ બાવ પણ પુછવું નથી અને એને
તો પ્રધાનગીરી મલી હવે એ પ્રધાનગીરી શી રીતે
છીનાવી લઉં પણ કાંઈ નહિ જોઈ લો મારી આલા-
કી. પણ કાંઈ નહિ જોઈએ છે.

(બાળાવંતી આધુ ઝોઢી આવે છે અને બ્રાહ્મણ પણ સા-
થેજ આવે છે.)

બ્રાહ્મણ—(ચંપકરાય પાસે જાયી જોઈને) (લાવ એક વખત

મને ગમત તો કરતા દે પછી થણું એ થશે-)

બાઈ કોની તમારી સાથે આ ખેતના લગ્ન કરવાં છે.

અ'પક—અરે મહારાજ કાંઈ સમજણ છે કે એમને એમ ખોલવામાં જ સમજ્યા હો ? જાનામાના ઉભા રહો જેમ કહીએ તેમ કરો,

બ્રાહ્મણ—(ડોકું હલાવીને) બહુ હારે ભાઈજામ, હું તો અજાણ્યો છું તેમાં એમ ખોલાઈ જવાયું છે માફ કરજો.

(છોને ખોલ્યા કરે આપણે તો મશ્કરી કરતા આવ્યા છીએ તે કીરું,)

(ઉદયસિંહ સંગાશન ઉપરથી નીચે આવે છે.

અ'પક—માહારાજ ઉદયસિંહ માહારાજનો હાથ મેળવી લગ્નની વીધિ કરો ?

મેઘો—(સ્વગત) હાથ હાથ આ અ'પકીયાને જોઈ માફ કાળજી ફાટી જાય છે. શું કરું પણ કાંઈ નહીં જોઈએ છીયે.

બ્રાહ્મણ—બહુ સાફ સાહેબ (સ્વગત) બધ્યા છીયે તો નહીં સુ-સુધી પણ યોગળીયુ નમે તેમ લાગે છે.) હ્યો બેહેન બાઈનો હાથ ઝાલો, આ બાઈ તો રાજ છે.

અ'પક—કેમ મહારાજ આમ લવારી કર્યા કરો છો. શું મસ્કરી કરો છો, ને બાઈ બેહેન કરાવો છો.

બ્રાહ્મણ—ના બાઈ સાહેબ મને તો એમ ખોલવાની ટેવ છે. એ-ટલે ખોલાઈ જવાય છે. (સ્વગત) છોને યુમ પાડે આપણે તો ક્યાં ગમત કર્યા સ્ત્રીવાય રહીયે તેવા છીએ.) પ્રકાશ—(એમ કહી હાથ મીલાવે છે.) શમે વરતે સાવધાન, વર કન્યા સાવધાન, વરની માડી સાવધાન, કન્યાની માડી સાવધાન, લાવો બાઈ દક્ષીણા પછી પુરો વેદ બધી લગ્નની પુરુષાવતી કરીયે.

અ'પક—અરે આપીયે છીએ, આટલા અધીરા શું થાવ છો. તમે તમારે ચલાવોને.

બ્રાહ્મણ—ચલાવું શું માહાર કપાળ, દક્ષીણા વીના વિધિ પુરી

થાય નહિ. આ ઠેકાણે દક્ષીણા ભારે જોઈએ. રાગજી
સાહેબ છે, આપ તો જે આપસો તે થોડું છે,

અંપક—હ્યો હ્યો મહારાજ, (એમ કહીને હાર આપે છે)

આદાજી—હું હવે સમજ્યા તે ખરું, લાવો હવે કાર્ય આગળ ચા-
લશે, (એમ કરી) **ભવનતું, ભવનતું, ભવનતું.**
થોડાં કુલ લઘ તેમના બંનેના માથાપર રાખે છે. પધારો
સાહેબ કાર્ય પુરું થઈ ગયું,

મિથો—(સ્વમત) હાય હાય આંને તો કુલ મતા આપી દીધી
હવે તો હાથથી બાજી જવા બેઠી. પણ કાંઈ વાંધો
નહિ જોઈએ છે.

અંપક—મહારાજ હ્યો આ માદલીયું તમારાજ હાથે તેમને બાંધો
એટલે સર્વ કાર્ય ફૂટે થાય. તમે તો ભોળા જણાઓ છો

આદાજી—મહારાજ ભોળો તો હું પણ.....જરા મને હ-
સાવવાની ટેવ છે. તેથી ખોટું માનવું નહિ—માહારાજ
એ તો જન્મની આદત છે.

(માદલીયું બાંધતી વખતે—**ભ્રમણાય નમઃ ગુરુદેવતાયે
નમઃ સારદાયે નમઃ ક્રુણાયે નમઃ કર્માયે નમઃ ભવનતું,
ભવનતું, ભવનતું.** એમ કહી માદલીયું ઉદ્યમસિંહના હાથે
બાંધે છે.) લાવો માહારાજ અમારી માદલીયાની દક્ષણા.

ઉદ્ય—(પોતાના મગામાંથી બીજો હાર કાઢી આપે છે) હ્યો
માહારાજ કોઈ કોઈ વખતે પધારજો,

આદાજી—બહુ સાર અન્નદાતાર કલ્યાણ થાઓ તમારું.

(કહી ત્યાંથી તરતજ વિદાય થાય છે)

છડીદાર—માહારાજ આ કોઈ શુભકા અરજ કરવા આવી છે.

ઉદ્ય—તેને પ્રવેશ કરાવો. (શુભકા આવે છે.)

સ્થામકળા—અન્નદાતાર હું નામ મળરો સારો કરી બાણું છું.

મને આજ આપના ગાદીએ બેસવાની ખમર મળવા-
થી હું આપની પાસે આવી છું.

ઉદય—હીક સ્થાંમકળા તને કષ્ટ કષ્ટ ચીજો આવડે છે.

ઉદય—અન્નદાતાર આપ કહો તેવી ગામ બતાવું આપ કહોતો
થઈ ગયેલી ચીજ કહું અને આપ કહો તો મોઢેથી
જોડી કહું કોહો અન્નદાતાર આપનો શું હુકમ છે

ઉદય—મોઢેથી ચીજ જોડી નાચ કરતાં કરતાં કહો.

સ્થામ—

ગાયન ૧૪ મું.

(નાચ) મોરે પ્યારે સરદાર—એ રાહ

અન્નદાતા સરદાર (૨) આપણે શરણે હું આવી દાતાર.

સોળ વરસની મુંઢરીહું જોખનપુર ઝલકાય

શું કરું શરમાઈ મરૂ છું (૨)એળે જનમ વહી જાય—મારોએળે

આ દાશીનો જનમ સુધારો, સુધારો, સુધારો, સરદાર—આપને

હું ગુણકા ગભરાઈ છું પછુ અવર નહિ ઉપાય

હું ગુણકા પછુ રહી ધર્મથી (૨) તારોને સરદાર—તારોને

આ દાશીનો જનમ સુધારો, સુધારો, સુધારો, સરદાર—આપને

ઉદય—ચંપકરાય, આશું કહે છે. તમને સમજણ પડી ! પુછો તે
શું માગે છે.

ચંપક—સ્થાંમકળા માહારાજ કહે છે તમારો માગણીનો ભાવારથ
શું છે તે ખુલ્લે ખુલ્લો સમજવો અને તમારી મા-
ગણી શું છે તે કહો.

સ્થામ—માહારાજ ધણી ખુશીથી પરંતુ આપ મને એક વચન આ-
પો તો પછી કહેવાને હરકત નથી,

ઉદય—(સ્વગત શું માગવાની છે તે દુઃખી સ્થિતિની છે માટે કાંઈ
ઈનામ તરીકે માગશે માટે વચન આપવામાં કાંઈ વાં-
ધો નથી, માટે) સ્થાંમકળા જાવ માઈ વચન છે,
હવે તે મરમ સમજવો.

સ્થામ—માહારાજ માહારો ગુણકાનો અવતાર છે. પરંતુ હું અહીં
એવા વીચારથી આવી છું કે, આપ આજ ગાદીએ

બેસનાર હતા. તેથી આપની પાસે આવી એવી માગણી કરવાનો હેતુ રાખીને આવી છું કે મારે ત્યાં હજારે માણસો આવી મારી સોખત કરે તેના કરતાં ને કદાચ હું આપની સાથે વરૂં તો સઘળા ખટપટ દુર થાય, માટે અન્નદાતાર આપના લગ્ન આપનું વચન પાળી મારી સાથે કરી આ દાસીની માગણી સ્વીકારો, કે જેથી આ દાસીનો જન્મારો સરળ થાય,

ઉદ્વેગ—સ્વામકળા આ તમારી માગણી તદ્દન ભુલ બરેલી છે. પરંતુ હું એટલો તો તારી સાથે બંધાઉં છું કે તમને અહીં નોકર રાખી, પગાર બાંધી ગાવા વીગેરે સાડ કમુલ કરું છું એલો તમારી તેમ રહેવા ખુશી છે.

સ્વામ—અન્નદાતાર તેમ થાય તો પણ મારો જન્મારો બગડે જ

ઉદ્વેગ—સ્વામકળા ફક્ત તમારે મારી આગળ નાચ અને મજરો કરવો. અને તે બદલ તમને દર મહીને સો રૂપીઆ પગાર આપીશ. અને તમારા સંસાર સુખ માટે માહારા અને ચંપકરાયના શીવાય તમને જે ધ્યાનમાં આવે તેની સાથે વરજો નવ એટલી તમને છુટ આપું છું, જુઓ વીચાર કરી જુઓ શરે છે.

સ્વામ—(સ્વગત લાવને વળી આનાકાની કરીશ તો મુદ્દલ ચુકાસ અને જુતાં ખાઈ જવું પડશે તેના કરતાં આ માગણી કમુલ રાખી. તેમ કરીશી અને પછી આ મેલાલાલની સાથે પ્રીત બાંધીશ તે પણ રાજ્યના ખટપટી આ અને હુંશીઆર માણસ છે માટે લાવ હાજર કરેવું એજ સાડ છે) વારૂ અન્ન દાતાર આપનો જેવો હુકમ.

મેલો—બસ બાજી હાથ આવી છે. આ સ્વામકળા મારી સાથે વરવાને ખુશી છે બસ હવે તેને સમજાવી ફાસલાવી તેના જ હાથે સર્વ બાજી રચાવવી પછી જુઓ કેવા લાકડાં લગાવું છું અને પ્રધાનગીરી લઉં છું, પણ કાંઈ નહિ જોઈએ છે,

અંક બીજો.

સ્થળ.

માતા અને મહાદેવનું દેવલ.

(બાળાવંતી અને સાહેલીયો આવે છે તથા બ્રાહ્મણ આવે છે)

બાળા—૧ મારી વાહાલી સાહેલીઓ આજ આપણો ખુશાલી દીવસ છે તેથી ગાઇએ.

૧ લી સખી—હા સખી એ તો ખરું, પરંતુ તું તો જોગણ બની હતી અને પાછી સંસારમાં આવી!

૨ જી સખી—બેહેન સંસાર સુખનો લાહાવો કોને ખોટો લાગે અને જોગણ બનવું કોને સાચું લાગે જોગણ બનવામાં ધુણીઓ તાપવી પડે અને વમડા વેઠવા તેના કરતાં સંસાર સુખ ના ભોગવે તો શું કરે.

૩ જી સખી—સખીયો એતો કીક પણ તમે બાળાના પતીને દેખ્યા છે કે? તે તો રૂપવાન, હુંગીયાર, ચકોર ડાલા, સુલક્ષણા, તેમજ અતિ સુરોબીત છે. તેમના વર્ણનની હું શી બીનાં કહું. જો બીના કહું તે થોડીજ છે.

૪ થી સખી—ત્યારે એ ક્યાં રૂપવાન ઓછા છે જુઓને એમની છેલ, છટા, ચાલાકી, ચટકો, લટકો મટકો, છટકો, બોલી, ચાલી, હુગીયારી. ડાહપણ, તેમજ છેલઈમાં તો કાંઈ મણાંજ નથી.

(૪૬)

ઉદય—સ્વામકળા તેનો તે નાચ મને ફરીથી છત્રાબંધ કરી બતાવો મને તે નાચ ઉપર ઘણું શેખ છે.

શ્યામકળા—જેવી અન્નદાતાતરી આશા.

મૈયા—હા ઠમકેથી ચલાવ.

[સ્વામકળા એનો એ નાચ ફરીથી કરી બતાવેછે,)
પહેલો અંક સમાપ્ત.

બાળા—બેહેનો અહિયાં તે આપણે દરશન પુજન કરવા આવ્યા છીએ કે હા મજકરી કરવા.

૨ છ સખી—તે એ ખડું ને જોડે તે ખડું.

બાળા—સારે શું તમારે મને પાછી જોગણુ બનાવવા વિચાર છે જો તેમ વિચાર હોય તો તેમ કહું.

૩ છ સખી—ના બેહેન અમે કાંઈ તને જોગણુ બનાવવાનું નથી કહેતા પણ આ તો તને સેહેજ પુછીએ છીએ કે જોગમાંથી સંસારમાં કેમ આવી ગઇ તે ખાસ પુછવાના સખીથી જ કહીએ છીએ.

બાળા—બેહેનો ત્યારે શું તમે મને આસ્તેથી પુછ્યું હોત તો શું કું જવાબ ના આપત ?

વાહાલો-બ્રાહ્મણ—અરે તમે તે કાંઈ માણસ છો કે જનવરની ગણતરીમાં ગણાઓ છો ?

૧ લી સખી—બેહેન બાળા આ માહારાજ કાણુ છે ? તે કેમ વચમાં બોલે છે,

બાળા—(બ્રાહ્મણને ઝોળખીને) બેહેન તે માહારાજ તો ધણુ રમુજ છે તેમને તો બોલવા હસવાની ટેવ છે તેમના બોલવા સામું કાંઈ જોશો નહિં એ તો તેમની જન્મની આદત છે. બેહેનો જુઓ તમે પુછો છો તો કહું છું કે માહારે સંસારમાં આવવાનું કારણુ માહારી નીમેલી મુદત અંદર ભગવાને માહારા પીતાના કરી ગએલા છુપા કાર્યનો બેદ જણનાર પતિ મને મળ્યા આવ્યા તેથી સંસારમાં પાછી આવી પરંતુ બેહેનો કું કાંઈ જોગણુ બની નહોતી. ત્યારે કહો બેહેનો કું તે જોગણુમાંથી સંસારમાં આવીકું કે પેહેલેથીજ જોગણુ બન્યા વિનાની છું.

૪ થા સખી—બેહેન તે આ 'ખુલ્લે ખુલ્લું' કહું હોત તો અમારે કહેવાનું શું કારણુ હતું બેહેનો હવે એ બધું જવા દો અને પ્રજનો મરખો ગાવા ચાલો.

પ્રાર્થના—હા ચાલો પુજ કરાવું પછી ગરબો ગાય.

(એમ કરી માહાદેવ અને માતાના દેવળમાં જઈ પુજ કર્યા પછી ગરબો ગાય છે)

ગાયન ૧૫ મું.

ચોકતે આંગણે ચાંદનીરે—એ રાહ.

બાળાવતિ અને સખીઓ (ગરબો)

મુખી વસો સંસારમાંરે બેહેનો ગાઓ સંગાથ સાથરે
આવો સાહેલી ગાઓ સાથમાં
નિતિ રાખીને સઉ ચાલજેરે બેહેનો સેવો ભરથાર વાહા-
લરે રાખો સાહેલી પ્રિતિ પ્રેમમાં
કાયા કોરીને કરો કાજરે રહેજો પતિના નિબંધમાં
શ્વામી શરીરે સાંભળા, બેહેરાને છે ધોક
અલણને ઉદાશ છે, શું કરું હું શોક
એવા પતિને બેહેન સાચવો, પ્રભુ સમાં બેહેન માનજેછરે
અલણ છે પણ પતિ તમારો તો પણ પ્રીતમ સાથ હસીરમેછરે
શ્વામીની મરજી રાખો શિખામણ
એ જો કરો તો પ્રભુ જળવેએ જોડુ જણ
હું છું જોખન પુરની શ્વામી ધો કેશ
શું કરું શરમાઉં છું ભવ બાળ્યો તમેશ
મારા ગિતાએ મને કુવામાં નાંખી કેમ કરિ ભવ કાઢવોછરે
શું કરું સૈયર હવે જોખનના વેશમાં
ભરપુર જોખન ભડકેથી જાય છે ક્યાં જઈ જન્મારો મારે
કાઢવો છરે શું કરું

સખીયો સરવે શાચવો મળીયો જે ભરથાર

આવી કરમે જે મળ્યો તે તનનો આધાર

મારી વાહાલી સાહેલીયો સમજો આજ—ભાગ્યમાં
ભાગ્યના લેખ સખી જણજોને રહેજો પતીની

સંગાથેછરે—માટે જણો.

ભાગ્યમાં હોય તે મળે છે માટે જણોરે તમે માટે જણો

(૪૫)

ઉદય—સ્વામકળા તેનો તે નાય મને ફરીથી છટાબંધ કરી બતાવો
મને તે નાય ઉપર ઘણો શોખ છે.

શ્યામકળા—જેવી અન્નદાતારની આશા.

મધો—હાં કમકેથી બલાવ.

(સ્વામકળા એનો એ નાય ફરીથી કરી બતાવે છે,)

પહેલો અંક સમાપ્ત.

અંક બીજો.

સ્થળ.

માતા અને મહાદેવનું દેવલ.

(બાળાવંતી અને સાહેલીયો આવે છે તથા બ્રાહ્મણ આવે છે)

બાળા—૧ મારી વાહાલી સાહેલીઓ આજ આપણે ખુશલીનો દી-
વસ છે તેથી આપણે પુજન કરી ગાઇએ.

૧ હી સખી—હા સખી એ તો ખરૂં, પરંતુ તું તો જોગણ બની
હતી અને પાછી સંસારમાં આવી ?

૨ છ સખી—એહેન સંસાર સુખનો લાહાવો કોને ખોટો લાગે અને
જોગણ બનવું કોને સાદુ લાગે જોગણ બનવામાં તો
ધુંણીઓ તાપવા પડે અને વમડા વેઠવા તેના કરતાં
સંસાર સુખ ના ભોગવે તો શું કરે.

૩ છ સખી—સખીયો એતો દીક પણ તમે બાળાના પતીને દુખ્યા
છે કે ? તે તો રૂપવાન, કુંથીઆર, ચકોર ડાહ્યા,
સુલક્ષણ, તેમજ અતિ સુશોભીત છે. તેમના વ-
ર્ણનની કું થી બીનાં કહું. જે બીના કહું તે થો-
ડીજ છે.

૪ થી સખી—ત્યારે એ કયાં રૂપવાન બોલાં છે જુઓને એમની
છેલ, છટા, ચાલાકી, ચટકો, લટકો મટકો, છટકો,
ખોલી, ચાલી, કુંથીયારી, ડાહપણ, તેમજ હેલાઇમાં
તો કાંઈ મણાંજ નથી.

બાળા—બેહેનો અહિંમાં તે આપણે દરજ્જન પુજન કરવા આવ્યા છીએ કે કદા મજકરી કરવા.

૨ છ સખી—તે એ ખડું ને જોડે તેએ ખડું.

બાળા—ત્યારે શું તમારે મને પાછી જોગણુ બનાવવા વિચાર છે ને તેમ વિચાર હોય તો તેમ કરું.

૩ છ સખી—ના બેહેન અમે કાંઈ તને જોગણુ બનાવાવું નથી કહેતા પણ આ તો તને સેહેજ પુછીએ છીએ કે જોગીમાંથી સંસારમાં કેમ આવી ગઈ તે ખાસ જાણવાના સબળથી જ કહીએ છીએ.

બાળા—બેહેનો ત્યારે શું તમે મને આસ્તેથી પુછ્યું હોત તો શું કું જવાબ આપત ?

વાહાલો—આઠાણુ—અરે તમે તે કાંઈ માણસ છો કે જનવરની ગણતરીમાં ગણાઓ છો ?

૧ લી સખી—બેહેન બાળા આ માહારાજ કાણુ છે ? તે કેમ વચમાં બોલે છે.

બાળા—(આઠાણુને ઝોળખીને) બેહેન તે માહારાજ તો ધણા રમુજ છે તેમને તો બોલવા હસવાની ટેવ છે તેમના બોલવા સાચું કાંઈ જોશો નહિં એ તો તેમની જન્મની આદત છે. બેહેનો જુઓ તમે પુછો છો તો કહું છું કે માહારે સંસારમાં આવવાનું કારણુ માહારી નીમેલી મુદત અંદર જગવાને માહારા પીતાના કરી ગએલા છુપા કાર્યનો ભેદ જાણનાર પતિ મને મળી આવ્યા તેથી સંસારમાં પાછી આવી પરંતુ બેહેનો કું કાંઈ જોગણુ બની નહોતી. ત્યારે કહો જહેનો કું તે જોગણુમાંથી સંસારમાં આવીકું કે પેહેલેથીજ જોગણુ બન્યા વિનાની છું.

૪ થા સખી—બેહેન તેં આમ ખુલ્લે ખુલ્લું કહ્યું હોત તો અમારે કહેવાનું શું કારણુ હતું બેહેનો હવે એ બધું જવા દે. અને પુજ કરી ગરબો ખાવા ચામે.

બ્રાહ્મણ—હા ચાલો પુનઃ કરાવું પછી ગરબો આવ.

(એમ કહી માહાદેવ અને માતાના દેવળમાં જઈ પુનઃ કર્યા પછી ગરબો ગાય છે)

ગાયન ૧૫ મું.

ચોકને આંગણે ચાંદનીરે—એ રાહ.

બાળાવતિ અને સખીઓ—(ગરબો.

મુખી વસો સંસારમાંરે બેહેનો ગાઓ સંગાથ સાથરે

આવો સાહેલી ગાઓ સાથમાં—

નિતિ રાખીને સઉ ચાલજેરે બેહેનો સેવો ભરથાર વાહા-

હારે રાખો સાહેલી પ્રિતિ પ્રેમમાં—

કાયા કેરીને કરો કાજરે રહેજે પતિના નિબંધમાં

શ્વામી શરીરે સાંભળા, બેહેરાને છે ધોક.

અલણુને ઉદાશ છે, શું કરું હું શોક.

એવા પતિને બેહેન સાચવો, પ્રભુ સમાન બેહેન માનજેછરે.

અલણુ છે પણ પતિતમારો, તો પણ પ્રિતમ સાથે હસીરમારેછ

શ્વાંમીની મરજી રાખો શિખામણ

એ બે કરો તો પ્રભુ જાળવેએ જોડું જણ

હું છું જોખન પુરની શ્વામી ધોળે કેશ

શું કરું શરમાઉં છું, ભવ બાળ્યો હંમેશ

મારા પિતાએ મને કુવામાંનાંખી કેમ કરિ ભવ કાઢવોછરે

શું કરું સૈયર હવે જોખનના વેશમાં

ભરપુર જોખન ભડકેથી જાય છે ક્યાં જઈ જન્મારો મારે

કાઢવો છરે—

શું કરું—

સખીયો સરવે શાચવો મળીયો જે ભરથાર

આવી કરમે જે મળ્યો તે તનનો આધાર

ભાગ્યમાં હોય તે મળે છે માટે જણારે તમે માટે જણો

મારી વાહાલી સાહેલીયો સમજે આજ—ભાગ્યમાં

ભાગ્યના લેખ સખી જણજોને રહેજે પતીની

સંગાથેછરે—માટે જણો.

૧ લી સખી—બહેન તાહારી શીખામણુ માયા ઉપર ચઢાવીએ છી-
એ પરંતુ બેહેન તે તો કાંઈ સમજતા નથી અને કાંઈ
ઈ દુનીયાદારીની વાત તો બણુતાજ નથી, બહેન મા-
હારાં કર્મમાં કોણ બણે શું એ લખ્યું છે ને કોણ
બણે શુંએ થવા બેઠું છે.

બાળા—બેહેન પરમેશ્વરે જે પતી આપણને મેળવ્યો તેને કંચન
સમાન માની લેવો, એ આપણો સ્ત્રીઓનો ધર્મ છે.
બાકી બેહેન જે નક્ષીમની વાત પુછવી હોય તો આ
વાહાલા માહારાજને પુછો તે ઘણા દુઃશીઆર છે તે
નક્ષીમની વાત સારી બણે છે.

૧ લી સખી—વાર બેહેન પુછી બેઠું (એમ કહી આજણુને
કહે છે) વાહાલા

વાહાલો—કેમ દંધ કાળજી દેકણે રાખીને આપ્યા છો કે કારણે
મુરીને કેમ આંખ બોલો છો.

૧ લી સખી—કેમ વાહાલા,

વાહાલો—આ કેમ વાહાલા તે એમ વાહાલા, વાહાલા વાહાલા
કેમ કર્યા કરો છો, કેમ તમારા પીતા ગમતા ન-
થી તેમ.

૧ લી સખી—ત્યારે શું વાહાલો ના કહું, ત્યારે શું કહું, ત-
મારું જે નામ હોય તે નામ દંધ બોલાવું કે કાંઈ બી-
જી નામ કહું.

વાહાલો—વાહાલા તો તમારા પતીને રહેવાય. શું હું તમારો પ-
તી છું, તે મને વાહાલા કહો છો એવું નામ છે તો
માહારાજ કહી બોલાવો. (સ્વગત રાંડોને ઠીક બના-
વી છે એ તો એમજ પાંશરીઓ થાય, મારે દંભ
વધારે બનાવવા દે.)

૨ છ સખી—સખી બાળાવંતી જોયુ જોયા આ મહારાજ બી-
ચારી બગતી તો છે ને વળી ઉપરથી વધારે બાળે છે.
જોયું આ કેવા વિચીત્ર છે.

વાહાલો—જવ તમને ગમતું નથી તો શ્યો આ ચાલ્યા.

(એમ કહી થોડે દુર જાય છે એટલે એક સખી પાછા વાળી લાવે છે.)

બાળા—બેહેનો આ તો માહારાજને ગમ્મત કરવાની એક ટેવ પડી ગઇ છે, એટલે બોલ્યા કરે છે. એનું કાંઇ દુઃખ લગાડવું નહિ પરંતુ માહારાજ સર્વ કુશીઆર છે.

૨ છ સખી—માહારાજ એ બધી વાત જવા દો અને અમારા હાથ જુઓ તો તમને દક્ષણા આપીશું.

વાહાલો—લાવો હાથ (કહે છે એટલે રાજી રાજી થતી માહારાજના હાથમાં હાથ આપે છે.) જુઓ ત્યારે તમને ખરેખર કહું કે-ત્યારે તમે બહેન તો છોજ અને વળી કુશીઆર છો અને તમારો ઇસ્સો તો ઠીક છે ઇસ્સો.

૩ છ સખી—સખી આ તો મશ્કરી ખોરા છે. બા આપડે તો હાથ નથી બતાવવો.

(એમ કહી હાથ લઈ લે છે.)

બાળા—જઓ ત્યારે હું બતાવું છું. બાઈ વાહાલા મારો હાથ જો જોએ.

(એમ કહી બ્રાહ્મણને બાળા હાથ આપે છે.)

વાહાલો—બેહેન તમારે તો બધુંએ સુખ છે. તમને તો માહારાજી ના કહેવાય. તમે તો માહારાજ બેહેન છો એ—

૧ હી સખી—જેયું બેહેરો, મારો રાયો આપણીજ મશ્કરી થો કરતો હતો, જો બાળાને કાંઈ કીધું જુઓ સખી એ આ વખતે કેવો ડાહ્યો થઇ ગયો છે.

૪ થી સખી—હા કહો કે ના કહો પણ માહારાજ છે તો રમુજીજ બાળા બેહેન કહેતાં હતાં તે બરાબર છે માટે બેહેનો સહ એને કાંઈ ધનામ આપો.

(એમ કહી સહ સખીઓ માહારાજના હાથમાં એક એક રૂપીઆ આપે છે અને બાળા પાંચ રૂપીઆ આપે છે.)

(બાદ બાળા અને મહારાજ શિવાય સઘળા સખીયો જાયછે)
(ઉદય આવે છે.)

ઉદય—બાળા હજી તમે અહીંજ છો કે ?

બાળા—હા પ્રાણનાથ કહો શું કુકમ છે.

ઉદય—કુકમ તો કંઈજ નહિં પરંતુ પ્રીયા ધણો વખત થયો હજી અહિંજ છો હુંતો (ચીઠી કાઢીને) આ ચીઠી મહારા પીતાજીને ત્યાં મોકલવાની વકીમાં છું માટે હું જઈ પ્રીયા તું સત્વર આવજો.

બાળા—પ્રાણનાથ એ ચીઠી આ મહારાજની સાથે મોકલો. તે સીપાઇ સાથે પહોંચડાવી દેશે માટે પ્રાણનાથ મોકલાવી દોતો ધણું સાફ પરંતુ પ્રાણનાથ તેમાં શું લખ્યું છે.

ઉદય—હકીકત તો માત્ર પૈસા અને કર્મના સંવાદનીજ છે, પરંતુ તે મોકલવાનું કારણ તો માત્ર એજ છે કે મહારા પીતાજી પાસે કર્મ ખરું છે એ નક્કી કરાવવું નહિ તો લઠાઇનું કબુલ કરાવવું.

બાળા—પ્રાણનાથ, એ આપનું કહેવું સત્ય છે. પરંતુ પીતાજીના સામું થઇ લઠાઈ માગવી તે આપને અશકીત છે, પરંતુ પ્રાણનાથ જેવી આપની મરજી.

ઉદય—બાળા આપણે ક્યાં તેમને બાંધી મારવા છે પણ મારે તે શકત તેમની પૈસાની ખોટી જક કઢાવી નાંખવી, કર્મને કબુલ કરાવવું છે. માટે તેમ કર્યાથી ઠીક થશે.

બાળા—ભારે પ્રાણનાથ જેવી આપની મરજી, ચીઠી મોકલાવો ત્યારે બ્રાહ્મણ સાથે તે જઈ સીપાઇ સાથે પોચડાવી દેશે

(એમ કહી બ્રાહ્મણને બોલાવી ચીઠી આપેલી છે અને સીપાઈ સાથે મોકલાવવા કહે છે)

ઉદય—વાઈ તેમ કઈ કું.

મહારાજ જ્યો આ ચીઠી લઇ સીપાઇને આપજો અને એ કદમ તાકીદથી લખેલે ઠેકાણે પોચડાવવા કહેજો.

બ્રાહ્મણ—મહ સાફ મહારાજ (આડુ જોઇને જતાં જતાં) ઠીક

(૫૨)

ઠીક હવે કરો મજા અમે તો આ ચાશ્યા.

(એમ કહી જાય છે)

ઉદય અને બાળા— ગાયન ૧૬ એ,

પ્યારી વાતો સુણાવો મધુપ્યારની-એ રાહ
વાહાલા પ્રીતી બાંધી છે સંસારની,
નવ આવે ખામી ગીરધારની—
ધન્ય વાહાલા તમારી પ્રીત કામની;
કયમ ભુલુ રસીલા ભરધારની—
પ્રભુએ તાર્યો, બોલને પાળ્યો.—
જેહું મેળવ્યું પ્રભુ પ્યારથી—
વાહાલા પ્રીતી હતી ભગવાનની
વેશ કાઢ્યો જોગીના વાવની—
શેવા ચુકું નાહુ ગીરધારની—
કેમ નભે હબ્બર દાતારની—

રથળ

રસ્તો.

(મેઘાનું અને ગુણ્ણાનું આવતું, અને સામાસામી અથડાવતું)

મેઘો—કેમ અલી કાંઈ તારા બાપનું છે તે ધકો માર્યો
કેમ રાજની માર્નતી થઈ છે તેમાં.

ગુણ્ણકા—(આહુ જોઈને) (જો મારો રોયો મરડાય છે પોતેને
વાંક કાઢે મારો ને વળી ઉપરથી ગાળો દે છે.)
અહ્યા હજમડ તાહારી વતાવવાની ટેવ છે તે મહારે
બુલાવવી પડશે. વળી તને વતાં કરવાની ટેવ છે તે
મારે ઝોછાં કરવાં પડશે. તું ચમક્યો છે કેમ ?

મેઘો—ના કેમ ચમકું તમારાં જેવા શાંમકુંવર મળ્યાં એટલે પછી
બાકી શી. તમે મળ્યાં એટલે મહારે હવે તો રોજ
ચમકવાનુંજ રહ્યું તમે જાતેજ ચમકાવો તેવાંજ છો
ને વળી મને શંકા છે. તમને જોઈને તો મને કંઈક

કંઈક થઈ જાય છે આહા. હા. હા હા.

(એમ કહી હસી જાય છે)

ગુણિકા—(આફુ જોઈને) (જો મારો રોગો મશકરીયો કરવામાં-
તો કંઈ સરમાતોજ નથી) જુઓ મેઘાજી આજ તો
બોલ્યા તો બોલ્યા પણ જો હવે કાંઈ દીવસ બોલ
શોતો જોયાજેવું થશે.

મેઘો—મેં શું તમને એવું બારે કહ્યું છે કે તે આટલાં બધાં આ-
કળાં થાઓ છો ત્યારે હ્યો કહો તો એમ કહ્યું કે તમે
તો મોટા છો ખરાબ છો કંઈ મમતાં નથી કંઈ આ-
લાક નથી કંઈ ચતુર નથી કંઈ ડહવાં નથી અને
વળી ઘાટમાં તો મુઠ્ઠા બેઠાં છો કહો તો તમને
રોજ એમ કહી બોલાવું બોલો મને જવાબ દઈ દો.

ગુણિકા—મેઘાજી તમે તો મને આમે બનાવો છો ને આમે બના-
વો છો ને વળી ન્યાનને ન્યારા રહો છો મેઘાજી તમારી
કળા તો બહુ મોટી છે હું કામથી બનું તેવી નહોતી
પણ તમેજ મને બનાવી.

(એમ કહી પોતાના મનમાં વીચાર ધારે છે આખા રાજમાં જોઈએ
તેવો પુરૂષ તોફાન આજ છે માટે લાવ પ્રિતી બાંધીએ)

ત્યારે મેઘાજી હું કહું તેમ કરશો ?

મેઘો—હા કહો ઘણી ખુશીથી કહો શું છે.

ગુણિકા—જુઓ તમે પણ ઉદયસીંહ મહારાજને ત્યાં નોકર દૂરલા-
છાને હું પણ તેમને ત્યાંજ નોકર રહીશું તો આપણે
બંને લગન કરીએ તો કેમ ?

મેઘો—(સ્વમત આ ઠીક તાકડો આવ્યો છે આપણે તો તેને કહે-
વાની જરૂર પડી નહિ ને ઉલટી તે મને કહે છે માટે
એક વખતતો માનમાંજ જવાદો.) જો પાછું માહારે
કહેવું પડે છે તમને ગુણિકાને હું પરણું એટલે માહારે
આભરના જાય ? ના મારાથી તો એ નહિ બને.

ગુણિકા—જુઓ પેહેલા તો હામશકરી કરતા હતા અને હવે તો
હટખી જાય છે.

મેઘો—(સ્વગત આ કામ કરે તેવી તો લાગે છે માટે તેને સમ-
જવી વીંટી બદલવાનું નક્કી કરવા દે. પછી પેલા
બારવટીઆ પાસે બાળાને ઉપડાવું ને લઢાવું લાકડાં
પણ કાંઈ નહિ, નેમ્મએછીએ.) સ્માંમ તું કહે છે તે
હું કયુલ કરું પરંતુ તે કયુલ કરતાં અગાઉ એક
માહાઈ કામ બજાવે તો.

ગુણકા—કાહો શું છે ક્યો આ વચન.

મેઘો—જેને ત્યારે આ વાત બીજો જાય નહિ, નહિતો બાર-
વાગી જશે. પણ કાંઈ નહિ નેમ્મએ છીએ.

ગુણકા—અરે તમે શું કાંમ ગમરાવો છો. કાહો શું છે વચન આ-
પ્યું છે છતાં કેમ ડરો છો કહેતા હોતો હાલ આપ કહો
તેનું ખુંન કરી નાખું.

મેઘો—હેં તું એટલી જધી હુશીઆર છે તો તે પેલા ચપકીઆની
અને બાળાની વીંટીઓ અદલબદલ કરી આવ.

ગુણકા—એમાં તે તમે મને શું બારે કામ બતાવ્યું આ ચપકી-
ઓતો રાગના બાગમાં અત્યારે સુતો છે ત્યાંથી
એની વીંટી કાઢી લઉં છું અને પછી બાળા પાસે
જાઉં છું અને ઇનામનું નામ દઈ વીંટી લઉં છું અને
પછી ઓછું ઇનામ છે એમ કરી વીંટી બદલી પાછી
આપી દઉં છું એમાં તે શું બારે કામ છે ને પછી
તમને તરત ખબર આપુ છું.

મેઘો—સાબાશ છે સાબાશ છે મારી વાહાલી પ્રીયાને પ્રીયા લે
આ વચન આજથી હું તારોજ છું.

ગુણકા—પ્રાણનાથ ત્યારે આજથી હું પણ આપનીજ છું.

મેઘો—ત્યારે તું આ કામ કરી લાવ અને પછી ને આ મેઘા-
જના બાહાર પછી પ્રધાનગીરી તો આ ફાંકડાનેજ
મળવાની અને વળી તેના કરતાં રાજ શેઠાની પણ
યુક્તિ રચું છું, ગમે તેમ થાય પણ આ ફાંકડાને તે.
રાજમ મળવાનું મળવાનું ને મળવાનુંજ પ્રીયા તને
હું જરૂર રાણી બનાવીશ પણ કાંઈ નહિ નેમ્મએ છે.

શુભ્રુકા—કેમ કાંઈ નહીં રાજ્ય મલ્યા પછી ખસેડી મુઠવી છે કે
શુ જો તેમ કરવું હોય તો પેહેમેથીજ ના કહેજો
એટલે વાંધો નહિ.

મિથો—અરે જા માંડી જા મેધાજીના બોલમાં તે વાંધો આવે.

શુભ્રુકા—ત્યારે ખરા હોતો લાવો કાલ કે જરૂર રાણી કરીશ.

મિથો—હા, હા, હા, લે જરૂર રાણી કરીશ લે કાલ.

(એમ કહી કાલ આપે છે.)

શુભ્રુકા અને મિથો— ગાયન ૧૭ મું.

મને આવી મળો તમે રોજ બહાલા પ્રેમની ખાતર રહું

હજુર—બહાલા

રે પ્રીતમ રહુંજી આવી શરણ અરે ઠગારા પ્યારા

નાથતા—બહાલા

પહેલાં ઠંઠા કરી મને બહુ બનાવી, બહાલા આતુર

ચતુરી ચલાવનાં

તે વચન હબાવી નયન નમાવી પ્રેમની ખાતરના જતાં.

મને સાંન સીખાવી લાંન લુલાવી મુકી મુજને ના જતાં.

પ્યારી એક ચુરખી આપ બહાલી પ્યારી પ્રેમ નીશાંની,

આપતા.

તુજ વિશ્વ બહાલા સર્વ જીવું અવર હું કાંઈ નવ કરું.

કરો પ્રેમની ચુરખી હાલ બહાલા પ્રીતથી મનમાં ઠરું.

(એમ કહે છે એટલે મિથો ચુરખી લે છે.)

શુભ્રુકા—પ્રાણનાથ હું તે કામ કરવાને જાઉં છું અને કામ કરી

આપને તુરત ખબર આપું આપું છું.

મિથો—જવ ત્યારે એકદમ કરો, અને મને ખબર આપો.

(એટલું કહી જાને જાય છે પડદો ઉપડે છે.)

સ્થળ

ઉદય સિદ્ધનામંગલો.

(બાળા કાચપર બેઠી છે અને શાંતકળા આવેછે.

શુભ્રકા—(સ્વગત) ચંદ્રની વીંટી તો કાઢી લાગી. હવે આની વીંટી કાંઈ યુક્તી કરી લઉં. બાળા બેઠેન આપના સ-
ગની ખુશાલીમાં આ દાશી ને તો કાંઈ પણ ધનામ
નહિજ કે !

બાળા—સ્વામ રાત્રીના વખતે તને શું આપું.

શુભ્રકા—કાંઈ જીજ રકમ દરો તો પણ ચાલશે આપણને તો આ-
પના હાથે સોનાની વીંટી છે. તે આપશો તો પણ અ-
પણે તો રાજજ છીએ પણ આપની આ દાશીપર
મેહેરજાની જોઈએ.

બાળા—લે તું વીંટીથી રાજ થાય છે તો લે.

શુભ્રકા—(વીંટી હાથમાં લઈને જોઈને બદલીને) આશ આજ,
બાઈ સાહેબ, આ વીંટી તો ઘણુંજ હલકી છે મને તો
મારું મન માનતું નથી. આપને ધનામ આપવું હોયતો
બારે આપો, આ તો જીજ ઠીંમતની છે તેમાં મારું
શું વળે ના બા હ્યો તમારી વીંટી (એમ કહી વીંટી
બદલીને ચપકવાળી વીંટી આપે છે અને બાળા જોવા
વિના હાથમાં લાવી લે છે.)

બાળા—સ્વામ જો હું તને કહેતીજ હતી કે હલકું ધનામ છે તે
તને નહિ પ્રસન્ન આવે. માટે આવતી કાલે આવજો
તમ બારે ધનામ આપીશ. ને તારૂં મન માનશે તેમ
કરીશ,

શુભ્રકા—(સ્વગત રાંડ જોઈ લે હવે તારૂં કરમ કુટી ગયું ને હવે
મેઘાજના પટગાંણીજ આ સ્વામ કુંવર થવાના હવે
બેઠો પાર) હ્યો બાઈ સાહેબ ત્યારે હું જઈશ. સવારે
વેહલી આવોશ.

બાળા—વારૂં જરૂર આવજો.

શુશ્રુકા—જસ મારા વાહાલા મેઘાજીને તાકીદે મોકલું અત્યારે ઉપાડી જવાની તક સારી છે વળી ચંપકાચો પશુ ત્યાંનો ત્યાં ખામમાં મુજો હશે. માટે તાકીદે જઈ તેના હાથે આ વીંટી ધાલી દઉં અને મેઘાજીને તાબડોલ મોકલુ એટલે કામ થઈ જાય પાર.

(એમ કહી જાય છે હૃદય અંદરથી આપે છે)

ઉદય—કેમ પ્રીયા તમારા ધારવા પ્રમાણે કાર્ય પુર્ણ થયું ને.

બાળા—હા પ્રાશુનાથ આપે આજે મને જીવતદાન આપ્યું છે.

ઉદય—બાળા, હું કદાચ આ કાર્ય કરવા નહિ જતાં બાળે ચડી ગયો હોત તો ?

બાળા—તો માહારા વહાલાના નામની માળા ખાવાની ધુણીમાં બેસી હરદમ જાગેત. પરંતુ એ આપને આ ખમર આપી નહોત અને હું તમોને ન મળી હોત તો ?

ઉદય—તો માહારા નરીજમાં હોતતો હજારે પ્રકારથી મળેત. પણ વાર બાઈ એતો દીકરો પરંતુ એમ સમજ કે હું કદાચ કોઈ લઢાઈમાં પાછો પડ્યો અને રાજ્ય જતુ રહે અને કદાચ વગરા વેઠવા પડે તો ?

બાળા—તો માહારા વાહાલાને માહારાથી ખનતી મહેનતે જેટલું બને તેટલું સુખ આપી જાતે દુઃખ વેદી હરદમ શેવા બજાવું અને લઢાઈમાં કદાચ પાછા વળવાની વખત આવે તો માહારા ક્ષત્રાણીના ટેંથી હાથમાં સહજ લઈ ઝટ કેશરીઆ કરના નીકળી પડું.

ઉદય—ધન્ય છે બાળા સાચાસ છે તરી ચાતુંરીને.

(એટલું કહે છે એટલામાં એક બાળુથી આલણ અને બીજી બાળુથી મેઘો ખારવડીઆઓને લઈ આવે છે.) મેઘો અને ખારવડીઆ બાળુપર ઉભા રહી તમારો જોયા કરે છે.)

આલણ—માહારાજ આપની ગાદી અમર રહો.

(એમ કહી ઉભો રહે છે.)

બાળા—પ્રાશુનાથ આપે આ મહારજને ઓળખ્યા કે ? માહારા-

રાજ ધણી રમુજ છે જો કદાચ ઉઠાશમાં એમાં કંઈએ
તો માહારાજ આપણી ઉઠાશીંદુર કરી નાખે એવા છે.

ઉદય—ત્યારે માહારાજ આજ કંઈ રમુજ કરી મન કરો. તમને
ધનામ આપીશું.

આદ્ય—અનઠાતાર ગમત કરતાં કદાચ કંઈ બોલાઈ જવામને
મારા ઉપર ગુસ્સે થઈ જવ ત્યારે—

મેલો—(દુરથી સ્વગત) અહ્યા આતો ગમતમાં પડ્યા વળી આ
માહારાજ આંથી આવ્યો, નહિ તો સુવા જવાનો
વખત થયો છે એટલે તરત સુવા જતાં.

વેલુજી—તમે તમારે જોયા કરો, થાય છે ઉતાવળ કરવી મુકી દો
અને છાનામાંના ઉભા રહો ને તમાસો જોયા કરો—
હમરે હાલ ઉઠાવીએ છીએ. જુઓ તો ખરા.

ઉદય—માહારાજ મને તેમ બોલશે તોપણ મને ખોટું નહિ લાગે
પરંતુ તમેતેમ કરી અલારે રમુજ કરી જતાવો.

આદ્ય—(સ્વગત) લાવને મારે નોકરીમાં પણ રહેવું છે. ને
ધનામ પણ લેવું છે માટે આ તોપ મારવી ઠીક પડશે)
હાં અનઠાતાર આપનો હાથ મારા હાથમાં આપો !
હું આપનો હાથ જોઉં (એટલું કહેછે એટલે ઉદય
પોતાનો હાથ નેના હાથમાં આપે છે.) (માહારાજ
હાથ લઈને) તોપ મારીએ ત્યારે શું કામ થોડી મા-
રીએ.) અનઠાતાર આપના બાગ્યની રેખાની શી
વાત કહું આપ આપના પીતા સુધાંત તેમજ વળી
મુસલમાનો રાજ સુધાંતને જીતી યશ મેળવશે. અને
સર્વ રાજ આપના તાબામાં રહેશે અને ખીજી.

ઉદય—માહારાજ કેમ કહેતાં કહેતાં અચકી ગયા બોલો શું છે.
કેમ ડરો છો. બોલો—

આદ્ય—(સ્વગત. શું છે. આપણને બોલવાની તો છુટ આપી
છે, ત્યારે લાવને મારીએ એક મોટી તોપ કે અટ નો-
કરી મળે.) અનઠાતાર જુઓ ત્યાર. ખીજું તો એમ
આવે છે કે, બાળા બહેનને કોઈ હુઆઓ ઉપાડી
જશે અને તેમને દુઃખ દેશે.

મેઘા—(સ્વગત. હાય હાય આ ખામણો તો ઉપવિધા જણ્યો
લાગે છે. જો એણે તો તેમને લઈ ગયા પેહેલું કહી
દીધું અને વળી જો અહિં તે દેખશે અને તેની વિ-
ધામાં અહિં ઉમાએ એમ આવશે તો ખાર વાગી જશે.

અધા ખારવટીઆ—અરે જોહોને મારા ભાઈ જુઓ તો ખરા—

ઉદય—અરે માહારાજ વળી ઉપાડી જવાનું એ માંહી લખ્યું છે કે
શુ. હાય તે ક્યારે થશે માહારાજ આ તો તમે મને
ખોટું કહ્યું, હું રાજા છતાં તેમને કાણુ લઈ જનાર છે.

બ્રાહ્મણ—મનિા કે ના માનો, વિશ્વાસ ના આવતો હોય તો તમા-
રી મરજી. આપ પુછો છો ત્યારે કહુ છું. એમાં મારે
કંઈ કહેવાની જરૂર નથી, ક્યારે અને તે ઇશ્વર જાણે
પણુ બનશે તો ખરું, મારૂં કહેવું ખોટું સાગતુ હોય
તો રાખો તમારે ત્યાં નોકર ને જુઓ મારૂં પારખું-
(સ્વગત નોકર તો રહેવા દે પછી જોઈએ છીએ.)

ઉદય—પ્રીયા આ માહારાજને રાખીશુ ? તે આપણી સાથે આ-
ટલા ખુલાસા સાથે બંધાય છે તો પછી શું વાંધો છે ?

બાળા—હા પ્રાણનાથ રાખી દ્યો તે આપણા ધણુ કામમાં આવશે.

ઉદય—(બ્રાહ્મણ તરફ જોઈને) માહારાજ શીરપાવના બદલામાં
આ શાલ આપુ છું અને આજથી તમને દર મહીને
રૂપીઆ પચીસનો પગાર ખાંધું છું અને પાકા સીધા
સાથે રહેા અને ખાત્રી કરી આપો, ખરૂં પડે પછી
જોઈ લેવાશે.

બ્રાહ્મણ—વારૂ અનહાતાર હું રહેવાને કમુલ છું દ્યો ત્યારે હવે
જઈશું, રાત ધણી પડી ગઈ છે.

ઉદય—આવજો મહારાજ.

(મહારાજ આમળ અવી જોશે છે.)

બ્રાહ્મણ—(સ્વગત) આ જોઈતુવું ને વધે કયું માહારે જોઈતીતી
નોકરી તે મારે ઠીક તાલ આપ્યો, અત્યારે તો મારી છે
તોપ આમળની વાત આમળ છે. પણ આમળની વાત

આમળ છે. આત્મારે તો પાકા સીધાના અને પચીસના
પગારના હોદ્દાદાર તો થવા દે પછી બધું એ ઠીક થઈ
પડશે. રામ રામ રામ રામ રામ રામ રામ રામ રામ રામ
રામ કંતો ચાલ્યો જાય છે.)

આજ્ઞા—પ્રાણનાથ, રાત્રીના દશ વાગી ગયા છે, મહારાજે તો આપણને ખોટી કર્યા તો ઠીક પણ કિલટી ગમ્મતની આ તો ચિન્તા પેસાડી.

ઉદ્ય—પ્રિયા તમે કેમ ગમરાવ છો, કાકથી બંદોબસ્ત વધારે રાખીયું ને તે કાકથી હવે ખરાબર ચેતના રહીયું.

મિથા—કેમ દોસ્તો, શ્યામકમળાએ તારાકો તો બરાબર સાંધી આપ્યો છે. હવે આ સુષ રહેવા જશે. રાત વધારે ગઈ છે ને નેમને સુંવાનો વળત થયો છે. જોડ છું કેવી આહાદરી કરો છો.

શ્રેણી—(દુરથી) અરે જો કેહું કાલથી બંદોબસ્ત રાખવાના છે તે અત્યારે તો નથી ને હવે એમને જવા દો સુવા એટલે પછી જુઓ શંકડાની છટા.

નંદુળ—અને છાનો મેરને વળી જાણશે તો ઉલટો તાલ બગડશે.
ને ઉલટા પકડાઈ જાય.

કેહળ—અધ્યા હવે એમને સુવાની વાર નથી જુઓને ભગાસાં
પાય છે. એ તો ગયા એટલે લસલસાટ અને પછી
અશીર્વા આ જમદારનું તો કહેવું જ શુ જોને અત્યારથીજ
ઝોડાં મારી રહ્યા છે, અધ્યા તાત્ર તો ઠીક આવ્યો
છે માટે થોડીવાર હાંનામાંના સંતાપ રહો, પછી જો-
મએ છીએ.

મેઘા—સાહ્યાશ, સાહ્યાશ, શુરવીરો તમારી જનેતાને ધન્ય છે.
શું ક્ષત્રીઓની બાહાદુરી છે.

ખાગા—(બગાસુ ખાઈને) પ્રાણનાથ શયનસ્થાવનમાં પધારો, નીંદા
ની વખત થઈ ગઈ છે.

ઉદય—હા ચાલો.

(એમ કહી બંને સુતા નય છે અને અશીર્વાદો મીઠા
ઝાકાં ખાય છે અને બરવડીયાઓ લાગ નોંધ પેસે છે મેથો પા-
છો નય છે.)

કેહુળ—અત્યા વેહળાઆ. જોયો મારો કસબ, શે તાલી હવે
જેડો પાર.

વેહુળ—અત્યા આ અશીજીયો જાગે નહીં. ધીમે રહીને જાગે અને
જાગવાને ઉપાડી લાવજો મેં પણ વેહેલ ઉભી રાખી
છે. તેમાં નાખીને લઈ જઈશું.

કેહુળ—અયે હું જુએસે, જા પોતીવર એતો થઈ ગયાં સલેટ
(એટલું કહે છે એટલે કેહળાઓ અંદર જઈ જાળાને ઉંધ-
તીને ઉંધતી અંદર હાથમાં ઉપાડી લાવે છે અને તેને એકદમ
અંધ ચાલ્યા જાય છે ને પડે પડે છે)

સ્થળ.

રસ્તો.

કેહુળ—અત્યા આટલે તો આવી પોહ્યાંચ્યા, પણ હવે આનું
ચમ કરીશું.

(જાળા ઉંધમાંથી જાગે છે)

ખાળા—હાય હું અહીં ક્યાંથી ? મને અહીં કોણ લાવ્યું. ? હાય
પતી ક્યાં ?

વેહુળ—આ ચમતે, એક વખત પેલા હવયંવરમાં હાથે અને રોડ-
ને પણ હાથેજ લઈ શો.

ખાળા—ભાઈઓ મને અહીં શું કામ લાગ્યા છો ? મને અહીં
લાવવાથી તમને શું ફાયદો છે ?

કેહુળ—ફાયદો તે ધણીઆંણી કરવાનો બીજો હું શાયદો

ખાળા—ભાઈઓ મને અજાણને શું કામ સતાવો છો તમને જરા
પણ હયા નથી આવતી ?

વેહુળ—હમા ધણી આવે છે પણ તમે કહો કે હું તમારી
સાથે વરી ચુકીશું એમ કહો એટલે હંડી આંચ પણ
નહિ આવવા હઈએ.

બાળા—ભાઈઓ તમને પ્રભુનો પશુ ડર નથી, ? ભાઈઓ તમે એક પ્રભુની દયા ખાતર મને જવા દો, એટલેકું મારા પતી પાસે જઈ, તમારે જણસો જોઈતી હોય તો લઈ લો પશુ મને અહીંથી છુટી કરો.

કેહળ—હું બોલતી હશે. જવા દો, જવાનું ક્યાં છે. હાલો હમારી હાથે.

બાળા—ભાઈઓ મને જવા દો, ને તમે આ ધંધા કરવા છોડી દો અને પ્રભુનું ધ્યાન કરો કે જેથી પ્રભુ તમારીપર દયા કરે.

કેહળ—અરે પ્રભુને કોણુ ઓળખે છે, પ્રભુનું ધ્યાન ધરે શું થાય છે જે રમુજ છે તે આમાં છે ને, પ્રભુમાં શું છે. અમે તો પ્રભુને કંઈ દેખતાજ નથી,

બાળા—જુઓ સાંભળો—

ગાયન ૧૮ મું.

(માન મામાના કરના રાહ—એ રાહ.)

ધ્યાન ધરને પ્રભુના નામનુરે, હીજીલાગી જીવલડા જાનરીયા
જુહું જગત આ, ખુદયું આયુષ આ, જુઓ જાગી સં-
સારીયા.
હાલો તો હાહાપણુ ડોળી રખાળીયા, શાંજાને સ્વરગ મળી-
યારે—હીજી.

કુડા કર્મો કરી કોઈ નવ તરીયા, હતા તવંગર બળીયા;
જમના ઝપાટેથી કોણુ બચ્યું, હાલે રાજ હોય દરખારારે—
હીજી.

ધના જેવા ઉપરથી ઉજળા, અંતરથી કપટ ભરેલા;
લાખો છતાં જેને પુન્ય નવ ગમતું, કંઈ સાથે લઈ નવ ની-
કળીયારે—હીજી.

સાચુ કહું માનો સઉ સંસારી; પ્રભુથી પારજ પડીયા;
માટે સંસારીયા સમજો ચુલ્હથી, લાજથી પ્રભુ મળીયારે
--હીજી.

કેહળ—અરે જવાદે તારું ટાપલું. મને તો એ નથી ગમતું આ.

લ્યા હું જુઓસો ઉપાડી લ્યો એને, ના માને તો
હાલો પાડ ઉપરથી ગમડાવો મુઝીયે, એટલે પોતી
ભય એના પરજુ પોલેં.

બાળા—મુરખા મનેતો દુઃખ દેછેતો દેછે પણ વળી પ્રજુની પણ મ-
શકરીયો કરે. છે. મુરખા એમ તું ના સમજશ કે હું
તારાથી ડરી જઈશ; હું જાતે જી હું પણ સાચી ક્ષ-
ત્રાણી છું માટે કહું છું માનો ને જવા દો,
(એહળ હાથ ઝાલી ઉભો રહ્યો છે ને બીજાં બે કોઇ આવતા
જતાનો તપાસ કરે છે)

બાળા—મુરખાઓ કહું છું માનો,

બાળા અને એહળ—

માયન ૧૯ મું,

છોડો છોડો જીવીલા—એ રાહ

માન મુરખ અધમ કેમ કરે અઠંગ નહિ નહિ રહે પ્રજુ
કાંઈ પ્રસન્નમાં,

તમે મુકો અનિતિ ભરી ચાલ, પ્રજુ રાખે તમારીપર
વહાલા—હાંરે.

તમે મુકો માંડી જાયા હાથરે, પ્રજુ રાખે તમારીપર વા-
હાલ—માન,

સાંણી મુરત તમારી જોઈ મનમાં અધીક મોહી પ્રેમ અધીક
વધતો—ધ્યારી મુને.

માનો માનો રસીલી વાલાં કેજુ મન મેલી પધારો તરફેજુ
સાંણી મન મેલી પધારો તરફેજુ— સાંજ

જા જા નફર નીરસજ કાંઈ ફીલમાં સમજ એ દુરાચારીનો
રસ્તો—હાંરે એ છે.

વિરાલાવે ભજો ભગવાન, રાખો હરિભક્ત્યામાં તમે ધ્યાન;
નહિ તો પડો નરકને દ્વારે, પ્રજુ રાખે તમારીપર વહાલ-

માન મુરખ

એહળ—અલ્યા વેહળાઆ આંખ આવને ત્યાં હું કરેસે,

વેહુળ—બોલને કુસે હુંતો તપાહ રાખું. ચમ માને છે કે નહીં;

ચેહુળ—નહિં માને તો ચુલામાં જશે પણ હવથંવરનો વખત થયો છે અને ઈતું કામ જહુ બારીસે તે બનહે.

કેહુળ—અસ્થા આપણે હરવે હથીઆર જાલવામાં તો કાંઈ કાચા નથી બધી બાબતમાં પુરણ સીએ ને આમ દમ ચમાં ખાઓ સો હાલોહું જુઓસો.

વેહુળ—અસ્થા ચેહુળ ના હોડે તો ઉપાડી ધને હીડો હવથંવરમ-
(બાળને ઉપાડી લે છે ને બધા જાય છે)

બાળા—(હુટારાના હાથમાં) હાય ! પ્રભુ રંકની વારે ધા; પ્રભુ અબ જાની વારે ધા, ઉદ્ય, ઉદ્ય, ઉદ્ય, આરા ઉદ્ય, ગધ ગધ ગધ હાય !

(સર્વ જાય છે ને પછી મેઘો આવે છે.)

મેઘો—હાય ! તે લોહો જતાં રહ્યાં હશે, મ્હારે કમઅખત ઉદ્યડાની પાસે વાર થઇ પણ અશે કાંઈ નહિ હવે તાલ બરાબર લાવું છું, જે બાળા તો વીદાય થઈ ગઇ ને વીટીએ પણ અદલબદલ થઇ ગઇ, હવે ગમે તે યુક્તી કરી અંપકીયાને બાળાની શોધમાં મોકલાવી, ઉદ્યને વેહેમ બરાબર દઉં હવે એના આ બાર છે બેડો પાર. હવે થઇશું રાજના માનીતા પ્રધાન, પણ કાંઈ નહિં જે-
ધએ છીએ.

(કહી જાય છે પડદો ઉપડે છે)

(૬૫)

સ્થળ.

કચેરીમાં સ્વયંવર.

કેદાર—ખારોટજી આજ સ્વયંવર છે માટે કાર્ય કરાવવામાં બરાબર કાળજી રાખજો.

(એટલું કહે છે એટલામાં દેશદેશના રાજાઓ આવી ખુરશીઓમાં બેસે છે.)

ખારોટ—(સર્વ રાજા સામુ બોધને)

ગાયન ૨૦ મું.

(કવિત)

મેવાડમે સ્વયંવર રમ્યો હયે,
ક્ષત્રીઓકો બડો ઠાઠ મન્યો હયે;
સુરા ક્ષત્રીઓકો ટેક બડો હયે,
સુરા ક્ષત્રીઓ તો રજુમાં લડો હયે;
કરો સધરે છેદ ટેકે સધીરા,
વાંસે હાથ વાળી છેદો ક્ષત્રી વીરા;
આરોપો ગળામાંહે માળાજ ધીરા,
વરો વીરથી બાળકી કોધ વીરા;
ન માયા થઈ નવ રહો કોઈ સાચા,
ધરો હોંનતો છે નથી કોધ કાચા,
કરી કાર્યને જઇ વરો શુભ કન્યા,
ભરી છે શુરા ક્ષત્રીઓનીજ સંન્યા.

(એટલું કહે છે એટલામાં ખારવટીઆઓ આવે છે અને તે પશુ ખુરશીમાં બેસે છે અને કન્યાને બાજુપર ઉભી રાખે છે.)

૧ લો રાજ—ધનપાળસિંહ આપણી તો અધર ખુરશીમાં બેશી અવળા હાથ રાખી ધારેલા નીશાનને છેદ પાડવાની દિગ્ગત ચાલતી નથી. માટે આપણે તો નકાસું ખુરશીપરથી ઉઠી નામ ગુમાવવા જવુંજ નથી તેના કારણે તેમ જોડા બેઠા બેઠા કરવું એજ સારું છે.

૨ જો રાજા—અરે શું ના હિંમત ધરાવે છે ! વાગ્યું તો તીર નહિં તો શું છે, ચઢે છે તે પડે છે એમાં છે શું ?
(એમ કહી ઉભો થઈ અધર ખુરશી પર બેશી તીર મારવા જાય છે એટલે તુરત હેઠાં પડે છે ને હાથ ભાંગે છે.)
અરે હાય હાય હાય હાય મારો તો હાથજ ભાગી ગયો.

૩ જો રાજા—અરે તમારા બાપલાથી શું થાય. એ તો આમુઝ વાળા સુરા ક્ષત્રી સિવાય બીજા કોઇથી બનેજ નહિં.
(એમ કહી ઉઠે છે અને અધર ખુરશી ઉપર બેસે છે.)

બારોડા—ધન્ય છે તમારી જનેતાને, ધન્ય છે તમારી અ-
અકલને, ધન્ય છે તમારી યુદ્ધીને, ધન્ય છે તમારા ટેકને.
(એટલું કહી બારોડા સુર ચઢાવે છે એટલે અવ-
ળા હાથ કરી તીર મારે છે)

૩ જો રાજા—હત તારું કાળું થાય, એક મળેજ બાકી રહી ગયું નહિં તો ફાંકડાને તો કન્યા તરતજ મળતી, પણ કંઈ ફીકર નહિં એમાં શું છે.
(આ હકીકત જોઈ બીજા ક્ષત્રીઓ તો બીચારા છાંના માંના ચુપકી રીતે બોલ્યા વિનાજ બેશી રહ્યા અને શ્વ-
માધ ગયા.)

બારોડા—હુનીઆમાં ક્ષત્રીઓનું અઉશ જતુંજ રહ્યું ? મોટા મોટા રણ-
ધીરો પધાર્યા છતાં કન્યાને વરનાર હીંમત ધરાવનાર કોઇ નહીજ ગ્હું ? કાર્ય કરનારા શુરવીરો મરી પરવાર્યા ? બાપલાઓ ! લુંડી જયાઓ ! તમારામાંથી ક્ષત્રીઓનો અં-
ઉશ ઉડીજ ગયો ? ભર કચેરીમાં જુજ કાર્ય કરનાર કોઇ નહિજ રહ્યા ? શું આ કાર્ય કરવાની હિંમત ધરાવતા નથીજ ? જ્યારે આ કાર્યની હિંમત નથી ચાલતી તો રણમાં શું લડશો ? શું શુરા ક્ષત્રીઓના મુળ જતાંજ રહ્યાં ? ને ઠેર ઠેર તમારા જેવા બાપલાઓ આશ્વડા

રહ્યા, શું કન્યાને વરવાનીને કાર્ય કરવાની હિંમત ધરાવનાર કોઈ નથીજ ? શું સ્વયંવર ખાલીજ જશે ? જો કોઈ શુરો ક્ષત્રી હોયને તે નીચી ઉંચી પદવી નહિ ધરાવતાં કાર્ય કરવાને હિંમત ધરશે તેને કન્યા ખુશીથી માળા આરોપશે. આટલા ક્ષત્રીઓમાંથી કોઈ શુરો ક્ષત્રી ઉઠો અને મુચ્છપર હાથ નાંખી ખડા થાવ, આ ઠેકાણે નાનું મોટું માનવાનું નથી.

(એટલું કહે છે એટલે વેહળ એકદમ ઉભો થાય છે.)

વેહળ—દુનીયામાંથી ક્ષત્રીઓનું મુળ નથી મધું હજી ક્ષત્રીઓ જેવા ને તેવા કાયમ હયાત છે, ક્ષત્રીઓ જન્મે છે, અમને ક્ષત્રીઓને અમારો ટેક પુરો છે, આ કાર્ય કરવાની હિંમત અમારી પુરી છે.

બારોડ—સારે ઝાલો હાથમાં તીર અને ચઢો ખુરશીપર બેસી શું રહ્યા છો ? વેહળજી સાબાસ છે, ધન્ય છે સાહાબાજ રણધીર સાહાબાસ, તારી જનેતાને ધન્ય છે તારા સુરાતનને સાબાહાજ છે. હિંમત તારી પુરી છે, કળા તારી પુરી છે, રીસ તારી ખુરી છે, સમજ તારી પુરી છે, બીધા તારી પુરી છે, બોલી તારી સુરી છે, શુરા રણધીર કરો જય જયના પોકાર.

એટલું કહેતામાં વેહળ એકદમ તીર લઈ અધર ખુરશીપર બેસી અવળા હાથેથી પાછળથી તીર બરાબર તાણી મારે છે અને ધાર્યા પ્રમાણે ઉદ પુર્ણ થાય છે એટલે પ્રીયવંતી તેને હર્ષક્ષી વનમાળા આરોપે છે.

બારોડ—બોલો શુરા ક્ષત્રીની જય, બોલો શુરા ક્ષત્રીની જય,
(બધા બોલે છે)

કેદાર—ધન્ય છે વેહળજી, બરી સભા વચ્ચે બલભલા ક્ષત્રીઓના નાક લીધાં અને ચાતુરીથી કાર્ય કીધું, ધન્ય છે. ધન્ય છે, તમારી ચાતુરીને. ધન્ય છે, તમારા શુરા તતને. (સભા તરફ બેઠને) આ શુરા ક્ષત્રીએ કાર્ય પુરું કર્યું છે તેથી સ્વયંવરના નીચમ પ્રમાણે માહારી વાહાલી દીકરી પ્રી-

યવંતીનો હાથ વેઢળજીના હાથમાં સુખેથી સોપુંછું.

(હાથ સોપેછે એટલે પછી પ્રીયવંતી તરત માળા આરોપે છે)

(પછી આનંદનો એક નાચ થાય છે બાદ કન્યાને તેઓની સાથે વીદાય કરે છે એટલે તેઓ લઇ જાય છે.)

રથળ.

ઉદયનો ખંગલો.

ઉદય—અ'પકરાય, બાળા ગઇ મનની મુરાર મનમાં રહી, તનની તા-
કાદ ગઇ, જવની સુખશાન્તી ચાલી ગઇ, સુખનું સાધન
ગયું. દુઃખનું ડહાપણ રહ્યું, મેં આત્મજનું કહેવું ન મા-
ન્યું. આત્મજનું કહેવું બરોબર સત્ય થયું, આત્મજનો બો-
લ આગળ આવ્યો.

આત્મજ—માહારાજ મેં આપને પેહેલેથીજ કહ્યું હતું અને આપને
પેહેલેથીજ ચેતાવ્યા હતા, પરંતુ આપ માંનો નહિ ત્યારે
મારે શું કરવું પણ માહારાજ એનો ઉચાટ કરશો નહિ
તેમનો પતો ગ્રામશે તે પાછા આવશે ગમરાશો નહિં પી-
રજ રાખો.

ઉદય—માહારાજ આવવાનું પણ મહીં લખ્યું છે તે પોતાની મેજે
આવશે કે કોઇ સોધમાં જશે તો આવશે.

આત્મજ—ના તો શોધમાં, મોકલેજ કોઇ પણ શોધમાં ગયા શિવાય
આવશે નહિ.

અ'પક—મીત્ર તારાં દુઃખે દુઃખી છું ને તારા સુખે સુખી છું. બાઈ
ઉદયસિંહ, બાબીનો પતો એક તણકની સાથે લાવું છું
ગમરાશો નહિ, અકળાશો નહિ, મુંઝાશો નહિં.

ઉદય—મીત્ર એકદમ તણીદથી જા, એ માર્કેલી જળ વીના મું-
ઝાતી હશે એ હંસણી મોતી વીના છુખી હશે, એ મું-
લાખની પાંખડી માહારા વિના કરમાઇ જતી હશે એ

ચાંદા વીનાની ચાંદલી સુની હશે, ચંપક રસીલી પળે પળે
ખીતી હશે, ગભરાતી હશે. અકળાતી હશે, મુંઝાતી હશે
બાપ ચંપકબાપ સત્વર જઈ પોહોય નહિ તો સુખનો
સમુદ્ર જતો રહેશે. મિત્ર જવ, મેં તો સુખસમુદ્ર
ખોયો છે, ને દુઃખનો દરીયો જોયો છે, મિત્ર ત્વરા-
થી જવ,

ચંપક—મિત્ર આ ચાલ્યો તારો હોસ્ત,
(એમ કહી ચંપક જાય છે બાદ પોતાના પિતા ત્રદ મોક-
લેલો સીપાઈ અને મેઘો આવે છે)

સીપાઈ—અંનહાતાર આપના પીતાજી તરફથી એક માસમાં જવાબ
મોકલવાતું કહાળ્યું છે.

ઉદય—જવ બહુ સારું.

મેઘો—કેમ અંનહાતાર આજ ઉદાશ લાગે છે

ઉદય—કાંઈ નહિ મેઘા. બાળાને કાંઈ ઉઠાવી ગયું છે તેનો સોગ કહું
હું મેઘા. નશીબ ઘેરાઈ વળ્યું. મેઘા.

મેઘો—માહારાજ એમની શોધમાં કાંઈ ગયું છે કે નહિ મને એક
વાત યાદ આવી છે.

ઉદય—હા ચંપક ગયો છે.

મેઘો—યયું, માહારાજ જોયા ચંપકરાય આપના મોટા હોસ્ત હવે
અને આપનું જ ઘર માર્યું, જુઓ આગળ બાળાને
વીદાય કરી દીધી અને પાછળથી પોતે શોધતું નામ
દહ નીકળી પડ્યો, જોયું કેવી ચાલાકી વાપરી છે માહારાજ
વળી વીધેજી પુરાવો મારી અને સ્વામકળાની નજરનો
જોયેલો છે ગમેતોપુછી જુઓ આ જ્ઞાનકળાને. પેહેલાં
અમારા દેખતાં જાને જણાએ વીંટી અદલ ખદલ કરી
અને પાછળથી મુદલ ઉઠાવી. માહારાજ હું શોધમાં જાઉં
હું એ આવે ત્યારે જો જો પુરાવો પ્રતક્ષ, વીંટી જોશો

એટલે આપને ખાત્રી થશે. માહારાજ એ તો બડો લુ-
ચ્ચો ને પ્રપંચી છે જે આટલેથી ખખર ના પડી હોત તો
કંઈતું કંઈ કરી નાખત. માહારાજ જે ભગવાને કર્યું છે તે
સાફ કર્યું છે એ બાળા પણ ઘણી ખરાબ ચાલની છે. તેને
તો સ્વપ્ને પણ ભોલાવરી જોઈએ નહિ, (સ્વગત
તાલ તો બરાબર આવ્યો છે. માહારા બાહાદુર બાર-
વડીઆઓ ચંપકના હાથમાં આવે તેવા નથી કદાચ
આવશે તોપણ મેં ઉદ્યને બરાબર બીડાવ્યું છે એટલે તે
માનાનાર નથી. હવે પ્રધાનગીરીના માલીક મેધાભાઈ થઈ
ચુક્યા, વળી ચંપક પાછો આવશે અને તેના હાથે બાળાની
વીંટીદેખશે એટલે ચંપકને બારોબાર કાઢી ચુકશે અગર
ગરદન મારશે પછી પ્રધાનગીરી આ ફાંકડાનેજ મળશે,
પછી બારવડીઆઓને મળી ફેસલાવી બાળાને વરીશું
અને સીતાપખાં બાદશાહને મળી ઉદ્યતું કાટકું કઢા-
વી નાંખીશું એટલે પછી રાજ્યના માલીક પણ આ
ફાંકડાજ છે બસ હવે બેડો પાર પણ કાંઈ નહિ જો-
ઈએ છે) (ઉદ્ય પાસે આવીને) ક્યો મહારાજ હવે
હું જાઉં છું.

ઉદ્ય—મેધા તું જવાનો વિચાર બંધ રાખ. મારે એ રંડાતું બી-
લકુલ કામ નથી હવે તો તેતું નામજ મારા મોં આ-
મળ દેશો નહિ એતું. નામ સાંભળી મને મારાં રૂવાં ઉભાં
ઉભાં થાય છે, માટે મેધા તું જવાનો વિચાર બંધ

રાખ—અને મારી સાથે ચાલ.

(એમ કહી બંનેતું જવું બાદ પડદો ઉપડવો)

સ્થળ.

પાહાડ અને જંગલ.

(મારવટીઆઓનું બાળા અને પ્રીયવંતીને લઇ આવવું.)

ચેહુળ—કેમ હજી માનવું છે કે પાછા રાણી બનવા જવું છે બોલો કહો શું કહો છો ?

બાળા—શું કહું, તમારે જેમ કરવું હોય તેમ કરો, માહારાથી તો કોઇ કાળે પણ તે પ્રમાણે નહિ વરતાય, માહારાથી તેમ નહિ થાય, (પ્રીયવંતી તરફ જોઇને) (એન હવે આ વી જન્યુ માહારી મારક આ પાપીઓના હાથમાં તમે હાથે કરી ક્રમાંથી સપડાયાં.)

પ્રીયવંતી—એહેન, એહેન માહારું અને તમારું નસીબ ઘેરાયું, પાપીઓ હવે આપણા પ્રાણુ લેશે, પ્રભુ, પ્રભુ, પ્રભુ,

કેહુળ—ના કહેતાં હોતો ધરો માંયુ કે ધડ ઉડાવી દઇએ નહિં તો કર કબુલ કે વરૂં છું.

બાળા—પાપી તારે ચાહાય તેમ કરી લે. પણ આ ક્ષત્રાણીતો પોતાનો ટેક કદી નહિ જુલે, કદી નહીં જુલે, તારામાં લઠવાની સત્તા હોય તો આપ મારા હાથમાં તલવાર ને પછી એકે એકે થઈ જવ સામા પછી ચાખો પરજીવાનો સ્વાદ.

ચેહુળ—અધ્યા નથી માનતી તો લઇ લો એને પાહાડ ઉપર અને ત્યાંથી મગડાવી મુકો કે પારજ થઈ જાય.

પ્રીયવંતી—પાપી તને હું રાજ સમજતી હતી, નહિ તો તને માળા આરોપવી મુશ્કેલ હતી ને આરોપી છે છતાં પણ કહું છું કે તારી સાથે આવવાની નથી.

કેહુળ—નહિ આવે તો એની વલે એ તારી વલે.

ચેહુળ—ના માને તો એને પણ લઇ લો પાહાડ ઉપર ને મારો ઉપરથી ધડકો કે દેવ સરજી થઈ જાય.

એમ કહી ત્રણે જણાઓ મળી જાનેને પાહાડ ઉપર લઈ જાય

છે અને ત્યાં જઈ ધરેણું ઉતારી લે છે ને ધકકા મારવાની તૈયારી કરે
છે એટલે પાહાડ ઉપરથી નીચે જતા વાણીઆ લોકોનું ટાળું નજરે
પડે છે તેથી બીહીને નાશી જાય છે,

વેહળ—અલ્યા એહળ આ વાણીઆઓ બરામા છે અને જો દેખશે
તો માલે જશે ને રાંડોએ જશે માટે હાલો માલ તો
આવ્યો છે પછી તપાસ કરી જમથું

બાળા—પાપી લે માર હવે માર લે, પરંતુ મારા ટેકની ખાતર મા-
હારા પ્રતીવતાના ધર્મની ખાતર, માહારા ક્ષત્રી ધર્મની
ખાતર અને માહારા પત્નીની ખાતર કહું છું કે મર-
વાને કું બીલકુલ પરવા ધરાવતી નથી, પાપી તને મા-
રવા શીવાય બીજું શું કરવાની સત્તા છે કેમ પાછોહડે
છે ? કેમ નાસે છે ? કેમ ડરે છે ? શું જુએ છે ? માર
ધકકા લે માર.

કેહળ—અલ્યા એહળ હાથથી બીજી મધ. આ વાણીઆઓએ
આપણને દેખ્યા, અલ્યો એ ઉપર આવશે માટે
મુકો દોટ.

બધા—હા હાલો.

(કરી પાહાડ ઉપરથી ખારોખાર જતા રહે છે)

૧ લો વાણીઆ—અલ્યા આ પાહાડ ઉપર પેલું ભુત જેવું કાણુ ઉ-
જું તે અલ્યા જોતો ખરો.

૨ જો વાણીઆ—હા અલ્યા ખરી વાત છે મને તો ભુતજ લાગેછે.

(એમ બોલી વાણીઆઓ આમથી તેમ નાચાનાચ કરી મુકે
છે એટલામાં ચંપક બાળાની શોધે આવ્યો છે તે વાણીઆઓને જોઈ
ઉભો રહે છે ને પુછેછે અને પાહાડ ઉપર જોયા કરેછે)

બાળા— ગાયન ૨૧ મું,

વન વગડામાં જુલ્હી પડી ત્યાં—એ રાહ

પાપી હાથે સપડાઈ ત્યારે કરી કયા નહી દીક્ષમાં—

હે પત્ની કયાં મળશે.

અધવચ રસ્તે પાપી મળીયો શોચ દીક્ષમાં પડીયો—

સોચ રાખીને મનમાં બળતી, પણ નવ કરી મુજ ગણતી—હે

પાપીએ મુજને લુટી લીધી, પણ જીવતી મુજ કીધી, હે
પાસે મળે નહિં તનમાં કપડું ક્યાં ક્યાં જઈ હું ભરડું હે,,
પ્રભુ પારખું પણ પળ જોયું, પતીવણ સરવે ખોયું. હે,,
હૃદ થઈ પ્રભુ મેર કરીને મેળવો મુજ ભરથાર—

હે પતી ક્યાં મળશે.

પ્રીયવંતી—જેન મને દુઃખ ધણું છે, માહારા જેવું તો તમારે
દુઃખ નથી ને, મેં તો પાપીઆઓને વરમાળા પેહેરાવી છે
જે કદાચ એ પાપીઆઓ મને રસ્તામાં મળશે તો મા-
હારા તો ભોગ મેળવશે. માફ બેલી અહીં કોઈ નથી,
મારે આધાર કોઈનો નથી, જેન મને દુઃખ વધારે છે,
હું તમારા કરતાં દુઃખી વધારે છું, હું મારા દુઃખની શું ખીતા
કહું, ભાધને બધે વરસ થઈ ગયાં, પીતાજીને ને ભા-
ધને મમતામાં તકરાર થઈ. હાથ બંધુ તું ક્યાં હઈશ
તારી શી ખબર હશે.

બાળા—બેઠેન તમારી સઘળી ખીતા જાણવાને ઈચ્છુ છું તે મને
અથીતી ધતી સુધી કહી સંભળાવો.

પ્રીયવંતી—ત્યારે સાંભળો.

ગાયન રર મું.

આખી આલમને ઠગનારી—એ રાહ.

તમે મુજો ખીના સઉ મારી, કહું સારથી વીસ્તારી.
ભડકે બળે છે મનડું વાલી, હું ક્યાં જઈ રહું આલી. (૨)
રડી જતી વનમાં, બળી જતી તનમાં;
એક દુઃખ છે મોટું ભારી, વીરા વીના અકળાણી-તમે.
મુજ ભાઈ ઉદય છે વનમાં, વિરા હશે ક્યાં રણમાં.

(હાં પછી તે ક્યાં છે.)

મમ પીતાએ હાપણ ડોળી, નાંખી છે દરીએ ઢોળી. (૨)
પૈસો મોટો કે કર્મ છે મોટું. (૨)
કર્મ મોટું કહી ભાઈ નીકળીયો વનવગડામાં પહોંચો-તમે.
બાળા—ત્યારે તમારા પિતાજીનું નામ કેદારસિંહ છે.
પ્રીયવંતી—તે તમે ક્યાંથી જાણો તેની તમને શું ખબર.

બાળા—તમે મારાં નણુંદ થાઓ છો, તમારા બાઇ મારા ભરથાર છે, નણુંદછ હવે આપણા હૃદયમાં હોમત આવી, પહાડ ઉપરથી ઉતરી અને જે રસ્તે થઇ તેઓ લાબ્યા હતા તે રસ્તે તમેને હું ઘર્ષ જઇશ, ગભરાશો નહિં તમારા બાઇને હું મેળવી આપીશ. ચાલો, એક વખત રસ્તાની તજવીજ કરીએ.

(એમ કહી આમથી તેમ ફરે છે.)

ચંપક—(દુરથી બાળાને ઓળખીને) બાઈ આ પહાડપર ચડવાનો રસ્તો અને બતાવશો ?

૧ લો વાણીઓ—હુત પાસે જઇ તમે શું કરશો ? હુત પાસે જવામાં શું ફાયદો છે ?

ચંપક—તે હુત નથી પણ તે માહારા બેહેન છે ને મુંઝાયછે તે માટે અને રસ્તો બતાવો. હું ત્યાં સત્વર જઈ નહિં તો તેમના પ્રાણ ગભરાટમાં ને ગભરાટમાં સત્વર જશે, માટે તાકીદે બતાવો તો ધણું સારું !

૨ બે વાણીઓ—એ.....જુઓ બાઇ આંખ વળીને ચઢવાનું આવે છે ત્યાં ચઢી જાએ એટલે ત્યાં જવાશે.

(બતાવવાથી એકદમ ઉપર આવે છે)

પ્રીયવંતી—ક્ષત્રાણીઓની લાજ લેવા આવનાર કોણ છે થઈ જા સામે તંધાર.

ચંપક—બેહેન બાળા બેહેન એતો કોઈ નહિં હું ચંપક છું તમારી શોધ કરતો કરતો આટલે સુધી આવી પોહોંચ્યો છું,

બાળા—બાઇ ચંપકરાય, આવો આવો, આમે અઠળાઇએ છીએ, મુંઝાઇએ છીએ, ટળવળીએ છીએ, અટવાઇએ છીએ, ને તાહાડે તરફડીએ છીએ.

પ્રીયવંતી—બેન આ કોણ છે ?

બાળા—જવ જવ, ના ઓળખ્યા તમારા બાપના પ્રધાનના ઠીકરા. (ચંપક તરફ જોઈને) બાઇ ચંપકરાય, એક વખત તામડતોળ પેહેરવાના રૂપમાં લાવી આપો નહિં તો

અધિથી આમળ ચાલી શકવાને કપડાં વિના વાધો છે.
ચંપક—વારૂં એહેન તુરત લાવું છું.

(કહી જાય છે અને તાબડતોબ લાવે છે)

પ્રીયવંતી—ચંપકરાય (લાવે કહી કપડાં લે છે અને બને પે-
હેરે છે.) અસંખ્ય દુઃખો પડ્યાં છે દુઃખમાં ખામી
રહી નથી. ભુખની વખત ગણી નથી, ત્રસાની રાત ગણી
નથી. ચંપકરાય સારૂં થયું કે તમે આવી પોહોંઆ નહિ
તો ખરાબી થતી.

બાળા—તમે હમારી શોધમાંજ આવ્યા છો ?

ચંપક—હા શોધમાંજ, ઘણાં કંઠે પત્તો મેળવ્યો છે, રસ્તો વાકટ
ઘણો છે અને જય ચારે બાજુથી છે, પરંતુ તમે જરા
પણ ગમરાશો નહિ. એક પળમાં તમને હું ત્યાં લઈ
જાઉં છું, ચાલો,

પ્રીયબાળા—હા ચાલો જઈએ.

(એમ કહી સર્વ નીચે ઉતરે છે અને આવે છે)

ચંપક—

ગાયન રૂઝ મું,

તુજ ગતી પ્રભુજ સૌથી ન્યારી—એ રાહ.

મુજ મતિ પ્રભુજ તેં મુધારી;

સકળ મુધારી આશા મારી.—

મુજ.

સાખી.

બાળા બોળે મેળવી પ્રીયવંતીને સાથ.

પ્રભુ મોકલે જાળવી સંવયથી સંગાથ.

સકળ સૃષ્ટીમાં તારૂં નામજ ફેલે;

સઘળી દુનીયા દુનીયાં પણ જય હારી—મુજ.

સાખી.

શુરા વેહેલા સંચરો, સાથે સરવે ઘેર;

ઉદય વિરલા મેળવો, ઝટ કરીને પેર.

અધિરી મળવાને હમ્મુ વિરલા વાલાને;

વેહેલાં પોહોંચે પહોંચો તો થાય ધારી—મુજ.

(એમ કહી સર્વ જાય છે બાદ પડેલા પડે છે)

(૭૧)

સ્થળ.

સ્તો.

(પારવટીઆઓનું આવવું.)

વેહુળ—અધ્યા ચેહુળીઆ. આતો બેએ ખોઇ બેઠા, અધ્યા આપણી
લાવેલી કન્યાએ ગઇ, અધ્યા હુ કરીહુ.

ચેહુળ—અધ્યા આપણી કન્યા તો લેવી હતી, એતો કાંઇ ખીજની
નહોતી.

કેહુળ—અધ્યા લેવા રહીએ ને પકડાઈ જઇએ ત્યારે પાર વાગી
જાય ?

ચેહુળ—અધ્યા આપણી કન્યા લેવીતી તેમાંએ પાર વાગી જાયકે ?

વેહુળ—અરો રાંડના દાગીના ને ધરાણું તો સેને ?

કેહુળ—ધરાણું તો સે પણ એ રાંડોને આં જાલીમું એ ક્યાં મળહે

વેહુળ—હાલોને જતાં જતાં હાથમાં આવહે તો ઠીકસે નહિં તો
માલતોસેજને.

કેહુળ—અધ્યા આપણી મહેનત અને મજુરી સઘળું ખોઇ બેઠા માટે
આપણે શોધ કરી જાલીએ તો ઠીક. થહે.

વેહુળ—અધ્યા ત્યારે જાલીએ તો ઠીક.

ચેહુળ—કેહુળ—હાલો ત્યારે જઇએ.

ચેહુળ—વેહુળ—કેહુળ—

ગાયત્ર ૨૪ મું.

વશ નારીને કરવી જો ધારો એ રાહ.

અધ્યા ચેહુળીઆ હાલને વેહુલો

અધ્યા વેહુળીઆ હાલને વેહુલો

અધ્યા હાલ્યો હું આગળ પેહુલો;

અધ્યા ખોળું હું ઝટપટ વેહુલો— અધ્યા.

અધ્યા જઇએ આધ્યા વગડામાં;

અધ્યા ખોળીએ આધ્યા ડુંગરામાં

અધ્યા જુઓ તો પરલઈ આળ

(૭૭)

અલ્યા જોઉ તો ઝટપટ ઝાલું;— અલ્યા.

અલ્યા મળેતો ઉચકીને હાલું

અલ્યા મળહે એ ત્યાં કુંગરામાં.— અલ્યા.

(એમ કહી સર્વ બારવટીઆઓ નય છે)

(પડદો ઉપડે છે)

સ્થળ.

ઉદયનો બંગલો.

(ઉદયસિંહ અને મેઘા આવીને એસે છે પછી ચંપકરાય આવે છે.)

ચંપક—ભાઈ ઉદયસિંહ ભાભીને શોધી લાવ્યો છું.

મેઘા—અન્નદાતાર હવે જુઓ નજરો નજર પારખું અને માગો વિંટીયો.

ઉદય—હીક સાફ કયું (બાળા તરફ જોઈને) બાળા તમારી વીંટી લાવો મારે જમ્મએ છીએ.

બાળા—કેમ પ્રાણુનાથ, ઘણા દીવસે હું આપને મળીશું છતાં આપ આંમ કેમ બોલો છો. શું આપને એટલી પણ અદેખાઈ આવી તે આપ વીંટી માગો છો ?

મેઘા—જેયું માહારાજ કેવી એમની બોલી છે. જુઓ હવે થઈ ખાત્રી ?

ઉદય—હા મને હવે બરાબર ખાત્રી થાય છે (બાળા તરફ જોઈને) લાવો ક્યાં છે કેમ વાર કરો છો ?

બાળા—લ્યો પ્રાણુનાથ આપને જોઈએ છીએ તો લ્યો ઘણી ખુશી થી આપું (એમ કહી વીંટી આંગળીએથી કાઢી આપે છે.)

ઉદય—(વીંટી હાથમાં લઈને) કહો આ કાની વીંટી છે.

બાળા—પ્રાણુનાથ માહારી છે કેમ આંમ બોલો છો.

ઉદય—જુઓ તેમાં કોનું નામ છે વાંચો !

બાળા—(વાંચીને) અરે આ વીંટી મારી પાસે ક્યાંથી આવી.

ઉદય—ક્યાંથી ? ક્યાંથી આવી તે ચંપકની પાસેથી આવી. ખીજે
ક્યાંથી આવે—

(આ હકીકત જોઈ ચંપક પોતાની વીંટી જુઓ છે અને બા-
ળાનું નામ દેખાય છે એટલે થરથર ધ્રુજે છે)

ચંપક—પ્રભુ આ વાહાલામાં વિરોધ કોણે કરાવ્યો હશે આ કુર કર્મ
કોણે કર્યું હશે ! આમાં અમારો ખીલકુલ વાંક નથી
આ કામમાં અમે કાંઈ જાણતા નથી. તમારા સોગમ
ખાઈને કહું છું કે અમે ખીલકુલ જાણતા નથી.

ઉદય—(બાળાને એક ધક્કો મારીને) પાપીણી પીલાચણી જ તાર્
કાળું કર. તાર્ મારી પાસે ખીલકુલ કામ નથી, હું
તાર્ મુખ જોવાને ખીલકુલ નારાજ છું. તને જોઈને
મારાં ફેવાં ઉભાં થાય છે. (ચંપક તરફ જોઈને) નરહ,
નીરલજ, તું માહારી સાથે રહી આ કળાને પોહોંચ્યો,
તારી આ દાનત થઈ, તને આ મુઝયું, પાપીઆ આ
કર્મ કર્યા કરતાં ઝેર ખાઈ મરી જવું સાઈ હવું, ધીકછે
તારા અવતારને, (એમ કહી ધક્કો મારે છે)

ચંપક—અહું આ પ્રપંચ છે ભોળા પ્રપંચ છે કાને સાંભળી મુખે
બોલનારા હગો છે. બોલું સમજી ખઈ ઠરાવનારા ભુલ છે.
વીચાર કરો, યાદ કરો, તપાસ કરો, ભાઈ તપાસ કરો.
પાછળથી પરતાવવું પડશે અને આખરે ખખર પડશે,
માટે ન્યાય કરી તપાસ કરો.

ઉદય—લુચ્ચા દમાખોર મેં કાને સાંભળ્યું પણ નથી નજરો નજર
પ્રત્યક્ષ જોયું છે, બેવકુફ મુખ રહે.

મેઘા—(સ્વમત) હીક તાલ આપ્યો છે, હવે બેડોપાર પણ. કાંઈ
નહિ જોઈએ છે.

બાળા—વાહાલા, તમારાથી મેં કાંઈ દીવસ હગો કર્યો નથી,
તમારાથી મેં કાંઈ દીવસ છુપી વાત રાખી નથી તાર્

મારાથી મેં કોઈ દીવસ દુનીઆમાં કોઈ ચીજ વધારે
ગણી નથી, પ્રાણનાથ નીરઅપરાધીહું. ખીન ગુનેગારહું.
ખીન દોસીત હું, નીચકલકીત હું. વાહાલા ન્યાય કરો,
ન્યાય કરો. ન્યાય કરો,

બાળા અને અપક—ઉદયસિંહજી ઉદયસિંહજી ખીન ગુનેગાર છીએ,
ખીન ગુનેગાર માર્યા જાય છે, સાચો કુટાઈ જાય છે,
તપાસ કરો; તપાસ કરો.

ઉદય—હાં હું તમને જાણું છું તમારું, પાપ હવે ખુલ્લું થયું છે,
પાપી તમને હું શી સજા કરું. અને શી ના કરું.

ઉદય—સીપાઇ.

સીપાઇ—જી સાહેબ.

ઉદય—જવ આ બંને જણાને ભર જંગલમાં લઈ જઈ બંનેના નાક
નાક કાંન કાપી ભર વગડામાં છુટા રખડતા મુકી દો
જવ.

અપક—મિત્ર જ્યારે આ નારો અપક આમેજ વરતશે
તો સુર્યનો ઉદય પશ્ચિમ થશે, પૃથ્વી સાતાલ જશે,
સમુદ્ર મર્યાદા મુકી દેશે, નદીઓના નીર અવળાં ચાલ-
શે. કસ્તૂરી ઉકરડે પડશે, સતીયો શંખણીયો કહેવાશે,
ધરતી ફાટી બે ભાગ થશે, વરસાદની વૃષ્ટી જતી રહેશે;
ખચ્ચાને માતા ઝેર દેશે, ઉદયસિંહ આ મુઠ્ઠીનો ઉપ-
યોગ કેમ આંખ આડે રસ્તે ચલાવો છો, વિચાર કરો.
વિચાર કરો.

મેઘા—માહારાજ જોઈ સચ્ચાઈ કેવી છે, કેવો સાચો છે, જુઓ
સચ્ચાઈ બતાવે છે. ધણુ કાંઈ નહિ જોઈએ છીએ;

અપક—મિત્ર આ સધળું લુચ્ચો ખોટું ભરાવે છે.

ઉદય—ચુપ પાપી તારી જીભ એકદમ બંધ કર નહીં તો કાપી
લેવી પડશે.

અપક—હાય અફસોસ, અફસોસ, ધર્મ કરતાં ધાડ આવી હાય પ્રભુ.

બાળા—પ્રાણનાથ. હું સતી છું, મારા જન્મથી હાલ મુકી સતી
પણેથીજ રહી છું; આપના સિવાય દુનીઆપર સધળા

મારા ભાઈ સમાન છે, ચંપકભાઈ બોળ કરવા આવ્યા નહોત તો આપની પાસે આવી આપતું મુખ દેખવા ન પામત.

હથ—હા, ચંપક કેમ બોલવવા ના આવે, ચંપકને તો તને બોલાવવા આવવુંજ નેહએ, તેને તારા વીના કેમ ચાલે ! ચાલેજ નહીં.

આળા—પ્રાણુનાથ આતો ઉલટો અન્યાય થાય છે,

પ્રયવતિ—ભાઈ તે નીપરાધી છે તે તો ભાઈ બેન સમાન વરતે છે.

ઉદય—(પ્રિયવંતીને ધક્કો મારીને) ચુપ તને કોણે બોલાવી, વચમાં તું કેમ બોલ્યા કરેછે, સીપાઈ આને લખ. જવ, રાખો કોરાણે. પણ અરે ! આ સ્વર મને પ્રિયવંતી જેવો કેમ લાગે છે; પણ કાંઈ નહિં પછી નેઈ લેવાશે.

આળા—પ્રાણુનાથ, સાપને દુધ પાછ ઉસાવનાર તમેજ પાપી છો, સતીને સાચી છતાં જુઠી માની ભવ ખગાડનાર તમેજ પાપી છો, વાહાલામાં વીરોધ પડાવી જુઠાને પાળનાર તમેજ પાપી છો, મુખાઓને માન આપી તેઓતું સાચું માની વાહાલાનો વેહેરી ઠરવનાર તમેજ પાપી છો, જુઠાને જગ ઝીનાડી સાચાને ડુંગર ઉંપરથી ફેંકી દેનાર તમેજ પાપી છો જુઠાને સાચા માંની રાજ્યની પાયમાલી કરનાર તમેજ પાપી છો; પ્રાણુનાથ છેવટે કહું છું કે, જુઠો કુલે પુણ્ય છે ને સાચો ખાસડે પુણ્ય છે. પ્રાણુનાથ તપાસ કરો. ન્યાય કરો; પછી ચાહાય તેમ કરો.

મેઘો—અન્નદાતાર જોયા, એમના બોલે. હવે હૃદયપારગયાં. કેવી બોલી બોલે છે, કેવી હુંશીઆરી ચલાવે છે, પરંતુ શું કરે, આપે નજરો નજર જોયું એટલે આપને માહારે વધારે કહેવાતું કાંઈ રહ્યું નથી, માહારાજ હવે આપનો મગજ તપી જશે. હવે તેઓને મોકલાવી દો અને આપ શ્ય-નશુવનમાં પધારો, પણ કાંઈ નહિ નેહએ છાંચે.

બાળા—રાજા જુડી જક મુકી દો.

બાળા અને ઉદય— માયન ૨૫ મું.

લાવી લાવી મધુરાળન પાનરે—એ રાહ.

મુકો મુકો હડીલા આવા કેણરે આ પ્યારી કહે છે,
 નથી વાહાલીના જરા વાંકરે આ દારી કહે છે;
 લોળા કીધી મેઘે ભુંડાધરે આ વાહાલી કહે છે,
 ભુંડી ભુંડાધ ઝાલી હાથથી એ ઉદય કહે છે.
 જે જે કરે નફર એવા કાજરે એ ભમતા રહે છે.
 પ્યારા મુખે કહું સાચા વેણરે આ બાળા કહે છે;
 વાહાલા પાછળથી થારો શોકરે આ લલના કહે છે.
 રસીયા કાઠો કરીતો ન્યાયરે આ અબળા કહે છે.

બાળા—પ્રાણનાથ એક વખત ન્યાય કરી જુઓ પછી આપની મર-
 છમાં આવે તે પ્રમાણે હુકમ ફરમાવજો, પરંતુ પ્રાણ-
 નાથ ખીન શુનેગારને શુનેગાર ઠરાવી, મેઘા જેવા હજમની
 ખાતી લઇ, ગરદન મારસો તોપણ આપ મુખ્તિઆર
 છો આપનો હાથ ટોચ રોકનાર નથી, માટે પ્રાણનાથ
 ન્યાય કરી મનને સંતોષ કરો.

મેઘો—જેયું માહારાજ હવે મહારા ગરીબ ઉપર આવી પડ્યું, જુ-
 ઓ પોતાના માથેથી ખસેડવા કેવા ઉપાયો આદરે છે
 જેયું માહારાજ પણ કંઈ નહિ જોઇએ.

ઉદય—ન્યાય ? ન્યાય શાથી થાય ? ન્યાય કેવો જોઇતો હતો, મેં
 મારી નજરો નજર જેયું, પછી કેવો ન્યાય, સીપાઇ
 ઓ આમને એકદમ લઇ જવ.

મેઘો—હાં અનંદાતાર વખત થઈ ગયો છે, માટે સીપાઇ લઇ જવ
 એમને (આડુ જોઇને) હવે પ્રધાનગીરી મલવાને જરા
 પણ વાર નથી, હવે આંત્રી પાસેથી રજા લઇ ફતેખા
 બાદશાહને મલી. ઉદયની સાથે યુદ્ધ કરાવી એકદમ
 રાબતો મલીક થઇ જઈ પછી બાળાને રાખવા
 સીપાઇઓપર હુકમ કરી બાળાને ગમે તે યુક્તી કરી વડે
 પણ કંઈ નહીં જોઇએ છીએ.

(એમ કહી આગળ આવી સીપાઇઓને કહે છે)

મેઘા—સીપાઇ બાળાના નાક કાન કાપશો નહિ અને તેને એક સ્થળે બરાબર રાખજો અને ચંપકનાં નાક કાંન કાપી જંગલમાં રખડતો મુકી દેજો. પથુ કાંઈ નહિ જોઈએ છીએ.

સીપાઈ—જી સાહેબ જોવો હુકમ,

(એમ કહી સીપાઇઓ જાય છે,)

ચંપક—ઉદયસિંહ માહારા બોલેલા વાક્યો ધ્યાનમાં રાખજો સાચાનો બેલી પ્રભુ છે, સાચાને ઇશ્વર રહાય કરે છે જુડાનો સદાકાળ નાશ કરે છે.

ઉદય—જા જા એ તો હું બધું સમજું છું, ને જાણું છું, સીપાઇ એકદમ લઈ જા કેમ ઉભો રહ્યો છે.

(સીપાઈ બન્નેને લઈ જાય છે)

મેઘા—અનદાતાર, માહારે આ લોકોનો છુપી રીતે તપાસ કરવો જોઈએ, વખતપર લાંચ આપી તેઓને ફાંસી નાંખે માટે અનદાતાર તેનો તપાસ કરવા બધું જોઈએ. માટે જો આપ રજા આપો તો હું ત્યાં જઈ છુપી રીતે તપાસ કરું. પથુ કાંઈ નહિ જોઈએ છીએ.

ઉદય—મેઘા તારૂં કહેવું બરાબર છે, જા, પરંતુ ઘણી કુંજીઆરીથી જાજો અને ઘૂરત જઈ આવી મને ખબર આપજો.

મેઘા—વારૂ અનદાતાર જાઉં છું.

(કહી મેઘા આગળ આવે છે અને ઉદય જાય છે)
(આગળ આવીને) હવે ફતેહખાં બાદશાહને ત્યાં જતાં બીલકુલ વાર નથી, એ કામ તો સીપાઇઓ મારા કહેવા પ્રમાણે કરશે. વચમાંથી શંસ નીકળી ગઈ તે સારું થયું, આટલે સુધી તો આવી પોહોઆ છી-એ, હવે બાદશાહને લડાઈ કરવાનું કહી ચઢાવી રાજ લઈ લઉં છું, ઉદયડો મરાયો એટલે રાજ્ય અને બાળા તો આ શંકડાની છે. એ તો હવે બધું મેઘાબાઈ

૨૬૩નેજ મળવાનું હવે બેડો પાર,   પણ કાંઈ નહિ
જોઈએ છીએ.

ગાયન ૨૬ મું.

સિપાઈ તેરી નાલીસ કઝંગી પોલીસમે—એ રાહ.
ઉદય તાફ કાફું હું કાટલું બિ દીનમાં;
લાવી બાદશાને લઢાણું ઝપટમાં—   ઉદય.
અંપકને કાઢયો ને બાળાને કાઢી;
લાવી બાદશાહને હરાણું હું તુજને—   ઉદય.
બાળાને શોધી હું કાઢોશ વનમાં;
પછી હું રાજ્ય લઈ કાઢોશ રજુમાં—   ઉદય
હવે હું જોઈ છું જો એ ઉદયડા બચાની શી વલે થાયછે,
(એમ કહી જાય છે બાદ પડે પડે છે)

સ્થળ.

બાદશાહનું જનનાંખાનું.

(બાદશાહ અને વજીર કોચ ઉપર બેઠા છે)

સીપાઈ—જહાંપના ઉદયસિંહકા રાજ્યકા સરદાર આપકુ મીલને
મંગતા હયે.

બાદશાહ—અચ્છા ખીન હયીઆરમે આને દો.

સીપાઈ—હા હજુર,

(જઈ મેઘાને હયીઆર વીના બોલાવી લાવેછે
ને મેઘો આવી તેમની પાસે બેસેછે.)

બાદશાહ—કયું મેઘાહા કયું આયે હો ?

મેઘો—(આહુ જોઈને) (લાવને પુછે છે) લારે મારવા દેને તોપ)
જહાંપનાં આપકુ મીલનેકા મેરા ચેહ ખીચાર હયે કે,
મેં આપકી પાસ ચેહ ખીચારસી આયાહુ કે ઉદયસિં-
હકા રાજમે લઢાઈકા સરદારહુ આર મયને ઉસકી ઓહ
રત બાળાકુ છપી જોપે રખી હયે—આર ઉદયસિંહ

ઉદયસિંહ હાલ અકેલા હયે, ઔર ઔરત મેરે તાબે
મે હય વે ઔરત ખાસ આપકે લાયકી હયે મેરા ખી-
ચાર આપકુ દેનેકા હયે મગર જાંહાંપનાં મેં આપકે
સાથ છતા કરાર કરતાહુ કે આપ ઉદયસિંહકેપર ચ-
હાર્થ કરકે જાવ ઔર ઉદયસિંહકુ હરાવે ઔર ઉસ-
કા રાજ્ય લેલો તખ રાજ્ય ઔર મતા મેરેકુ દેયગી પ-
ડેગી. આપ ઇસતરેસેં કરોંગે, આપકા કયા ખીચાર
હયે. (સ્વમત) હાલતો તોપ મારવા દેને પછી જોઇ
લેવાશે. કાંઈ નહિ જાઇએ છીએ.

બાદશાહ—હાં મેઘાજી બોહોત ખુશસેં મેં કહેતાહુ કે તુમને કીયા
ઇસતરેસેં મેં કરૂંગા,

મેઘો—જાજ બીજવાવો કાગજ લઠાઇકા, જાંહાંપનાં આપ બોત ખુશીસે
પાર પડોંગે, ઇસકી તરફકા એક પ્રધાન બડાથા તો
ઉસકુ મયને નાક કાંન કટવાકે વગડેમેં બીજવા દીયા
હયે, ઇસકેલીયે આપકુ બોહોત યશ પીલેંગા.

બાદશાહ—અઝા મેઘાજી,) સીપાઈ તરફ જોઇને) સીપાઇ.

સીપાઇ—જી હજુર.

બાદશાહ—(કાગજ લખીને) લો એહ કાગજ ઉદેપુરકા) રાજ
ઉદયસિંહકુ દે આવ.

સીપાઇ—બોહોત અઝા હજુર,

(કહી સીપાઇ જાય છે.)

મેઘો—જી મેં જાતા હું અજ ડેર બોત હો ગઇ હયે.

બાદશાહ—અઝા મેઘાજી કખી કખી આતા રહેના,

મેઘો—અઝા હજુર.

(કહી આગળ આવેછે.) પણ કાંઈ નહિ જોઇએ છીએ.

ગાયન ૨૭ મું.

કંઇને મારીને ને કંઇને કાપી—એ રાહ.

એને હરાવી રાજ્ય સ્થાપવી કરૂં રાજ્ય ત્યાં પેહેલો;
જઈ લાટકી બાળાને પકડી, લગ્ન કરૂં હું વેહેલો,

(૮૫)

કપટ કરી મેં કામ કર્યું છે વખત મળ્યો છે સેહેલો-એને.
ત્યાં જઇતે સમજાવું સમજશે એ સેહેલો;
લઢાઇ લઢાવી કામ કઢાવી સાધુ ભેગ હું પેહેલો-એને.

હવે બેડો પાર, પશુ કાંઈ નહીં ભેઘએ છીએ.

(એમ કહી જાય છે અને પડદો ઉપડે છે)

સ્થળ.

ઉદયસિંહનો બંગલો.

ઉદયસિંહ કેમ ઉપર બેઠો છે.

સીપાઇ—માહારાજ બાદશાહનો સીપાઈ પ્રવેશ કરવા માગે છે.

ઉદય—આવવા દો.

બા. સીપાઇ—માહારાજ ચેહ ખીડા ફતેહખાં બાદશાહને બીજ-
વાયા હયે. લીજીએ હજુર.

(એમ કહી ખીડો આવે છે)

ઉદય—લાવો (લઈ વાંચે છે) વાંચીને પુરત ફેંકી દે છે. (બા.
ના સીપાઇ તરફ જોઇને) જવ તમારા બાદશાહને
કહેજો કે મધ્ય મેદાનમાં એકદમ લઢાઇ કરવા સજ
થઇ આવે.

(આ સાંભળી બાદશાહનો સીપાઇ જાય છે.)

હાય લઢાઈની માગણી કયુલ રાખી છે, પુરતા માણ-
સોની તજવીજ છે નહિ, ચંપકની ભારે હિંમત હતી
તે દુર થઇ છે, પશુ શીકર નહિ, સર્વે સામંતોને હું
જતે કવાયત શીખવાડી તૈયાર કરીશ, પરંતુ મારો
ક્ષત્રીનો ટેક નહિ મુકું નહિ મુકું તે નહિજ મુકું.

પ્રીયવંતિ—કેમ ભાઈ ઉદયસિંહ આજ કાંઈ ઉદાસ વધારે લાગે
છે. કેમ કાંઈ વિચારમાં પડ્યા છે કે શું ?

ઉદય—(સ્વગત) અરે આ સ્વર મને મારી પ્રીયવંતી જેવો હર-
વખત કેમ લાગે છે લાવ એક વખત પુછી ખાત્રીતો કરી જોઉં

પ્રીય—કેમ હજી શું વિચાર કર્યા કરો છો.

ઉદય—(સ્વગત) (ખરાબર નક્કી એજ હોવી જોઈએ, લાવ પુછું)
હું સેહેજ વીચારમાં બેઠો છું, પરંતુ આર્થબાળા હું ત-
મેને પુછું તેનો ખરો ઉત્તર આપશો ? તમે મારા ધ-
ર્મના બેહેન છો.

પ્રીય—(સ્વગત, બોળો બાધ ખીચારો મને બીલકુલ જુલો ગયો છે
પરંતુ હજી સુધી તેનામાં કંઈ બીજું અપકૃત્ય નથી.
માટે લાવ તેને હાજર કરેવા દે) હા પુછો ઘણી ખુ-
શીથી જવાબ દઈશ.

ઉદય—સારે જુઓ એક તો તમારું અને તમારા પીતાનું અને
તમારા દેશનું નામ અને તમારી ખરી જાત, કહો એ
ખરાબર ખતાવશો ?

પ્રીય—નામ પ્રીયવંતી, દેશ મેવાડ અને બાપ કેહાર છે. અને વી-
શેષમાં જણાવવાનું એટલુંજ વધારે છે કે દેશવટે નીક-
ળેલો આ મારા સામે ઉભેલો મારો બાધ ઉદય છે.
(એટલું કહે છે એટલે તેને જાંચકી લે છે.)

ઉદય—બેહેન મને તારી બોલી સાંભળવાથીજ મનમાં ઘણો વખત
થયાં સંશય રહ્યો હતો, બેહેન તને અંપકીઓ ક્યાંથી
લાગ્યો હતો અને શીરીતે બન્યું.

પ્રીય—બાધ અંપકરાય મને પહાડ ઉપર મળ્યા હતા. મને તથા
બાબીને લઈ ખારવટીઆઓ પહાડ ઉપરથી ગગડાવી
દેવાનો વીચાર ધારી પહાડ ઉપર લઈ ગયા
હતા, અને તેવામાં ત્યાં પહાડ નીચે થોડા માણસો
આવી ગયા, તેના બચથી તે ખારવટીઆઓ અમને
સુઠી નાથી ગયા હતા, પછી અમને પહાડ ઉપર
અંપકરાય બોળ માટે આવેલા હતા તે મળ્યા.

(૮૭)

ઉદય—(સ્વમત-હાં હવે મને બરાબર ખાત્રી થઈ, ચંપકીઆએજ આ સર્વ કામ કરેલું છે.) એહેન પ્રીયવંતી તને તે લોકો કો શી રીતે લાભ્યા.

પ્રીય—બાપ પીતાજીએ સ્વયંવર રચ્યો હતો. અને સ્વયંવરમાંથી ત્રણ બારવટીઆમાંના વેદળ નામના બારવટીઆએ સ્વયંવરનું કાર્ય પૂર્ણ કર્યું તેથી પીતાજીએ મને તે લોકોને સ્વાધીન કરી અને રાજ સમજી મેં તેમને વરમાળા આપ્યા. તેથી તે લોકો લઈ ગયા હતા,

ઉદય—વારુ એહેન હવે મારે લશ્કરમાં જઈ લઢાઇની કવાયત શીખવી લઢાઇમાં જવા સજ થવું છે માટે હું જઈ પૂં.

પ્રીય—વીરા લઢાઇમાં જય મેળવે આ તમારી વાહાલી એહેનની આશીર્વાદ છે.

ગાયન ૨૮ મું.

પંથી પરદેશી—એ રાહ.

વીરા કરજો જય જય એહેની કહો છે ટકથી,
શુરા કાત્રી વિરલા મેળવો જય વિવેકથી.
સંઘ્રામે સધારતાં, રાખો વિરા ધીર;
તનમાં ત્રીકમ રાખીને, પધારો શુરવીર.
મુંજ વિરા વેહેલા વળજો, આશીશ માહારી—વિરા.
પાણીના પડધા અને, માટી કેરા ખેલ;
વિરલા તેવું બજાવો—ચઢા વીરથી વેલ;
કરો જય જય શુરવીર કાત્રી કેરા ટકથી— વિરા.

(કહી જય છે પડદો ઉપડે છે.)

(૮૮)

સ્થળ.

જંગલ.

(ઉદયના મોકલેલા બે સીપાઇ બાળા અને ચંપકને લઈ આવે છે)

૧ સીપાઇ—(સ્વગત હાથ પરમેશ્વર બાળાના નાક કાંઠ કાપવાને મેલા સરદારે ના પાડી છે, ત્યારે વળી આ શુરવીર ચો-
ક્કાના માહારે આ માટે કાપવા જોઈએ. ને પરમેશ્વરના
શુનેમાર શું કામ જોઈએ હાથ ધણું ચાલી ચાલીને ચાક
લાગ્યો છે માટે એક વખત નીચે બેસી ચલમ તો પીએ,
હી ઉતાવળ છે.

(એમ કહી નીચે બેસે છે.)

ચંપક—ભાઈઓ અમારાં નાક કાંઠ કાપી લેશો ?

૨ બે સીપાઇ—કાપી નહિ લઈએતો શું કરીશું, અહિં ચાલીને શું
કામ આવ્યા છીએ. (એટલું કહી મનમાં વીચાર કરે
છે) હાથ પ્રજી, આ બાહાદુર લડવઘ્યાને બેડાળ કરી
નાંખવો, તે મને દુરસ્ત લાગતું નથી. અને તેમ કર-
વાને માહારા હાથ ઉપડવાના નથી. જસ હવે આટલે
દુર આવ્યા છીએ, કોણ જાણનાર છે, (એટલું કહી
૧ લા સીપાઇ તરફ જોઈને) કમ બાઈ થી રીતે
કરીશું.

૧ લો સીપાઈ—પુછી જુઓ એમની પાસે કાંઈ માલ હોય ને આ-
પણને ધનામમાં આપે તો મુકી દો છુટા.

૨ બે સીપાઈ—કેમ બાઈ તમારી પાસે કાંઈ માલ છે હોયને જો
અમને આપો તો અમે તમોને છુટા મુકી ચાલ્યા જઈએ.

બાળા—ભાઈ ચંપકરાય એક હાર આ સીપાઈઓને આપી રાજ કરો.

ચંપક—(વિચાર કરીને પોતાના ગળામાંથી બારે હાર કાઢીને) કેમ
બેહેન આ હાર આપી દઉં, એક વખત આ દુઃખ

માથી તો છુટા થવા દો. ધણી સધળું જોઈ લેવાશે.
(એમ કહી સીપાઇને ખર. મોતીનો હાર આપે છે)
લો ભાઈઓ.

બંનેસીપાઇ—જવ તમે તમારે તમારી મરજી કાઢે ત્યાં જવ.
પણ એ તરફ આવતા નહિ

અ'પક—સારું ભાઈ, એ બાળુ નહિં આવીએ.

(સીપાઇઓ જાય છે)

બાળા—ભાઈ અ'પકરાય, હવે આપણે શી રીતે જમશું અને ક્યાં
જમશું, મને તો કાંઈ સમજણ પડતી નથી.

અ'પક—ભાભી મારો વીચાર તો એ છે કે—

બાળા—બોલોને શું વીચાર છે.

અ'પક—ભાભી તમે માહારાં ધર્મનાં બેઠેન છો, અને હું તમારો ભાઈ
હું, પરંતુ દુઃખના સમયે કરી હજારો વેશ ધારણ
કરવા પડશે, માટે માફ કરજો.

બાળા—ભાઈ આપની મરજીમાં આવશે તેમ કરીશું, પરંતુ મને
કહે તો ખરા શો વેશ છે ?

અ'પક—ત્યારે તમે સાંભળો. અઢિથી આપણે નીકળી, તમે ગુણકાનો
વેશ ધારણ કરો, અને હું તખ્તચીનો વેશ ધારણ કરું
અને ધણી એજ ઉઠ્યસિંહ પાસે જવું અને દુધ મેંધાને
હર ઉપાયે કરી જુડો પાડવો, આપણને સાચાને શું છે,
કેવતમાં કશું છે કે 'સાચાને નસાએઆંચ, માટે ભા-
ભી આ મરીખતું' કહ્યું મારી તેમ કરીશું તો સર્વ વાતે
શાવીશું અને વળી તેઓ આપણને ઝોળખશે પણ નહિ
અને સર્વ સારું થશે.

બાળા—બહુ સારું ત્યારે ચાલો તેમ કરીએ,

ગાયન ૨૯ મું.

દુધ લ્યો દીલ રંગીરે—એ રાહ,

ગુણકા બની હું જાઉં (૨) છેતરું મુજે ભરથારરે (૨)

શાંખા સમજે મુલતથી, માંડા સમજે ધુળ.

ખ્યાશ સમજે પ્રીતથી, નાં સમજે તો લુલ—હાં ગણકા

હાલા સમજા હેતથી, બાંધ્યા તો મેં પ્રેમ.
 લોખાને ભરમાવીને, મેં કશાએ બેલેલ—હાં ગુણકા.
 બહાલા સાથે હેતથી, ચાલી શુદ્ધ શરીર.
 તોપણ કાઠો બહેમથી, હું તે શું રાખું ધીર—હાં ગુણકા.
 દુઃખ વેડી મુખ માનીને, બેહેની ખેરે ચીર.
 સાચું જઈ સમજાવીયે, પછી એ માનશે વિર—હાં ગુણકા.

અંપક—બેહેન ગમે તે યુક્તી કરી ભોળા અને કાંન સોસરા ઉદ્યને
 બરાબર ખાત્રી કરાવી આપીએ. બેહેન તે લવના બીજને
 ઉપાય રહ્યો નથી.

બાળા—હા બાપુ ચાલો. તે યુક્તી મને બરાબર લાગે છે,
 (એમ કહી જાય છે પડદો પડે છે)

સ્થળ.

રસ્તો.

(બાદશાહ અને બાદશાહના લશ્કરનું આવવું.)

બાદશાહ—અહ મેરે મુરા સરદારો, આજ હીલ્લાહીલ્લા કરકે ઉદ્યકે
 રાજપે ઘેરા હાલ કે દુટ પડે.

સર્વ સરદારો—મહાપનાં લઢાઇમેં હમ બહોત તકબર હયે.

(એટલું કહેતામાં અંપક અને બાળા ગુણકા અને
 તબલચી વેશે આવે છે)

અંપક—(દુરથી) શું આ મલેચ્છો ઉદ્યના રાજ્યપર ઘેરો ઘાલવાનું
 કહે છે ? (બાળા તરફ જોઈને) બાળા બેહેન આ
 લોકોને આબેદુખ ડોળ દેખાડી. ગુલતાન બનાવીને તે-
 મની સાથે જઈ વાંહાલા મીત્ર ઉદ્યને બચાવ કરે નહ
 તો યવન લોકો ફાવી જશે અને મિત્ર માર્યો જશે.
 માટે ચાલો.

બાળા—હા બાપુ આવતું ધારતું બરાબર છે.

બાદશાહ—યહ મેરા બાહાદુર સરદારો તુમેરીયે હમારા બહોત
અકીન હયે. લો બોત હુશીઆરીસે લડના.

અ'પક—ચાલો બાબી=

(એમ કહી અ'પક અને બાબા કપડાંની અંદર હથી-
યાર સહીત બાદશાહ પાસે આવી સલામ કરી બેસે છે)
બાદશાહ સલામ હયે.

બાદશાહ—તુમ કોન હો ? ઔર કાંહાંકે રહેનેવાલેહો ! ઔર તુમ
કાંહાંસી આતે હો ! ઔર કયા જતહો ! ઔર યેહ
ઔરત કોન હયે ?

અ'પક—જાંહાંપના હમારી સાથ હયે લો હમારી સાથ ગાનેવાલી
ગુલુકા હયે. ઔર હંમ મુસલમાન હયે, હમ બોહોત
હુર દેશ્વરે આને હયે, ઔર હમારા દેશ પંજાબ હયે.
ઔર હમારા ધંધા ગાને બજાનેકા હયે. જાંહાંપના
ધપર આપકું ખુશ કરનેકે ખાસ્તે આયે હયે, (સ્વમત
હા હું તને જાણું છું હું તને જમપુરીનો રસ્તો બતાવી
હાથ વીધાય કરું છું, યાદ રાખ.)

બાદશાહ—ખડોત અચ્છા. કુચ્છ અચ્છી સીજ હોને દો.

અ'પક—અચ્છા અજઘાતાર જંપસા આપકા હુકમ.

બા'બા—(નાચીને ગાય છે)

ગાયન ૩૦ મું.

જોગત બનીરે હું જોગત બની—એ રાહ.

ગુલુકા બનીરે હું ગુલુકા બની (૨)

ક્ષત્રાણી થઇને હું ગુલુકા બની (૨)

બહાલાને છળવા હું ગુલુકા બની— ગુલુકા.

તમે જાઓ છો લઢવા તે જાણું સહી [૨]

નવ ફાવો જરા કે તે માનો સહી;

માનો સહીરે તમે માનો અહીં— ગુલુકા.

બાદશાહ—સાહાબાચ, સાહાબાચ, ખડોત અચ્છા નાચ કીયા હયે
(વજર તરફ જોઇને) વજર ઉરકુ સાલા દોશાલા
ધનામ દો,

(૧૨)

વજીર—જયસા આપકા હુકમ.

(એમ કહી જાલો ધનિમમાં આવે છે)

અપક—(જાલો લે છે) ખુશ રહો અનહાતાર (આહુ જોધને)
આપકું નાખુશ કરંગા, શીકર મત કરો. અખ થોડી
ડેર હયે, દીખા દેતાહું.

બાદશાહ—વજીર સરદારોંકું પઢાકરયે ચલો અખ ડેર હોતી હયે.

વજીર—અહા જાખ.

[ગોર ફરતા ફરતા બોલે છે.]

(કહી જાય છે.)

ગાયન ૩૧ મું.

(લઢાધનો નવો રામ)

શુરવીર સરદારો કાફરોને કાપી નાંખો,
સમશેર લઇ જાલો કાફરોને છઠી નાંખો;
હો હો કાફરોના શીર છોડા-
રણધીરો શુરવીરો ક્ષત્રીઓથી નવ ડરો.
ભરો હામ, કરો કાંમ, સુરયા ચલાવો કામ;
મારો મારો કાફરોને ઠાર મારો— શુર.

અપક—(આગળ આવીને) હાય પાપીઓએ મારા બાઈના રા-
જ્યપર ચઢાઈ કરી છે પણ શીકર નહિ, પાપીઓને
પાછળથી તમાસો જોઈ બાઈ નહિ શવેતો તેઓ પર
ટુટી પડી, હરાવી તેઓ પાસેથી લેખ લેખાવી લખજ
પણ હાય ! તે લોહો તો મયા, હવે વખત કાલવાર્તા
સાર નથી. (બાળા તરફ જોધને) બાબી હવે
વાર કરીશું તો મફલત ખાઇ જઈશું મારે એકદમ
જઈએ તો ઠીક.

બાળા—હા બાઈ ચાલો—

(એમ કહી જાને જાય છે.)

(મેલો અને ચુલકા આવે છે.)

મેલો—સ્વામકળા, તાલતો બરાબર મેસતો આવ્યો છે. બાદશાહ
લઢાઈપર ચઢી ચુક્યા છે હવે ઉદેપુરની ગાદી લેવાને
જરા પણ વાર નથી, હવે ઉદયડાના જા બાર છે, પ્રીયા

તું જરાપણુ ગભરાઈશ નહિં. હવે તમારે રાણી થવાની થોડીવાર છે. પણ કાંઈ નહિ જોઈએ છીએ.

શુભકા—હું શું કામ ગભરાઉં, આપ રાજ થયા એટલે હું તો જાણે રાણી થઈજ ચુકી પછી મારે શું ગભરાવવા જેવું છે પણ.....તમે ફરી જાવ સારે.

મેલો—તારા સમજે ફરી જાઉં તો, (એમ કહી ગળે હાથ મુકે છે) પ્રીયા જ્યાં જઈએ ત્યાં આપણે તો સાથેજ. પ્રીયા, કોઈ દીવસ મેં તારાથી જીદાર્થ રાખી છે જ નહ, ગાંડી મારો વિશ્વાસ નથી આવતો, આ ના વિશ્વાસ આવતો હોય તો લે વચન. (એમ કહી હાથમાં તાળી આપે છે) ચાલો હવે લદાઈની ખાહાર જોવાની છે, વળી ત્યાં પાસે રહી ઉદયનું કાટકું જલદી કઢાવી નાંખીશું, એટલે વચમાંથી શંસ નીકળી જશે, ને ખાદશાહ પાસે માંગેલા વચન પ્રમાણે રાજ મળશે એટલે એડા પાર, પ્રીયા તારે માટે આ જાન પણ ખુરખાન છે. આ મહેનત ખાસ તારા માટેજ થાય છે, માટે પ્રીયા હવે જલદી જઈએ તો ઠીક.

શુભકા—ચાલો ત્યારે—

(એમ કહી જાય છે, પડદો ઉપડે છે)

સ્થળ.

મધ્ય મેદાન.

(ઉદયના સર્વ સામંતો હથોળા સહીત તૈયાર થઈ બેઠા છે. ખાદશાહનું લશ્કર એકદમ આવે છે. તોપોના બડાકા છુટે છે, ને એકદમ ઉદયના લશ્કરને ઘેરે છે, લદાઈ શરૂ થાય છે, ઉદયના લશ્કરના કેટલાક માણસો પડે છે, ને ઉદય એવડે પકડાય છે અને ખાદશાહની શત્રુ બોલે છે એટલે તબલચી વેશે નીકળેલો ચંપક એના એજ વેશે પોતાની પાસેથી તલવાર કાઢી ખાદશાહના લશ્કર પર ડુટી પડે છે. અને ઉદયને ઓડાવે છે, ખાદશાહ અને તેના

વજીરને પકડે છે, અને ઉદ્યસિંહની રતેહ ફતેહ બોલે છે, ને બાદશાહ પાસેથી ચપક સોનાના પત્રે હરદમ ઉદ્યના તાબે રહેવાનો લેખ લખાવી લેછે, પછી બાદશાહ અને તેનું લશ્કરનું ને વધેલું માણસ નય છે. અને તબલચીનું શુર ચતુરાધ અને બળ અને પોતાને જીતાવ્યો અને છોડાવ્યો તે બાહાદુરી જોઇ તેનો ઉપકાર માને છે. બાદ પ્રુશાધીમાં કંનચનીઓને બોલાવી નાય કરાવે છે.

કાંચનીઓ—

ભાયન ૩૨ મુ.

તોમતનનનનનનનનતોમથોમથનનનનનનથોમ
 છોમછનનનનનનનનછોમદોમદનનનનનનદોમ
 ધા,ધા,ધા,ધા, ધીડકીટ ધાધા ધીડકીટધીડકીટ ધા,ધા,
 તોમતનનનનનનનનતોમતનનનનનનતોમ
 છોમછનનનનનનનનછોમછનનનનનનનછોમ,
 તાતાતાતાતાધા, તાતાતાતાતાધા, ધીડકીટ ધીડકીટ ધા,ધા,ધા,
 તોમનનનનનનનનતોમતનનનનનનન
 છોમછનનનનનનનછોમછનનનનનન
 છોમછનનનનનનનનછોમ

બીજે સમાપ્ત.

અંક ત્રીજો.

રથળ.

ઉદયનો ખાંતગી મેહેલ

અ'ધક—રાજવીરાજ હવે અમને જવાનો વખત થઈ ગયો છે અ-
મારે ધણી દુર દેશ જવું છે માટે અમને રજા આપો
અને બાદશાહે લેખ લખી આપ્યો છે. તેવો લેખ તમે
પણ લખી આપો, અને સુખેથી રાજ્ય કરો, ઝટ કરો
અમારે જવું છે .

ઉદય—કયુક્ત લેખતો લખી આપું પરંતુ લેખ લખી આપતાં
પેહેલાં આપ કોણ છો અને શાં કારણથી મદદે આ-
વ્યા તે જણાવો.

અ'ધક—મદદે આવ્યા તે કારણ તો એજ કે આપની હાર જોઈને
અને મને એવી પ્રતીક્ષા છે કે જે તરફની હાર થાય
તે તરફનો થઈ જીત પામેલાની સાથે લઢું, વળી અ-
મેા ગાવા બજાવવા વાળા મવેયા છીએ.

ઉદય—(સ્વગત અરે આ શુરવીર કાંઈ તખલ્લી નોહોય તે તો
કોઈ લડવૈયો લાગે છે, લડવૈયો નાહોયતો બાદશાહને
જીતી લેખ લખાવે નહિ, અને મારી પાસે લેખ લખા-
વવાની હિંમત ચાલેજ નહિ, માટે આને લેખ લખી
આપવોજ પડશે, અને આનાકાની ખીલકુલ ચાલશેજ
નહિં નહિતો મારી સાથે લઢાઈ કરી મને હરાવશે,

મારા કરતાં લઘાર્ધમાં હથીયાર વીગેરે પેકડવામાં સર્વે વાતે પ્રવાણુ છે, માટે લખી આપવો તેજ અરાખર છે) કેમ ગવૈયાણ કહો આપને શું લખાવવું છે.

મેઘા—માહારાજ આને નોકરીમાંજ રાખી દ્યોને, બીયારો ગરીબ છે તે ઝટ કળુલ કરશે. (આડું જોઇને એ નોકરીમાં રહે, એટલે જો તારી વલે.) પણ કાંઈ નહીં જોઇએ છીએ.

ઉદય—પ્રુછી જુઓ ત્યારે રહેવાને કળુલ થાય છે.

મેઘા—કેમ ગવૈયાણ નોકરીમાં રહેશે અને આપ પગાર શું લેશો.

અ'પક—અમે કોઇની તાબેદારી કરતાજ નથી, અને અમે નોકરીમાં રહેવાના નથી અને અમે નોકરી કોઇની કરતા જ નથી.

મેઘા—માહારાજ સાંભળ્યું તે તો ધણી ચઢાઉ માણસ છે એ તાબેદારી નહિં કરે માટે જવાદો, અને લેખ લખી આપે.

અ'પક—હા હજી હમારે ધણું દૂર જવું છે, માટે ઝટ કરો. વખત જાય છે.

ઉદય—(ખડીઓ ડલમ ને કામળ લઇને) કહો ગવૈયાણ શું લખું

અ'પક—(લખો) તમારો તાબેદાર છું, માહશાહ સાથે મારી વતી તમે લઘી મને છોડાવી રાજ્ય અપાવ્યું છે તેથી જન્મ સુધી હું તમારા દબાણમાં છું.

ઉદય—અશ્ર એથી વધારે લખવું નથી.

અ'પક—ના બસ એજ લાવો.

(કહી લેખ લખે છે.)

ઉદય—ત્યારે કાંઈ ઇનામની ખાતર તો કાંઈ લેતા જાવ.

અ'પક—(સ્વમત આ ઇનામની વાત ઠીક કહી છે. વળી આ એક પુરાવા ઉપર વળી ખીજો) રાજ તમે મને શું ઇનામ આપશો, મારે તમારી પાસેથી વધારે ઇનામ નથી જોઇતું, પરંતુ આપ મને હરદમ યાદ આવે અને હું

પણુ આપનેહરદમ થાદ આતું એવી ચીજ આપો,
 ઉદય—(આ કાંઈ વધારે ઇનામ માગે છે માટે) મેધાજી તરફ જો-
 ઇને) મેધાજી એક લાખ રૂપીઆના જવાહીરના હાગીના
 લાવી આપો.

(એટલે કહેછે એટલે મેધો આપવા જાયછે.)

ચંપક—મને આ ઇનામ જોઈતું નથી, પરંતુ હું માથું તે આપશો !

ઉદય—હા, ધણી ખુશીથી માગો, કેમ નહિં આપું.

ચંપક—ત્યારે આપો તમારે હાથે માદલીયું બાંધ્યું છે તે ?

ઉદય—હાય આ માદળીઆની આને શી ખબર, માદલીયું આપું તો
 ખાર વાગી જાય. માદળીયું કાંઈ મીલકતવાળું નથી પ-
 રંતું આ માથુસ બાહારનો નોહોય, પરંતુ અંદરનો લાગે
 છે. (વીચાર કરેછે) કોણુ હશે ! આ કોણુ હશે !

ચંપક—કેમ ઇનામ આપવાની સત્તા નથી. વિચાર શું કરોછો ? આ-
 તું હોય તો આપી દો નહિં તો નાજ કહો.

ઉદય—આપું પરંતુ આ હલકા માદળીઆને આપ શું કરશો ? તે
 આપને શું કામમાં આવશે ? આતો હલકું છે માટે
 કાંઈ બારે ઇનામ માગો કે જોથી તમારૂં દારદગેજ ની-
 કળી જાય.

ચંપક—આપતું હોય તો એજ આપો નહિ તો ના કહી દો કે આશા
 ધરાવ્યા વિના પાકો ચાલ્યો જઈ.

ઉદય—(સ્વગત ના આપું તો મારા મુખે જોત્રેલા વચનને ડાહ
 લાગે અને દુનીઆમાં અપકીરતી થાય. માટે જેમ થ-
 નાર હશે તેમ થશે, માટે આપવા દે, કાંઈ શીકર નહિ)
 ગવૈયાજી ક્યો.

(કહી આપે છે ચંપક લે છે)

ચંપક—જાવો હથુર. [લઈને આગળ આવીને ઠીક થયું પણુ હવે
 મારે આ મેધાને પુરેપુરો બનાવી. તેની બરાબર ખબર
 લેવી જોઈએ. મેધલાને તેના કરેલાં ૧૫ બરાબર અખા-
 ડવાં પડશે, માટે [બાળા તરફ જોઈને) બેહેન બાળા
 બેહેન હવે આ વેશ મને વધારે વાર રાખવો ચોગ્ય

લાગતો નથી માટે હવે આપણે આખેડુબ ઝરેરી બની
સર્વ ચર્યા જોવી. અને બનતા ઉપાયે ઉદ્યમે હરકત
આવવા દેવી નહિં માટે સત્વર જઈ વેશ બદલી નાં-
ખીએ તો સારું.

બાળા—હા દીયરજી તે બરાબર છે. તે માહારી ધ્યાનમાં બરાબર
આવે છે.

બાળા અને ચંપક— ગાયન ૩૩ મું,
મુજ ચતુર દીયરજી પ્યારારે—એ રાહ.

મુજ ચતુર દીયરજી બહાણારે વેહેલા સીધારો.

મુજ પતી ઉમારો વિરારે સાથે પધારો—

વેશ બદલી જઈએ તો જો થાય પાંશરું કામ;

નહિં તો મેઘો ભરમાવીને કાઢે તેહનું નામરે—મુજ

સત્ય ભાણું ભાલી વહાણારે વેહેલાં પધારો.

બહાણાં ભાલીજી ભાણુ તમને મુખેથી આ વાંછુ;

મહોટા ઝરેરી બની કનીને બચાવું વીરો ભણુરે—સત્ય.

મુજ ચતુર દીયરજી બહાણારે વેહેલા સીધારો.

મુજ વીરો સત્વરથી જઈને સત્ય કરોને સાર.

જોગ સાધીને જો જઈએ તો ઉગરે મુજ ભરથારરે—મુજ.

ચંપક—ચાલો ભાલી

બાળા—ચાલો— (કહી બને જાય છે.)

મેઘો—અનંદાતાર માહારે જરા ખીજ કામો માટે બાહાર જવું છે.

મહારાજ આજા આપો તો જાડું.

ઉદ્ય—જવ. (સીપાર્થ તરફ જોઈને) સીપાર્થ વાહાણા માહારાજને
બોલાવો ?

(બાહણુ આવે છે, મેઘો જાય છે)

સીપાર્થ—જી સાહેબ,

બાહણુ—કહો અનંદાતાર શેવકને સી આજા છે.

ઉદ્ય—વાહાણા માહારી પીતાજીના રાજ્યમાં જવું છે ને તપાસ કરવી
છે, માટે માહારી સાથે ચાલો—

બાહણુ—જેવી બાપુની આજા. પધારો સાહેબ—

(કહી બાહણુ અને ઉદ્ય બન્ને જાય છે
અને પડો પડે છે)

સ્થળ.

રસ્તો.

(ઝવેરીનો વેશ પેહેરી ચંપક અને બાળાનું આવવું, અને સામી બાળુથી મેઘાનું આવવું અને ચંપક અને મેઘાનું અથડાવું.)

ચંપક—મેહેરબાન જરા જોઈને આંલોને (સ્વગત લાવ્ય લાગતો ઠીક આવ્યો છે આને ગમેતેમ ઉંધું ચતુ સમજવી લાખાવી લઉં) બાઈ તમે આ ગામમાં રહો છો ?

મેઘા—હા, આજ ગામમાં રહું છું.

ચંપક—ત્યારે એક હમારું કામ આપ નાકરો ?

મેઘા—કહો તે શું કામ છે, ને આપ કોણ છો ?

ચંપક—કામ તો ધણું છે કહો તમારાથી યશે ? હું ઝવેરી છું.

મેઘા—ત્યારે કહી નાંખોને શું છે. પણ કાંઈ નહિ જોઈએ છીએ.

ચંપક—કામ તો એ છે કે પેલા ઉદયડા રાજાએ મારો જે લાખ રૂપીઆનો ઝવેરાતનો માલ લીધો છે છતાં માલ પણ આપતો નથી અને તેની કીંમત પણ આપતો નથી. અને ઉલટી આ મારી કેરો ભાગી નાંખી છે. બાઈશ્યાળ જો મને તે અપાવશે તો તમને રાજી કરીશ.

મેઘા—રૂપીઆ લેવા છે કે તમારે તેને મારવો છે.

ચંપક—મારે તો જેએ વાતાં કરવાં છે, રૂપીઆએ લેવા છે અને મારવો પણ છે.

મેઘા—જુઓ બાઈ મારાથી તેમને થોડો ધણો મરાશે નહિ પરંતુ તમે જો કહેતા હોતો તમારી ખાતર તેને ઠેર માફ અને તમારા રૂપીઆ અપાવું.

ચંપક—હા બાઈશ્યાળ જો મારી નાંખો તો માહારે તે રૂપીઆ તમને બારોબાર આપી દેવા પણ મને માફ વેર વાળી અપો તો સાફ, પરંતુ તમે ત્યાં શી રીતે જશો ને શી રીતે મારશો ?

મેઘા—જુઓ હું ત્યાં નોકર છું માટે તમે ત્યાં ઉઘરાણી આવજો. ને હું માતાનો પરસાદ છે એમ કહી બરણીમાં ઝેર

નાંખી ત્યાં લઇ આવીશ, અને તમારા રૂપીઆનો તોડ કરી આપી, પાછળથી તેને પરસાદ છે તેમ કહી એના હાથમાં બરસી મુડીશ અને તે ખાશે એટલે સંલેટ થઇ જશે ને તમારૂં વેર વરશે, કહો મારૂં ધારવું બરાબર છેને,

અંખક—પણુ જેર ક્યાંથી લાવવું, અને અમને પરદેશમાં ક્યાંથી મળે.

મંથો—(સ્વગતઆ મારે હીક તાલ ખેસતો આવ્યો છે, આ કામમાં તો ફતેહી જય પામીશું, કારણુ આ ઝંઘેરીની મદદ મને સારી છે એટલે હીક પડશે.) અરે સાહેબ હું તેના તામામાં લઢાઇના રીપાઇઓપર સરદાર છું, મને વળી ઝેંની શી ખોટ પડે તેવી છે, રાબતમાં હું જે ધારૂં તે કરૂં છું. અરે મેંતો કરવામાં કાંઇ બાકી રાખી નથી, મેંતો તેની રાણીને અને એક તેનો ફોસ્તદાર અંખક નામનો પ્રધાન હતો, તેને બંનેને ઉદ્યને ખોટું સમજાવી, વીટીઓ અલબલ્લ કરાવી દેશપાર નાક કાંન કપાવી દેવાની મુક્યા છે, વળી હું ફતેખાં બાદશાહને તેનાપર ચઢાઇ કરાવી લાવ્યો હતો, પણુ એક રસ્તે જનાર કોઈ તમારા જેવા તબલચીએ તેને બચાવ્યો, નહિ તો પુરો થઇ જવાનો હતો, પણુ વળી બચી ગયો છે, પરંતુ આમો તો જરૂર નહિ બચે, જુઓ તો ખરા મારી ચાલાકી, અરે બાઈશાખ મેં ધણી મુક્તી કરી હતી, પરંતુ હું તેનું રાજ લેવાના કામમાં અને તેને મારવાના કામમાં રાખ્યો નહિ, પરંતુ આ વીચારમાં તો ખેડો પાર થઈ જશે.

ગુણુકા—વીટી બલ્લનાર હું પોતેજ છું. મેં ના બાંધી હોત તો કાંઇ થવાનું નહોતું.

અંખક—(સ્વગત હાય કયુક્તો કરે છે, મુરખાએ મને હજુ ઓળખ્યો નથી. અને લાલચનો માર્યો લખી આપશે. વળી મને ધાંવળ માઇ છે. ને વળી લાલચુ છે એટલે લખાવી લેવામાં તો વાંધો નહિ જ આવે. માટે લાવ

કહું તો ખરો) ત્યારે ભાઇ એ કામ આપણે કરીએ ખરા, પરંતુ હમે પરદેશી રહ્યા અને આપ અમને કસાવી મારો, ત્યારે અમારો પરદેશમાં કાણુ બેઠી. માટે ને આપને તે કાર્ય કરવું હોય તો મને બે આંકડા લખી આપો એટલે અમારા મનમાંથી વેહેમ જાય. આપની ધ્યાનમાં આવે તો તે રૂપીઆ મને તો આપ લઈ જાશે. પરંતુ બે આંકડા લખી આપો તો સાઈં પછું કામ થઈ જશે.

મેઘો—ત્યારે લખી આપો, શું હરકત છે.

મેઘો—બોલો ભાઇ શું લખવું છે, પણ કાંઈ નહીં નેમએ છીએ.

અંપક—લખો.

મેઘો—અંપક અને બાળાની વાંટી અમે બદલી હતી, બાળા અને અંપકને દેશપાર પણ અમેજ કરાવ્યા હતા અને ઉદયસિંહ ઉપર રતોડખાને પણ હુંજ ચડાવી લાવ્યો હતો અને ઝેર પણ લાવવું અમારા માથે છે અને પરસાદતું નામ દઈ ઉદયને ઝેર ખવરાવવું પણ અમારેજ માથે છે, અને ઉદયને ઝેર ખવરાવવાના કામમાં મહેનત બં બંદક ફક્ત તમારી પાસેથી અમારે ઉદય પાસે તમારા બે લાખ રૂપીઆના ઝવેરાતના દાગીના છે તેના રૂપીઆ મારે લેવાના છે.

લખી મેઘો અને ગુચ્છીકા બંને જણા સહી કરે છે.)

અંપક—કાગળ લાવો.

(એમ કહી લખેલો કાગળ લે છે.)

(સ્વગત હવે ને તારી મઝા શી થાય છે.) મેઘાજી જમશું, હવે કાલે આ ઠેકાણે આ વખતે આવીશ.

મેઘો—હા જરૂર આવજો.

ગાયન ૩૪ મું.

આવશે પ્યારી આવશે પ્યારી—એ રાહ.

કાટલું કાઢું કાટલું કાઢું કાટલું રે,

ઝાહોઝાહો મારે આનંદ વાપ્યો પ્રમથી અતિથણુરે—

(૧૦૨)

શંડો નચાવું કે દારૂ ઉડાવું શ્યાંભાવું મનશે માનશે—
અત્તરો લાવું કે દુધો મંગાવું રસીકીને શું ફાવશે—
કેશર લાવું કે બરાશ લાવું મારી રાણીને શું ભાવશે—
રાણી બનાવું કે શાંણી બનાવું હેં વાહાલીતું શાથીરાયશે
(બાળા અને ચંપક જાય છે.)

ગુણિકા—પ્રાણનાથ આપની મને પુરી ખાત્રી છે, આપના વાક્યો બ.
રાખર છે. આપનું કહેવું સત્ય છે.

મિથો—પ્રીયા તારે માટે આ પ્રાણ પણ લાગ કરવાને તૈયાર છું. પ્રીયા
તું ખાત્રીથી સમજ કે રાજ તો આપણનેજ મળી ચુ.
કયું, પ્રીયા અજાણી તું માહારી પટરાણી છે.

ગુણિકા—પણ આપ તો પાછા બાળાને શોધી કાઢી વરવાતા હોને ?
મિથો—તે તો તારી દાસી થઈ રહેશે, પછી કેમ બોલ. પણ કાંઈ
નહી જોઈએ છે.

ગુણિકા—પ્રાણનાથ આપ ખરું કહો છો ? આયો વચન

મિથો—લે વચન. (એમ કહી તાળી આપે છે) પરંતુ પ્રીયા વ.
ખત ધણો થઈ ગયો છે, માટે ચાલો, પણ કાંઈ નહિ
જોઈએ છે.

(બંને જાય છે પડદો ઉપડે છે)

સ્થળ.

કેદારસિંહની કચેરી.

(કેદારસિંહ અને પ્રધાન આવી બેસે છે, કચેરી ભરાય છે ઉ.
દય અને બ્રાહ્મણ સુપડી રીતે બાજુપર ઉભા રહી ચરચા જુએ છે
અને રાજના ચાર પાંચ માણસો ઉદયસિંહના રાજની ખબર અને સ્વ.
ચંદ્રની કન્યાની હકીકત કહેવા આવે છે.)

૧ લો વાણીયો—અનઘાતાર આપના દીકરા ઉદયસિંહ મોટી રાજ્ય-
ધાની ભોગવે છે અને એ તો મોટા રાજ થઈ ગયા છે
ને તેમની કીરતી જગમાં બરાબર જામી છે. અનઘાતાર
કર્મમાં હોય તો શું ના મળે, સર્વ મળે.

૨ જો વાણીઓ—હા માહારાજ બરાબર છે એ ખરું છે વળી માહારાજ સ્વયંવરમાંથી જે કન્યાને આપે વરાવી છે તે તો બાપજી બારવડીઆઓ છે, અમે તો સાહેબ ઉડતી વાત સાંભળી છે તેથી અમે આપને કહીએ છીએ, અત્રદાતાર કરમમાં લખ્યું હોય છે તે કાણુ મીથ્યા કરેછે.

બધા વાણીઆ—હા માહારાજ એ વાત તો બરાબર છે, અમેએ નજરે નજર સાંભળી છે,

ઉદય--(સ્વગત) માહારાજ જોયું અહિ સુધી વાત આવી પોંચી છે. અને વળી પેલો વાણીઆ એમ બોલ્યો કે, કન્યાને સ્વયંવરમાંથી બારવડીઆઓ લઇ ગયા છે તે કન્યા કાણુ હશે, તે કન્યા તો બીજી કોઈ નહિ, પ્રીયવંતીજ, હાય ! અંપકે તો માહારી આમરૂ બંને તરફથી લીધી. માહારી બેહેન અને માહારી રાણી બંનેને ઉપાડ્યાં ! હાય ! એ ક્યારે મળે ને ક્યારે એને કાપી નાંખું, હાય ! તેણે પ્રપંચ રચવામાં કાંઇ આમી પકડી પાડું છું ને પુરી સજા કરું.

બ્રાહ્મણ--(સ્વગત) માહારાજ ધીરજ રાખો. જે વાતની આપણે તપાસ કરવા આવ્યા છીએ, તેની તો તપાસ કરો. પછી તે આપ કરો, પરંતુ અહિનો તમામ ખતાવ જુઓ. પછી સર્વ સાફ થશે.

કેદાર--એહો ઉદય આટલો બધો કીરતીવાન થયો છે, તેણે આટલી કીરતી મેળવી છે. વાહ ધન્ય છે. ઉદયસીંહ ! તાહારા કહેવા પ્રમાણે કર્મ છે એ ખરું છે કર્મમાં હતું તો રાજ્ય અને દોલત સર્વ મળ્યું, પરંતુ પ્રધાનજી મેં પૈસાનો ખોટો અભિમાન રાખી માહારા વાહાલા ઉદયને દુર કર્યો. હાય પ્રધાનજી હવે મારે તેને શી યુક્તી કરી મળવું અને તેને શાંત કરવો. તેણે તો કર્મ કયુલ કરાવવા કામળ પણુ મારાપર મોકલ્યો છે. મેં તેને એક માસમાં જવાબ માટે કાઢાવવાનું કાઢા.

વ્યું છે, પરંતુ પ્રધાનજી હવે તેને શી યુક્તિથી મળવું,
પ્રધાન—અનદાતાર, ગમે તે યુક્તિ શોધી કાઢી ઉદયને મળીશું
 મજરાશો નહિ, ઉદયસિંહ સમજી છે તે કાંઈ મુશ્કેલી ન-
 થી, તે સમજી સમજે છે, પરંતુ પ્રીયવંતી બેહેનની
 ખબર કાઢવાને હાલને હાલ જવું જોઈએ, કારણ તે
 ખીચારી તે બારવડીઆઓના હાથમાં હશે અને મું-
 ઝાતી હશે, માટે તેમની શોધમાં જઈ આવ્યા પછી
 ઉદયસિંહ પાસે જઈશું,

કેદાર—હા પ્રધાનજી તે બરાબર છે પણ તે ક્યાં મળશે,

પ્રધાન—માહારાજ હજારો જંગલો ફરી ગમે ત્યાંથી પસો મેળ-
 વીશું—

ઉદય—માહારાજ, ઠેકાણે તો બરાબર આવ્યા છે, બેહેન આપણી
 પાસેજ છે, આટલી હકીકત આપણે જાણી છે, માટે
 હવે અહિંથી ચાલ્યા જવું એ ઠીક છે, માટે એકદમ
 જઈએ તો ઠીક,

આદ્યજી—ત્યારે અનદાતાર હાલેજ કહી નાંખોને એટલે શોધવા
 જતાં અચકે.

ઉદય—બહુ સારૂં એથી રહો, તમારે વચમાં બોલાવાની શી જરૂર
 છે. જો કહેવું હોય તો છુપો વેશ લઈ શું કામ આવેત,
 ઉધાડા ના આવેત ? એક વખત તેઓને શોધમાં
 જવા દો, પછી હું તમોને અહિં મોકલીશ, એટલે તમે
 તેમને બોલાવી લાવજો. કેમ બરાબરને.

આદ્યજી—જેવી બાપુની મરજી, અમારે નોકરને શું છે, ચાલો
 પાછા જઈએ,

ઉદય—ચાલો—

(એમ કહી બંને પાછા જાય છે)

કેદાર—પ્રધાનજી શોધમાં જવો સાઈં બે સીપાર્શીઓ તૈયાર કરો !

પ્રધાન—બહુ સાઈં અનદાતાર.

કેદાર—ગાયન ૩૫ મું.

હતો માને પેટે—એ રાહ.

કરી છે મેં હાથે જક કરી જુઠી મત ભરી;

વધી છે તે સાથે ચીન્તા અતીશય મનમાં ખરી.

(૧૦૫)

સજ થક મેં સર્વ જાણું પણ ન કાઢ્યો વૃદ્ધ ઠરી.
મત કરી મેં સર્વ જોણું, સાચને અલગો કરી
પૈસો ખોટો કર્મ સાચું એ ઠર્યું મનમાં ખરું
મમત બાંધિ મન મુક્યું જાતેથી જલદી મરું.

માહારા વહાલા પ્રધાનજી બીજી વારો બાબુપર મુકી
વાહાલી પ્રીયવંતીને શોધવા સત્વર તૈયારી કરો.

પ્રધાન—હા બાબુ, ચાલો સીપાર્ઝઓ પણ તૈયાર છે ને હું પણ
તૈયાર છું.

(એમ કહી બે સીપાર્ઝઓ સાથે કેદાર અને
પ્રધાન પ્રીયવંતીની શોધે નીકળે છે.

સ્થળ.

રસ્તો.

(મધો અને ગુણકા આવી બેસે છે.)

મધો—વાહાલી, પેલા ઝવેરી હજી સુધી કેમ નહિં આવ્યા હોય ?

ગુણકા—પ્રાણનાથ આવતા હશે. હજી વખત થાય છે, માટે થોડી
વાર રાહ જોઈ બેસો એટલે આવશે.

મધો—સ્વામકળા કોઈ ઝવેરીના જેવાજ આવતા જણાય છે. મારી
નજરે પડ્યા છે. હજી જરા દુર છે, સ્વામકળા આ
ઉદય ઠાર થયો એટલે નજ નો જણે હું લેવાનોને.
એટલે તું રાણી તો જરૂર બનવાની, સ્વામકળા તું રાણી
બનીશને વળી બાળા જેવી તારાં તેહેનાતનાં રહેશે, એ-
ટલે તારી તો સાહાયણીનો તો કાંઈ પાવેજ નહિં રહે-
વાનો, પછી તો તું એઝલમાં રહીશ ને બાળા જેવી
તો તારી તેહેનાતમાં હજારો દાસીઓ રહેશે પણ.....
સ્વામ તું તે વખતે દાસીઓ ઉપર હુકમ શી રીતે બજા-
વીશ અને તું કેવી રીતે ચાલીશ જોઈ રાણીની તને
ચાલ ચાલતાં આવડે છે,

ગુણકા--મારી ચાલતું શું પુછવું છે, મને ગુણકાને વળી ચાલમાં ખાંભી આવે કે (એમ કરી ચાલ બતાવે છે) ને દા-શીયો ઉપર હુકમ એવો બખ્તવીશ કે દાશી પાન લાવ, સોપારી લાવ, અનર લાવ. મોગરો લાવ, ચંબેલી લાવ અને ચંપીનની ખોતણ લાવ. એમ હુકમ કરીશ એટલે દાશીઓ તુરત લાવી રળુ કરશે અને બાળા પાસે તો હું પગ ચંપાવીશ.

મેઘો--વાહ વાહ શાબાશ છે, ધન્ય છે, સ્યાંમ તારી ચાલાકી અને લાહાપણુ જોઈ મને તો કંઈ કંઈ થઈ જાય છે, સ્યાંમ તું ઘણી હુશીઆર છે.

ગુણકા--પણુ વાહાલા તે સર્વ ખરૂં, પરંતુ આપની મેહેરબાની હોય તો તે સર્વ થાય ને !

મેઘો--અરે વાહાલી એ શું બોલી, તારાથી મારે શું વધારે છે, માહારે તારાથી આ દુનીઆપર કંઈ પણ વધારે નથી ને મેં કંઈ પણ વધારે ગણ્યું પણ નથી અને ગણવા-વાનો પણ નથી, પ્રીયા તું તારા દીક્ષમાં જરા પણ એ વાત રાખીશ નહિ સંકોચાદશ નહિ, આ તાહારો વા-હાલો મેઘો તને પ્રાણુ આપવા તૈયાર છે, પણ..... સ્યાંમ હવે એ આવી પોહોંચ્યા છે, બરાબર તૈ-યાર રહો--

(એમ કહી બંને નીચે બેસે છે,)

(ચંપક અને બાળા આવે છે)

ચંપક--કેમ મેઘાજી ક્યારના આવ્યા છે ને કેટલી વાર થઈ બેઠા હો ?

મેઘો--જી કંઈ નહિં થોડીવાર થઈ આવ્યો છું, પધારો મેહેરબાન (એમ કહી ખમી જઈ એમને બેસાડે છે.) પણ આ દાખલામાં શું છે ઝંવેરાત છે ?

ચંપક--હા ઝંવેરાત છે (સ્વગત દગલખાજ કેવો હુચ્યો છે પણ શીકર નહિ હવે જમપુત્રીમાં તેઓને જવાને થોડીજ વાર છે)

મેઘા—આપ મને જતાવો તો થોડું ઘણું ખરીદ કરીએ. પણ કાંઈ નહિ જોઈએ છીએ.

અ'પક—તમે લેશો, તમારાથી લેવાશે ? હ્યો જતાવું છું જુઓ (કહી દાખડો ખોલી જતાવે છે) જુઓ આ હીરા છે, જુઓ આ પંના છે. જુઓ આ પોખરાજ છે, જુઓ આ કણીયો છે. જુઓ આ મોતી છે. જુઓ લીલમ છે, જુઓ આ મણીયો છે, એ સર્વ એક એક નંગ એક એક લાખ રૂપીઆનાં છે, બોલો તમારાથી ખરીદાશે. કહો શું આપું.

મેઘા—(આડું જોઈને) એય મારો બેટો ઝવેરી તો ભારે જણાય છે, ઉદયનું કાટલું કાઢતી વખતે આનું પણ જોડે કાઢીજ નાંખવું અને એને પણ ઝેરવાળી ખરડી આપવી, કેમ સ્થાંભકળા.

શુભકા—હા સ્વામીનાથ ખરાખર છે.

અ'પક—કેમ વીચારમાં પડ્યા, ના ખરીદવા હોય તો ના કહો કાંઈ શીકર નહિ. તમને કહું છે તે કામ કરશો કે નહિ.
(રવગત મારો બેટો માંડે પણ કાટલું કાઢવું ધારે છે, પણ બચ્ચા યાદ રાખજો, કેનું કાટલું નીકળે છે જોજો)

મેઘા—આહા એ કામ તો જરૂર કરીશ. એ કામમાં છે શું એતો મારે એક ચપટી વારનું છે, એક માંખ મસળું એટલી વારનું છે.

અ'પક—ત્યારે હવે તમે ઉદયસિંહના બંગલે જાવ. પાછળથી હું આપું છું, અને આવી તમારા દેખતાં માગણી કરીશ. પછી તમે તેમને પરસાદનું નામ દઈ ઝેર આપજો.

મેઘા—હા જાઉં છું, જલદી પધારજો.

(એમ કહી સ્થાંભ અને મેઘો જાય છે.)

અ'પક—મારો બેટો તાલખાજ ક્યાં ક્યાં વીચાર ધારી રહ્યો છે, માંડે પણ કાટલું કાઢવું ધારી તૈયાર થઈ રહ્યો છે, પણ કાંઈ નહિ. હું ઉદય પાસે તેના કરતાં પેહેલો જઈ સમજાવી વાકેફ કરીશ, એટલે મુરખાને તેના પાપમાં ફળ મળશે, બાળા બેન હવે આપણે ગફલતમાં રહેવું.

(૧૦૮)

સાફ નથી, કારણ કદાચ મેઘલો જઈ ઝેર આપી દેશે
તો પાછળથી આપણે ઉપાય નહિં ચાલે, માટે એક-
દમ ત્યાં જવું વધારે સાફ છે, કારણ હજુ જંગલ ઝો-
ળંગી જવાનું છે માટે સત્વર જઈએ તો ઠીક.

બાળા—ભાઈ આ કામ તો સત્વર જઈ કરો, નહિ તો માદારા પ્રાણ
આધારના પાપીઓ ભોગ મેળવી દેશે.

ગાયન ૩૬ મું.

કરે અભીમાન જે હેવાન—એ રાહ.

કરો મુજ ભ્રાત જઈ તતકાર ખચાવોને,
કરે પાપીએ કુક કામ હે મુજ ભ્રાત ખાળોને
મળો જઈ તંન વધારો પ્રસન્ન કે સાચો સમંધ
પહોંચો જઈ છેક ખતાવોને લેખ ચોખ્ખો વિવેક
મુરખ મનમાં છડી રહો, રાજ લેવાને કાજ;
હાર કરે મુજ પ્રાણને તો, કરે મુખેથી રાજ.
ખચાવો વીર સધારો ધિર ધારીને;
જઈને છેક ખતાવો લેખ, તો જાણુક વિવેક-
ધીરજ રાખો મનવિશે, સરવે જાણુ' બેઠેન;
જઈ જગાડું ઉંઘતો, પછી માનશે વેણુ.

અ'પક—બેઠેન માદારો ચિચાર તેના કરતાં પહેલાં જવું. એમ ક્યાર-
નો ધાર્યો છે તમારે મને વધારે કહેવું પડે તેમ નથી,
માદારે માદારા મિત્ર ભાઈને ખચાવવો એ મારો ધર્મ
છે. માટે બેઠેન નિર્લાખ નહિ કરતાં જલદી ચાલો.

બાળા—ચાલો ભાઈ ?

(જાનેતું ઉદયના અંગલે જવું. પડદો ઉપડવો.)

સ્થળ.

જંગલ.

(કેદાર અને પ્રધાનનું આવવું.)

કેદાર—પ્રધાનજી કહ્યાં જંગલો ફરી વળ્યો, પરંતુ પ્રીયવંતીનો
ખીલકુત્ર પતો ના મળ્યો, હાય શું કરીશું. હવે અ.

હિંથી ઉઠ્યું રાજ્ય જરા પાસેજ છે. તે આપણને અહિં આવ્યા જાણશે તો ખાર વગાડશે.

પ્રધાન—હવે તો છેવટે નીરાશ બની પાછા જવું પડશે. પતો મેળવવો મુશ્કેલી છે.

(એટલી વાત કરે છે એટલામાં ચંપક અને બાળા આવે છે)

ચંપક—બાળા બેઠેન આ ઝોળખ્યા. કાણુ છે જુઓ.

બાળા—ના મેં તેમને નહિં ઝોળખ્યા તે કાણુ છે ?

ચંપક—તે આપણા બંનેના પીતાંજીઓ છે, તે પ્રીયવંતીની શોધે નીકળ્યા છે.

બાળા—ચંપકભાઈ તમે બરાબર ઝોળખી કાઢ્યા. બરાબર તેમજ છે.

ચંપક—બેઠેન હવે મને અજાણ્યો થઈ તેમને કર્મ અને પૈસાતું પુછવા દો જોઈએ કેવો જવાબ મળે છે, ઝવેરીનો વેશ છે એટલે ઝોળખશે તો નહિજ માટે જાણું.

(એમ કહી ચંપક તેમની પાસે જાય છે ।

ચંપક—(તેમની પાસે જઈને) તમે કાણુ છો, આ અધાર જંગલમાં કેમ આયડો છો, કેમ આવ્યા છો, શું કામ છે. આ જંગલ ઘણું વીકટ છે.

કેદાર—ભાઈ કર્મના સંજોગે અહિં આવવા પામ્યા છીએ.

ચંપક—કર્મનો સંજોગ એટલે શું ? મને તે સમજ પડી નહિ, ફરી બોલોને બરાબર સમજાવો.

પ્રધાન—ભાઈ આ અમારા રાજ છે. તેમની દીકરીને કાંઈ બાર-વટીઆઓ સ્વયંવરમાંથી જીતી લઈ ગયા છે, તેઓને રાજ સમજી તેમની સાથે વરાવી છે અને પાછળથી તેઓ બારવટીઆઓ છે તેવી ખબર પડી છે તેથી અમે તે કન્યાની શોધે આવ્યા છીએ.

ચંપક—(બાળાને આડું જોઈને) બાળા બેઠેન, હવે આમને લલચાવવા જોઈએ અને માહરા ભાષના કરેલા જીકરની ખીના નક્કી કરી તેઓની પાસેથી કર્મ કબુલ કરે તો લેખ લખાવી લેવો જોઈએ. માટે બેઠેન જુઓ હવે મારી ચાલાકી,) બાપ તે કન્યાને બારવટીઆઓ લઈ ગયા છે !

પ્રધાન—હા બારવટીઆઓ લઇ ગયા છે.

અંપક—તે બારવટીઆઓનો પતો હું લગાડી આપી તમારી દીકરીને બતાવું. પરંતુ હું તમોને તે મેળવી આપું તે પેહેલાં માહારે તમને એક સવાલ પુછવાનો છે, માટે તે સવાલનો મને તમે તમારો ખરો અભીપ્રાય આપશો ? જો તે અભીપ્રાય બરાબર આપશો તો હું તમોને તમારી દીકરી મેળવી આપીશ.

કેદાર—અરે પુછોને મેહેરબાન, હું મારો ખરો અભીપ્રાય આપીશ પરંતુ તે ક્યાં છે મને બતાવોરે.

અંપક—ઉભા રહો થાય છે એક વખત સવાલ પુછું તેનો ખરો ઉત્તર આપો એટલે પછી તમોને શાધી આપું. જુઓ સવાલનો એ છે કે, “ પૈસા અને કર્મ ” એ બેમાંથી કોણુ મોટું તેનો મને ખરો ઉત્તર આપો એટલે તમોને તે મેળવી આપું.

કેદાર—(પ્રધાન તરફ જોઇને) પ્રધાનજી આ સવાલ તો જોને માટે મને પસ્તાવો થાય છે, તેજ છે, તે સવાલ આ ક્યાંથી જાણે, આમને ક્યાંથી ખબર રખેને તે ઓળખતા તો નહિં હોય. પણુ તે કાંઇ નહિં તે આપણને ક્યાંથી ઓળખે, તેમણે તો સ્વભાવીક આપણને પૂછેલું માટે ખરો જવાબ આપવામાં કાંઈ વાંધો નથી કેમ પ્રધાનજી.

પ્રધાન—હાજી કર્મ મોહોડું કહી જવાબ આપો, કાંઈ વાંધો નથી.

કેદાર—વારૂ બાઈ (અંપક તરફ જોઇને) બાઈ માહારો અભીપ્રાય માગતા હો તો કર્મ મોહોડું છે, કહો બરાબર છે.

અંપક—હા બરાબર છે, પણુ તે મને જો આંકડા લખી આપો. એટલે, પછી હું તે શોધમાં નીકળી પડું.

કેદાર—હા, કહો શી રીતે લખું (પ્રધાન તરફ જોઇને) લખી આપવામાં શું હરકત છે.

અંપક—લખો.

કેદાર—કહો (પૈસા અને કર્મમાં કર્મ છે તે સર્વથી મોટું છે અને કર્મ છે એજ શરૂ છે.

(એમ લખી પ્રધાન અને કેદાર બંને સહીઓ કરે છે.)

(૧૧૧)

ચંપક—હવે આપ પધારો, હું પત્તા કાઢી લાવી તમોને તમારા રાજ્યમાં સોંપી જઇશ. માટે આપ પધારો. ઘ્યો મારે તમને જરૂર શોધી આપવી, એ માફ વચન. (એમ કહી કેદારના હાથમાં વચન આપે છે.

કેદાર—સારે ભાષ જરૂર લાવજો, જોજો વચનમાં ખામી આવે તહિ અમે જઇએ છીએ. (કહી પોતાના રાજ્યમાં જાય છે)

(ચંપક અને બાળા ઉદયના બંગલે જાય છે, પડદો ઉપડે છે)

સ્થળ.

બેવાડનો કીલ્સો.

કેદારસિંહ અને પ્રધાન શિવાય સર્વ લશકર કીલ્સા આગળ સુતું છે અને બાદશાહતું લશકર એકદમ ચઢી આવે છે અને કીલ્સો તોડે છે, તોપો લાવે છે, અને કેદારના લશકરના માણસો ધાયલ થાય છે, પાછળથી કેદારસિંહ અને પ્રધાન આવી પોહોંચે છે. બાહાદુરીથી મુસલમાની રાજ સાથે લડે છે. ધાયલ થાય છે અને મહા મુશીબતે બંને તાબે થાય છે, છેવટે શત્રુઓ બાદશાહ બંનેને કેદ કરી હીલ હીલા બોલાવી પોતાના લશકર સાથે પોતાના રાજ્યમાં જાય છે.

બાદશાહ—યહ સરદારો તુમને આજ હમારા નીમકહલાલ કીયા હયે ઔર બડી હીમ્મતસે લડેહો, આજ ખુદાકી મેહેરબાનીસે યેહ જીત મેલવી હયે, તુમ સબ સરદારો હમારા જીગર હયે, હમારા જાન હયે, તુમારા સબકાં ઝોર મંજુર હયે, યહ બાહાદુર સરદારો બોલો બીસ-મીલા રહેમાન રસુલ હીલહીલા. વજીર તરફ જઇને) વજીર યેહ ખુશાલીકે લીયે નાયકાંતીયોકુ ખુલાવકર ઈધર નાય કરાના ચાઇએ.

વજીર—જાંહાંપનાહ આપકા કહેના મંજુર હયે. બયશક ખુલાના ચાઇએ. (સીપાઈ તરફ જઇને) સીપાઈ.

સીપાઈ—જ હજીર ફરમાઇએ હુકમ.

વજીર—યેહ ખુશાલીકે લીયે ઇશરસી દો નાયકાંતીઓકં જલદી

પ્રુલા લાવ

સીપાઇ—જયસા હજુરકા હુકમ. (સીપાઇ બોલાવવા જાય છે.)

બાદશાહ—વજીર તુંમ ચેહ રાજા ઔર વજીરકું ખ્યાલમે રખકે સ-
માલના, કીસી બાબુ જાનેમત દેના ઔર સમાલના.

કેદાર—જાંહાંપનાં રાજ્ય લેવું હોય તો સુખેથી લ્યો, પરંતુ અમેને છુટા કરો.

બાદશાહ—હમ તુમકું નજર કેદ રખેગે, તુમને બોત બદમાસી
કીયા હયે, તુમ બડા બદમાસ હે, ઇસ્કે લીયે તુમકું
હમ હમારા રાજ્યમે નજર કેદ કરેંગા.

કેદાર—જાંહાંપના આપકું મેં લેખ કર દેતા હું.

બાદશાહ—નહિ હમકું લેખ નહિ ચપતા હયે. (સીપાઈ તરફ જો-
ઇને) સીપાઈ ચેહ બદમાસકુંં ડબલ બેડી ડાલના, ચેહ
કાફરો પહોત ફગાબાજ હયે, ઔર બોહોત અબીમાની
હયે, ઇસ્કે ખાસ્તે ઇશ્ક પહોત તજવીજસે રખના.

સીપાઇ—જયસા હજુરકા હુકમ.

(એમ કહી ડબલ બેડીયો બંનેને તાંબે છે.)

(મોકલેલો સીપાઇ નાયકનીઓને લઇ આવે છે.)

બાદશાહ—(નાયકઓને) આઇએ આઇયે ચેહ ખુશાલીકે લીયે
એક અમ્મો નાય કરના.

ગુજુકાઓ—જયસા હજુરકા ફરમાન.

ગાયન ૩૭ મું.

ગરવ કાંઇ રાખો નહિં મનમાં, સમજો છો આપ ધણા
તનમાં.

પાનીકા પરપોઠા ફુડારે, બીટલીને ઉંઢરકુંં છુડારે

મચ્છી જેમ પનીસી જુદીરે, બત્તીમાં નહિં બચે ફુદીરે

એસા છવ કાયસી જુદારે, સમજો કાંઇ સારથી મુદારે

આવે જખ માતકા તેડારે, ત્યારે કોઇ સાથ નહિં બેળારે

—ગરવ.

બાદશાહ—શાહાબાસ, શાહાબાસ, તુમારા ગાના બોહોત અઝા હયે, તુમારા ગાનાસે હમારા દીલ બોહોત ખુશ હુવા હયે. (વજર તરફ જોઇને) વજર ચેહ નાયકાનીયોંકું પચાસ પચાસ રૂપેકી સાડી ચેહ ગાનીકી ખાતરસે ધી નામમેં દયના ઐર ઉસકું અઝી તરેસે ખુશ કરના.

વજર—જયસા હુજુરકા હુકુમ, (સીપાઇ તરફ જોઇને) સીપાઇ પચાસ પચાસ રૂપેકી દો સાડી ચેહ નાયકાનીયોંકું લાકે દયકો.

સીપાઇ—અઝા સાબ લા દેતાહું- (કહી સાડીઓ લાવી આપેછે)

નાયકાનીયો—લાઇએ છનાબ શીર કુઝ કામકે લીયે ચેહ દાસીયોંકું બુલાઇએ હજુર, ખુશ રહો, ખુશ રહો.

બાદશાહ—બોહોત અઝા આનાં.

(બંને નાયકાનીયો આગળ આવે છે,)

૧ દ્વી નાયકા—(આગળ આવીને) જોયું બેહેન કેવા સુરખ છે, આટલા આટલા શઝદો કહી જતાબ્યા છતાં પણ નહિ સમજી ઉલટું મુરખાએ રાજી થઇ ધનામ આપ્યું અને ખુશી થયો. મુરખો પરાયા રાજ્ય ઉપર ચુપકીથી ચડાઇ કરી આવ્યો અને કપટથી રાજ્ય છીનાવી લીધું અને કીલો તોડી નાખ્યો છતાં પણ ખીચારા કેદારસિંહ મહારાજને અને પ્રધાનજીને કેદ કર્યા છે અને મ્હોતને બાજીપર મુકી દીધું છે. અને પોતાના મનમાં ખોટો ગરવ ધરાવે છે,

૨ છ નાયકા—બેહેન ગમે તેમ હોય તેમાં આપણને શું, આપણે આપણી મેજે ધનામ તો લીધું ને હવે કરશે તે ભરશે, આપણે તો ખુદલુ જણાયું છે કે અબીમાન ફાકટનો છે છતાં નહિ માને તો આપણને શું છે આપણો માવાનો ધંધો છે એટલે આપણે તો આપણી ધરજ બળવવી જોઇએ. જે કરશે તે ભરશે ખીજને શું છે.

૩ દ્વી નાયકા—સારે બેહેન આપણે ચાલો હવે જઇએ.

નાયકા—ચાલો. (કહી બંને જાય છે, પડો પડે છે)

(૧૧૪)

સ્થળ.

ઉદયનો બંગલો.

(બાળા અને ચંપક આવે છે.)

ઉદય—સીપાઈ આ વેહેપારીને બોલાવ ?

સીપાઈ—જી બોલાવું હજીર. ? (ચંપક રસ્તે થઈ જાય છે ત્યાંથી સીપાઈ બોલાવવા જાય છે.)

બાઈ આપને હમારા રાજ બોલાવે છે.

ચંપક—કાણુ રાજ છે ને શું કામ છે.

સીપાઈ—જી ઉદયસિંહજીએ તેમને આપની પાસેથી માલ ખરીદવો છે.

ચંપક—શું તે ઝવેરાત ખરીદશે.

સીપાઈ—જી હા પધારો. (ચંપક ઉદય પાસે આવે છે.

ઉદય—પધારો આપ શું વેચો છો ?

ચંપક—જી જવેરાત

ઉદય—તે વેચશો ?

ચંપક—ધણી ખુશીથી કેમ નહિ વેચવાનો તો અમારો ધંધોજ છે.

ઉદય—ત્યારે ખતાવો ?

ચંપક—જી ખતાવું, (એમ કહી પેટી ખોલી સર્વ ઝવેરાત ખતાવે છે) દ્યો સાહેબ, આ દરેક એક એક લાખ લાખ રૂપીઆની કીંમતના નંગો છે.

ઉદય—બસ એટલીજ કીંમતના છે ? એથી બારે નથી ?

ચંપક—ના જી. એજ છે એથી બારે હાલમાં લાભ્યા નથી.

ઉદય—ત્યારે આ સઘળાં નંગો માહારે ખરીદવાં છે અને તેની કી-મત કાલે કચેરીમાંથી મળશે ?

ચંપક—કાંઈ નહિ સાહેબ, મને આપનો પુરુષ વિશ્વાસ છે દ્યો.

(કહી સર્વ આવે છે.)

ઉદય—(સ્વગત આ સ્ત્રી મને જરા બાળાની સરખામણીની લાગે છે. માટે તેનો ખુલાસો કરવા દે) અને.....આ તમારી સાથે બાઈ છે તે કાણુ છે ?

ચંપક—તે માહારા મિત્ર બાઈની સ્ત્રી છે એટલે માહારી બોળઈ છે.

ઉદય—(સ્વગત બાઈની સ્ત્રી બોળઈ. અરે આ ચંપકનો ન હોય,

અરે એ તે વળી હજી જીવતાં છે કે શું, પણ તે જીવતા હોય તો તેમને નાક કાઢી ક્યાંથી હોય માટે તેતો નહિજ) ત્યારે તમારા મિત્રભાઈ ક્યાં છે અને કોણ છે ?

અ'પક—જ તેતો તદન ગાંડા જેવા બની જઈ વેહમી થઈ ગયા છે, પરંતુ આપની પાસે કોઈ મેઘા નામનો માણસ છે કે ?

ઉદય—હા હા કહો શું છે.

અ'પક—તે આજ આપને પરસાદની બરશી આપવા આવવાના છે. અને તમને ઠાર મારવાના છે, અને પરસાદમાં બરશીમાં ઝેર ધાલી આપવાના છે.

ઉદય—અરે જાવ જાવ, મારો મેઘો મને ઠાર મારે ? અરે તે મને ઝેર આપે ? એ તો મારો જમણો હાથ છે. આપ તેનું નામ છુટી ગયા હશે તે નહિ હોય, કોઈ બીજો હશે અ'પક કરીને હતો ?

અ'પક—ના સાહેબ, નામ તો મેઘાભાઈજ છે.

ઉદય—ત્યારે તમારી બુલ છે, એ તો કદી બનેજ નહિં માહારે તો અ'પક શિવાય બીજો કોઈ દુશ્મનજ નથી.

અ'પક—અરે સાહેબ મારું કહ્યું માનો નહિં તો પરતાવડું પડશે.

ઉદય—શું માનું, તે મારો ખાસ માણસ છે. મને તો તેનો વિશ્વાસ છે, તમને પરદેશીને શી ખબર પડે.

અ'પક—લખીત ડાખલો આપું તો કેમ.

ઉદય—હેં લખીત ડાખલો એટલો બધો તમારી પાસે પુરાવો છે.

અ'પક—જ હા એટલો બધો પુરાવો છે.

ઉદય—ત્યારે ખતાવો જોયે.

અ'પક—સ્યો સાહેબ ત્યારે વાંચો (કહી ખીસામાંથી કાગળ આપે છે.

ઉદય—(કાગળ વાંચે છે.) શું આ ખરી વાત છે તમારે આ પ્રમાણે કરી લખાવવાનું કારણ ?

અ'પક—મનુષ્ય માત્રનો જીવ બચાવવાને પરમાર્થ કામ કરવા. રા-જાજી જુઓ આપને તેનું પારખું જોવું હોય તો જો વખતે તમેને તે પરસાદ ધાલીને આપે તે વખતે તે પરસાદ કતારાને અમર મમે'તે જનાવરને ખવડાવી

ખાત્રી કરી જોજો એટલે આપને ખબર પડશે, માટે જુઓ હું જાણુપર ઉભો રહું છું અને જે વખતે એ આવે તે વખતે આપ માહારા કલા પ્રમાણે પારખ કરી જોજો એટલે આપને ખાત્રી થશે.

ઉદય—ઝવેરીજી. તમે અમારા બંગલામાં જવ અને તમે પરદેશી છો માટે અહિંજ મુકામ રાખો. (સીપાઈ તરફ જો. ધને) સીપાઈ આ ઝવેરીભાઈને બંગલામાં લઈ જવ અને તેમની સર્વે ખાતર કરજો.

બાળા—ચંપકલાઈ આપ વધારે માહારે તેમનું પારખું લઈ લેવું છે માટે હું પાછળથી આવું છું.

સીપાઈ—જી લઈ જઈ જોવો હજુરનો હુકમ.

(કહી ચંપકને અંદર લઈ જાય છે.)

બાળા—ઉદયસિંહજી મને આપના ઉપર વધારે હેત આવે છે આપ માયાળુછો અને આપ ઉદાર માણસ છો.

ઉદય—કેમ હેત ન આવે અને મેમાન ઉપર કેમ માયાના રાખીયે. મેમાન તરીકે આવ્યાછો તે હેત કેમ ના આવે, તે તો સ્વભાવીક છે, હેત આવવુંજ જોઈએ.

બાળા—ઉદયસિંહજી માહારે તમારી પાસેથી એક વસ્તુ બક્ષીસ લેવી છે તે આપશો. શું હમે આપના મેમાન છીએ અને ના કહેશો. આપને માહારી પાસેથી જે જોઈએ તે આપીશ. પરંતુ મને હું માથું તે એક વસ્તુ આપશે.

ઉદય—અરે તમે મેમાન છો ને વળી તમને અમારાથી ના કહેવાય કે ? ને વળી અમે રાજ થયાતે તમારી પાસે અમારાથી કાંઈ મંગાય કે ? કહો, તમારે શું જોઈએ છીએ.

બાળા—ત્યારે આપશો ? ત્યારે જુઓ માહારે જોઈએ તમારો પ્રેમ.

ઉદય—તે તો તમને પેહેલેથીજ કહ્યું છે કે તમારો પ્રેમ અમારા ઉપર હોય અને અમારો પ્રેમ તમારા ઉપર હોય. તેતો હરરોજ કાયમેજ રહે છે.

બાળા—ત્યારે ઝાલો હાથ.

ઉદય—એ એ એ આ શું જોભાં, આ તમને જોલવું ધટે છે.

બાળા—ધટે કે ના ધટે ત્યારે હા શું કામ કહ્યું. માટે ઝાલો હાથ.

ઉદય—તેવો પ્રેમ કરી મેં સમઘ બાંધ્યો હતો તેણે મને દગો કર્યો, ત્યારથી મહારો અવર સ્ત્રી કરી પ્રેમ બાંધવાની પ્રતીજ્ઞા છે.

બાળા—વળી તે સ્ત્રી એવી તે કેવી બધી માણસ હતી કે આપ-જેવાની સાથે પ્રેમ બાંધી દગો દર્ધ ચાલી ગઈ હશે ? તે કાણુ હતી અને તેનું શું નામ અને કેવી રીતે દગો દીધો ?

ઉદય—તેનું નામ તો મને દેશો જ નહિં મને તેની વાત અને તેનું નામ ખીલકુલ ગમતું નથી.

બાળા—અરે જવરે જવ શું નામ દેવામાં અબડાઈ જશે નામ દેવામાં શું જય છે ?

ઉદય—ત્યારે હ્યો, તેનું નામ બાળા હતું, અને દગો એ કે મારા મિત્ર સાથે પ્રીતિ બાંધી, તેની સાથે વીંટીઓ અદબ બદલ કરી મને દગો દઇ મધરાત્રે ચાલી ગઇ હતી. અને વળી મહારો મિત્ર પાછો તેનીજ શોધતું નામ દઇ તેની પાસે ગયો અને ચેડા દીવસ થયા, બાદ તે પાછો આવ્યો અને મેં તે બંનેના હાથે વીંટીઓ બદલેલી જોઇ ત્યારે મેં તેમને મહારે ખીજ સ્ત્રી કરવાની પ્રતીજ્ઞા છતાં નાક કાંન કપાવી કાઢી મુક્યાં છે, માટે તે માગણી તો માફ કરજો.

બાળા—ત્યારે શું મારી મસ્કરી કરી કે, ના હવે તો તમને નહિ છોડું, આપણે પ્રીતિ બાંધીશું તેમાં કાણુ જાણુ છે અને એ શું જાણવાના છે.

ઉદય—અરે જાણુ ના જાણુ પરંતુ મહારાથી તેતો નહિ બને મેં ક્યાં તમારી મસ્કરી કરી છે, તમે મારી સાથે વાત કરો, ત્યારે જવાબ ના આપું ?

બાળા—(અવગત પલળે એવા લાગતાતો નથી છેતો શુદ્ધબુદ્ધીથી પરંતુ લાવને હું ગાણું ગાઈ રાજી કરું જોએ પલળે છે)
ઉદયસિંહ આ દાશી ઉપર કેમ પ્રેમ કરતા નથી ?

ગાયન ૩૮ મુ.

મારા લાડકડા લાગળા લાજ—એ રાહ
શું પ્રેમ કરો નહિ અબજાપર આ ક્યમ ચુકો
હો મારા કાર્યના કરનારા, પ્રેમા આતુર હું તો,

શરમાઓ શાંને, શભજી થઈ માંનમુકો;
 હરોછો કેમ વાહાલા છે મુરખ એ નવ મુકો,
 આ લેખર જલેખી પકવાંન વાહાલા નવ મુકો.
 જવ ખસોને ના હરોને, જવ ખસોને, ના હરોને,
 રે ન બોલો આવું, રે ન ચાલો આવું, રે ન ભાળો
 વારૂ, રે ન નાકો વારૂ

હુંહુંહું જવાદોને, હાહાહાહા થાવાદોને
 નાનાનના જવાદોને, હાહાહાહા થાવાદોને-- શું પ્રેમ

ઉદય—અરે જવ જવ. તમે તો તદન જક્ષીજ લાગોછો, આ ત-
 મને એક વખત તો કશું કે મ્હારે બીજી સ્ત્રી કરવા-
 ના સોમન છે માટે હવે તમે એ વાત સંભાળશો નહિ
 ને માફ કરો. (એટલું કહે છે એટલામાં શુલ્કકા
 અને મેઘા પ્રસાદ લેઈ આવે છે,)

મેઘા—અનદાતાર પગે લાગીએ છીએ.

ઉદય—મેઘા આ યાજમાં શું લાવ્યો છે ?

મેઘા—જી કાંઈ નહિ એ તો આજ માફારે આપના પુન્યના પ્રતાપે
 દીકરો આવ્યો છે. તે માતાજીના પરસાદની બરશી છે,
 તે આપને પ્રસાદ આપવા આવ્યોહું. હ્યો માહારાજ,
 (કહી બરશી ઉદયના હાથમાં એક ટેપું આપે છે.)

ઉદય—લાવો (કહી લે છે)

(સ્વગત આવે સુધી વાતતો ઝવેરીની મળતી આવી છે,
 પરંતુ હવે મને પુરી તપાસ કરવાદે) મેઘા આ બર-
 શીમાં કાળુ કાળુ શું જણાય છે.

મેઘા—કાંઈ નહિ સાહેબ એ તો માતાને ધરાએલી બરશી છે માટે
 એમ દેખાય છે.

ઉદય—સીપાઈ આ બંને જણાને પેરામાં રાખો. અને આ બરશી
 જઈ કુતરાને ખવડાવી અજમાવી લાવો.

સીપાઈ—જેવો હજુરનો ફુકમ. (એમ કહી એક સીપાઈ બં-
 નેને પેરામાં રાખે છે અને એક બરશી લઈ જાય છે)

સીપાઈ—લાવો હજુર. (સીપાઈ ખવડાવી તરતજ પાછો વળે છે)

સીપાઈ—અનદાતાર બરશી કુતરાને ખવડાવવાથી કુતરું મરી મરું,

ઉદય—સીપાઇ અંદરથી ઝવેરીને બોલાવે.

સીપાઇ—બોલવું હજુર (ચંપકને અંદરથી બોલાવી આવે છે)

ચંપક—કેમ હજુર કેમ આપે અને બોલાવ્યો.

ઉદય—હ્યો આ પરસાદ જમો.

ચંપક—(હાથમાં લે છે તે જુએ છેને વીચાર કરે છે)

ઉદય—કેમ એમાંએ શું કાંઈ હીરા પારખવાના છે કે શું ? તે વીચાર કરોછો.

ચંપક—હા, હીરા કરતાં આ પારખવામાં વધારે મુશ્કીલત છે.

ઉદય—વળી પરસાદ પણ ઝવેરી પારખતા હશે કે ?

ચંપક—હા માહારાજ અને તો આ પરસાદમાં કાંતક લાગે છે, અને આમાં વેહેમ લાગે છે માટે આપણે તો નથી ખાવો, માહારાજ હ્યો આપનો પરસાદ પાછો.

(આ સાંભળે છે એટલે મેઘો અને ગુણકા થરથર ધ્રુજેછે)

મેઘો—સ્વામ આ ઝવેરીએ આપણું પોગળ બધું ફાડી નાંખ્યું હવે આવી બન્યું, હવે શો ઉપાય કરીશું. પણ કાંઈ નહિં જોઈએ છીએ.

સ્વામ--અરે એ તે ફાડે એ તો સેહેજ બોલે છે.

ઉદય—શાંતો વેહેમ ? વળી આમાં વહેમ શાંતો ?

ચંપક—આપે પારખું તો કરી જોયું ને ? હવે આપને ખબર પડીને ?

ઉદય--હા ખરાબર ખબર પડી. (મેઘા તરફ જોઈને) મેઘા આ પરસાદમાં તેં શું નાંખ્યું છે ?

મેઘો—અંનદાતાર કાંઈ નહિ એતો પરસાદ છે.

ઉદય—ત્યારે તે પરસાદ તમે ખાઈ જશો ને ?

મેઘો—(સ્વગત સ્વામ આતો આપણું મોહોત આવ્યું કહેવતમાં કહ્યું છે કે ખાડો ખોદે તે પડે, હાય નશીબ કુટી ગયું)

મેઘો—હા મેં લખી આપ્યું છે અને અમે જાનેએ સહીઓ કરી છે.

ઉદય—મેઘલા તેં માફ સત્યાનાથ કાદી નાખ્યું, તેં મારા જીવ-નની દોરી ખસેડી મુઠી, મેં તારા પર વિશ્વાસ રાખ્યો તોતે માહાફ સર્વ ધુળધાણી કરી નાંખ્યું, તેં માહારા

વાહાલામાં વીરાધ પડાવી દેશપાર કરાવ્યા, મેધલા ત-
મને બંનેને હું શું સભા કરું, તમારા રાધ રાધ જે-
ટલા ટુકડા કરાવી નાંખું. તમને અવળી ધાંણીમાં ધા-
લી તેલ કઢાવી નાંખું શું કરું હાય ?

મેધો—અનદાતાર આટલો ગુનો માર કરો આ હમારી મોટી
જુલ થઇ છે.

ઉદય—એવકુદો તેજ અરશી અદિને અદિ ઉભાં ઉભાં તમે ખાઇ
જવ ?

શુભુકો—હાય હાથનાં કર્યા હઇએ વાગ્યાં જે માણસો ખીંજનું સુ-
ખ જોઇ અદેખાઇ રાખી. પદવીની મોહોટી આશા
ધરાવી દિમત કરી આવાં કુકમો કરી પારકાને દુઃખ
દેવાં જશે તેને છેવટે માહારી પેટે પોતાના હાથે ક-
રેલાં ફળ પોતાનેજ ખાઈ મરવું પડશે, માટે બાઈઓ
બેહેનો એવા કુકમો કાઇ નહિ કરો, તેવી મારી ચિ-
નંતી છે.

મેધો—હાય કપટ રમી રમી ઉદયસિંહનું મે ખરાબખરાત કરી
નાંખવું ધાર્યું હતું અને હજારો કપટો કરી ખોટું સમ-
જવી તેમને ધણાં દુઃખો દીધાં છે, તેમના વાહાલામાં
વીરાધ પડાવી નાક કાંન કપાલી વિના વાંકે દેશપાર
કરાવી મુક્યા છે હાય મે પાપીઆએ હજારો કપટો
કર્યા છે અને તેનું પરીણામ મનેજ મળે છે, અને મારે
જ ભોગવવું પડશે, તેથી, કરી સર્વ બાઈઓ બેહેનોને
વિનંતી કરું છું કે કાઇ પણ માણસો ઉપર અદેખાઇ
રાખી ઉંચી પદવીએ એકદમ ચઢી જવું ધારી, આવાં
અપકૃત્યો કરશે, તેને માહારી પેટે સભા ખાઈ આખર
મરવું પડશે, માટે તે કામ કોઈ નહિ કરો તેવી મારી
વિનંતી છે. પણ કાંઈ નહિ જોઇએ છીએ—

સ્વામી—શું તાં કપાળ જેતો તો હવે જે જે ખા અરશીને પો-
હોંચી જા. દેવસોક એ જે એટલે પતી મરું, આટલું
મરું છે છતાં પણ હજી જોઇએ છીએ. મુરખા હજી
તાં જોઇએ છીએ ના મરું અને ઉલટી મને લાલ-
ચમાં નાંખી ફસાવી, મને આ સભાને પહોંચાડી છતાં

હજી તાફ જોઈએ છીએ નથી નીકળવું, તારે જોવાનું
ખાકી હતું તે હવે જોઈ લે જમદાર એટલેવું રાજા અને
ને સુખી થાય.

મેઘા—સ્થાંભ મને બળતાને શું કામ બાળે છે જે નક્ષીખમાં બન-
વાનું છે તે બને છે. આ દુઃખ આપણે હાથે કરીને
લીધેલું છે માટે તે ભોગવવુંજ પડશે. હવે એ બધું જવાદો,
અને કાંઈ કરતાં માફ માગી છુટા થાવ,

સ્થાંભ—હવે છુટા તો પરમેશ્વરને ઘેર કરશે ઉદ્ધત્સિંહ તો છુટા
કદી નહિજ કરે,

સ્થાંભ-મેઘા—અનહાતાર હવે.....આ એક ગુનો માર કરો.

ઉદ્ધત્—હરામખોરો હવે તમારો ગુનો માફ નહિં થાય, આ ઝવેરી જે
અહિં નહિં આવતે તો તમે માહરો પ્રાણુ જરૂર લેતે,
હાય માહારા વાહાલા મીત્ર ચંપકને અને મારી વાહાલી
પ્રીયા બાળાને તેજ હગો કરી દેશવટા કરાવ્યો છે (ચં
પક તરફ જોઈને) હાય હવે મારે જીવીને આ દુની-
યાપર શું કામ છે, હવે આ દુનીયા મને ઝેર સમાં
લાગે છે, પણ બસ હવે તો વાહાલી બાળાને અને વા
હાલા ચંપકને છેવટે સમસ્થાન જુમીમાં મળું.

ચંપક—ભાઈ ઉતાવળ કરશો નહિ, ઉતાવળ કર્યાથી કામ બગડે છે.

ઉદ્ધત્—હરામખોરો માહરા મોહો આગળ એકદમ ખાઈ જાવ નહિ
તો પરાંણે ખવડાવી, દેવલોક પોહોચાડી દેવાં પડશે ?

સ્થાંભ—હાય, હવે ખાધા વિના ચાલે તેમ નથી, માટે એક વખત
પરમેશ્વરની સ્તુતી કરી, કરેલાં કર્મ ભોગવી લઈએ.

મેઘા—હા ચાલો સ્તુતી કરીએ.

મેઘા અને ગુણુકા— ગાયન ડાલે શું.

દેખ્યા ભાઈ દુઃખના દાહાડાહો—એ રાહ,

કુટુંબ પ્રભુ કર્મ અમારું હો—

કુટુંબ.

રાજ્યમાં રહી આનંદથી હીવસ કાઢતાં;

લીલા હાથે દુઃખના હાહાડા હો—

લીલા

સાયબી સાથે રાખ્ય મહિં અમ માલતાં
અહેખાઇ રાખી, જુઠ લાખી, આળ કુઠાં નાંખિયાં
યોગળ થયું ખુલ્લું બધુંને જુઠથી માર્યા મયા
સુખે રહી સુખ માનતાં તે આજ આવી આ કશા
રહેતાં હતાં રીધસીધથી તે મોહોત હાથે માગીયાં
કીધાં કુર્મો હાથે પરતાવો પુરો અહીં પાખિયાં
કીધાં કપટ નિજ હાથે છેવટ એર ખાવા પામીઆ-કુટથું.

(પશ્ચાતાપ કરી પરસાદ ખાઇ મળું પામે છે,)

મિથો-સ્વામ—હાય, હાય, હાય,

(જમીન ઉપર બન્ને પડે છે)

ઉદય—સીપાઇઓ આ લોકોને ધસડી જઈ બાળી મુકો ? (ચંપક તરફ જોઇને) આપ માહારો જીવ બચાવનાર કોણ છે અને તમે આ કપટની વાત ક્યાંથી જાણી, તે સધળું ખ્યાન મને ખુલ્લે ખુલ્લું જણાવી દો તે જાણવા ને છંતેજર છું.

બાળા—અમે આ લોકોને આપની વિરુદ્ધ કપટ ભરેલાં દેખ્યાં તેથી અમે આપના બચાવ સારૂ આ પ્રયત્ન ચોખ્યો છે, હાં ઉદયસિંહજી આપે બાળાનું નામ દીધું, તેને મેં બાળખી, તેતો માહારી નાહાનપણની સહીપણી છે.

ઉદય—માહારે બાળાને અને ચંપકને દેખવાં છે, મને ખતાવો, મને એક વખત તેમની સાથે મેળવો, માહારે તેમને મળી એક વખત માણી માગવી છે. માહારે તેમને છેવટનું એક વખત મળવુંછે, માટે આપ મેળવી આપશો એવી મને આપની પુરી ખાત્રી થાય છે.

બાળા—ત્યારે જુઓ બાળાને અને ચંપકને મળવું હેમ તો તમારે તેને મળવા સિવાય બીજું કંઈ મરો નહિ, માટે જો

(૧૨૩)

૨કત મળવુંજ હોય તો મંત્રના જોરથી દુરથી મેળવુ
જો એમ હોય તો આપો વચન ?

ઉદય—જવ જવ શું મારી મશકરી કરો છો ? તે તો કાણુ જણે
ક્યાં હશે. તેનું તો કાણુ જણે શું થયું હશે તે હવે
ક્યાંથી મળે, અને તમે મને ક્યાંથી મેળવી આપો, તેતો
મળવી મુશ્કેલ છે.

બાળા—અરે ના શું મળે, એમ સમજને કે આ હું તમારી બાળા
અને આ તમારા ચંપક, માટે જો આપને અમારા
ઉપર પુરષુ ભરોસો આવતો હોય તો આપો વચન.

ઉદય—(વિચાર કરીને અરે લાગે છે તો એવાજ માહારાથી તેમને
કેમ કહેવાય) અરે કદાચ બાળા અને ચંપક જો
મને મેળવી આપો તો હું તમારો જન્મારાનો દાસ
થાઉં, હું તમારો જન્મારાનો નોકર થાઉં ને જન્મારાનો
શેવક થાઉં, પરંતુ મને તે ઉપાય કરી મને મેળવી
આપો.

બાળા—(ચંપકભાઈ તરફ જોઇને) ચંપકભાઈ હવે વધારે લં-
બાવ્યામાં સાર નથી. માટે ખુલ્લા પડી જઇએ તો ઠીક.
(ઉદય તરફ જોઇને) ભારે દક્ષીણ બાળુ ૨કત પાચ
મીનીટ જોઇ રહો. એટલે હું તેમને મોલાવુંહું.
(એમ કહી અંદર જઈ કપડાં બદલી અસલ કપડાં
પ્રમાણે બન્ને જણુ આવે છે.

ચંપક—ભાઈ ઉદય આ રહો તારો અભાગી દોસ્ત ચંપક આવે બેટ.
(બાળા લાજ કાઢી ઉભી રહી છે.)

ઉદય—ચંપકભાઈ હું તને બેટવાને ખીલકુલ લાચક નથી, મેં તમને
પવિત્રને જુઠા કરાવી નાકે કાન કપાવવાનો કુકમ કરી
કાઢી મુક્યાં હતી, પરંતુ પ્રજુની કૃપાથી જેવાને તેવા
આપાદ કાયમ રહ્યાં છો એટલે હું મારા મનને હર્ષ
પામ્યો છું, પરંતુ મિત્ર હું દોષીત ક્યો છું. હું તાહારો

દાસ ઈયો છું, ચંપક હવે તુંજ તાહારા હાથે આ પાપી જીવડાને સજા કર, માહારે તારાજ હાથે સજા ખાવી છે માટે અને પાપીઆને એકરમ સજા કર, ચંપક હવે નકામો વખત કાઢ નહિ ઝટ કર ! (બાળા તરફ જોઈને) બાળા તું કેમ શરમાય છે ? કલંકીત હું છું, પાપીજી હું છું, કાને સાંભળી ખોટું ભરમાઈ જઈ જીડો ફુકમ કરનાર હુંજ છું. વાહાલી તું નીરદોષ છે. તું નીશકલંકીત છે. તું શા માટે શરમાય છે, સદાકાળને માટે નીચું ધાલી શરમાવવાનું આ અભાગીયા ઉદ્યને છે.

બાળા—પ્રાણુનાથ જે પળે જે ખનવાનું હોય છે તે બની આવે છે. માટે તે બાળતનો હર્ષ શોક કદી પશુ લાવવો નહિ, પ્રાણુનાથ હું કંઈ શરમાતી નથી, હું આપની પાસેજ ઉભી છું પરંતુ વાહાલા દીએર ચંપકભાઈ પાશે ઉભા છે. અને તેમની મર્યાદા તોડી લાજ કાઢી નાખું તો આખરે માં ખામી આવે.

ઉદ્ય—વાહાલી આ છેવટની તને સલામ છે, હવે આ કટારથી મારો પ્રાણુ ત્યાગ કરું છું.

(ચંપક તેનો હાથ પકડી રાખે છે.)

ચંપક—(ઉદ્યનો હાથ પકડીને) સચ્ચુર, સચ્ચુર, સચ્ચુર, ઉતાવળ શા માટે કરો છો. સચ્ચુર રાખો, આજ કચેરી બરી સર્વ નીકાલ થયા બાદ આપની ધ્યાનમાં આવે તે પ્રમાણે કરજો. પરંતુ આ મિત્રનું કહેવું માન્ય રાખી. હાલ તે મોકુફ રાખો ! ભાઈ હવે એ સમજું જવા દો. ગયેલા દીવસો પડતા મુઠ્ઠી વીસરી જઈ તાજી વાત યાદ લાવો. ઉદ્યસિંહજી જીઓ આ બાદશાહનો લેખ અને જીઓ આ આપના લેખ જીઓ આ આપનો પીતા-જનો લેખ અને આ આપનું માદલીયું.

(સર્વ લેખ ઉદ્ય વાંચી જીએ છે ને ચકીત થાય છે.)

ઉદય—ચંપક સર્વ મદદમાં તુંજ હતો, તેંજ મદદ કરી છે, ચંપક તું મારી પાસેને પાસેજ હતો, વહાલા ચંપક તું નહતો તો આ તાહારો દોસ્ત જ્ય મેળવવાને મુશ્કેલ પામતો પરંતુ તું માહારી સાથે હતો તોજ સર્વ બાળ્યથી માહારી જીત મેળવી અને માહારો તેંજ જ્ય મેળવી આપ્યો અને તેંજ આબરૂ રાખીછે, ચંપક હું તાહારા દાસનો પણ દાસ થાઉં તે પણ ઓછું છે.

ચંપક—માઈ થઈ જવાતું હતું તે થઈ ગયું છે, માટે હવે ગયેલી વાતો બાળ્યપર મુકી દઈ મને એક વચન આપો ?

ઉદય—માગો માઈ શું વચન છે, તને તો સર્વ વચનેજ છે તાહારે માટે સર્વ ખુલ્લું છે, તને સર્વ વાતની છુટ છે, તું માગીશ તે તને આપીશ, અને ક'મુલ કરીશ, પણ એક વચન તું પણ મને આપ કે એ કામ મારે કરવું.
(જ'ને જણા સાંતિસાંતિ વચન લે છે.
કહો મીત્ર શું વચન છે.

ચંપક—વચન તો સેહેજ છે, વચન તો એજ છે કે આપઘાત કરવો મુકી દઈ, આ માહારાં પવિત્ર બાળીની સાથે રહી આપની જીન્દગી હરદમ આનંદમાં ગુજારી રાખ્ય કરો ?

ઉદય—મિત્ર તાહાઈ વચન હું માથે ચઢાવું છું, પરંતુ માહારા વચન પ્રમાણે તમે ચાલશો.

ચંપક—હા કહો શું વચન છે. જરૂર પાળીશ.

ઉદય—વચન તો નાહાતુંજ છે . (અવાજ કાઢીને) સીપાઈ.

સીપાઈ—હાજર સાહેબ.

ઉદય—જવ પ્રીયવંતી એહેનને બોલાવી લાવો ?

સીપાઈ—જેવો હજુરનો હુકમ બોલાવું હજુર.(સીપાઈ બોલાવી લાવેછે)
(એટલી વાત થાય છે તેની દરમીઆનમ' એક સીપાઈ મે-

(૧૨૬)

વાહનું રાજ્ય ગયાની અને કેદારસિંહ અને પ્રધાન કેદ
થયાની ખબર લઇ આવે છે.)

સીપાઈ—અનેહાતાર ફતેહખાં બાદશાહે મેવાડ જીતી લીધું છે અને
કેદારસિંહ અને તેમના પ્રધાનને કેદ કર્યા છે.

(એટલું કહે છે એટલે બંને જણા ચમકે છે.)

ઉદય—સીપાઈ (એમ જુમ પાડી ચીઠી લખી આપે છે.) જવ
આ ચીઠી ફતેખાંને આપી, તેમને અને તેમના કેદીને
હાજર રહેવાનું કહી કચેરીમાં બોલાવી લાવ !

સીપાઈ—જેવી બાપુની આજ્ઞા. (સીપાઈ જાય છે)

(પ્રીયવંતીને બોલાવા મોકલેલો સીપાઈ બંગલામાંથી આવે છે.)

પ્રીયવંતી—ભાઈ કેમ બોલાવી.

ઉદય—બેઠેન તાહારા લગ્ન કરવા સાર. (ચંપક તરફ જોઇને)
ચંપકરાય (પોતાની બેઠેનનો હાથ ઝાલીને) આ મા-
હારી વાહાલી બેઠેનનો હાથ તમારા હાથમાં સોંપું તે
સ્વીકારશો !

ચંપક—મિત્ર તેને માટે આપનો આભાર માનું છું.

ઉદય—મિત્ર એમાં કંઈ આભાર નથી.

ઉદય અને ચંપક ગાયન ૪૦ મું.

ધન્ય ભાગ્ય પધારયા બમરા—એ રાગ.

વહાલાઓ મિત્ર હમારો, છે સાહાયના કરનાર.
ધન્ય વહાલા બનેવી માહારારે, સઉ કાર્યના કરનાર,
હું દાસહું આપનો ધીરા, મન ધીરજ રાખો વિરા—
જગરાય કરે સઉ લીસારે, હું-તમે રાખ છે ધીરાજ
તે સંકટ સરવે સાંખી, મેં ઉલટી તુજને લાખી—
મુજ આબરૂ સરવે રાખીરે, તે-સઉ કાર્યના કરનાર
એ ધર્મ છે મિત્ર હમારો-મન સોચ છે ખાસ તમારો.
હવે રાજ્ય કચેરી પધારારે, એ-તમે રાખ છે ધીરાજ.

(૧૨૭)

ઉદય—ચંપકરાય ચાલો કચેરીનો વખત થઈ ગયો છે.

ચંપક—હા પધારો.

(એમ કહી ઉદય, બાળા, ચંપક, પ્રીયવંતી, સર્વ કચેરીમાં
જાય છે બાદ પડદો ઉપડે છે.)

સ્થળ.

ઉદયસિંહ માહારાજની કચેરી.

(ઉદયસિંહ બાળાવતી ચંપક, પ્રીયવંતી અને રાજ્યના
તમામ માણસો આવી બેસે છે, છડીદાર છડી પોકારેછે.)

સીપાઇ—હજુર વાહાલો આજ્ઞા પ્રવેશ કરવા માગે છે.

ઉદય—બોલાવો તેને.

(સીપાઇ બોલાવી લાવે છે.)

વાહાલો—અનદાતારને પગે લાગીયે.

ઉદય—આવો માહારાજ રાજ્યરૂપી પધારો, કેમ આવ્યા છો. ?

વાહાલો—જી સેફેજ આજ આપના સર્વ માણસોનો મેળાપ જોવા
અનદાતાર.

ઉદય—પધારો માહારાજ.

(એટલું કહે છે એટલે ખુરશી પર બેસે છે.)

સીપાઇ—હજુર બાદશાહ અને તેમના કેદીઓ પ્રવેશ કરવા માગે છે.

ઉદય—તેમને જલદી પ્રવેશ કરાવો.

(બાદશાહ વઝીર, કેદારસિંહ અને તેમનો પ્રધાન
સર્વ આવે છે.)

બાદશાહ—હીજાએ હજુર,યેહ આપની હજુર કેદીયું લેકે આયા હું.

ઉદય—હીક બેસો. (સીપાઇ તરફ જોઈને) સીપાઇ તેમને છુટા કરો.

સીપાઈ--જેવો હજુરનો હુકમ. (સીપાઈ છુટા કરે છે,)

ઉદય--ફતેહખાં તમે ઇગલખાજી કરી સર્વના રાજ્યો ઉપર ચઢાઈ કરી કપટ કરી રસાવી દષ્ટ રાજ્યો છીનાવી લોહો અને કપટની ખાજી રમ્યા કરોહો.

[બાદશાહ--જી ના, હજુર હમ કપટકી ખાજી રમતા નહિં હયે. આર દગા કરકે કીસીકાં રાજ્યપે ચઢાઈ કરતા નહિં હયે.

ઉદય--હા હા તે હું જાણું છું, સારી રીતે જાણું છું.

બાદશાહ--જી હજુર આપકા સરદાર મેઘાજી કીદર હયે.

ઉદય--કેમ તેનું શું કામ હતું, તે તો બાહાર ગયા છે. (સ્વગત જોઈએ તેને માટે આ ફતેહખાં શું કહે છે)

બાદશાહ--જી ઉસ્કે જરા મીલનાં હયે. (સ્વગત મેઘા મીલે જખ ઉસ્કુ દેખ લઉં, આર દુસરી ચઢાઈ કહું આર રાજ્ય લેલઉં.

ઉદય--તેતો પોતાને સ્વધાંમ પોચી ગયાં, તે તો હવે તમને નહિં મળે.

બાદશાહ--અયશા કયશા ગયા હયે કે શીર આનેવાલા નહિં હયે."

ઉદય--એતો પોતાની મેજેજ મરી ગયા એટલે આપને ક્યાંથી મળે !

બાદશાહ--મા ઇલિધલિલા, ચેહ કયા ગજળ હુવા, વોતો ખીચારા બહોત અચ્છા થા. આર બોહોત રસુજ થા.

ઉદય--હા રસુજ તો હતો પણ શુજરી ગયો, એટલે આપણે શું કરી શકીયે. (સ્વગત હજુ ફરીથી તેને માહારા રાજ્યઉપર ચઢાઈ કરવાનો વિચાર લાગે છે અને મેઘાના મરી ગયાની ખબર સાંભળી નાખુશ થયો છે પણ હવે એ શું કાલે તેવો છે કાંઈ નહિં જખ મારે છે. (પીતાજી તરફ જોઈને) પીતાજી કેમ કર્મનો અને પેસાનો અજમાયશ કરી જોયો, ખાત્રી થઈ ના થઈ હોય તો હ્યો વાંચો. (એમ કહી તેના હાથનો ચંપકે લખાવી લીધેલો લેખ આપે છે.)

કેદારસિંહ—પ્રધાનજી (ચીઠી જોઇને) આ માહારીજીની પાસે આ પેલા આ ઉદય પાસે આપી. હાથ હંકારી મદદ રાખી કર્મને ખોટું માની, પેસાની જીઠી જાક પકડી રહ્યા અને, પાપમાલ થયો, હાથ, કર્મ એ મને આ દશાને પ્રાપ્ત કર્યો, કર્મ તું છે એ ખરું છે તાહરા વિના સર્વ કાંઈ જીવું છે ને કર્મમાં હોય છે તેજ મળે છે, પેસો પણ કર્મમાં હોય છે તો જ મળે છે. પણ પ્રધાનજી આ તો ઉદયસિંહનું રાજ્ય છે, ઉદયને હું શી રીતે મો બતાવીશ ઉદય પાસે હું શી રીતે મારી માગીશ ઉદયને હું શી રીતે મળીશ, હું તેને શા જવાબ દઈશ, શું કહીશ.

પ્રધાન—માહારાજ આપના કહેવા પ્રમાણે હું પણ વરત્યો છું અને તે સન્નને પાત્ર પણ થઈ ચુક્યો છું, માહારાજ માહારો ચંપક પણ અહિંજ છે. નશીબમાં જે લખ્યું હશે તે થશે, માહારાજ ગમરાશો, નહિં,

ઉદય—(નીચે ઉતરીને) પીતાજીને પસ્તાવો વધારે થાય છે. હું તેમને વધારે કહેવાને લાયક નથી, માટે તે વાત કાઢી નાખી તેમને આશન આપી બેસાડું, (કેદાર તરફ જોઇને) પીતાજી અને પ્રધાનજી વધારે અને આ આશનપર બેસો, કહી બેસાડે છે.

ચંપક—પીતાજી વધારો પુરશી ઉપર બેસો ?

ઉદય—સીપાઈ—

સીપાઈ—હાજર સાહેબ.

ઉદય—જવ તેમને માટે પોશાક લાવો !

સીપાઈ—લાવું અનંદાતાર,

(એમ કહી સીપાઈ એકદમ પોશાક લઈ આવે છે.)

ઉદય—પીતાજી આપ અને પ્રધાનજીકા પોશાક પેહેરી લ્યો,
(બન્ને પોશાક પેહેરે છે)

(૧૩૭)

કેદાર—બાપ ઉદય વાહાલી દીકરી પ્રીયવંતીને કાષ બારવટીઆઓ
સ્વયંવરમાંથી વરી લઇ ગયા છે, હાથ પ્રીયવંતી
ક્યાં હશે ?

પ્રીયવંતી—પીતાજી આ રહી આપની વાહાલી પુત્રી પ્રીયવંતી,
બાળા—(આહું ઓઢીને) પીતાજી આ આપના વાહાલા પુત્રની
ગૃહીણી બાળા.

(એમ કહી પડે પડે છે)

કેદાર—બેટા સુખી રહો.

ઉદય—પીતાજી (એમ કહી કાનમાં વાતો કરે છે) (અને પછી)
પીતાજી ચંપકરાયની સાથે વાહાલી પ્રયવંતીના લગ્ન
કર્યા છે, પીતાજી ચંપકરાયે મને જીવતદાન આપ્યું
છે, પીતાજી પ્રીયવંતીનો હાથ ફરીથી ચંપકરાના હા-
થમાં આપ સોંપો !

કેદાર—વાહ દીકરા,

(કહી બંનેના હાથ મીલાવેછે)

હું માહારી વાહાલી દીકરી પ્રીયવંતીનો હાથ-ધણી
હર્ષથી આ ચંપકરાયનાં હાથમાં સોંપું છું.

ચંપક—તોને માટે હું આપનો મોહોટો આભાર માનું છું.

બાદશાહ—વાહ અત્યા એક સખતો સમે નીકલે, અખતો એક સખ
સાથ જાયગા.

ઉદય—ફતેહખાં આ લખાણ તમારા હાથનું છે. (એમ કહી સેં-
નાના પત્રાનો ચંપકનો લખાયેલો લેખ બતાવે છે)

બાદશાહ—જી હા (સ્વગત થા અલ્લા એક લીખાંનખી ઉરકે
.. હાથમેં આયાહયે, અખ મેરા નસીબ ફુટ ગયા.

વજીર—જી ઉરમે કયા હયે, ચડતી પડતી સખકી આતી હયે.

બાદશાહ—વજીર તું મ ખેલત જદમાસ હયે, તુમને હમારા સખ
નીમક હરમ કીયા, તુમને હમારા રાજ્યકા પાયમાલ
કીયા. તુમને હમારા જીમરકા જાન લીયા તું મેવકુદ
હયે.
(કહી ધકકો, મારે છે)

કેદાર—હીક, પ્રતેહખાં તમારે તમારા રાજ્યના શ્રીવાય સર્વ રાજ્યો ઉપરથી હાથ એકદમ ઉઠાવી લેવો અને તમારું રાજ્ય સાવધ રહી કરવું.

૧ **બાદશાહ—**ખેલત અચ્છા હજુર

કેદાર—હાય મે સર્વ રાખી, પૈસાનો મદ આખી, કર્મને ખોટું મારું ની કર્મને ધીકારી માહારા સાચા અને વાહાલા દીકરાને દેશવટે દીધો હતો, અને મેં માહારા મનમાં ખોટો ગર્વ રાખ્યો હતો અને તેથી કરી આખરે, માહારે કર્મ કયુલ કરવુંજ પડ્યું અને પૈસાના અછીમાંને કરી વહાલી દીકરી પ્રીયવંતીને પણ ખોષ ખેડો હતો અને પ્રતેહખાંને તામે થઇ કેદ થયો હતો, તે સર્વ પરીણામ ફક્ત માહારા ગર્વનુંજ હતું, માટે સર્વ બાધ અને વિનંતી કર્ણું કે માહારી માફક કોઇ પણ માણસ ખોટો ગર્વ રાખી પુલાશે, તેને આખરે કર્મ કયુલ કરવું પડશે, અને પાછળથી પસ્તાવવું પડશે, માટે ખોટો ગર્વ નહિ રાખો તેવી માહારી વનંતી છે,

મધાન—મેં પણ રાજના માણસ સમજી જણ્યા છતાં નોકરીની લાલચ રાખી, તેમના ખોટા મનને મળતા થઇ જઇ પૈસાનો ખોટો ગર્વ રાખી કર્મને ધીકાર્યું હતું, પરંતુ આખરે હજારો દુઃખો વેદી, છેવટે કર્મ કયુલ કરવું પડ્યું અને છેવટે સર્વ બાધઓને વિનંતી કર્ણું કે ખરી વાત પોતાના મનની અંદર જાણી પોતાના હાકેમની ખોટી વાત કયુલ કરશે, તેને અમારી પેટે પસ્તાઇ પાછળથી કર્મ કયુલ કરવું પડશે. અને રાખેલો ખોટો ગર્વ હિતરી જશે. માટે સર્વ બાધઓ. એહેનેને વિનંતી કર્ણું કે કોઈ પણ માણસે પોતાના મનમાં ખોટો ગર્વ રાખવો નહિ અને ખોટો ગર્વ રાખી પુલાવવું નહિ, નહિ તો તેનું પરીણામ છેવટે દુઃખ મળશે, માટે ખોટો ગર્વ નહિ રાખો તેવી માહારી વિનંતી છે.

કેદાર—માફ ઉદય અમારી મોટી શુલ થઈ ગઈ છે.

(૧૩૨)

ઉદય—પીતાળ ઘણું થયું હલ થઇ છે, હવે તે વાત બાજુપર
મુકી દો અને કર્મને સાચું, માની મૂઠીમાં મુખમાં દી-
વસ નીરમગ્ન કરો ! અને આ સર્વ ખુશાલી સાર છ-
શ્વર પાસે સર્વ પ્રાર્થના કરીએ.

સર્વ પાત્રો— ગાયન ૪૧ મું.

ખેલ મુઠીર છે રસાળ, સમજે ભાઇ ખેલ છે મુઠીર રસાળ
કપટ ભરેલા કુચ્છંદી નરને, કર્મ નહયાં છે અપાર
અનતાતાને કપટ ભડાવા, કરોડ કર્યાતા વીચાર—
તોપજ પાપી નવ ફાલ્યો, કાંઇ ગયા આખર જમદાર-સ.
રાજ્યતણા માલીક થઇ પોતે, કાંઇ ન સમજ્યા સાર
આખરથી સપડાઈ સમજી આ આવ્યા તે પાછા ઠાર
અંતરજની અંતર આંખી જગ મુધારો સાર-સમજો.

સૌભાગ્ય સવિતા

અને

તરણ પુરુષ.

યાને

વહેમનો આબેહુબ ચિતાર.

ભાગ ૧ લો.

રચી પ્રસિદ્ધ કર્તા.

ગોર્વીંદલાલ બાલાભાઈ ચોકસી.

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર.

મણીલાલ ઘેલાભાઈ સાફી

આવૃત્તિ બીજી

અમદાવાદ.

ધી ડાયમંડ બુબિલી પ્રી-પ્રિંગ પ્રેસમાં

પરી દેવીદાસ હમનલાલે છાપ્યું.

સંવત ૧૯૬૩

સને ૧૯૦૭

કીંમત બાર આના.

આ બુક સને ૧૮૬૭ ના ૨૫ મા આકટ પ્રમાણે રજીસ્ટર
કરાવી સર્વ હક રચી પ્રસિદ્ધ કર્તાએ પોતાને
સ્વાધીન રાખ્યા છે.

પ્રસ્તાવના.

પ્રીય વાંચકશ્રી—આ કલ્પિત નૌવેલ જાદાર પાઠવાનો પ્રથમ અમારો હેતુ એવો છે કે મનુષ્ય જાતીને હર હમેશ પોતાના હૃદયમાં બહેમવાસ કરી રહે છે તેવા ખોટા બહેમો દુર કરવાને બહેમનો ચિતાર આ પુસ્તકમાં આમેહુળ દર્શાવ્યો છે વળી મિત્રની શ્રદ્ધ કેવી છે તે પણ ખુલ્લી રીતે દર્શાવ્યું છે. પતિ મેળવતાં સ્ત્રીને શું શું સંકટો પડ્યા છે અને શું શું ચાલાકી મેળવવી પડી છે તેનો પણ ચિતાર આમેહુળ દર્શાવ્યો છે. વળી તેઓને પ્રેમ કેવો આબાહ છે તે પણ દર્શાવ્યું છે, સ્ત્રીઓ પોતાના પતિની કેવી શ્રદ્ધ બજાવી છે, તે પતિ પતિના ભર્મના ભાષણો તેમજ ગાયનો કેવી રીતે બોલી એક એકનું પારખું લીધું છે ટાંચ કરનાર ડગ જોગીઓને તેઓના અપકૃત્યનો બદલો પ્રભુ કેવી રીતે આપે છે અને સાચા માણસને કેવી સ્પાદાય કરે છે તે, અને અંતે બચેલો ડગ સવિતા પાસે માગી માગે છે અને છેવટે જોગી થઇ જાય છે તે, ને સાસા ધા કરવાથી તેનું આખરનું પરીણામ શું આવે છે તે, વળી કુસંપ કરવાથી કેવા બચંકર ગુનેગારો બની જાય છે અને પૂર્ણ લાભ મેળવી લે છે તે, કુસંપનું પરીણામ અવિચાર્યા પગલાં ભરવાથી આખરે કેવું નીપજે છે તે, મિત્રએ શ્રદ્ધ કેવી બજાવી છે તે, મિત્રના સુખ સાથે પોતાના આખા જન્મારાનું સુખ તજી દઈ પરદેશ ભોગવતા કપુલ કયું અને પિતા માતાનો એક ટેકની ખાતર ત્યાગ કર્યો તે, પરદેશ જતી વખતે પોતાના મિત્રને સુખ મળવાથી અને પોતે તો દુઃખી છે છતાં આનંદ માનવો તે, મિત્રની દાનાઈ મિત્રના પરદેશ જવાથી કીશોરનું દીલગીર થવું ને વિશે મોઢે પાછા ફરવું વિગેરે વિગેરે અતંત્ર વિષયો દર્શાવ્યા છે.

માટે પ્રીય વાંચક આ નૌવેલમાંથી જે જે સાર યોગ્ય અને જે જે સારથી કાર્ય સ્પષ્ટરે તે તે સાર માંખીઓ અને બમ.

રીઓની માફક થઇ જઇ જેમ જેમ તે મીઠું મીઠું મધ ઐકતું કરે છે તેમ તેવા થઈ આપ સદ્ગૃહસ્થો પણ ચોખ્ખો ચોખ્ખો સાર ગૃહસ્થ કરશો અને સેવકને સદાને માટે આભારી કરશો.

આ નાવેક્ષનો ખીજો ભાગ તૈયાર છે તે પણ ગૃહસ્થોને ઓડર આવ્યેથી બાહાર પડશે અને તે ભાગ સૌભાગ્ય સવિતા અને પુણ્ય ચંદ્ર નામથી નીકળશે તેના પણ ગૃહ અને કીમત સરખીજ રાખી છે. માટે તાકીદે નામ નોંધાવો.

લી. સેવક.

ગોવિંદલાલ ખાલાભાઈ—ગોકર્ણી.

ઢાળની પોળમાં જગાભાઈની પોળમાં

અમદાવાદ.

સૌભાગ્ય સવિતા અને તરુણપુરુષ

યાને

ઠહેમનો આબેહુબ ચિતાર.

પ્રકરણ ૧ લું.

તરુણપુરુષ જોગી.

હોહરો.

પ્રેમ તણા ભરજોશમાં ઠહેમ વડ્યો તતકાર;

થઇ જોગી વનમાં ગયો પત્ર લખી તે વાર.

અસલ સુસલમાની વખતના એક જુના અને વિજયનગર નામના રણિયામણા શહેરમાં બોહોળા અને શુશોભિત રસ્તા ઉપર એક નવિન બાગ હતો. તે બાગમાં તરેહ તરેહનાં ફુલો અને નવિન નવિન જાતનાં ઝાડો શોભી રહ્યાં હતાં. ફુલોની સુગંધી એકાએક ચારે બાજુ ફેલાઇ રહી હતી. આ બાગમાં લીમડા, પીંપળો, પીંપળા, અને વડ, સિવાય બીજાં ઝાડો વિશેષ જણાતાં નહોતાં. આખો બાગ ફક્ત ઝાડોથી અને વેલાથી અતિ શુશોભિત દેખાતો હતો. બાગના મધ્ય ભાગે એક બેસવા સરખી બેઠક હોમની માશક લાગતી હતી, તે જગ્યાએ એક કાચનું ટેબલ અને તેની આજુબાજુ નાજુક પુરશીઓ ગોઠવેલી હતી. આ છાયાની ચારે બાજુ કુવારા ઘુટી રહ્યા હતા. કાચના ટેબલ ઉપર એક ચાંદીની રકાબીમાં જુદી જુદી જાતનાં ફુલો મુકેલાં હતાં. ટેબલના ઉપરના ભાગમાં પંખો ટાંચી દીધો હતો. ટેબલ ઉપર નવીન ફેશનનો ખડીયો અને નોટપેપર હોલડર પેનસીલ મુકી દીધાં હતાં. અત્તરદાનીમાં જુદી જુદી જાતનાં અત્તરો ભરી ત્યાં મુકી દીધી હતી. આ વખત આશરે સૂર્યને થવા લગભગનો થયો હતો. તેથી જનવરો પોતપોતાના માળા સંભાળી, માળા-

માં વાસ કરતા હતા. આકાશના તારા એકાએક ખીલી નીકળ્યા હતા. ચંદ્રમાતું પુરતું અજવાળું ખીલી નીકળ્યું હતું તે વખતે રાત્રીના આઠ વાગ્યાનો સમય થવા આવ્યો હતો. તે વખતે એક તરણુ પુરૂપ આ બાગના મધ્ય ભાગની છાયા નીચે આરામચેરપર પોતાના માથા નીચે ભગવાં કપડાંની પોટકી મુકી નીંદ્રાવશ થયો હતો. આ વખતે આ પુરૂપનો પોશાક છેક પગથી તે ગળા સુધી કાળી મુખમલનો હતો. આ વખતે આ તરણુપુરૂપના મુખારવિંદ ઉપર ચંદ્રમાતું આભેદુખ અજવાળું પડતું હતું. તેથી આ પુરૂપ જાણે આ વખતે એક ઈંદ્ર સમાન નજરે દીસતો હતો. તેનું નાક અણીયાળું અને જરી લાંબુ દેખાતું હતું. તેના હસ્ત છેક ટીંચણ સુધી પોચી શકે તેવા હતા. કપાળ તેનું વિશેષ પોહોળું હતું. તેના બંને હાથ ની હસે આંગળીએ ચકના નીશ્ચાન હતાં. તેની આંખો અણીઆળી અને શાંભ કીકી હતી. તેની બમરો કોરદાર અને શૌભાયમાન દેખાતી હતી. તેના દાંતદાદમ કળી જેવા આભેદુખ દેખાતા હતા. મુખને વિષે સુગંધીદાર પાન ગંધોશમાં ઘાલેલું હતું. તેના માથાના વાળ કાળા સ્થામ અને માથે શોભીતા ગુચ્છા રાખેલા હતા. અને મધ્ય ભાગેથી સીધો સેથો પાડેલો હતો. માથુ તદન ખુલું અને ગુચ્છાથી શુશૌભીત દેખાતું હતું તેની મુચ્છો વાંકડી કાળી અને લાંબી દેખાતી હતી. ગળામાં ચંદનદાર ઝખકી રહ્યો હતો બંને હાથેઃઘીરા જડીત્ર અમુલ્ય વીંટીયો શોભી રહી હતી. કમરને વિષે પીસ્તુલ, બરછી, કટારી, અને તલવાર લટકી રહી હતી.

આ પ્રમાણે આ પુરૂપ આ રંગિયામણા બાગમાં છેક નીંદ્રાવશ થઈ ગયો હતો. નીંદ્રામાં કાંઈ હાથના ચાળાની માફક કરી. કાંઈ સેહેજ બડબડતો હતો. તે એકદમ નીંદ્રામાંથી ઝખકીને જાગી ઉઠ્યો. અને ખુરશીમાં બેસી કાંઈ કોઈને સ્વાલ પૂછતો ન હોય ! તે માફક કરવા મંડી પડ્યો. “તરણુ પુરૂપ બોલ્યો” સવિતા સવિતા સવિતા હવે તું મને ન ગેક હવે મને આ સંસાર એક વિપ સમાન થઈ પડ્યો છે. જમ્મ હવે હું તે તરૂ નદિજ આવું હવે મને તે તરૂની ખીલકુલ પરવા નથી. હવે હું તે તરૂની પરવા ખીલકુલ કરાવતો નથી. માટે મારી આશા રાખ્યા શિવાય, એક ધર તરૂનો રસ્તો ગ્રાહો જસ હવે મારા તમેને સમજાને છેલાજ સલામ છે. હ-

વે હું તમે ને મળવા ને ખીલકુલ ચાહતો નથી. મને તાં મુખ
 દેખાડી વારંવાર દોશિત ન કર. હું પવિત્ર છું. માં અંતઃકરણ
 પવિત્ર છે. ખસ હવે આપ્તાની દુનિયાને મારી છેલી સલામ છે.
 ખસ હવે મારી આશા રાખ્યા શીવાય, બહાલો રસ્તા એકદમ પકડી
 દ્યો અને મન ધાર્યો વિચાર કરી દ્યો કે જેથી તમેને બવિપમાં
 મુખ ઉત્પન્ન થાય. મારાથી તમેને નાહક દુઃખ ભોગવવું પડશે. અને
 લજવાઈ મરવું પડશે. માટે તમે કીશોર સાથે રહી કુપાણી ગ્રહણ
 કરો ? કે જેથી તમારો ભવ સુધરે. કારણ હું તમારાથી એક ઓ-
 પડીઓછું બહુલો છું એટલે તમારે લાયક હું તો નથીજ ખરો. મા-
 રીજ ભુલ થએલી છે પણ શીકર નહી હું તો તમને ખાસ કહું છું કે
 મને દુનિયાની કે તમારી કામની ખીલકુલ પરવા નથી. પરંતુ (ભ-
 ગવાં કપડાં માથા નીચેથી કાઢવા જમ છે એટલે કપડાં હાથમાં વૂલ-
 ધને) અરે ! હું આ કેને કહું છું ? હું શું વાત કહું છું ? મારી
 સાથે હાલ વાત કોણ કરતી હતી ? તે ક્યાં ગઈ સર્વીતા હતી. પણ
 અરે ? ખબર વિના સર્વીતા અહીં ક્યાંથીજ આવે. પણ અરે ! આ
 મને ખરેખર સ્વપ્નનું કે પ્રત્યક્ષ વાત. શું થયું હશે ? શીકરીતે બન્યું
 હશે ? કોણ જાણે ધનુર જાણે જે થયું હશે તે (યોડીકવાર વીચારમાં
 પડી જઈને) શું સર્વિતા તું મને ખીલકુલ નથીજ ચલાતી ? તે મ-
 ને તદન વીસારીજ મુક્યો ? શું હું તારી ગણતીમાંજ નહી ? શું તું
 કીશોરથીજ ખાર રાખશે ? શું તું આગળનો પ્રેમ તદન વીસરીજ
 ગઈ ? સર્વીતા તાહારા મા બાપને અને મારા મા બાપને મેં નહી
 ગણુગારતાં મેં હાલ મુધી તારી સાથે પત્ર વેહેવાર રાખી પ્રેમ રાખ્યો
 હતો. છતાં તે મહારાજ આગળ કીશોર સાથે મુખ મલકાવી પ્રેમથી
 વાત કરી શું તું તદન નીલંજન બની ગઈ ? શું તું આટલી બધી
 વાતકી અને દૂર છું ? શું તું મતલબીજ અને જુડીજ છે ? શું તે
 તારા વચનનો અને કામળોનો આજ ઉપયોગ કર્યો ? જ માણસ-
 નું વચનતો એકજ હોય છે. મેં મારા મન સાથે જે વિચાર કર્યો
 છે અને હું જે કહું છું તે ખરાખર અને જરીએ જરી ખરુંજ કહું
 છું. વચનભંગ મેં કદીનથી કર્યું. હું હાલ મુધી તારી સાથે ભોળાઈથી
 જ અને બહાઈથીજ ચાલ્યો છું દુનિયામાં મને જોડો કહેનાર કામ
 નહીજ મળે. પરંતુ તારા કરેલા કૃત્યો માદ રાખજે હું તો હવે દુનીયા

છોડી મોક્ષ મળવાના ધામનો રસ્તો પકડું છું. પણ અરે ? વળી પા-
છો હું કોની સાથે વાત કરું છું ? હું તો અહીં એકલો જ છું કોને કપડા
દેવો છો બસ હવે તો કાંઈ જ કહેવું નથી મારી પ્રત્યક્ષ મારાથી ચુપકી
રીતે એ બંને જણાએ. ખાસ ખાનગી વાત કરી છે. માટે હવે મને
દુનિયાની શું પરવા છે? જોગી થઈ જઈશું ધધર બબ્બન કરીશું. મી-
તા વીગેરેનો અભ્યાસ કરીશું અને વગડા કાતરો શુદ્ધાઓ કરીશું
અને દુનિયાથી નીરબય પણ થઈશું અને કડાકા પણ કરીશું તેમાં
શું છે? એ કામ કરવું એ માફ મરદનું કરતવ્ય છે. તેમ કરવાથી
દુનિયા મને અપહીરતી નહીં જ આવે. પણ અરે ? દુનિયાની હવે
મને શું પરવા છે? પરંતુ સવિતા તું યાદ રાખજે. તારા કૃત્યો તને જ
નડવાનાં છે અને ફોકટ વિશ્વાસ આપી તેં તડન બનાવી જ શુક્યો
(કોઈમાં કહે છે) નીચ અધમ ચંડાળની તેં એક ભવમાં બે
ભવ કરવા તથ્યારીઓ છીધી શું તું મને દુનિયાથી બાહાર કાઢીરાજ
થઈ? પણ કીકર નહીં હું ને! આ દુનિયામાં પ્રકત તારૂં જ મહોં જોવા
ખીલકુલ ધહિતો નથી. હવે તારૂં મહોં જોવાથી હું અપવિત્ર થાઉં તે તો
કરતાં જોગી બની રાખ ચોળી પ્રભુનું ભજન કરવું હું હજાર દરજ્જે
સારૂં સમજું છું બસ હવે વધારે વખત શા માટે રોકવો હવે ઝટપટ
અહીંથી રવાના થઈ જઈ વળી જો તે અહીં આવશે તો તેની સાથે
વળી વધારે માથા ઝીક કરવી પડશે તેના કરતાં લાવ માલીને બો-
લાવી જવા તરફની તળવીજ કરું (એ પ્રમાણે વીચાર કરે છે એટલા
માં બાગવાન તેની પાસે આવી કહેવા લાગ્યો બાધ આજ આપ અહીં
એકલા કેમ પધારયા છો ? સવિતા બાધને કેમ લાગ્યા નથી ? ધણે
વખત થયાં શા વિચાર કરો છો? તરફ પુરૂષ બોલ્યો.

“બાગવાન કાંઈ નહિ આજ મને એકલાને વેહેલી દુરસદમલી
એટલે હું બારોબાર અહીં એકલો આવ્યો છું” બાગવાને ધીમેથી કહ્યું

“તારે આ માથા નીચે પોટલી શાની સુકી છે? કોઈ દીવસ
નહિ? અને આજ આપની પાસે આ ભગવાં કપડાંની પોટલી શાની?
મને તો આજ અચંબા મારક લાગે છે.” તરફ પુરૂષ જીવાળ દીધો.

“બલા બાગવાન હું તને શોધે જોતાવવા સારૂ જણાવું છું તે
મારા ગયા પછી બાપુ વિગેરેને કહેજે. પરંતુ હું અહિં છું ત્યાં સુધી
ખીલકુલ કોઈને એક પણ સ્વર બોલીશ નહિ” એ આ તેના બદલામાં

(આંગળીઓથી વીંટી કાઢી તેને આપે છે અને હાર આપે છે) આ અમુક વીંટી અને હાર આપું છું તે લે પરંતુ હાલ વાત બહાર ન પડે ! જો જો તારે, મેં આજથી જોગી થવા વિચાર ધાર્યો છે માટે (બગવા કપડાં પહેરે છે અને મુખમલ્લનાં કપડાં તેને આપે છે) આ કપડાં લે અને આ ચીઠી લખી આપું છું તે તું ઘેર જઈ આપુને આપી આવજો એટલું કહી બગવાં કપડાં પહેરી તૈયાર થઈ ગયો. બાદ ખુરશીપર બેસી એક ચીઠી લખી. ભાગવાનના હાથમાં આપી. એટલે ભાગવાને તે ચીઠી તેજ કાચના ટેબલપર મુકી દીધી એટલામાં તે તરૂણ પુરૂષે જંજલનો રસ્તો માપવો શરૂ કર્યો. ” અને માલીએ તેનો હાથ ઝાલી તેને રોક્યો અને બોલ્યો.

“ ભાઈ અમ એકાએક ગુસ્સે કેમ ચાલ્યો છો ચૈર્યતા રાખો સખુર કરો થોભી જાઓ ! શું આમ કરવું તમારા જોવા કુલીન મનુષ્યોને શોભે ? શોભેજ નહિં. માટે મારા ગરીબ ઉપર દયા કરી આપઆપના પિતાજી આવે ત્યાં સુધી થોભી જાવ ! આમ એકાએક ચાલ્યા જવું એ મહાદોષિત છે માટે આપ સમજી છો બહુલા છો ચાલાક છો એટલે માહારે આપને વધારે કહેવા બીલકુલ માહાફ મન ના કહે છે. પરંતુ ગમે તેમ કરી ચોડો વખતતો થોભીજા જાવ નહિં તો મારા ગરીબના ભોગ મળી જશે અને માર્યો જમશે. ” તરૂણ પુરૂષને સભેર બોલ્યો.

“ બસ હું તો મારો વિચાર કરવાનો ને કરવાનોજ. ” (એટલુંજ કહી ભાગવાનને તરછોડી નાંખી છુટા થઈ ગયો.)

વાંચનાર ! તું તેમ ન કરતો ? તું સાસાધા કરીશ નહિં ? વિચાર કરજો ? સ્ત્રી પરક્રોધ લાવીશ નહિં ? તપાસ કર્યો વિના આગળ પગલું ભરીશ નહિં ? ઉતાવળ કરવાથી ઉલટું નુકશાન છે ! બુદ્ધિનો ઉપયોગ તપાસ કરીનેજ કરજો વહેમતું ઓસડ મળતું નથી વહેમ તો ફક્ત તપાસ કર્યાથી અને ચોક્કસ કામ કર્યાથીજ મટે છે.

પ્રકરણ ૨ જી.

સવિતાની તરૂણ પુરૂષ માટે શોધ.

દોહરો.

પત્ર વાંચ્યો છે પ્રીતથી તે પર ચોટ્યું ચિત્ત;

મુખે આઘ્યાં શોધમાં ધન્ય છે સ્ત્રીની રીત.

સવિતા બોલી—“ભાઈ કીશોર, તેતો મને ખીલકુલ બોલાવતાજ નથી. અને મારા સામું પણ જોતા નથી. હવે મારો શો ઉપાય ? મોઝન સામા સામી ભરપુર ખાધા છે. તેમની મુખાકતી જોયે લગભગ અકવાડીયું વીતી ગયું છે તે નહિં મજે તો હવે આ સવિતા ખીલકુલ જીવી શકવાની નથી. માટે ભાઈ તમે આ ગરીબ બેહેનપર નજર કરી. તમે ત્યાં જઈ ખજર કાઢો અને તેમને સમજાવો તે સમજશે, તે મારા ઉપર પ્રેમ રાખે છે તે મને એક ઘડીક પણ વિસરતા નથી. તે મને હરદય યાદ કરતા હશે તેમનો પ્રેમ અને મારો પ્રેમ આખાહ સાચો છે. પરંતુ મને તે મળ્યા નથી. તેથી માઈ હૃદય ગભરાય છે. મને ચિન્તા ઘણી થાય છે. મને તેમના વિના અન્ન પણ ખીલકુલ ખાવતું નથી. માટે વાહાલા ભાઈ કીશોર મને તમે હાલને હાલ ખજર કાઢી કહેસો ? અને તેમને મને મેળવશો ? મેળવશો તો હું કોઈ દીવસ તમારો ગુણ નહિં જુલું. અને ધન્ય તમારું સાઈ કરશે. ” કીશોર બોલ્યો

“ વાઈ બેહેન હું તેમના ઘર આગળ જાઉં છું મને તેમને ઘેર જતા આવવાની પુરું પરવાનગી છે માટે તમે નીશ્ચિત રહો તે જો ઘર આગળ હશે તો તેમને તમારી પામે લાવું છું. અને તેમને મનાવીશવ વાતે સમજાવી. તમારો મેળાપ કરાવી આપું છું. ” (એટલું કહી કીશોર તરૂણ પુરૂષના ઘર તરફ તાબડતોળ રવાને થયો. અને સવિતા ત્યાંજ બેસી રહી) સવિતા વિચાર કરવા લાગી પ્રભુ ! પ્રભુ ! તું કરે છે તે ખરું છે માટે પ્રેમ છતાં એકા એક કોણે તેમને ભરમાવી નાખ્યા હશે ? તેમને આવી સલાહ આપી ખોટો બહેન કોણે ભરાવી દીધો હશે ? પણ જોઈ જો એ કીશોરભાઈ તેમને બોલાવી લાવે છે તેમને તે બોલાવી લાવશે અને તે અહીં આવશે તો હું

તેમને પગે પડીશ મારી જીલ થઈ ગઈ હશે તો મારી માગીશ. છેડો પાથરીશ અને તમારી જીલ થઈ હશે તો હું તેમને પુછી સુધારી લઈશ અને તેમને પ્રેમમાં સામેલ રાખીશ.

આ પ્રમાણે વિચાર કરે છે એટલામાં ક્રીશોર ઉતાવળો ઉતાવળો સવિતા પાસે આવી ઉભો રહ્યો અને બોલ્યો.

બાબી મારા બાઈતો એક અઠવાડિયું થયા ઘેર આવ્યા નથી અને હાલ તેમનો કંઈ પત્તો નથી. હાથ ! હવે શું કરીશું ક્યાં શોધીશું ? મારો બહાલો બાઈ ક્યાં મળશે ? તે ક્યાં હશે ?

આ પ્રમાણે ક્રીશોર સવિતાને કહેછે એટલે સવિતા ધરણી ઉપર એકદમ ધબકા સાથે ઢળી પડે છે અને બેગુદ થઈ જાય છે એટલે ક્રીશોરે તેની કેટલીક સારવાર કરી. આંખો દાખી ઠંડુ પાણી છાંટ્યું એટલે ક્રીશોર ધીરથી બોલ્યો.

“બાબી અહીં મરમી વધારે છે માટે તમને મરમી વધારે લાગતી હશે અને પણ મરમી ઘણી લાગે છે માટે મારા બાઈના આગ તરફ ચાલો ત્યાંની હવા ધણી સરસ છે ત્યાં જઈશું તો ચિન્તામાત્ર સઘળી દૂર થશે અને મનજ પ્રવૃત્તિ રહેશે માટે ચાલો” સવિતા બોલી

“વાઈ બાઈ ચાલો તે તરફ જઈએ તમારું કહેવું માત્ર સઘળું ખરું છે માટે ચાલો તે તરફ જઈએ.”

આ પ્રમાણે વાત થયા પછી ક્રીશોરે રસ્તે જતી એક ગાડી ઉભી રખાવી. અને તેમાં બેસી જે બાગમાં પેલો તરુણપુરુષ બેઠો હતો તે બાગમાં હંકાવી એટલે ગાડી અડધા કલાકમાં બાગ પાસે આવી ઉભી રહી. ગાડીમાંથી ઉતરી જાંને જણ્યાં આ બાગમાં ઝાડોની અને પુલોની સુગંધી લેતાં લેતાં સઘળા બાગમાં ફરવા લાગ્યાં. ફરી રહ્યા પછી શ્રમ પડવાથી જે છાયા બાગવચે હતી તેજ છાયા નીચે આવી ખુરશી ઉપર બેઠાં. અને હવા ખાવા લાગ્યાં આ લોકોને આવેલા જોઈ અને છાયા નીચે બેઠેલા જોઈ બાગવાનના મનને ચિન્તા થવા લાગી ચિન્તા થવાનું કારણ માત્ર પેલો ચીડી હતી, તે ચીડી તો તે તરુણ પુરુષે પોતાના પિતાને આપવા દરમાવ્યું હતું. તેથી તે માળી અંતઃક-રણમાં ધણો ખીલીવા લાગ્યો. અને તેમની પાસે આવી ઉભો રહ્યો, પરંતુ તેનાથી તે ચીડી ઉપાડી વેવાનો લાગ શલ્યો નહિ, અને મનમાં વિચાર કરી ધીમેથી બોલ્યો.

કેમ બાઇ સાહેબ, આજ મુખાકૃતિમાં ફેરફાર લાગે છે ? કાંઈ નુકશાન થયુંછે? કેમ આજ ચેહેરો ઉદાસ લાગે છે.” સવિતા બોલી.

‘ચિન્તા તો કાંઈજ નથી ને છે તો ધણી છે, શું ઇલાજ ચાલે? પણ કાંઈ નહિ’ માળી થોડાંક ડુલો રકાબીમાં લાવી આપી” માળી બોલ્યો.

“લાડુ’ બાઇ સાહેબ ડુલો સધળાં તધવાર છે (એમ કહી બાળુપર જઈ વિચાર કરવા લાગ્યો) લાગ તો ઠીક આવ્યો છે ડુલની રકાબી મુકી દઇ ટેબલપરથી કાગળ ઉઠાવી લઈશ. આપણુ ગોઠવણી ઠીક બની આવી, પ્રભુને કરવું હોય તો કેમ ન કરે આ પ્રમાણે વિચાર કરી બાગમાં જઈ કેટલીક જાતનાં ડુલો રકાબીમાં ભરી અને જણાં બેઠા છે ત્યાં આવીને ટેબલ ઉપર મૂકી દીધાં અને ધીરેથી કાગળ ઉઠાવવા જાય છે એટલામાં કીશોર બોલ્યો.

“માલી આ કાગળ શાનો છે ? કેમ કપટ કરી ટેબલ પરથી લઈ લેછે. લાવ જોઈએ શાનો છે ? જોઈ વાડું.” માળી બોલ્યો.

“એ કાગળ આપને આપવાનો નથી. એ તો બાપુને આપવાનો છે એ તો બાપુનો છે તમારે શું કામ વાંચવો પડે ? તમને તે વાંચવાથી શું ફાયદો ? તમારે તે કાગળ જોવાની કે વાંચવાની કાંઈ જરૂર નથી.” કીશોર બોલ્યો.

“ઠીક ઠીક લાવ અને તેના ઉપરના તો અક્ષર જોવા દે, જે ઇએ સરનામું કેવું લખ્યું છે. લાવ હું નહી ફાડું, ફાડું તો તારાસમ, લાવ જોઈને તુરત પાછો આપુંછું.” માળી બોલ્યો.

“દયો બાઇશાબ પણ ફાડશે નહીં. જે ફાડશે તો મારા બાર વાગી જશે ને મારો રોટલો ટળશે આટ...કીશોર બોલ્યો.

“અરે બલા માણસ તું શું કામ ગભરાય છે હું તને જોવા ને તેવો જોઈને તરતજ પાછો આપુંછું પરંતુ આ તને કોણ આપી ગયું તે તો મને કહે.” માળી બોલ્યો.

‘તેનું તમારે શું કામ છે તમે તમારે ઉપરનું શરનામું જોઈશ્યો એટલે પતી ગયું. પછી શું છે નકામી લાંબી લાંબી પંચાત કરો છો તે કાઢના કાગળનું કહેવાને શું હું બંધાએલો છું.” કીશોર બોલ્યો.

છો આપું છું નામ ના દધિ બાપુ, લે રાજ થયો ! ” માલી બોલ્યો.

“ ભારે સીધી રીતે કહોને, દ્યોઆ રહ્યો કાગળ.” એટલું કહી માળી કીશોરને કાગળ આપે છે; તે કાગળ લઈ કીશોરને આપે છે, તે લઈ કીશોર અને સવિતા સરનાયું વાંચે છે; અને અક્ષર ધારી ધારીને જુએ છે. અને સવિતા અક્ષર જોળખી ગભરાઈ ને બોલી.

“ કીશોરભાઈ, કીશોરભાઈ, જુઓ તો ખરા તેમાં શું લખ્યું છે ફાડો. ફાડો એટલે ઝટ દઈ ખબર પડે. ” કીશોર ધીરથી બોલ્યો.

“ તે કેમ ફાડાય. ખીજના નામનો કેમ ફાડાય. પરંતુ જોઈ-છું જોએ માલી લલચાય તેમ છે ! જો લલચાય છે તોનો આ મારા ગળાનો દાર કાઢીને આપું છું અને તેની રજા લઈ કાગળ ફાડું ” જુ; એમ કહી બોલ્યો.

“ માલી તું માફ કંઈતું માનીશ ? ” માલી બોલ્યો.

“ વળી પાછું તમારે તે શું મનાવવાનું છે ! ” કીશોર બોલ્યો.

“ શું કહું છું તે કાગળ ફાડવાનું અને (ગળામાંથી દાર કાઢીને) આ દાર છનામમાં આપવાનું, કેમ બોલ તારી ખુશી છે ? ” માલી બોલ્યો.

(લાલચ રાખી લપટાઈ જતું કે નિતિથી ચાલતું ? કેમ કરતું કાંઈ નહિ એતો એજ, એમ વિચાર કરી બોલ્યો)

કાંઈ નહિ વળી મેં કાં આપને ફાડવાની ના પાડી છે, ને દારને તે મારે શું કરવો છે, બાપુ આપનુંજ અમ ખાઈ જીવું છું અને આપનુંજ અમ ખાઈ દાહાડા કાઢું છું; મારે રહેવા દો શું એમ તે કાંઈ બનતું હશે કે ! રહેવા દો. ” કીશોર બોલ્યો.

“ કાંઈ નહિ માળી તું ક્યાં અમારી પાસેથી જોર જીલમથી લેછે, આતો પાન સોપારી હું મારી ખુશીથી આપું છું મારે લે ? માલી વીચાર કરવા લાગ્યો, (લલચાઈને લેવા દેને જીવડા એમાં શું થયું ક્યાં બાપુ જીલવાના છે. તે જાણે તો ભાગ મળે પણ તેતો જો-ગી થઈ ચાલ્યો ગયો છે તે કાણુ જાણે ક્યારે આવશે. મારે એક વખત વગર મહેનતે તાલેવન તો થઈ જવા દે એમ વિચાર કરી માળી બોલ્યો.

શંક નહિ બાપુ તમારી ખુશી, આપવાની છે તો લાવો, આપણે તો તમારા નોકર છીએ; બાપુની મહેરબાની છે એટલે હવે મારે શું જોઈએ છીએ. ”

એમ કહી હર લઘ પોતાના કામે બાગ તરફ ચાલ્યો ગયો, કીશોર અને સવિતા કામગી વાંચવા લાગ્યાં સવિતા “ બોલી. ”

બાઈ કીસોરભાઈ જુઓ ને તેમાં શું લખે છે વાંચો ને અક્ષર તો ખરેખર તેમનાજ છે માટે વલંબ નહિ કરતાં ત્વરાથી વાંચો કે મારી શીકર દૂર થાય; કીશોર બોલ્યો.

“ વાંચુ (એમ કહી ફાડે છે અને નીચે પ્રમાણે વાંચે છે) બાળી જુઓ આમાં તો ફક્ત ટુંકામાંજ લખે છે. કયે રસ્તે ગયા છે તે માલીને પુછવાથી નીકળી આવશે પણ હ્યો આ કાગળ તો વાંચો ” સવિતા બોલી.

“ લાવો વાંચુ. ”

વડિલ પિતાથી.

તા. ગુપ્ત કારણસર

સદાને માટે ચાલી ગયો છું, હવેની આશ્વા રાખસો નહિ, દુનિયા ત્યાગ કરી ભ્રમણામાંથી છુટી શાન્ત પમાડનાર રસ્તો બારીકીથી સોધી નીકળ્યો છું; મારે માટે ખીલકુલ તરફી લેવી મુશ્કીન દેળે, અને નીર્ભય પણ રહેળે. પાપનો રસ્તો છોડી પુન્યનો રસ્તો જાણ્યો છે તેથી નામ કલંકીત કદી નહિજ થાય. અને આ તમારો બહાલો પુત્ર નામ કલંકીત થવા કદી દેશેજ નહિ. અને દુઃખને સદા સુખ માની અસલનાં બહાલા સગાઓને મળવા બનતો પ્રયત્ન ચોજી જરૂર મળશે.

લી.

આ છેલ્લાં પત્રના પ્રણામ, લખનાર અને સંસાર ત્યાગ કરનાર તમારો બહાલો પુત્ર

સવિતા બોલી । કીશોરબાઈ । તેમના લખવા મુજબ તો એમ સમજાય છે, કે સંસાર તજી સાધુ થઈ જઈશ, અને પ્રભુજીને ભંજીશ. મારી આવવાની આશ્વા તો છોડીજ દેળે. આ પ્રમાણે લખે છે, પરંતુ માળી જણવતો હશે કે તે કયે રસ્તે ગયા છે તે રસ્તો આપણને બતાવશે, માટે માળીને બોલાવી પુછી જુઓ, કે જેમના તેમ તેમની પાછળ શોધમાં નીકળી પડીયે; અને ન પત્તો લાગે તો આપણે પણ જીન્દગી સંસાર બાહાર કાઢીયે તે ગયા છે તેનું કારણ શું હશે ?

શાથી ગયા હશે ? તે ક્યાં હશે ? ક્યાં પતો લાગશે ? હાથ મને મળ્યા નથી. આઠ દીવસથી બીલકુલ મળ્યા નથી; અને મળ્યા ક્ષિવાય ખારા-ખાર ચાલ્યા ગયા છે માટે મને લાગે છે કે તેમના મનને તો હું જ દુઃખતું કારણ થઈ પડી હઈશ. શું તેમને મારા વિષે ઓહમ પડ્યો હશે ? ઓહમ પડ્યો હશે તો પણ મને સાચીને શું છે. માહાઈ અંતઃકરણ, પવિત્ર છે, તો પછી પ્રભુ મારી મુરદ પાર પાડી તેમના ને મારો મેળાપ બલદીજ કરી આપશે, પરંતુ માલીને બોલાવી તે ક્યાં ગયા છે તે વિષે તજવીજ કરો, અને રસ્તો પુછી જુઓ, એટલે આપણે તેમનાં પગલાં સોધતાં સોધમાં જઈએ. ” કીશોર બોલ્યો.

“બોલાવું ભાભી હું પણ તમારી સાથેજ આવું છું, ગભગશે નહિ; માલીને બોલાવું છું (હાંક મારીને) માલી ? ” માલી બોલ્યો

“જી આવ્યો હજુર શો હુકમ છે. ” કીશોર બોલ્યો.

“હુકમ તો કાંઈજ નથી પરંતુ ભાઈ ક્યે રસ્તે થઈ ગયા છે તે રસ્તો તું જાણે છે ? જો જાણતો હોય તો હાલને હાલ બતાવ અમે પણ તે તરફ જવા ધારીએ છીએ. ” માલી બોલ્યો.

“જુઓ આ પુરવઠિશા તરફનો સીધો રસ્તો છે તે રસ્તે થઈ ગયા છે; માટે તે રસ્તે જશોતો તમને તે જરૂર મળશે.” કીશોર બોલ્યો.

“વારૂ ભાઈ (સવિતાને) સવિતા બેહેન વગણતું કામ છે માટે આ વેષે તે તરફ જહું ઠીક નહિં માટે કોઈ બીજી જાતનો વેશ ધારણ કરી જઈશું તો કોઈ પ્રકારનો ભય રહેશે નહિં, પરંતુ તેવો વેષ કયો ધારણ કરીશું કે ચોરનો કે કોઈનો પણ આપણને બીલકુલ ભયન લાગે ! અને તે પણ ન જોળખે અને કામ સિદ્ધ થાય.” સવિતાબોલી

“અરે મને એક સારી વાત યાદ આવી છે, વેશ તો એ ધારણ કરવો કે હું જાણે મહીઆરી બનુ, અને તમે જાણે આહીર બનો તો શકીએ, તે આપણને મળશે તો પણ તે પારખશે નહિં, અને વળી ચાર જનાવર ઈત્યાદી કોઈનો ભય પણ રહેશે નહિં કહો આ વાત તમને પ્રસંદ આવે છે ? ” કીશોર બોલ્યો.

“તમારું કહેવું મારી ધ્યાનમાં જરાબર આવે છે એ વિચાર-તમારો ચોક્કસ છે માટે પૈસા આપી માળી પાસે ગુપ્ત રીતે સરસા મન કઠીવાલી લાકડી અને ચાંદીનો લોટો વિગરે મંગાવું; એમ કહી અવાજ કાઢી બોલ્યો માળી ? આમ આવ, ને લે બજાર જઈ કહું

તે ક્ષમ આવ. ' માલી બોલ્યો.

“ કહો હજુર શો હુકમ છે નં હોય તે કરમાવી દો. ”
કીશોર બોલ્યો.

“ (દશની નોટ તેના હાથમાં આપીને) લે માલી, આ રૂપિ-
આમાંથી એક આદીરને પેહેરવાનો અને એક મહીઆરીને પેહેરવાનો
કેસ લઈ આવી તાકીદથી પાછો આવ ? ” માલી બોલ્યો.

“જેવો હજુરનો હુકમ લઈ આવું સાહેબ (કહી બજાર ત-
રફ થયો) ” “ સવિતા બોલી. ” બાઈ, કીસોરબાઈ આપણું બાઈ
બેનનો સંબંધ છે, પરંતુ એમના શિવાય અન્યથાં માણસો પુછે તો
ધણી ધણીઆણી કહેજો, નહિં તો બધી વાત મારી જશે અને મૂરખ
બનીશું, આપણું અંતઃકરણ આખું છે એટલે સઘળા જખ મારે છે”
કીશોર બોલ્યો.

“ બેહેન તું મારી છે તો બોજાઈ પણ તું માદારી એક ધમે-
ની બેહેન તરીકે છું માટે બેહેન ચિન્તા માત્ર દુર કરી નાંખી મન
આખું રાખો, મનમાં ગભરાશો નહિં પ્રભુ કરસે તો સઘળી વાતે સા-
રજ થશે; અને ઈશ્વર આપણને સાહાય કરશે. ” એટલું કહે છે એ-
ટલામાં માળી બજારમાંથી મંગાવેલાં આદીરનાં અને મૈયારીનાં કપડાં
અને ડાંગ અને લોટા વિગેરે સઘળા સામાન લાવી લાજર થયો; અને
બોલ્યો, બાઈ લ્યો. એટલું કહે છે એટલે જીકતીથી પેહેરેલાં કપડાં
ઉપર લાવેલાં કપડાં પેહેરી લેછે અને માલીને એક બીજી ચીજ વીંટી
મનામમાં આપી બતાવેલે રસ્તે ચાલી નીકળે છે.

મકરણ ૩ જી

તરણપુરપતું ઘર, સવિતાના અને કીશોર;
ના માપને અને તરણપુરપતા માઆપ.

ને માંહો માંહે પંચાત,

દોહરો.

પત્ર લઈ આવીયો માળી જુદા પાસ,
જુદાને ચમકાવીયો બોજ કરી ત્યાં ખાસ,

પાછલી રાતનું ચંદ્રમાનું સેહેજ સેહેજ અજવાળું બંધ થતું
 ગયું હતું. સુર્યના કીરણો ટુટવાની તૈયારીમાં હતાં. પરોઢીયાનો સં-
 મય એકાએક થવા આગ્યો હતો. મરઘડાઓના નાદ મોટે સાદે સં-
 ભગાતા હતા ઉનાળાનો દીવસ હોવાથી ઢોઢરાઓ હાથમાં રસેટ, દ-
 રતર લઘ નીશાળ તરફ ચાલતા રસ્તામાં દીસતા હતા. ન્યાયાધીશો
 ન્યાય સાડ પોત પોતાના ઓધે બગીઓ, ચારટો, સવરામો, વિગેરે
 માં ખેસી જતા દેખાતા હતા. મચ્છુરીઆઓ પોતપોતાના કામે ચાલી
 નીકળ્યા હતા. શોખીન સજ્જનો હવાખાવા સાડ, ઉમદા પોશાકો સાથે
 સજ્જોરે બપોલખંધ રસ્તે ચાલતા નગરે દેખાતા હતા. એ સમયમાં
 પેસો બાગવાસો માળી, પેલી લખેલી ચીઢી ઘઈ દોડતો દોડતો અને
 ધસ્યો ધસ્યો તરણપુરપના બાપને આપવા સાડ જીતો જીતો, ચરચ-
 રતે અંગે આ તરણપુરપના બાપ પાસે આવી એકદમ પેલી ચીઢી
 તેમના હાથમાં મુકી દીધી. તે ચીઢી તે બુઢાએ પ્રકરણ ૨ માં જ-
 તાવેલી વાંચી; વાંચતાની માથે ડોસો એકદમ ફીકો ફૂચ પડી ગયો.
 સરીરનું લોહીતો તદન ઉડીજ ગયું, તેનું શરીર એકાએક કંપવા લા-
 ગ્યું, એકદમ જ્ઞાવરો જ્ઞાવરો બની ગયો, મોંમાંથી એક પછુ સ્વર
 કાઢવાની સત્તા તેનામાં બીલકુલ રહી નહિ. અને ખેહોશ બની ગયો.
 થોડીક વારેતો જ્ઞાન શિવાય જમીનપરજ પડી રહ્યો. તેને ઉઠવાની
 સત્તા બીલકુલ રહીજ નહિં બાદ થોડીવારે માળીએ તે બુઢાને બેઠો
 કર્યો. અને તેને બરાવર ગુહીમાં આણ્યો પછી બુઢાએ માળી સાથે
 સહેજસાજ થોડી હલ્લી વાતચીત કરી બુઢો બોલ્યો.

“માળી આ ચીઢી તું ક્યાંથી લાવ્યો ? અને તને આ ચીઢી
 ક્યારે મેલી ? અને તે સાચી જનો રહ્યા ? વિગેરે બીના સાંભળવાને
 હું ધણો આતુર છું માટે મને તું એકદમ તાકીદ્યો કહી દે કે તે
 શી રીતે થયું.” માળી બોલ્યો.

“આ ચીઢી મને ભાષ્ટએ આપી છે, આ ચીઢી મને તેમજે
 કાલ બપોર પહેલાં આપી હતી. તે જાચી ગયા હશે તે મને
 અબર નથી.” બુઢો બોલ્યો.

ત્યારે તું મને આજ કેમ આપવા આવ્યો ? કાલે મલી હતીત્યારે
 મને કાલે કેમ આપવા ન આવ્યો, બેવકુલ તારીજ સઘળી ખટપટ થયેલાં
 હયાં છે; પણ યાદ રાખજે ચામડું ફેડી નાંખીશ ” માળી બોલ્યો.

“ કાલે તેમના ગયા પછી સવિતા આ અને કીશોરભાઈ ત્યાં તુરત આખ્યાં હતાં. એટલે હું તેમની ખટપટમાં રહ્યો પછી ચીઠ્ઠીની વાતતો તદ્દન વીસરી જ ગયો હતો. બાપજી મારી મોટી ભુલ થઈ ગઈ છે; માટે માફ કરજો કાલે તો હું આખો દીવસ તેમની જ તેહનાતમાં રહ્યો હતો. એટલે વાર લાગી માટે બાપજી હવે ભુલ નહિ કરૂં, આ એક વખત શુનો માફ કરો.” બુઢો આશ્વો,

“દીક આશ્વો જ, (સ્વામત) દીકરાની ખબર તો ચીઠ્ઠીથી મળી પરંતુ સવિતા અને કીશોરીઓ પણ હાલમાં જણાતાં નથી; માટે એ ત્રણે જણની સલાહ હોવી જોઈએ; માટે લાવ એક વખત તેઓની તપાસ કરી લઉ” (એમ કહી એ બંને જણાની તપાસ કરવા સારુ બુઢો બાહાર નીકળ્યો.

ઘરમાંથી નીકળી સવિતા અને કીશોરના ઘર આગળ જોસ માંને જોસમાં અને રીસમાં આવી પોહોંચ્યો અને સવિતાની માને કહેવા લાગ્યો.

“નંદમવરી, તમારી દીકરી ક્યાં છે. મહારે તેનું કામ છે મારે જરા તેને પુછવું છે, નંદમવરી બોલી.

“હું પણ તેની જ શોધમાં છું, તમારે તેના શોખ પડ્યો છે? કોણ જાણે પંદર દીવસ થયાં તે ક્યાં ગઈ છે; તેની અમને ધરનાને, કે કોઈને કાંઈ ખબર નથી, તેને માટે તેના પિતાજી અને તેના બાઈઓ અને હું પાંચ દીવસ થયાં ફત્ત કરીએ છીએ તેની તપાસ અમે તો ઘણી કલાવી અને હાલમાં જારી છે, દીકરી વિના મારું હૃદય ધણું બરાઈ આવે છે, તેના વિના અમને ખીલકુલ ચેન પડતું નથી; પરંતુ તમારા દીકરા ક્યાં છે ? તે બંને હરદમ સાથે ફરતાં ફરતાં હતાં, માટે બંને સાથેજ હોવાં જોઈએ. માટે જ્યાં તે હશે ત્યાં તે પગ હશે” બુઢો બોલ્યો.

“ હું પણ તેજ કારણથી તમને પુછું છું તેના પતો પણ ખીલકુલ નથી. જ્યારના તેના ગુમ થવાના સમાચાર મળ્યા છે. સારના આખા ઘરનાએ ખીલકુલ અન્ન ખાતું પણ તણ દીધું છે. અને આખા ઘરના માણસો તો ફત્ત રોકકળાટ સિવાય ખીજું કાંઈ કરતાં નથી. મને પણ હરદમ ફીકર થવા કરે છે, શું સવિતા અને તે બંને તેઓના લખની આપણે દીલ કરી હશે તેથી તો તેઓ નહિં આશ્વ્યાં

મયા હોય ? લગ્નની દીવ કરવાથી તેઓને માહું તો નહિં લાગ્યું હોય ? તેઓ છે તો સમજી, પરંતુ કોધના આવેશમાં વખતે આપવા તો નહિં કરે ? પરંતુ તેઓ આપવાતો નહિંજ કરે. કારણ તેઓ ખંને બણેલાં છે, સમજી છે, ચતુર છે. તેથી તેમનો નજ કરે. પરંતુ તેઓ ક્યાં હશે ? તેઓ શું કરતાં હશે ? માટે પેહેલી તેઓની તપાસ કરવી પછી સઘળી વાત થઈ પડશે. તપાસ કરવાથી હરકાષ ઠેકાણેથી પતો લાગશે. ” નંદગવરી બોલી,

“ તમારો કીશોર પણ તેજ દીવસથી જણાતો નથી. તે પણ તેમની સાથેજ ગયો હોવો જોઈએ, કારણ કે કીશોર અને તે ખંને ખાસ મિત્ર છે, વળી ત્રણે જણુ આખો વખત એકજ જગોએ સાથેજ હરતાં હરતાં, તેથી મારા મનને તો ખાસ એમજ લાગે છે કે તેઓ ત્રણે સાથેજ ગયાં હોવા જોઈએ. માટે કીશોરના માખાપને પૂછો કદાચ તે જણુતા હશે તો લાંબી ખખર પડશે ત્યાં જઈ તજવીજ કરીએ તો ઘણું સારું. ” બુદ્ધો બોલ્યો.

“ હાહા ! એ કીશોરીઓજ મારા દીકરાને બગાડે છે અને ખોટી ચાલે ચાલતાં શીખવે છે. એ છોકરાની જ્યારથી તેને સોખત થઈ છે અને જ્યારથી તેમને ઘાડો સંબંધ બંધાયો છે ત્યારથી તેનું.

મન ખાસ ઘર ઉપરથી તો તદ્દન કઠીજ મથું હતું. ઘરમાં કોઈ બોલાવતા તો તે બીલકુલ જવાબ સરખો પણ આપતો નહોતો, અને જેમને તેમ આખા દીવસો ચોપડીઓજ વાંચ્યા કરતો. મને પણ તેમજ લાગે છે, કે આ એ જણુની સાથે કીશોર પણ હોવો જોઈએ, અને આ લક્ષણ ખાસ કીશોરનાંજ હોવાં જોઈએ એમાં જરા પણ શક મને ઉત્પન થતો નથી. ” નંદગવરી બોલી.

“ હા મને પણ એમજ ખાતરી થાય છે, માટે હું પણ તેમને ત્યાં આવું છું. ચાલો આપણે ખંને તે તરફ સાથે જઈએ, હું કપડાં પેહેરી આવું છું. એમ કહી નંદગવરી પોતાના ઘરમાં જઈ તાબડોતોમ કપડાં પેહેરી બાહાર ઉભા રહેલા બુદ્ધો ડોસા પાસે આવી ઉભી રહી. અને બુદ્ધો ડોસાને સાથે લઈ કીશોરના ઘર તરફ જવા નીકળ્યાં. ” રસ્તામાં ચાલતાં ડોસો બોલ્યો.

“ નંદગવરી હવે જુઓ. હું ત્યાં જઈ તેમના ધુમાડા કાઢીનાં-જુહું. એ એમના મનમાં સમજે છે શું ? પારકા છોકરાઓને ખરાજ

સોળતે ચઢાવવા । પૈસો નાહું એટલે પારકાને ફાલી ખાવા । તેતો ઠીક મારા બાપ, પણ આતો આખો કુપ્પો ઉઠાવ્યો । શું વાત છે ।” નંદગવરી ધીરેથી બોલી,

“ આનંદચંદ્રબાપ તમે ધીરજ રાખો ? ઉતાવળ કરવાથી નકામે વિખવાદ વધી પડશે, અને બારે ટોટો થશે ત્યાં જમ આસ્તેથી પુછી વાકેફ થઈ તેમની શોધ કરવી તે ઘણું સાઈ છે. હવે ઉતાવળ ન કરતાં, ધીરેથી જમ પુછીશું તો આપણને ત્યાં સીધા જવાબ મળશે; નહિં તો શિવપ્રસાદનો સ્વભાવ જરા આક્રોશ છે અને તમે પણ જરા બનામડીઆ છો માટે કહેવતમાં કહ્યું છે તે પ્રમાણે વર્તવું કે જાણના મો આગલ અજાણ થઈ ન તન્વ લઙ્ગતાણી; ન થાય અગ્ની તો આપણે શાવું પાળી-માટે વખત જોઈ વર્તવું સમજ્યા કે ?”

આ પ્રમાણે વાતો કરતાં કરતાં નંદગવરી અને આનંદચંદ્ર કીશોરના ઘર આગળ તેના બાપ શિવપ્રસાદ પાસે આવ્યા. અને શિવપ્રસાદને બેસુતમ ઠપકો આપ્યો અને ગાળો આપી જેથી કીશોરના ઘરનાં મરોળ હતાં છતાં પણ તેઓની ગાળો ન સાંભળતાં કીશોરનો બાપ શિવપ્રસાદ તેઓની સામે હાલવાને તત્પર થઈ ગયો અને અવાજ કાઢી બોલ્યો.

“અમારો દીકરો તેવો છેજ નહિં. અને કદાચ તમારો દીકરો મારા દીકરાને ફાસલાવી પટાવીને લઈ ગયો હશે તો ? તમારા દીકરાના લક્ષણ કેવાં છે તેથી તમે મહિતગાર છો ? જાવ. જાવ, જરા મહિતગાર થાને મને કહેવા આવજો,” બુઢો રીસ ચડાવી બોલ્યો.

“શું પૈસા ફાસલાવી ખાવા છો અને વળી ખરાબ પણ અમને દરાવવા છે. જા અને અત્યારે રીસ તો બારે ચઢી છે, પણ શું કહે તું મારા કાકાનો દીકરો બાપ છે માટે નથી બોલતો. ” નંદગવરી બોલી,

“ (શિવપ્રસાદને) હા, પુછવા આવ્યાં એટલે હવે ગળે પડો. એટલે સ્વયં પતી ગયું. જાવ જાવ, આ બોલી પ્રમાણે તો બીજો કોઈ હોય તો વઢી મરે પણ સાઈ છે કે સઘળાં સગાવાહાલાં છીએ. શિવપ્રસાદ, આવું બોલવું એ સઘળી તમારી ભુલ છે એતો આનંદચંદ્ર જરા રેહેમ કરી બોલતા નથી તે સાઈ છે, નહિં તો કોઈનું કોઈ થઈ જાય. ” શિવપ્રસાદ બોલ્યો.

“શું એમ કરીને મને ડરાવવા માગોછો ? શું તમે મારી સાથે લડાઈ કરવા માગો છો ? તમે મારી સાથે શું કરવા માગોછો તે મને કહો એટલે મને તુરત સમજ પડે. ”

આ પ્રમાણે શિવપ્રસાદનાં વિખવાદ ભરેલાં કાણુ વચનો સાંભળી આનંદચંદ્ર અને નંદમવરી તો તદ્દન ચુપકીથી મર્યાદાથી ત્યાં જો મનાં તેમ ઉભાંજ રહ્યાં અને છેવટે બન્ને જણાએજે દેશે દેશથી ખબર મંગાવવી, અને સધળે દેકાણે તપાસ કરાવવી, તેવો નિશ્ચય કરી બંને ધણી મુસીમતે પોતાના બંધવલાં હંદયો કંટણુ કરી મુઝે મુઝે મોટે પોતપોતાના ઘર તરફ જવા નીકળ્યા.

આનંદચંદ્રે પોતાને ઘેર આવી કેટલાક દેશ દેશાવર તાર કર્યા અને શહેરમાં પણ કેટલાક માણસો શોધ સાર મોકલ્યા. મોટા મોટા વિદ્વાન જોશીઓને પોતાની પાસે બોલાવ્યા અને તેઓના જતા રહ્યાના પ્રશ્ન મુખવ્યા છતાં જોશીઓના પોયા યોચાનાંથી આપવાત કર્યા છે તેમ નીકળ્યું. એટલે બુઢો ભવેશ મજરાવા લાગ્યો અને તેથી તે ધણી નારાજ થયા. વળી આ વિષે સૌને વિશેષ ચિન્તા થવા લાગી અને તેથી કરી આખા દીવસો ઘરનાં સધળાં મનુષ્યો તેના તેજ વિચાર કર્યા કરતા અને તેનીજ ઝંખનામાં દીવસે દીવસે સધળાં માણસો સુકાવા લાગ્યાં વળી ચીડીમાં તે બુદ્ધ્યું લખી મર્યો હતો કે સંસાર ત્યાગ કરી દુનીયા છોડી નિર્ભય સ્થળે ગયો છું તેથી આખા ઘરનાં માણસોને વધારે બય લાગતો હતો. આ માર્મિક શ આખા ઘરનાં માણસોને વધારે બય લાગતો હતો. આ માર્મિક શ ગદાના બે અર્ધ સમજાય છે, તેથી તેઓ વિચારમાં પડી ગયા. કે એણે કાંઈ કોધના આવેશમાં મરણુતો નહિ નીપજવ્યું હોય ? વળી તેને એક તરફના બીજા તુરંગો પણ આવતા. કે તે બહુશે છે, સારી રીતે જ્ઞાન મેળવ્યું છે, કેળવણી પામેલો છે, વિદ્વાન છે, અને વળી વિશેષમાં તે બુદ્ધીમાં પણ ચાલાક છે. તે એક રીતે તેમનો નજ થવો જોઈએ જોશીઓના પોયાં યોચાં તો તદ્દન ધોઈ નાંખવાનાં છે. આલણેતું કડી ખરૂં પડવુંજ નથી તેનો જેમ આવે છે તેમ તોપો મા ના કરે છે. ખરૂં કહેનાર વિરલા વિદ્વાનો તો બાગ્યોજ દુનિયાપર મળે છે તેવા તો મળવા મુશ્કેલ. તારમાં પણ પતો લાગતો નથી. શહેરમાં પણ કાંઈ પતો લાગતો નથી. માટે હવે તો પ્રજા બ્યારે મોકલે ત્યારે

ખરા તેના વિના કોઈ લાવનાર નથી. એમ વિચાર કરી સધળી આશાઓ દુર કરી એના એ વિચારમાં કાજકાજ કર્યા શિવાય આખા દીવસો લલોપાત કરતા એકી રહેતાં. અને ફક્ત તુરંગોજ કર્યા કરતાં.

સવિતાની મા નંદગવરી પોતાને ઘેર આવી. પોતાના પત્નિ અને પોતાનાં બાળબચ્ચા સાથે પોતાની દીકરીની અફસોસામ કરવા લાગી. સવિતા દીકરી માણસ છે તે ક્યાં હશે ? અને તેનું શું થયું હશે ? આ પ્રમાણે વિચારો કરી તેમણે પણ પોતાનો બનતો ઉપાય કર્યો. ઘણા પૈસા ખર્ચ્યા. છતાં પણ બીલકુલ પત્તો લાગ્યો નહિ. હરરોજ બબકતા ચેહેરે આખા શહેરમાં અને સધળે ટેકાણે ફરતાં. અને તેની પાછળ દીવાનાં બની ગયાં હતાં.

વાંચનાર ! તેમના પત્તો ક્યાંથી લાગે ? તેતો ચાલતો પગે નીકળી પડ્યાં છે એટલે તેમનાં પત્તાની તેમને ક્યાંથી ખબર મળે. વાંચનાર ! આ બંને જાણીને શોધવામાં આનંદચંદ્રને અને નંદગરીને લગભગ પાંચ દહાસર રૂપિયા ખર્ચ થયા હતા. પરંતુ શિવપ્રસાદને તો પોતાના દીકરા માટે પુરી ખાત્રી હતી કે તેઓની સાથે હશે માટે તેને તો કોઈ જાતની શીકર રહી નહોતી અને જાણતો હતો કે તેઓ આવશે એટલે તે પણ આવ્યા વિના રહેશે નહિ એમ ધારી તેણે તે પોતાના દીકરાને સોધવાના કામમાં કાંઈ પણ ખર્ચ કર્યો નહોતો અને નિચી નતથી પોતાનો વહેપાર કર્યા કરતો.

પ્રકરણ ૪ થું

તરફપુરપત્ન જોગી વેગે રહેઠાણ.

દોહરો.

હમ જોગી ઝટ આવિયા કીધો ત્યાં સંવાદ

સવિતાયે બચાવિયા, કીધા તેહને બાદ,

બાગમાંથી નીકળેશે તરફપુરપત્ન પુર્વદીશા તરફ એક અધોર જંગલમાં શાંતીનગર પાસે એક નવિન રહેઠાણ બાંધી રહેઠાણની ચારે બાજુ ઢાંજાની ધુણી સળગાવી હરતમાં માળા લેઈ એક હાથે નાક ઝાલી પ્રભુ ભક્તીમાં લીન બની ગયો હતો. તપશ્ચર્યા કરવા લાગ્યો.

આ નવિન પુરૂષને વગડામાં તપશ્ચર્યા કરતા આવેલા જાણી નગરના તમામ માણસો તેમની પાસે આવવા લાગ્યા. અને ત્રણળા માણસો તેમને ઘણા હેતથી નમસ્કાર કરતા. અને તેમને ભોજન સાફ પુછતાં; ત્યારે તે સમાધીમાંથી ઉઠ્યા પછી તેઓને નત્રતાથી (શાન્તીથી) જવાબ આપતા અને ઈળ કળાદી વિગેરે લાવવા કહેતા. અને અનનુ બક્ષણ કરવા સાફ નાજ પાડતા. તેથી જે માણસ પેહેલાં ઈળકળાદી લાવતા; તેનાંજ ઈળકળાદી લેતા અને બીજાઓને પાછા લાગતા. વળી કોઇ માણસ કાંઈ પ્રશ્ન પુછતું તો મન્યતઃથી જવાબ આપતા. નગરના તમામ માણસોને આ જોગી ઘણા પ્રિય લાગતા; જેથી નગરના લોકો તેમની પાસેથી ઉઠી દુર જવાને કદી મન કંતાજ નહિ અને તેમની પાસેથી દુર જવાનું મન કોઇને થતુંજ નહિ; આ જોગીરાજ પાસે ઘણાં માણસો ભેશો રહેતા. તો તેમને તે ઘણું સાફ લાગતું હતું વળી જેઓ તેમની પાસે બેસતા તેમને આખો દીવસ પ્રભુનું નામ સમરાવતા. વળી પોતે વૈભવને અને પોતાની બહાલીને યાદ કર્યા વિના પ્રજાના નામમા આખો દીવસો મસ્ત રહે આખી રાત્રી અને આખા દીવસો ખામ જાગ્રજામાંજ કાઢતો, અને ખુલ્લા ચરીરે રાખ ચોળી ધુણીઓ તાપતો અને કાયાને કટ આપી હરદમ પોતાના મનને દુઃખ છતાં પણ આનંદ માનતો એક દીવસ એવો બતાવ બન્યો. આ જોગી પોતાની ધુણી ઉપર ભેશી તપશ્ચર્યા કરતો હતો એટલામાં એક (૬૪) વૃદ્ધ જોગી તેની સાથેના બીજા ત્રણ માણસને બાજુપર ઉભા રાખી તરણપુરૂષ જોગી પાસે આવી ઉભો રહ્યો અને જાણે મોટો વિદ્વાન હોય નહિં તે માફક ડોળ કરી બોલ્યો.

“ તુમારા ગુરૂકા નામ કયા હયે ? ઔર તુમ ઇધર કીતના રાજસે બપડા હયે ? ઔર તુમારા ઇધર બપડેકા કયા મતલબ હયે ? ઔર તુમ અસલ કયા જાત હયે ? ” (તરણપુરૂષ) જોગી બોલ્યો.

“ તમારે મને પુછવાનું શું કારણ છે ? ” (૬૫) વૃદ્ધ જોગી બોલ્યો.

“ હમ જોગી હયે ઔર તુમબી જોગી હયે બપડકા પુછનેકા હમેરા ધર્મ હયે તુમહારા મતલબ સુલાકાત હુવા પહેલાં લેના ચાહીએ. ઔર સમ ખાતસો માહીતમાર હોનાં ચાહીએ ઇસ્કે લીયે હમારા પ્રશ્નકા જુવાબ જલદી મીલનાં ચાહીએ. ” (તરણપુરૂષ) જોગી બોલ્યો.

“ મહારાજ માહારે તમને કહેવાનું કે તમને મારી વાતથી મા-

હેતુગાર થવાનું કાંઈ પ્રયોજન નથી તમે કાંઈ મારા હેતુથી નથી. માટે મહારાજ પરાધ વાતમાં ન પડતાં આપ આપનું સંભાળી બેસી રહો કે પ્રભુની મેહેર રહે જીઓ સંભાળો. ”

દોહરો.

આપકું આપ સમાર્થયે પારકા નવ ધરો મન,

વાદ કદી નવ રાજાએ ઘન ધન તેવા જન;

અર્થ—હે મહારાજજી આપણે આપણી વાત સંભાળી રહેવું. પારકાની ખોદણી કે ટીકા કે વાદ વિવાદ ન કરવે. કે પરાધ વાત ઉપર ખીલકલ ધ્યાન ન આપવું. અને આ પ્રમાણે જે પુરો વર્તે છે તેવા પુરોને સદાકાળને માટે સાખાથી મજે છે. માટે લાંબુ વિવેચન કરવું સુકી દો; અને પ્રભુનુંનામ સમરો કે જેથી કાંઈ સાર્યક થાય. અને પ્રભુ સદાકાળને માટે તમારાપર પ્રીતી રાખે. (૬૪ શ્લોક જોગી બોલ્યો.

“ તુમ હમેરેસે કુચ્છ બડાહયે ? હમ તેરેકુ પુછનેકુ બાવક હયે ઔર પુછનાં ઔર માહીતગાર હોના વેહ મેરા ધર્મ હયે. ઔર જીસ્કું જોગીકા ધર્મ કયા હયે વો યાદ નહિ હોવે ઇસ્કા ફજેતા કરકે ઉતકું નીકાલ દેના વો હમેરા ધર્મ હયે ” (તરણપુરપ) જોગી બીડવાધને બોલ્યો.

તમારા જેવા દુષ્ટ જોગીને આ દુનિયામાં ચિત્કાર છે કે ઇશા રાખી સામાની ખોદણી કરી તેને દુઃખ દેવું, અને હેરાન કરવું એવા તમારા જેવા ધુતારા જોગીને કરોડો વાર ચિત્કાર છે. તમારા જેવા ઢોંગી જોગીઓ ખરા અને સાચા વિરલા જોગીઓને એવ લગાડતાં જરા પણ આંચકો ખાતા નથી માટે પ્રભુ કરે ને તમારા જેવા દુષ્ટ જોગી સહાને માટે દુનિઆમાંથી નાબુદ થાય. અને રખડાર્ધ કુટાણ મરે. ” (ઢોંગી ૬૪) વૃદ્ધ જોગી બોલ્યો.

હમારા સામને “હોન જીવાખ કરના બંધ કરો નહિ તો ખીચકે બહાર નીકાલ દઉંમા ઔર જાન લઉંમા. ” (તરણપુરપ) જોગી બોલ્યો.

“ (આ ઢોંગીની સાથે વધારે વિવેચન કરવાથી. પ્રભુ બક્તોને અમુલ્ય વખત નકામો ચાલ્યો જશે અને વિખવાદ વિપેક્ષ વધશે એમ ધારી બોલ્યો) મહારાજજી આપ વૃદ્ધ છો માટે સમજીને તમારા સીધો

રતો હાથ ઝાલી લ્યો અને વાદવિવાદ કરવો મુકી દે.”

એટલું કહેછે એટલામાં સેહેરમાંથી ચાર શેરીઆઓ માડીમાં બેસી આ તરફ પુરૂષ જોગીની મરૂદીએ આવ્યા અને આ બન્ને જોગીઓને પગલાગી ઉભા રહ્યા અને તકરારની બીનાથી વાકેર થયા.

આ વૃધ (ઢોંગી) જોગીએ પણ આ મરૂદીના સાથી એક બીજા મરૂદી બાંધી, અને ત્યાંજ અડીંગા નાંખી રહેવા માંડ્યું. આખા સેહેરમાં આ ચરચા ફેલાઈ મઈ અને બન્ને જનોને બારે વિખવાદ પડી ગયો અને છેવટે માંહેા માંહેા મારંમારા સુધી આવી પોહોંચ્યા.

આ તરફ પુરૂષ જોગી શા ઇરાદાથી નીકળ્યોછે અને તેને હવે પછી શો વિચાર છે તે વાંચનાર તારી તો ધ્યાનમાં હશેજ તે કાંઈ પ્રીય વાંચક વંદથી અભય્યું નથી પરંતુ આ વૃધ (ઢોંગી) જોગી માટે માહારે જરા તમેને બે બોલ લખી જણાવવા પડશે કારણ કે તેથી આપ તદન અભય્યુછો. આ વૃધ જોગી કાંઈ જોગી નહોતો પરંતુ ચોર અને લુટારો હતો તેની સાથે તેના જેવા બીજા ત્રણ જણા હતા; તેમને આ મરૂદીથી ચોરાક અંતરને છેટે ગ્રમ રાખ્યા હતા. એ ચારે જોગીના વેષે આવ્યા હતા તેઓની પાસે હથીઆરો જોઈ એ તેટલાં પુરતા હતાં તેઓએ તે હથીઆરો અંદરની બાજુ રાખેલાં હતાં અને ઢોંગ કરી ખરા ભક્તને સતાવતા હતા, આ (લુટારા ઢોંગી) જોગીઓ આ તરફ પુરૂષના વિશાળ દેશના દક્ષિણ તરફના ભાગના એક દેશના હતા. તે મહા દુષ્ટો અને મહા કલંકીતહતા. તેઓ કોઈ માણસ પાસે કાંઈ જીજ્ઞાસા ભલે જોતા તો તે ખુન કરવામાં જરા પણ આંચકા ખાતા નહોતા. આ ઢોંગ ધરવાને તેઓનો હેતુમાત્ર નમરવાળા લોકોને ઠગીને ધન હરી જવાનોજ હતો. આ લોકો હરદમ ઢોંગ કરી ફરવામાં, અને સાઈ મુરસુ કામ નહિ વિચારવામાં સાઈ માનતા હતા.

આ વૃધ જોગીએ મરૂદીના સાથી બીજા મરૂદી બાંધી ત્યાં પેલા બીજા ત્રણ જોગીને સાથે રાખી હરદમ ત્યાંજ રહેવા માંડ્યું, આ ઢોંગી જોગીનો ઇરાદો ફક્ત આ તરફ પુરૂષને ખરીડી ત્યાં મુકામ નાંખી લોકોને ઠગવાનો વિચાર હતો, અને તેટલાજ કારણથી તેણે આ તરફ પુરૂષ જોગીને ખોટા ખોટા પ્રશ્ન પુછવા શરૂ કર્યા હતા. અને પોતે ખોટા જોગી છતાં ખરા જોગી ઠરાવવા પારતો હતો.

એક દીવસ એવો બનાવ બન્યો કે આ ઢોંગી વૃધ જોગી પંચ એકઠું કરવા વિચાર કરી નગરમાં ગયે; ત્યાં જઈ ત-
 મ શાકર વિગેરે વસ્તીને ખોટા ખોટા શીતુરી ભરેલા ઢોંગી
 બતાવી તેઓને પોતાની તરફથી લુપ્ત બનાવી દીધા; તે ઉપરથી સર્વ
 મહાજને પંચ એકઠું કર્યું. અને આ વૃધ જોગીના લાભમાં ઠરાવ
 કરવા એવો નિશ્ચય વિચાર કરી, આ વૃધ ઢોંગી જોગીને રાત્રે ની-
 કાલ કરવાનું કહી વીદાય કર્યો; બાદરાત્રીના સત વાગ્યા એટલે સર્વ
 પંચ આ મઝીની પાસે આવી ખડું ચર્ચ ગયું. અને આ બંને પા-
 રડીઓની તકરાર સાંભળી વાકેફ થયા. બાદ છેવટે આ (તરુણપુરુષ)
 જોગીને તદન ખોટા અને ઢોંગી જોગી કહી. ત્યાંથી તુરતા તુરત ઉ-
 ઠાડી મુકવા ઠરાવ કર્યો. તેથી (તરુણપુરુષ) જોગીનું તેઓની આજ-
 ણ કાંઈ આદ્યું નહિ અને તદન નારાજ અને બાહવરો બની ગયો. પોતે
 જાતે એકલો, વળી સારા કુળવાનનો દીકરો, વળી ટેકની ખાતર જો-
 ગીપણું લઈ ચાલી નીકળેલો તેથી તેને ત્યાં આ વખતે ભારે વીટ-
 બણા આવો પડી. અને ભારે મુંઝવણમાં આવી પડ્યો હતો પરંતુ
 શું કરે, ત્યાં કાંઈ ઇલાજ આલે તેવો નહોતો અને વળી અધુરામાં
 પુન લોકો તેને ધુતારો ધુતારો કહી ધુતકારવા મંડી પડ્યા; અને
 ઢોંગી ઢોંગી કહી ધણું પજવવા લાગ્યા. એટલામાં આ ન્યાય ચતાની
 દરમિયાનમાં મૈયારી વેશે નીકળેલી સવિતા આવી; કીશોર પછુ આ-
 હીર વેશે તેની સાથેજ હતો. તેઓ પગલાં ખોળતાં ખોળતાં ત્યાં આવી
 પોહોંચ્યાં. સવિતા અને કીશોરે આવી; આ બનતી સઘળી ખીના આ
 તરુણપુરુષને જોળખી સાંભળવા માંડી, અને સવિતાએ પોતાના બહાલા
 (તરુણપુરુષ)ને સારી રીતે જોળખ્યો; તેથી તેના ઉપર ચતાં દુઃખો
 જોઈ તેને ધણું માઠું લાગ્યું, પરંતુ શું કરે આ વખતે તેને ખુલ્લું જ-
 ડવાનો સમય ખીલકત નહોતો. તેથી સઘળી વાતે વાકેફ ચર્ચ પો-
 તાના મન સાથે, અને કીશોર સાથે આ ન્યાય પંચ પાસે માગણી કરી
 પોતે કહેવા; તેવો નીશ્ચય કરી નીચે પ્રમાણે સવાલ જવાબ કરવા શરૂ
 કર્યા અને ખોલી.

“ વૃધ જોગી પીતાજી આપ શા કારણથી અહીં આ જોગી
 સાથે વિવાદ કરાછો? આપ જોગી છતાં આપને આ મમતાએ આ-

ટો બધા ક્યાંથી પ્રવેશ કર્યો છે.” વૃધ જોગી બોલ્યો.

બેટા મેંને ઉસ્કું ઉસ્કા શુરકા નામ પુછા તોખી મેરેકું ઉને ખી-
લકુલ જવાબ નહિ દીયા. ઇસ જોગેપે પ્રથમ હમઈ બચકંતાયા તખ્ખી
એહ જગાવોહ પચાપડતાહયે ઔર નાહક મેરેકું અડાતાહયે. બેટા કેસી-
તદન ઉનકી મુર્ખાપહયે અબ તુમહી બોલો, મેરી મમતાહયે કે ઉનકીઇ
મમતાહયે વો ખ્યાલ આપહી કરહેબો. કહો અબ મેરી ખીલકુલ કસુર
હયે ? સવિતા વિચાર કરી બોલી.

“સ્વગત અરે ! આતો બણા ચાલાક જોગી લાગેછે વળી આ હ-
થીઆરો તેના બચવાં કપડાંની અંદર છે તે દેખાઈ આવેછે આ તો
જોગી કાંઈ ન હોય. આ કોઈ ધુતારા લાગેછે આ જોગી લાગતા નથી
આમાં કપડાં મણુમ પડેછે પણ શીકર નહિ હવે હું મારા બહાસા પતિ
ને ખીલકુલ આંચ નહિ આવવા દઉં કહેવતમાં કહ્યુંછે કે ચેતતા નર
સદાય સુલો મારે આ લોકોની સાથે તો પેચ શિવાય વાત કરીશું તો
શાવીશું નહિ અને તદન માર્યાં જઈશું મારે પેચથી વાત કરીશું તો
જરૂર શાવીશું એમ ધારી કીશોર પુછવા લાગી બાઇ કેમ આ મારો વિચાર
બરાબર છે કે કેમ કીશોર બોલ્યો. હા તમારૂં ધારવું બરાબર છે તે પ્ર-
માણે વરતશો તો જરૂર શાવશો.” આ પ્રમાણે અભિપ્રાય સાંભળી બોલી.

“હા આપજી આપનું કહેવું સત્ય છે હવે હું બરાબર સમજી ગઈ છું
તે તો તદન ઢાંગી ધુતારા અને મુર્ખ છે હવે હુંજ મારા હાથે ન્યાય
કરું છું કહો હવે તમને હરકત છે” વૃધ જોગી બોલ્યો.

“બેટા તેરે હાથસે ન્યાય હોવે જબ તો બહોત અઘી ખાત.
એહ સબપંચ મીલેલા હયે વો સબપંચ મેરી તરફમેં હય વો મેરા
અઘા હોવે ઉસ્મે રાજી હયે “ એમ કહી પંચ વચે બોલ્યો ”

આર્ય બંધુઓ જે ન્યાય આપ પંચતો કર ચુકે હો મગર હે
નવે દો મનુષ્ય આગેકે વો ન્યાય કરે તો આપ પંચકું કુચ્છ હરકત
હયે ? આપકું હરકત નહોતી હોય તો આપ સબ પંચ મીલકે કિનકું
પુછ દેખો આર ઉનકું કહેદો ઔર ઉનકી પાસસી ખરા ન્યાય મીલાલો.
બધા પંચમાંથી આગેવાન પંચ તરફ પુરૂષને કહેવા લાગ્યો.

માહારાજ આ ન્યાય આ બંને આવેલા પરબાર્યા સખસો કરે
તો તમને કાંઈ હરકતછો તેમની તરફથી તો તે ન્યાય કરેતો તે રાજ

છે માટે જલદી જવાબ આપો બોલો શું કહો છો.” તરણ પુરખ જોગી બોલ્યો.”

(જેવો આ પંચોએ ન્યાય કર્યો છે તેવો આ પણ વળી કરશે. ન્યાય કરાવવો કે નહિ, જામએ જીએવળી એક વખત એ પણ ન્યાય જોવો તો જોઈએજ કાંઈ નહિ ભરવાડાંની યુદ્ધિ વળી ક્યાં સુધી ચાલવાની છે. એકના બે જેને આવડે નહિ તેની પાસે ન્યાય. હાય ! દુનિયાપર શો ગજમ થવા બેઠો છે પણ કાંઈ નહિ તે પણ એક વખત ખાતરી તો કરવીજ જોઈએ. એમ ધારી બોલ્યો.

“ વાડે બાઈઓ તે પણ ન્યાય કરશે તો મને કાંઈ હરકત નથી.” આ સાંભળી પંચનો આજેવાન બોલ્યો.

“ જાઓ બાઈઓ તમોને ન્યાય કરવાને માટે છુટ છે ” સવિતા બોલી ”

જુઓ ન્યાય કરાવો છો તો તે ન્યાય પ્રમાણે તમારે બંને પા. ઈવાળાઓને અને પંચને કબુલ કરવું પડશે, નહિ તો મહારે ન્યાય કરવાની કાંઈ જરૂર નથી, બોલો તે પ્રમાણે તમારા સધગાથી પળાશે અને કબુલ થશે ? મને હા નાનો તુરત જવાબ આપો, કારણ અમારે ઘણું કામ છે.” બધા બોલ્યા.

“ હા બાઈ હા, અમારે સધળાને કબુલ મંજૂર છે. જાઓ પુ. શીથી ન્યાય કરો તમે ન્યાય કરશો તે અમને સધળા માણસોને કબુલ છે, માટે હવે તાકીદથી ફડચો મુકો.” સવિતા બોલી.

“ વૃધ જોગી પીતાજી આ આપની સાથેના જોગી મળી ચારે જોગીજી અને આ સામા બેઠા છે તે જોગીજી મલી પાંચે મેહેરખાનીની ખાતર અને ખરા ન્યાયની ખાતર મહારા સામા ફકત લંગોટ બેર ખડા થઈ જાઓ, પછી હું પ્રશ્ન પુછું.”

આ સાંભળી (દોંગી) વૃધ જોગીઓ પોતાના હૃદયમાં ધણી ગમરાવા લાગ્યા અને વિચાર કરવા લાગ્યા. પછી (દોંગી) વૃધ જોગી બોલ્યો.

“ નહિ, નહિ, નહિ, એવો ન્યાય ઉધાડો અમારે કરાવવો નથી, શું ન્યાય આ રીતે થતો હશે ? શું ન્યાય આમ કરતા હશે ? વળી ન્યાય કરવામાં શું ઉધાડા ઉભા રાખતા હશે ? જાઓ જાઓ જાઓ. એતો તમે ન્યાય કરી ચૂક્યા. તમને ભરવાડને તે વળી ન્યાયની શાં-”

નીમમ હોય તે તમે ન્યાય કરો જાઓ જાઓ એતો ન્યાય થઈ ગયો વળી એમ ભરેલો ન્યાય કરતાં તો આ દુનિયામાં અમોએ કોઈને પણ ન દીધા. જુઓને શેઠજી કેવી એમ ભરેલી વાત છે ? વળી આવો તે ન્યાય કોઈ કરતું હશે ? કેવા અકલ્પના ખજાના છે ? ” પંચનો આગેવાન બોલ્યો.

“ ભારે રહેવાદો પંચે ન્યાય ક્યો છે તે ખરો છે વળી ભરવાડું શું ન્યાય કરવામાં સમજે, અલ્યા ઉઠાડી મુકો (તરણપુરૂષ જોગી તરફ આંગળી કરીને) આ જોગીને એકદમ કાઢી મુકો અને સઘળું તેનું ફેંકી દો ” સવિતા બોલી.

“ ખબરદાર જે એમ કહ્યુંતો તમારી વાત તમે જાણ્યાં, મારે ન્યાય કરવાની કાંઈ જરૂર નથી, મને ન્યાય કરવા માટે કાંઈ દરકાર નથી, પરંતુ ખરો ખોટો જોગી જોવો હોય તો તેઓ સઘળાનો ઉપર ભાગે વેશ દુર કરાવો; અને પછી ખાતરી કરો એટલે તમને તુરત સમજાશે કે કપટ જોગીકયો છે, અને સત્ત જોગી કયો છે; માટે તેમ કરવા પ્રયત્ન કરો, મને ન્યાય કરવાને કાંઈ દરકાર નથી, પરંતુ ન કરો તો પછી તમારી સર્વની મરજી. ” પંચનો આગેવાન બોલ્યો.

“ ઠીક ઠીક ત્યારે તેમ કરીએ આ બાધતું કહેલું તો સત્ય છે તેમ કરવામાં આપણું શું જાય છે તેમ કરી શું તો આપણા અને સર્વના મનનો સંદેહ ટળશે, અને કાર્ય ચોક્કસ થશે, (સવિતા તરફ જોઈને) શું એટલું કરીશું એટલે ન્યાય થઈ જશે અને ખરો ખોટો જોગી વરતાઈ જશે ! ” સવિતા બોલી.

“ હા એ પ્રમાણે વરતશે તો સઘળી ખીનાની ખબર પડશે, માટે તાકીદે તેમ કરો. ”

આ પ્રમાણે કપડાં ઉતારવાની વાત નક્કી થઈ એટલે પેલા ચારે જોગીઓ વધારે ગમરાવા લાગ્યા, અને આમ તેમ ડાકારા મારવા લાગ્યા, અને નાશી જવાનો લાગ શોધવા લાગ્યા; અને અતિશય શોચમાં આવી પડ્યા, અને વિચાર કરવા લાગ્યા એટલે આગેવાન પંચ બોલ્યો.

“ તમે પાંચે જોગીઓ અહીં તમારા કપડાં ઉતારી ઉભા થઈ જાઓ ! નહિ તો આ ન્યાય કોર્ટમાં જઈ સરકાર પાસે કરાવવો પ-

ડશે, અને પોલીસને બોલાવી સ્વાધીન કરાવવા પડશે ”

આ પ્રમાણે વાત થઈ એટલે પેલા ઠગ જોગીઓ વળી વધારે ગભરાવા લાગ્યા અને થર થર ધ્રુજવા લાગ્યા અને એક એકના મ્હો સામુ જોવા લાગ્યા, છતાં પશુ પંચે મળી તે પાંચે જોગીઓનાં કપડાં પરાં જે ઉતરાન્યાં એટલે આ ચારે (ઢોંગી) જોગીઓના કપડાંની અંદરની બાબતુથી તમામ શસ્ત્રો નીકળ્યાં. તેથી ચારે (ઢોંગી) જોગીઓ શરમીંદા પડી ગયા. અને આ તરુણ પુરુષ જોગીને પગે લાગવા અને માથે માગવા મંડી પડ્યા, એટલે પંચ વિગેરે તમામ સખસોને આ (તરુણ પુરુષ) જોગી ખરાજે. અને આ ચારે જોગીઓ ઢોંગી શીતુરી અને ઠગજે એવી ખાત્રી થઈ, તેથી આ તરુણ પુરુષ જોગીને લાંબ રહેવાને માથે જોઈવણી કરી અને પેલા ચારે (ઢોંગી) જોગીઓને પોલીસને બોલાવી હથિયારો સહીત જેલમાં દોરાવો દીધા.

આ ચારે જોગીઓએ અંદરના બાગમાં કાખર ચીતરે ચુસ્ત પેહેરવેશ શીકારી માથે પેડેરેલો હતો. તેની ઉપર દરેકની કમરે ચાંદીના મ્હોવાના પટા પેડેરેલા હતા; તેઓ લાલભુઈ જેવા પુખ્ત, અને તેઓની આંખો મોટી. અને બીહામણી દેખાતી હતી.

આ (ઢોંગી) જોગીઓને વિદાય કર્યા પછી પંચ અને સવિતા તથા કીશોર તરુણ પુરુષ જોગીની પરવાનગી મેળવી ચાલ્યાં ગયાં. તરુણ પુરુષ જોગીએ સવિતા પાસેથી બીજો દીવસે પોતાની પાસે આવવા સાથે વચન માગી લીધું તેથી સવિતા અને કીશોર તેની સાથે વચને બંધાયાં, અને બીજો દીવસે આવવાનું નક્કી કરી તેજ ગામમાં રાત રહેવાનો ઠરાવ કરી બીજો દીવસે મેયારી બની દુધ લઈ ત્યાં જવા વિચાર ધારી નગરમાં ચાલ્યાં ગયાં.

—:—

પ્રકરણ ૫ મું.

તરુણપુરુષ, જોગી. અને મેયારી વેશે સવિતા.

દોહરા.

મેયારી થઈ પ્રીતયા. કરી પરીક્ષા રીત;

નવ સમજ્યા જોગી થઈ તે ઝટ દાવી ચીત,

પ્રાતઃકાળનો સમય થવા આવ્યો હતો, સૂર્યના કીરણો કુટવાની તૈયારીમાં હતાં, મોર વિગેરે આદી જનવરો ટોકા કરી રહ્યાં હતાં. ઉતાળાની રુતુ હતી તેથી સડક ઉપર પખાલી ભોંકો પાણીનો છંટકાવ કરતા નજરે દીસતા હતા. ઠંડી હવા સન સનાટ ચાલી રહી હતી એટલામાં તે રસ્તે ચંદ્ર સરિતા માથે અમુલ્ય લોટામાં દુધ ભરી રૂમક ડુમક અને હુમક હુમક કરતી કીશોર સાથે ચાલતી જતી હતી. તે નીચેનું માથન ગાતી ગતી આ તરુણપુરુષ જોગીની મરદી આગળ ઈંદ્રાણીની માફક આવી ઉભી રહી.

સવિતા— સાખી.

મહી મ્હાફે છે મીઠકું, ચાખે કોક ચતુર;

નવ આપું હું મુખને, ખાધે આવે છે તુર-રેહાં ખાધે-

તરુણપુરુષ— સાખી.

મહિ આપું હું મન કરી, ઉતારી દ્યો પ્રીત;

મન નહિ માટે ઉછળે આપો તો રાખું નીત-રેહાં આપો.

સવિતા— સાખી.

વન વન બટકી વેચતી, પણુ નવ મળીયો સીર;

મળ્યા મહિ મને વેચતાં, બલે ખરી થો મીર-રેહાં બલે.

તરુણપુરુષ— સાખી.

ચાખું ચાખું મનકફું, પણુ નવ મન ચખાય;

સ્વાદનથી જોગી કને, તેથી તે કેમ રખાય-રેહાં તેથી.

સવિતા— સાખી.

તન મન જોગ તો નવ ધરે જોગ ધરેછે રીસ;

માંછલી જળ જોગી મળી કેમ ન રાખે ફીસ-રેહાં કેમ.

તરુણપુરુષ— સાખી.

બલે કરે મન માંછલી મળવાને ઝટ નીર;

ચુકતીથી ઝટ મેળવે બલે પાણીને તીર-રેહાં બલે.

સવિતા બોલી—“ વાર, જોગીજી દુધ તમે કોઈ વખત આપ્યું છે ?”

તરુણપુરુષ—“ દુધ જોયું છે, લીધું છે, માગ્યું છે, પરંતુ આપ્યું તો નથીજ. ”

સવિતા—“ હાં હાં !!! અતુલ્ય ચિન્તા ક્યાંથી ખબર હોય

પણ.....અનુભવ કરવાને તમે પ્રયત્ન કોઇ વખત કર્યો હતો ? ” તરુણપુરુષ બોલ્યો.

“ અનુભવતો કર્યો હતો પણ તે દુધ એક વખત ફાટી ગયું તેથી મેં તે દુધની આશાજ તજી દીધી, અને તેનાથી તો હું દુરજ રહ્યો છું. ” સવિતા બોલી.

“ તમે દુધને ઘણી વખત જમને તેમ રાખી મુક્યું હશે, એટલે ફાટી ગયું હશે ખરૂં વાં ? ” તરુણપુરુષ બોલ્યો.

“ ના, ના । । । તે તો મેં મારા હેતરવી પ્રત્યક્ષ મુક્યું હતું તે હેતરવીએ કોઇ તેમાં બેળવી દીધું એટલે તે ફાટી ગયું, પછી તો મેં મનમાં એમજ જાણ્યું કે દુધ તો તદ્દન ફાટીજ જાય છે માટે આજથી તે ખાવુંજ નહિં, તેવું મેં ધાર્યું હતું. ત્યાર પછી આજ પર્યન્ત મેં દુધ દેખ્યું પણ નથી, અને દેખવા પ્રયત્ન થતી પણ નથી ” સવિતા બોલી.

(સ્વગત) આ પણ ચાતુર્યતાથી જવાબ આપે છે, પરંતુ લાંબુ વિવેચન કરીશ ને તેમને પીછાંની જશે તો ધારેલી મનોકામના રદ જશે માટે હાલ તે વાત તદ્દન ઉડાવીજ મુકવી, અને તેમના અંતઃકરણથી વાકેફ થવું, ઠીક, ઠીક, સારે તો હવે દુધ નહિંજ જમો કેમ ? જવા દ્યો ત્યારે તમારે ન જોઇએ તે ચીજ વળી મ્હારે તમને આપીનેકોઈ કામ છે ? પણ.....આ પેલા વાણીઆઓ કાણુ આવે છે કાલ આન્ના હતા તેજ હોવા જોઇએ. તરુણપુરુષ બોલ્યો.

“ હા તેજ આવે છે. ” (એટલું કહે છે એટલામાં વાણીઆઓ આવી પગે લાગે છે.)

તમામ પંચ લોકોએ આ તરુણપુરુષ જોગીને ઘણા ઘણા હેતરવી નમસ્કાર કર્યા, અને તેમની પાસે મારી માગવા લાગ્યા અને માહારાજને તે પંચોના વચનથી જોડું લાગ્યું હશે તેથી તેઓ પોતપોતાના મનમાં ઘણો ખેદ કરવા લાગ્યા; અને છેવટે મહારાજને તે જગાએ મ્હોટું મકાન બાંધી આપવું. અને તેમને બેઠક કરી આપવી, એવો ઠરાવ કરી, જોગી માહારાજનો આશીરવાદ લઈ સર્વ પંચ પોતપોતાના ઘર તરફ રવાના થયા.

પંચોના ગયા પછી સવિતા જાણે કે બીલકુલ અજાણી હોય નહિં તેમ થઈ આ તરુણપુરુષ જોગીને પુછવા લાગી.

“ આપ ક્યાંના રહીશ છો ? અને આપે ક્યારથી જોગી વેશ ધારણ કર્યો છે ? અને આ ઢોંગી જોગીઓથી આપને ક્યાંથી અને ક્યારથી સહવાસ થયો હતો ? અને તેઓની સાથે તમારે માહા જોગીને ક્યાંથી તકરાર થઈ ” તરુણપુરુષ જોગી બોલ્યો.

“ દુષ્ટ અને કપટ ભરેલા માણસના સંબંધથી હાલ થોડા રોજથી મેં ખુલ્લા મનથી જોગ ધારણ કર્યો છે, હું હાલ જંગલને રહીશ છું તેઓ મારા ઉપર ધર્મી રાખી નગરના લોકોને કમવાને અને મને અહીંથી ખસેડવાને મારી પાસે અચાનક આવ્યા હતા. તેઓની સાથે મારે આગળ કોઈ વખત ખીલકુલ પીછાન નહોતી. પરંતુ ક્રમત તેજ વખતે મેં તેઓને પેહેલ વહેલા જોયા હતા. અને માહારે તેઓની સાથે ખટરાગ ખીલકુલ નહોતો. પરંતુ તેઓએ મારી પાસે આવી. મારા ગુસ્સા નામની માગણી કરી, પરંતુ માહારે તેઓની સાથે કોઈ પણ જાતનો સંબંધ નહોતો અને હું સંબંધ ધરાવતો પણ નહોતો તેથી મેં તેઓને મારા ગુસ્સા નામ આપવા સાદા ના પાડી. તેથી તેઓ મારી સામે તકરાર પર ચઢી આવ્યા. બસ આટલી વાત થયા શિવાય મહારે તેઓની સાથે ખીલકુલ સંબંધ નહોતો અને...હું...અસહ્ય રહીશ.....સવિતા બોલી.

“ કેમ જોગીરાજ જોગ અસહ્ય રહીશ કહી બંધ રહી ગયા. શું જોગીઓ પણ ખરું કહેતાં શરમાતા હશે કે ” તરુણ પુરુષ જોગી બોલ્યો.

“ હમારે જોગીને વળી શરમ ક્યાની (એમ કહી વિચાર કાઢી પર ચઢી ગયો (મનમા) સવિતા, સવિતા, તારે માટે માહારે જોગી થયા છતાં પણ શરમાવું પડે છે હાય તું છેક નીચીજ નીકળી ? શું તારી પ્રેમ દ્રષ્ટી માહારાપર અહાવીજ હતી ? તે પ્રેમ સંબંધ મારી સાથે આવેજ બાંધ્યો હતો ? તું મારાથી તદ્દન જુદીજ બની ગઈ ? ધીકાર છે તારા જેવી કુલટા સ્ત્રીઓને કે ખરો પ્રેમ કે ખોટો પ્રેમ તે ન પીછાન્યો, અને ખરા પ્રેમ વાળાને છોડી દઈ કીશોરને પસંદ કરી મને તરછોડી નાંખ્યો. તું તો નીચછું અને તારા આખો જન્મારો અને તારૂં મહું થયા પછી પણ તું તો નીચજ રહીશ; અને હું તો પાવિત્ર છું તે હું છેક સુધી મારા ખરા દીલથી રહ્યો છું તો જીવતાં સુધી અને મર્યા પછી પણ મારા ખરા ટેકભેરજ રહીશ અને પ્રભ

મને મારા ટેકભેરજ રાખજો પણ હાથ । તને વારંવાર યાદ લાવીને મારાં. રૂપાં ઉભા થઇ જાય છે. તને શું કહું અને શું જા કહું પરંતુ કંઈ નહિ; એક વખત તો તારી ખબર લઉં, લઉં ને લઉંજ એમાં તો જરા પણ શક પડિ. હાથ કીશોરીયાએ પણ પોતાનું ધર અને પારકું ધર ન પારખ્યું, પોતાનો થઇ પેટમાં છરી રાખી તેણે મનેજ બોંકી દીધી, ધીક છે તારા અવતારને અને ધીકછે તારી જાતને મારે હવે તમારી તરફની શું ચિન્તાછે મને તો હવે તે તરફની ખીલકુલ ચિન્તાકે ખીલકુલ આશા છેજ નહિ. પરંતુ ખીલુ કાંઈ નહિ દ્રક્ષા મા-હારે તમારી એક વખત ચાલતો જોવીજ જોઇએ. (આટલું કહી એકદમ વિચાર ઉપર બરપુર ચઢી જાય છે અને પોતાના અંગ ઉપર, અને પોતાની પોથીમાં, જમીન ઉપર, અને પોતાના ભગવાં કપડાં ઉપર એમ સઘળે ઠેકાણે સવિતા બણે દીવસે યાદ આવવાથી સવિતા, સવિતા, સવિતા એમ એક પેનસીલવતી લખે છે.) તે જોઇ સવિતા જાણી બુઝીને પુછે છે.

“ કેમ જોગી રાજજી કાંઈ મંત્ર અંત્ર લખવા માંડ્યો છે કે શું પોથીમાં, કપડાં ઉપર, અંગ ઉપર, જમીન ઉપર સર્વ ઠેકાણે લખ્યા કરોછો એટલે તે કેટલો મોટો તમારો મંત્ર છે કે આટલે બધે ઠેકાણે લખોછો છતાં તે મંત્ર પુરો થતો નથી? આપ લખોછો એ મંત્ર જરા અમને શીખવાડશો ? ” તરૂણ જોગી બોલ્યો.

“ એ મંત્ર તમારા કામનો નથી. એ મંત્ર ન હોય એવો એક મારા ગુનેગારનું નામ છે, તે ગુને ગારને મારે પુરી સજા આપવીજોઇએ છીએ, હવે હું તેને સજા આપીશ; તે મારો મારે ગુનેગારછે ” સવિતા બોલી.

“ ગુનેગાર, વળી જોગીને ગુનેગાર હતા હસે કે ? વળી જોગીનો ગુનેગાર કેણુ છે એવો તે કેવો માણુસ હશે કે જોગીનું ખોટું કયું હશે. અરરરરરર તમારે ગુનેગાર યાદ કરવા પડે છે કે શું । એ ગુનેગારે કેણુ છે ? અને સાથી ગુનેગાર કહોછો । તે આપ મને સમજાવશો ? ” તરૂણપુરૂષ જોગી બોલ્યો.

“ તમારે મારી સાથે આટલી બધી પડપુછ અને વિવેચન કરવાનું શું પ્રયોજન છે ? તમે તમારે તમારાં રસ્તે ચાલ્યાં જાઓ તમે અમારો ઉપકાર કર્યો છે તે હું કાંઈ ભૂલવાનો નથી. પરંતુ આપ દે-

મટનાં અમારી સાથે શુ કામ વખત ગાળો છો આપ ને કામે અ.બાં
છો તે કામે સુખેથી પધારો આપને તસ્તી લેવાનું કંઈ કારણ નથી.
“ માટે આપ સીધાં સીધાં પધારી જાઓ ” સવિતા બોલી.

“ જોગીરાજજી આપ અમારા ઉપર ગુસ્સે ન થાઓ. મેં તો વાત
સાથે વાતમાં સ્વાભાવિક રીતે સેહેજ પછડ્યું છે, માટે મ.ર કરજો.
અમને પુછવાને કાંઈ પ્રયોજન નથી. ન જવાબ આપો તો આપની
મરજી, આપ મહાત્મા છો, આપ આપના મનના સુખપાર છો પર-
તું.....જોગી માણસ ઘર્ષ કોપ તો મુદ્દલ દુરજ કરી નાંખવો.
જોઈએ; અને શાંતિથી જવાબ આપવો જોઈએ. પછી તો આપની
જરજી અમે પુછ્યું તે અમારી પાસે રહ્યું, માફ કરજો. ” તરણપુ-
રૂપ જોગી બોલ્યો.

“ એમાં માફ માગવાનું કાંઈ કારણ નથી. એ તો માગ મન-
ની આગસતી દુગ્ધા છે. તે નામ તો મેં જુલથી લખ્યું હતું તેતો
મહારે સ્વપને પણ માફ કરવાનું નહોતું, તેતો મહારા આપા જન્મા-
રાની બહેરી છે. ” સવિતા બોલી.

“ હા ! ! એમ હોય તો તો મને મહેરબાની કરીને સઘળું ખ્યાન
સમજાવશો ! તે સાંભળવા માફ અંતઃકરણ ઉભરાઈ આવે છે. (કી-
શોર તરફ જોઈને) ભાઈ કીશોર ભાઈ, હવે તે આપણને સઘળી
ખીના અને જોગી થવાનું શું કારણ છે તે સઘળું કહી દેશે. તે આ-
પણને સઘળું ખ્યાન કહી દે તો પછી આપણે તેમને ‘એમજ કહેવું’
કે અમે તો તમારી પાસેજ રહીશું, અને તમારા દુઃખમાં ભાગ લઈ-
શું. એ પ્રમાણે કહેવું અને તેમની પાસેથી હવે ખીલકુલ દુર જડુંજ
નહિં. જે કદાચ દુર જઈશું તો હવે પછી તે મળવા ધણા મુશ્કેલ
છે, માટે તમે તમારે જોયા કરો બાજી સઘળી હાથ આવી ગઈ છે
હજી આગળ ખુદામા યશી, જુઓ હવે હું મારી યુક્તિ કેવી ચલાવું
હું. ” કીશોર બોલ્યો.

“ પહેન તમે તમારે તમારી યુક્તિથી સર્વ ખીના ઠેકાણે લાવો.
અને મારા બહાલા બંધુને ખોટો બેઠમ મનમાંથી દુર કરાવો
હું મારે શું બને છે તે જોયાં કરું હું. ” સવિતા બોલી.

“ વાઈ ભાઈ જુઓ ત્યારે (તરણપુરૂપ તરફ જોઈને) કેમ કાંઈ વિ-

ચારમાં પડી ગયા કે છું ! શું વિચાર કરો છો.” તરુણપુરુષ જોગી બોલ્યો.

“ વિચારમાં તો કંઈ નથી જુઓ! સાંભળો. સવિતા મહારી ના હાનપણની ખરા પ્રેમવાલી અંતરીકે હતી, અને તેનાં લગ્ન મારીજ સાથે થવાનાં હતાં; એટલામાં તેણે પોતાની બુદ્ધિનો ખોટો ઉપયોગ કરી, મારા ખરા મિત્ર અને હું જેને બાઈ સમાન ગણ્યો હોતો તેની સાથે તેણે પ્રેમ બાંધ્યો. ધીઃક છે એવા મિત્રને, અને ધીઃક છે તેવી સ્ત્રીને તેમને મારા જીવ કરતાં પણ હું વિષેક બંધાઈ ગણ્યો હોતો છતાં મને તેઓએ એકદમ દગો દઈ દીધો; અને મને દુનિયાપારનો રસ્તો પકડાવ્યો. કહે હવે તે મારી દુઃખમન ખરી કે નહિ; બોલો હવે તમેજ કહી દો ! ” સવિતા બોલી.

“ કેમ નહિ આમ હોય તો તો હજાર વાર દુઃખન, વળી આથી તે કેવી દુઃખન જોઈતી હતી. આહાહાહા. આ દુઃખનતો છેકજ ખરાબ, આતો આખી જીન્દગી પર્યંતના દુઃખન કહેવાય અહાહા હા હા આતું પાપ કરતાં અને આવો દગો દેતાં તેને જરા પણ મનમાં આંચકો નહિ આવ્યો હો ? અરે ! એવી તે કેવી બધી માણસ હશે કે આવા સાચા પ્રેમ વાલાને તજી દઈ ખીજો રસ્તો ઝાલવા ગઈ હશે ? હા જોગીરાજજી તે તમારા મિત્રનું શું નામ ? અને તે શી ન્યાતી છે, અને તે તમારો શો હિતસ્વી હોતો ? ” તરુણપુરુષ જોગી બોલ્યો.

“ તેનું નામ કીશોર છે, તે મારો સગો છે, તેમજ વળી ખરો મિત્ર છે, બસ હવે તેઓ વિકેની મને વધારે વાત ન પુછશો; હવે તેઓનું નામ ન દેતાં, મને તેઓનું નામ દેતાં શરમ આવે છે અને પાપ લાગે છે તેઓનું નામ હું લઉં બો પ્રભુનો ભારે શુભેશ્વર બનું. માટે હવે ખીજી વાત ઉપર કે બાજન ઉપર ધ્યાન ખેંચો કે પાપમાંથી છુટીઓ. ” સવિતા બોલી ”

“ જોગીરાજજી આ બનાવ આપે આપની નજરો નજરે જોયો છે કે સાંભળેલી વાત કહો છો ! કદાચ તેઓ પવિત્ર હશે તો ? ” તરુણપુરુષ જોગી બોલ્યો.

“ અરે ખાસ મારી નજરે જોએલી ખીના છે તેઓ મારાથી છુપી રીતે બાળુ પર ઉભાં રહી પ્રેમમુક્ત જેવી વાત કરતાં હતાં કહેા હવે એ વાત કેમ માનવામાં ન આવે. ” સવિતા બોલી.

“ અરે મારા મેહેરખાન નજરે જોએલી વાતતો ધણે દરજે ખોટી પડે છે માટે આપે ખરાખર તપાસ ન કર્યો હોય તો ખરાખર તપાસ કરી જોજો, ખીચારાં ખીન ગુનેગાર માર્યો જન્ય નહિં અને ફાગટનાં ફસાઈ મરે નહી. તરણુ પુરૂષ જોગી બોલ્યો.

“ અરે એ વાતની તો મારી પુરી ખાત્રી છે ખાત્રીવિના હું કોઈ કામ કરતોજ નથી મારી નજરે જોએલી વાત કદી ખોટી પડેજ નહિ, એ ખંને જણ્યો જરૂર જન્મને માટે કલંકિત થઈ સુક્યાં છે, અને હું જન્મને માટે બેખ ધરનાર જોગી થઈ સુક્યો છું હવે તેમાંનું કોઈ વળે નહિ. એતો ખનવાનું હતું તે ખની ગયું છે. ” સવિતા બોલી.

“ કદાચ એમ સમજે કે તે કલંકિત નથી અને સાચા બાઈ બેહેનના સંબંધથી ચાલતાં હોય તો ? ” તરણુ પુરૂષ બોલ્યો.

“ તો પણ મ્હારે તો તે આખા જન્મને માટે ખીલકુલ નકા- માંજ છે. તેઓ કદાચ પવિત્ર હોય તોપણ તેઓને હું જોવાને હવે ખીલકુલ ચાહાતો નથી. ” સવિતા બોલી.

“ (કીશોરને) કીશોરભાઈ આતો આડુને સુંઠ ખાઈ મંડ્યા છે તેમને સમજવતાં ધણો વખત અને ધણી મુસીબત પડશે; પણ કોઈ નહિ, મુસીબત પડેતો પણ શું છે, તેમને ગમે તે ઉપાયે પાછા લઈ જવા એ મારી ખાસ ફરજ છે, અને મુસીબત વેડી કામ કરવું તે ખાસ મારું કામ છે, માટે લાવ તેમની સાથે વિવેચન કરી ઝટ કામ કાઢી લઉં કે દુખી થતાં સઘળાં મટી જન્ય ” એમ કહી બોલી.

“ હાં કદાચ તેઓનો ગુનો નહી હોય અને આપનો ગુનો હશે તો પછી કેમ કરશો ? કદાચ આપેજ કોઈ સ્ત્રી સાથે સંબંધ બાંધ્યો હશે અને તેણે નજરે જોયું હશે અને તેજ તમારાથી રીસાધને નહિ બોલતી હોયતો પછી ? ” તરણુ પુરૂષ બોલ્યો.

“ તેમ તો કદી બનેજ નહિ તેના શિવાય મ્હારે બીજી સ્ત્રી નહોં કરવાની એ તેની સાથે સામા સામા પ્રતિજ્ઞા લીધી છે, અને તે પ્રતિજ્ઞા પ્રમાણે હું આલ્યો છું; મારી પ્રતિજ્ઞા એ ખરાખર પાળી છે. તેણે પણ પાળી હતી પરંતુ ફક્ત એ મારી નજરોબંધને એને કીશો- રીઆ સાથે હાથના લટકા સહીત વાત કરતાં જોયેલી છે, તેથી હવે

મનેતો તે તરફની પુરી ખાત્રી છે, માટે તેમ તો નજ ધારતા. ! ” સવિતા બોલી.

“ વાં ફીક તમારા કરતાં કીશોર નહાનો છે કે મોટા ? ” તરફ પુરૂષ જોગી બોલ્યો.

“ તે તો માહારા કરતાં ત્રણ વર્ષ નહાનો છે. ” સવિતા બોલી

“ વાં તમને અને સવિતાને પ્રેમ છે તે વાત કીશોર જાણતો હતો કે તેનાથી અજાણ હતું ? ” તરફ પુરૂષ જોગી બોલ્યો.

“ જાણતો હોય તેમાં શું અંધ ગયું આહા કહો તે અમારી વાત જાણતો હતો, તેનાથી તો બીલકુલ અજાણ ન હોતું તે તો મારો ખાસ મિત્ર હતો તેમાં શું અંધ ગયું. ! તમે તો કાંઈ ઇનસાફી ના રોચકા જેવાં લાગો છો જો. ઇન્સાફ કરનાર કરતાં પશુ વધારે પ્ર-
શ્ન પુછો છો તમારૂં તે મગજ છે કે લાકડું. ” સવિતા બોલી

“ ત્યારે ખસ આ પ્રમાણે તો તમારામાંજ જુલ જણાય છે ખા-
સ તમેજ જુલ કરી છે તમેજ કહો છો કે છે માહારાથી નાહાનો છે.
વળી કહો છો કે ખાસ મિત્ર છે. ને કહો છો કે તે મારા પ્રેમની વાત
જાણે છે તો તેની સાથે તેને સ્વભાવીક રીતે વાત થવીજ જોઈએ ને વાત
થાય તેમાં કાંઈ નવાઈજ નથી. ખસ ખસ ખસ હવે મારા સમજવામાં
વાત પુરેપુરી આવી ગઈ. અત્યાર સુધી મારી અજાણમાં જતી હતી.
ખસ હવેતો ન્યાયની રીતે માહારે કહેવું પડે છે કે જુલ માત્ર ખાસ
તમારીજ છે. ” તરફ પુરૂષ બીડવાઈને બોલ્યો.

“ ફીક ફીક, તમે તેના ઝાળખીતા છો કેશું ? બીન ખીછાને
અને બીન ઝાલખાણે આટલી બધી હાંમત ધરાવો તમે વળી કાંઈ ઇ-
ન્સાફી વધારે ડાહ્યાં લાગો છો કે બીન જોએ આટલી બધી હાંમ બી-
ડો છો. ” સવિતા બોલી

“ કહો હું તો તમોને કે સાવતાને કે કીશોરને બીલકુલ ઝાલ-
ખતી તો નથીને ? કહો હું અજાણી છું કે નહિ તમેજ બોલો ? ” તર-
ફ પુરૂષ જોગી બોલ્યો

“ હા, તમ નથી ઝાળખતાં કહો તમે શું કહેવા માગો છો ?
નકામુ મારૂં મગજ પશુ તમે તો બમાવી નાખ્યું તમે તો તદ્દન ખરે
સવિતાના જેવાંજ લાગો છો જેવી સવિતા જાણી હતી તેવાંજ તમે

જાકીલાં લાગેાછે, એક સવિતા છુટી અને આ એક બીજી સવત આવી તમે પણ માથાકુટ કરનારાં બારી લાગેા છો જો. “સવિતાબોલી

“હા કહો મારા મેહેરબાન અમે તો જાકીલાં પણ ::હું મારા અનુમાન ઉપરથી. તમારી સાથે એટલી સરત બાંધું છું કે સવિતા અને કીશોર પવિત્ર હોવાં જોઈએ; અને મારા વિચાર પ્રમાણે હું ખાત્રીથી કહું છું કે તેઓ ખાસ પવિત્રજ છે. જો તે પવિત્ર ન હોય તો મહારે પણ તમારી સાથે રહી જોગી થઈને જોગીઓમાં બળી જવું અને સંસાર લાગ કરી દેવો; કદાચ પવિત્ર હોય તો તમારે તેની સાથે સંસારમાં રહી લગ્ન કરવાં, કહો કયુલ છે ?” તરુણ પુરુષ જોગી બોલ્યો.

“વિચાર કરવા લાગ્યો. વળી આ રસ્તે જતાં આટલી હીમત શાથી ધરાવતાં હશે ? શું મારી નજરે જોએલી વાત ખોટી ? અરે ! જરૂર તેઓ પ્રેમ યુક્ત વાતો કરતાં હતાં. હવે તે મારી નજરે જોએલી વાત ખોટી થી રીતે પાડનાર છે, આતો ફાકટના રસ્તે જતાં હમ બી-છે અને ફાકટની જક કરે છે એ તદ્દન તેમની સુખતા છે. પરંતુ મને શું છે મારા મનને તો તેઓની તરફની ખાત્રી છે કે તેઓ અને પ્રેમ યુક્ત રહેછે; અને આતો અનુમાન બાંધી કહે છે માટે તેમ છેતો નહિ. અને કદાચ પવિત્ર હશે તો મને સંસારમાં જવાને કાંઈ વાંધો નથી તો મારી સાથે બીન જોયે અને બીન પીછાને સરત કરવા તૈયાર થઈ છે, તો મને ખરી વાત વાળાને શો વાંધોછે બરવાડમાં તે શું અકકલ હોય. બરવાડની યુધ્ધી ક્યાં સુધી ચાલે જો ખોટી પડે. તો એનેજ જોગણુ બનાવી દઉં માટે લાવ કહેવાદે, ” એમ વિચારી બોલ્યો.

“ હા કહો તમારા કહેવા પ્રમાણે માહારે કયુલમંજુરછે ચાલો આપણે તે તરફ જઈ ખાત્રી કરીએ. ” સવિતા બોલી.

“ ઉભા રહો, ઉભા, રહો, હજી વાર છે એકદમ નહિ જવાય. આ જોગ છે તે કાઢી નાંખો અને સંસારી કપડાં પહેરી લ્યો, પછી ચાલો. જોગ બ્યાં સુધી રાખ્યો હોય ત્યાં સુધી મારાથી તમારી સાથે ન આવાય; માટે તેમ કરીને ચાલો. ” તરુણપુરુષ બોલ્યો.

“ વળી અત્યારથી જોગી વેશ કઢાય કે ! તમે ઠીક લાગો છો તો ! દાખલો મળ્યા શિવાય અત્યારથીજ જોગ કઢાવો છો તેતો નહિં બને, તે વાતની મને પુરી ખાત્રી થશે એટલે હું તુરત જોગ કાઢી નાંખીશ; અને સ સારમાં આવીશ, ન આવું તો મને સોમન છે.” સવિતા બોલી.

“ના તેમ તો નહિંજ બને ત્યારે રહેવા દો મહારે તેમાં શું જરૂર છે, તે હું એટલી બધી તમારી સાથે ખોટી થાઉં, અને વળી કાંઈ નવાબુની હોય તો જોગણુ બનું. ના મહારે તો તેમ નથી કરવું, જો આપને હાલને હાલ વેશ કાઢવો હોય અને આવવું હોય, તો ચાલો; તમે જોગીનાં કપડાં પહેર્યાં હોય ને હું તમારી સાથે આવું તો મને શરમ આવે માટે જો તેમ વર્તવું હોય તો ચાલો.” તરણપુરણ જોગી બોલ્યો.

“વાર વાર તેમ કહું છું પણ તમે અહીં છ માસ પછી આવને આપણે છ માસ પછી તે તરણ જમથું જવ કરાર પ્રમાણે વેશ ઉતારીને આવીશ કહો હવે બસ છે ! ” સવિતા બોલી.

“ હા હવે બસ છે ત્યારે અમે જમથો છીએ છ માસ પછી તમારી પાસે આવી શું ”

એટલું કહી સવિતા અને કીશોર છ માસનો કરારનું નકી કરી પાસેના નગરમાં રહેવાનો વિચાર કરી ચાલ્યા જાય છે અને આ તરણપુરણ જોગી પોતાની ઝુંપડીમાં રહી પ્રભુ બક્તી કરવી શરૂ કરે છે અને આ તરણના વિચારના તુરંગો આણી વિચારમાંને વિચારમાં ત્યાં બેસી રહે છે.

—:~:—

પ્રકરણ ૬ હું.

ઠગ જોગીનું કેદમાંથી છુટવું અને સવિતાને દુઃખ.

દોહરો.

જેલથી છુટી નીકળ્યા. ઠગ જોગી તતકાર.

સવિતાને દેખી બળ્યા દીકાં દુઃખ અપાર,

સાયકાળનો સમય થવા આવ્યો હતો સુર્યનું અનવાણ છેક

ઝાંખું પડી ગયું હતું સરકારી બત્તીઓમાં દીવા ઝબકી રહ્યા હતા કૃષ્ણ પક્ષને દીવસ હતો તેથી ચંદ્રમાનું અજવાળું નીકળ્યું નહોતું શોખીન સજ્જનો હવા ખાઈ ઘર તરફ પાછા ફરતા હતા. તે વખતે ત્રણ કાળાં કપડાંવાળા અને હાથમાં એક એક હાથ જેવડા ડંડા ઝાલેલા માણસો આ ધોરી રસ્તા ઉપર થઈ વાતો કરતા કરતા પસાર થતા.

તેઓ એમ વાત કરતા હતા કે જેલને તો સ્વાધીન કરી દીધા કાલે કેસ જરૂર નીકળ્યા વિના રહેશે નહિં ગુનેહગારો ભારી દેખાય છે સજા તો જરૂર પડશે અને ઇનામ પણ સાઈ મળશે.

આટલી વાત થયા પછી તેઓને ઇનામ વિષેની માહો માહો તકરાર ચાલી, અને એક એકને કહેવા લાગ્યા કે મેં હું પકડ્યો છે ને પેલો કહે છે કે મેં પકડ્યો છે. એમ વાતો થયા પછી આ ત્રણે જિ. પાછાઓ લઢી મચ્યા અને છેવટે તેઓના લડવાથી તોહામતવાળાઓને સારો લાભ મળ્યો હતો. ખીજે દીવસે કેસ ચાલતી વખતે આ ત્રણેની ફર જુમાની આવવાથી તોમતદારને ફક્ત એક એક માસની સજા ફરમાવી; અને ને તકરારનો લાભ આ તોમતવાલાઓને મળી ચુક્યો હતો.

આમ બનવાનું કારણ ફક્ત ખીજુ કાંઈ નહિં પરંતુ કુસંપન હતો કુસંપ થવાથી કેવા કેવા ભારી કામો નીબૂળ ગય છે તે આ ટુંકમાં જણાવ આવી છે.

“વાંચનાર કોઈ દીવસ કોઈ સાથે કુસંપ ન કરતો, કુસંપ ન કરવાથી સદા કાળ કાર્ય સુધરેજ છે અને ને કામમાં ફત્તલ મલે છે કુસંપ છે એ માહા દુષ્ટ છે. અને કુસંપને સ્વાધીન જે મનુષ્ય થયો તેને પોતાનું મર્જુ થતાં સુધી પણ કોઈ દીવસ સારો વખત મળશે નહિં અને તેવા વિચારથી તો તદન દુરજ રહેવું.”

“જુઓ પોલીસમાં માહો માહે કુસંપ થયો તેથી હમ જોગી-ઓ એક માસ વિત્યા પછી તુરત આ તરણપુરજ રહ્યો છે તેજ ન-ગરમાં પાછા આવ્યા અને કોઇને ધોકા પોહોંચાડવો તેવો વિચાર કરી ત્યંજ રહેવા લાગ્યા.”

આઠ થોડા દીવસ મયા પછી સવિતા નદિ કિનારે સ્નાન કરવા જતી

હતી તે તેઓને રસ્તામાં મળી સવિતા તેને ખીલકુલ ઓળખી શ્રેષ્ઠી નહિં સ
વિતાની નજર તેઓ ઉપર ખીલકુલ નહોતી પરંતુ આ ઠગોની નજર તેવા
ઉપર બરાબર હતી તેથી તેઓ તેને બરાબર પિછાની ગયા; અને એ
ચારે ઠગો તેની પાછળ ચાલવા લાગ્યા. સવિતા આ વખતે એકલીજ
નીકળી હતી કીશોર બાડે રાખેલા મકાનમાં બેઠેલો હતો સવિ-
તા એકાદશીનો દીવસ હોવાથી નદી કીનારે સ્નાન કરવા જતી હતી
તે છેક નદી સુધી આવી પોહોંચી ત્યારે આ લોકો ત્યાં એક જુનું
માહાદેવનું દેવાલય હતું ત્યાં તેને સ્નાન કરીને આવવાની રાહ ભેઠ બેઠા.
સવિતાને સ્નાન વિધી કરતાં ધણો વખત લાગ્યો તેથી ઠગો આગે
વાન કપડાં ઉતારી લંગોટ મારી રાખ ચોળી તે ન પિછાને તેવો ડાળ
કરી નદીમાં ગયો. ત્યાં સવિતા નદીમાં ઉભી ઉભી સૂર્ય પાક કરતી
હતી એટલે તે એકદમ પાણીમાં પડ્યો અને નીચો પડીને સવિતાને
પગ પકડ્યો અને તેને નદીમાં નાંખી દીધી. પછી તેને ઉંડા પાણીમાં
લઈ ગયો ત્યાં તેને પાણીમાં દુર ફેંકી દીધી સવિતા પશુ પાણીમાં
તરનારી ભારી હતી. તેથી તેણે જેવી તેને ઉંડા પાણીમાં ફેંકી તેવી-
જ તે પાણીમાં ડુબકી મારી ખીજ આરા સુધી ચાલી ગઇ પછી તે
તેની નજરે ન પડી એટલે તેણે ધણો તપાસ કર્યો છેવટે તેને આત્રી ચર્મ
કે તે મરી ગઈ અને પાણીમાં તણાઇ ગઈ તેમ નીશ્ચય થવાથી તે
પાછો તે જુના માહાદેવના મંદીરમાં આવ્યો અને પોતાનો ટૂંસ પે-
હેરી લીધો. નદીના કીનારા ઉપર માહારાજને સવિતા માટે ધણી શી-
કર થઈ તેથી માહારાજ તેને શોધવા નદીમાં ગયા. માહારાજ થોડેક
સુધી ચાલ્યા એટલે નદીમાં સવિતા તેને સાંભળી મળી સવિતાએ તે
ઠગને ન દેખ્યો. એટલે માહારાજ સાથે સાથરા ઉપર આવી.

કીશોરને પશુ ધર આગળ વધારે શીકર થવા લાગી તેથી તે
નદી ઉપર ઉતાવળો ઉતાવળો આવી પોહોંચ્યો અને સવિતાને મળ્યો
એટલે વાર મઇ જવાનું કારણ સવિતાએ કીશોરને જતાવ્યું તેથી તે
વધારે દીલગીર થયો અને સાંધી સવિતાને લઇ તાબડતોબ મકાન
ઉપર આવ્યો.

આ પ્રમાણે આ ઠગી ભોગીઓ અને સવિતાને લગભગ પાંચ

સાડા પાંચ માસ સુધી ચાલ્યું. પરંતુ પવિત્ર સવિતા તેના સપાટામાં સુદૃઢ ન આવી અને સારી રીતે ફાવી ગઇ.

એક દીવસ એવો બનાવ બન્યો કે આ આગેવાન ઇમ સવિતાને મારવાના કામમાં ન ફાળ્યો તેથી પેલા બાકી રહેલા ત્રણ ઇગો સવિતા પાછળ પડ્યા અને તેણે કયું હતું તેજ માફક આ ત્રણે જણાએએ પણ કયું અને તે પણ તે પાણીમાં છે એમ સમજી પાણી માંને પાણીમાં મ્હો રાખી તેને પકડવા સારૂ જવા માંડ્યું. પછી થોડોક વખત થયો એટલે તેઓના આખા શરીરમાં પાણી ભરાઇ ગયું અને ડુલી ગયા અને તેથી કરી મરી ગયા અને પાણીમાં સુડદાં ચાલવા માંડ્યાં. સવિતાને તેઓના મર્ણુની ખબર પડી એટલે ત્યાંથી પરવારી ઘર તરફ જવા માંડ્યું. બાદ જુના માહાદેવના દેવળ પાસે આવી વિચાર કર્યો કે આ વાત આ ઇગને મારે કરવીજ. અને ગમે તે યુક્તી કરી તેની પાસેથી સઘળાં હથીઆરોની અને તેઓના ડ્રેસની અને ઇમ આગેવાનની સહિતની ચીઠી મેળવવી એમ ધારી દેવળમાં ગઇ ત્યાં આ સઘળી બીના કહી તેથી તે તો વિશમય પામી ગયો. થોડી વાર સુધી સવિતાને આ ઇગે દેવળમાંજ બેસાડી રાખી પરંતુ પેલા ત્રણ ન આભ્યા ને તણાઇ ગયા તેવી ખાત્રી થવાથી તેના ચેહેરા એકરમ શીકો પડી ગયો અને તેના હોઠ હડી ગયા અને તેણે પણ તેઓની પાછળ મરતુંજ બેહેતર ગયું. અને સવિતાને બેહેન દીકરી કહી થયેલાં જીલની મ.શી માગી; અને તમામ વસ્ત્રો અને હથીઆરો સવિતાને આપી દીધા. પોતે મર્ણુ નીપજાવવું તેવો નીશ્રમ કરી નદી તરફ જવા લાગ્યો એટલે સવિતા હયા લાવી બોલી. બાદ જુઓ જે થવાતું છે તે થઈ ગયું છે માટે આજથી તેવા ધંધા કરવા સુકીદો અને પ્રજા સ્મરણ કરો કે જેથી કાયાતું સારથક થાય.

ઇમ બોલ્યો. “ ના બેહેન મ્હારે હવે જીવીને કાંઈ કામ નથી દોસ્તદારો ગયા પછી મારે જીવીને શું કરવું ! ” સવિતા બોલી.

“ બાપ, તેવા કામ કરે છે તેને તો પ્રજા તેવીજ શીક્ષા આપે છે માટે હવેથી નીચા સારી રાખી શુદ્ધ મારગે ચાલો કે કદી ઇશ્વર નો કોપ ન માય. ” ઇમ બોલ્યો.

“ વાર મર્ણુ નહિ ની ” અને તમારૂં કહ્યું પાળીશ તોપણ

આખી જીન્દગી સારજ જોગી તો બનીજ પછુ આ માટે તો મને પરતાવો થાય છે. ” સવિતા વિચાર કરવા લાગી.

“ લાવ આંને જોડે લઈ જઈ તે મારી સાથે જોગ ઉતારી આવવાના છે માટે તેમની જગ્યાએ આનેજ લાં બેસાડીશું ઠીક થયું ચીડી બીડીની વાત જવા દે અને આ પ્રમાણેજ કરવા દે આ વીચાર મને ઘણો સારો સુઝ્યો છે હવે તેનું મન તદ્દન નિર્મળ બની ગયું છે. હવે કપટ જરા પણ નથી માટે લાવ તેને સમજાવી તૈયાર થવા કહું અને ઘર તરફ જઈ કીશોરભાઈ પણ મારી રાહ જોઈ રહ્યા હશે ઘણો વખત થઈ ગયો છે માટે લાવ કહું. ” એમ કહી બોલી.

“ ભાઈ, તમે મારી સાથે જાલો મને તમે જોગી થાને પણ જે જગ્યાએ તમારે તકરાર થઈ હતી તે જગ્યાએ આસન નાંખી બેસજો અને કશ્વર બજન કહજો. ” ઠગ બોલ્યો.

“ વાડ બેઠેન ઘણું સાડ ચાલો ”

આ પ્રમાણે વાત કરી રહ્યા પછી હથીઆરોનું અને કપડાનું એક પોટલું બાંધ્યું અને ઠગે પોતાના માથે ઉપાડી લીધું અને સવિતા જોડે સવિતાને લાં ગયો.

થોડા દીવસ પછી પેલા છ માસ પુરા થવા આવવાથી સવિતા અને સુધરેલો ઠગ તરુણપુરની ઝુંપડીએ જવા સાડ ઇમતા માથે પોટલું ઉંચકાવી નીકળ્યા; તેમાં સવિતા અપ્સરા વેષે નીકળી હતી તે રસ્તામાં વાતો કરતા કરતા ચાલવા લાગ્યા.

પ્રકરણ ૭ મું.

મરડીનું મંદીર અને સવિતા અપ્સરા.

હોહરો.

દેવ પરી થઈ ખડી રહી ભરમાળ્યો ભરથાર,

પત્ર લખાળ્યો યુક્તીથી જવા કર્યો વિચાર;

આ તરુણપુર જોગીને આ નગરના પંચોએ મલી. આ તને

રજ્જુપુરૂષની કુંપડી હતી તે ઠેકાણે ઠરાવ કર્યા મુજબ એક મોટું મંદીર બાંધી આપ્યું હતું.

આ મંદીરની ચારે બાજુ ચાર બારણાં હતાં, ચારે બાજુ ફરતો કોટ શોભીતો બાંધી દીધો હતો. મંદીરને એક મોટો બારે કુંમટ ર. જીઆમણો કરી આપ્યો હતો મંદીરના અંદરના ભાગમાં શિવલીંગની મુરતી પધરાવી આપી હતી. તેના ઉપર ચાંદીની જળધારી સારી શોભી રહી હતી, પ્રતિષ્ઠા કરી તે દીવસે સર્વ પંચોએ શિવલીંગની પુજા અને મોટો યજ્ઞ ધણા હર્ષથી કર્યો હતો. શિવલીંગની ઉપર જુદી જુદી જાતનાં ફુલો અને ચંદન ચઢાવ્યું હતું. મંદીરના મોટા બારણે એક મોટું નગાર અને એક મોટો ધંટ શોભીતો બાંધી દીધો હતો. મંદીરની આગળ પાછળ અને કોટની અંદરની બાજુમાં જુદી જુદી જાતના ફુલ ઝાડો, અનેક અનેક તરેહના વેલા. વાવેલા હતા. તે ઝાડોના ફુલો ફક્ત મહાદેવના વપરાશના કામ સારજ ભેવામાં આવતા હતાં આ પંચ લોકો આ તરજુ પુરૂષ જોગીને એક માહાત્મા માફક માની તેમની સારી સેવા બજાવતા હતા. આખા પંચના સંઘના માણસો આ જોગી ઉપર અત્યંત સારો ભાવ રાખતા હતા.

આ પંચ લોકોએ મુરતી પધરાવી. અને સર્વ મંદીર અતિશુશોભિત તૈયાર કર્યું ત્યાર પછી આ તરજુ પુરૂષ શિવ લીંગની પુજા ધણા હેતથી અને ધણા પ્રેમથી સારી કરતો હતો.

શેવા કરતાં કરતાં આ તરજુ પુરૂષને લગભગ ત્રણ મહીના વિતી ગયા. એટલામાં સવિતા પેલા સુધરેલા ઠગને બાજુપર રાખી અપ્સરાનો વેશ ધારણ કરી. આબેહુલ અપ્સરા માફક બની, તરજુ પુરૂષ પાસે આવી ઉભી રહી, અને શિવલીંગના દર્શન કરવા લાગી તે વખતે તરજુ પુરૂષ તો ખાસ શિવ પુજામાંજ રોકાયેલો હતો એટલે તેનું ધ્યાન ખાસ પુજામાંજ હતું એટલે આવેલી અજાણના સામું જોવાને તે ખીલકુલ પામ્યો નહોતો. તેથી સવિતા બોલી.

“ માહારાજ પામે લાગું છું નમસ્કાર કરું છું ” તરજુ પુરૂષ બોલ્યો.

“ અખંડ સૌભાગ્ય રહો આનંદમાં રહો ” સવિતા બોલી.

“ મહારાજ આપ સેવામાંથી ઉઠ્યાછો તેથી આપના ચર્ણને

ધણે અમ લાગ્યો હશે માટે હું આપના ચર્ચુ દખાવું ” તરણ પુર-
પ બોલ્યો.

“ બાઈ હમારે જોગીને ચર્ચુ દખાવવા ન શોભે હમારે જંગલ
માં વાશીને વળી અમ જ્ઞાનો, અને સાહાયણી જ્ઞાની. અમારે તો રા-
ખ ચોળી જંગલમાં રહેવું એજ શોભે, બાકી સુખ અને આનંદ તો
આપના જેવા દુનીઆદારી વાળા માણસને માટે છે, તેવું અધટીત
બોલવું તો સુકીજ દો અને પ્રભુના દર્શણ કરી પ્રભુનું જ નામ સ્મર-
ણ કરો તો કાયાનું કલ્યાણ થાય.” સવિતા બોલી.

“ હાં આં આં આં આં માહારાજ અમે આપના ચર્ચુ દખા-
વવાને લાયક છીએ માહાદેવ છે તે દેવ ખરા પણ તે તો અણુ બો-
લ્યા દેવ છે અને આપતો પ્રત્યક્ષ બોલતા દેવ છે. હું તો આપને મારા
શીરના મુંગટ માતું છું તમે તો બોલતા દેવ એટલે અમારા માલીક ક-
હેવાઓ શું એમ કરવાથી કાંઈ આપને અડચણ છે ? શું આપ કાંઈ
થી બીહો છો ? શું આપને શરમ આવે છે ? શું આપ એમ

કરવાથી એજ સમજો છો ? અહીં તો ધણા જોગી આવી મયા પરંતુ
આપના જેવા હકીલા તો મેં કાંઈ પણ ન દેખ્યા. આપ તો તદ્દન
વિચિત્રજ લાગો છો ખરે તમારા જેવા તો મેં આજજ દેખ્યા ? ” તરણ
પુર પ બોલ્યો.

“ (સ્વગત) આ મને હરવખતે આવાં લપો ક્યાંથી વળગે છે
પ્રભુ મને જંગલમાં પણ નહિજ જપવા દે ? શું મેં તારૂં કાંઈ બ-
ગાડ્યું છે ? હવે તો નીચિન્ત કર ! ”

“ માહારાજ જેવા આજ દેખ્યા હોય કે કાલ દેખ્યા હોય પરંતુ
માહારે તો તે નહિજ બને શિરના મુંગટ કાને કહેવાય ? તે તો પો-
તાના ભરથારને કહેવાય, શિવાય બીજા કાંઈને ન કહેવાય માલીક
કાણ ? એક માલીક નિરંજન નીરાકાર અને બીજો માલીક (નાટક
રૂપી દુન્યામાં ભરથાર તે શિવાય ત્રીજો માલીક કાંઈ છેજ નહિ. સુ-
શીખતો તો મને ધણી છે ધર્મની અડચણ શું અડચણ નહિ ? શું
એ અડચણ તમે કાંઈ કમ ધારો છો ? બહીવાનું તો જમકતાથી;
નકાઈ કામ કરવું તે બહીવાનું છે. કુચ્છંદ અને કુકર્મના કામ કરવા-
માં તો સદાકાળ સધળી અડચણોજ રહેલી છે, અને એજ તો

ખુલે ખુલ્લી પ્રત્યક્ષ જણાયછે તે ક્યાં તમારૂં અનપયુગ છે તે તમે મને પુછો છો ધણા જોગી આવે કે થોડા જોગી આવે, હઠીલો હોઈ કે વિચિત્ર હોઈ, તે સધળું મારી કાપાનેજ છે માટે; લાંબો વિચાર ન ધરાવતાં ટુંકાજ વિચારમાં તમારી વાત અને તમારી કલ્પના બંધ કરો. કહેવતમાં કહ્યું છે. છાસ વલોવિયે તો માલજ નીકલે પણ વાળી વલોવિયે તો માલજ ન નીકલે માટે મને તમે તે કહેવત પ્રમાણેજ સમજાવે માહારામાંથી કાંઈ લાંબો સાર તમે કાઢવાનાં નથી. એટલે મારાથી તમને બીલકુલ લાભ નહિજ મળે માટે ટુંકામાં સમજી જઈ વાત ચુપાચુપ રાખો કે તમારૂં કે કોઈનું ફાકટ નામ :ખડનામ થતું અટકે અને પ્રભુ રાજી રહે માટે તેમ કરો ! ” સવિતા બોલી.

(સ્વમત) આ તો પલજે તેવા લાગતા નથી. છે તો દ્રઢ મનવાળાજ હવે મને ખાતરી થઈ ગઈ માટે હવે તો દાખલા સાંજ એક બીઠી લખાવી લઉં. ” એમ વિચાર કરી બોલી.

“વારૂં ઠીક તેમ કરીશું પણ મને ખાતરી સાંજ બે આંકડા લખી આપો કે બીજાત માહારે આજથી હરામ છે ન લખી આપો તો માહારા કહેવા પ્રમાણે કમુલ કરો ” તરુણપુરુષ બોલ્યો.

“ (સ્વગત) આમન ફાવી ત્યારે હવે લખાવી શ્રેવા માગેછે. શું બુદ્ધિ રચેછે. પણ કાંઈ નહિ. મને સાચા પ્રભુના બંધનને શું છે મેં સંસાર ત્યાગ કર્યો છે હવે મને લખી આપતાં શું વાંધો છે. એ મ વિચારકુર્ચા પછી મેયારીની સાથે દેશમાં જવાના વાયદાની વાત વીસરી ગયો અને વચાર કરવા લાગ્યો કે તેને બે આંકડા લખી આપી વીદાય કરવી એ ધણું સાંજ કામ છે નહિ તો આમાં વિપરીત કામ બનશે અને લોકો મારામાં કપટ નહિ છતાં મને બ્યબિચારી ઠરાવસે માટે હાલ તેના કરેલા ઠરાવ પ્રમાણે તેને લખી આપવું પછી જ મનાર હશે તે હશે પણ હાલ તો મારી પાસેથી પાપ દુર ચાલે માટે તેમ કરવું વધારે સાંજ છે એમ ધારી બોલ્યો.

“ શું ! તમે લખાવી લેવું ધારો છો ! ” સવિતા બોલી.

“ હા લખાવી લેવાનુંજ ધારું છું બોલો શું કહેો છો ? જે હોય તે મને હાલને હાલ કહીદો ” તરુણપુરુષ બોલ્યો.

“ લાલો કાગળ ખડીયો ને કલમ ખુશીથી લખી આપું મને સાચાને શું વાધો છે ? ” સવિતા બોલી.

એમ કહી ખડીઓ કલમ ને કાગળ લાવી આપે છે અને નીચે પ્રમાણે લખાવી લે છે. ” તરુણપુરુષ લખે છે.

“ શાંતીપુર નગર પાસે વગડામાં પંચે કરી આપેલા નવા દેરાના રહીશ જોગી હું પોતે. ”

“ તમારી માગણી મેં સ્વીકારી નહિં, અને તેથી લખી આપું છું કે સ્ત્રી જાત આજથી મારે હરામ છે આ લખ્યું અમો અમારી જીન્દગી પર્યન્ત પાળીએ અને તે પ્રમાણે સદાકાળ વરતી ચાલીએ આ લખ્યું તે ખરૂં છે. ”

લી. હું

પોતે જોગી છું.

“ કહો હવે વળી કાંઈ વધારે લખ્યું છે તમારી ખીના સઘળી આ લખાણમાં આવી ગઈ છે કે નહિં જોલો હવે કાંઈ તમને હરકત છે હરકત હોય તો કહો કે પછી તેનો પુરે પુરો ખુલાસો કરો આપું કે પછી તમારા મનમાં અદેશો રહે નહિં. જોલો છે કાંઈ ” સવિતા બોલી.

“ બસ સમજીને લખ્યું છે એટલે પછી વધારે માહારે કહેવાનું શું પ્રયોજન ? ” તરુણપુરુષ બોલ્યો.

“ ઠીક ત્યારે હવે આપ આપના ઘર તરફ રવાના થવાની તૈયારી કરશો કે મારાથી પ્રભુની શેવા થાય. ”

“ હા ઘણી ખુશીથી હવે મને ઘર તરફ જવાની કાંઈ અડચણ નથી હોયો હું તો આ ચાલી. ”

એટલું કહી સવિતા જે ઠેકાણે કાશોર છે ત્યાં જતા સાડા માહારાજ પાસેથી ચીઠી લઈ સુધરેલા હાથે પેલી પોટલી સહિતસાથે પોતાના મકાન ઉપર ચાલી ગઈ અને માહારાજ શેવામાં લુપ્ત થયો.

આ તરુણપુરુષ હરરોજના નીચમ પ્રમાણે માહાદેવની સેવા કરવા લાગ્યો, અને “ નગરના લોકો પણ હરરોજ હરજન સાડા આ મંદીરમાં આવવા લાગ્યા અને મંદીરની મહત્તા દીવસે દીવસે વધવાલાગી.

(૪૬)

મકરણ ૮ મુ.

સુધરેલા ઠગને મંદીરના માલીકની જગ્યા તરણપુરખ સવિ-
તા અને કાશીરજી સુર્યપુર મુકામ અને ચિત્રસનથી મુક્તાકાત
દોહરો-

ઠગ જોગીને મુકીયો કરી દેનાનો દાસ;
પછી તરણથી નીકળ્યા દેશ જવાને પાસ,
પૈસા ખુટયા પાસમાં રહ્યા સુર્યપુર મંદાપ.
મળી રાખને ત્યાં રહ્યા ચડયા નોકરી જ્યાંય,

છ માસની મુદત પુરી થવા આવવાથી સવિતા અને કાશીર
પોતાના હૃદયમાં વિચાર કરવા લાગ્યાં કે હવે આપણે તે તરણ જઈ
તેમને લખ કોઈ મહોટા રાજ્યમાં જઈ મુકામ કરવો તેમને ગમે તે ઉપાય
કરી નજરે જોયેલી વાત ખોટી કરાવી આપું અને એક ખીણ ચીડી
તેમની પાસેથી લખાવી લઉં. જો તેમ નહિં કંઈ તો તેમના મનનો
ચેલ કહી જશે નહિં માટે ભાઈ હવે આપણે તે તરણ ચાલો તે પણ
વાયલા મુજબ તૈયાર હશે માટે આ સુધરેલા ઠગને સાથે લઈ જઈશું
તો ઠીક શાવીશું તેને તે મંદીરની જગ્યા આપીશું. તેમનું હૃદય હવે
ચોખ્ખું થઈ ગયું છે એટલે સવળી વાતમાં દીકજ થશે; માટે તાકીદે
જઈશું તો ધણી સરસ રીતે શાવીશું અને સર્વ કાર્યમાં શતેહ મળશે
માટે ચાલો.

કાશીર બોલ્યો, બેહેન હું પણ મનમાં એજ વિચાર ધારનો હતો
તમારી અને મારી ધારણા સરખીજ આવછે; મારો પણ વિચાર એજ
છે. પરંતુ વાર નહિં લગાડતાં એકદમ જઈએ તો ઠીક સાંજના પોહો-
રનો વખત છે એટલે ત્યાં કોઈ માણસ પણ નગરનો હાલ નહીં હોય

એટલી વાત કરી સવિતા કાશીર અને સુધરેલા ઠગ જોગી સ-
ધળાં પેહું પોટહું વિગેરે સજ્જો ભાલ લઈ તરણ પુરખ પાસે આવ્યાં
અને મંદિરમાં ઉભાં રહ્યાં સવિતા બોલી.

“ કેમ જોગીરાજજી આપની આપેલી મુદત આવી કે ”

તરણ પુરખ બોલ્યો.

‘ હા તે દીવસ આજજ પુરો થાય છે હું પણ તૈયારજ છું

વચન આપ્યા પછી તમારે મને ખીલકુલ કહેવા ફરજ નહીંજ પડે, હું પણ કપડાં પેહેરું છું કહો હવે કાંઈ મારી કસુર છે બે.બો ! ” સવિતા બોલી.

“ ના તમે વચનના તો સાચા છો. પણ આ તમારી જગ્યાનું શરીરે કરીશું, નગરના લોકો તમને ધુતારો ધુતારો કહી વગોવશે માટે કેમ કરીશું ? જુઓ આ (ઠગ) જોગી છે જે તમારી સાથે વીવાહ કરતા હતા તે છે તે હવે બરાબર સુધરી ગયા છે મં તેમની બરાબર ખરીદ્યા ભીધી છે માટે આ જગ્યા તેમને આપો અને આપણે એક દમ તૈયારી કરો વળી અહીં કાંઈ માણસ આવશે ને જોશે તો પં-ચાયતી આવી પડશે માટે વિચાર કર્યો વિના કપડાં પહેરી શ્યો અને આ ભગવાં કપડાં આ (ઠગ) જોગીને આપો.

આ પ્રમાણે વાત થયા પછી તરૂણ પુરૂષ પોતાના કપડાં (ઠગ) જોગીને આપ્યા અને તેને ત્યાં બેસાડ્યો અને તરૂણ પુરૂષ અને કા-શીરે પેન્ના ઠગ લોકોના કાબર ચીતરાં કપડાં હથીયાર સહીત પેહેરી ભીધાં અને ત્રણે જણાં ત્યાંથી એકદમ નીકળ્યાં.

ત્રણે જણા રસ્તામાં વાતો કરતાં કરતાં લગભગ પંદર દીવસે સુર્યપુર નગર આવી પહોંચ્યાં, અને ધર્મશાળામાં મુકામ કર્યો આ તરૂણપુરૂષ પાસે આ વખતે એક પાછ સરખી પણ નહોતી; પરંતુ સ-વિતા પાસે એક અમુલ્ય હાર અને ખીલુ જુજ જુજ ધરણું હતું પૈસા તેઓ પાસે થઈ રહ્યા છતાં ક્યાંથી લાવવા તે વિષ તેઓના મનને કાંઈ વિચાર આવતો નહોતો. છેવટે તેઓ પાસે મુલ્ય કાંઈ નરણું એટલે સવિતા બોલી.

“ કેમ જોગીરાજશું શું વિચાર કરો છો ? કાંઈ ભારે વિચારમાં પડી ગયા લાભો છો, ” તરૂણ પુરૂષ બોલ્યો.

“ વિચાર તો કંઈજ નહીં પરંતુ. ” સવિતા બોલી.

“ કહો પરંતુ કહીને કેમ રહી ગયા ? બોલો શું છે શામાટે મભરાઓ છો. ” તરૂણપુરૂષ બોલ્યો.

“ ગભરાવાનું તો કાંઈજ નહીં પરંતુ પૈસા ખુટી પડ્યા છે તેથી હું આપને કહેતો હતો કે હું થોડા દીવસ નોકરી કરી. પૈસા એકઠા કરે કારણ અમારો દેશ હજી ધણો દુર છે તેથી ધણા પૈસા

જોઈશે માટે તેમ કરીશું તો ધણા ફાવી જઈશું.” ક્રીસોર બોલ્યો.

“ હા તમારો વિચાર બરાબર છે. ચાલો આપણે બંને સાથે નોકરી કરીએ હવે નોકરી વિના બીજો ઉપાય રહ્યો નથી, નોકરી નહિ કરીએ તો દુઃખ વિષેજ આવી પડશે માટે કહો બેઠેન તમારી ખુશી શું છે ? સવિતા બોલી.

(સ્વગત) હાલ હાર વેચવાની કાંઈ જરૂર નથી જો હાલહાર વેચીશો તો શાવું મુસ્કેલ થઈ પડે માટે હાલ તો તેમને નોકરી કરવા સાડ જવાજ દેવા. તેઓ ઇંગ્રેજ ગણે છે એટલે નોકરી તો તેમને જરૂર મળશે વળી ધણી જરૂર પડશે તો પાછળથી હાર વેચીશું પરંતુ હાલ તો તેમની પરિક્ષા જોવી એ ઉત્તમ છે એમ ધારી બોલી.

“ હા. તમે નોકરી સાડ જશો તો ધણું સાડ છે કારણ તેમ કરશો તો આગળ આપણને મુસિબત પડતી અટકશે તમારો વિચાર ધારેલો હું બરાબર સમજી છું તેમારા વિચારને મળતોજ છે માટે તેમ કરશો તો કાંઈ હરકત નથી.” તરણ પુરૂષ બોલ્યો,

“ એટલું કહી તરણપુરૂષ અને ક્રીસોર ભાંથી નીકળી સુર્યપુર નગરના બજારમાં આવ્યા. બજાર ધણો સુંદર શુશોભિત તેમજ રાજ આમણો હતો વેપારીઓની દુકાનો એક લાઇનમાં એક ધારી હતી. લાઈનમાં બીજી કોઇ જાતની દુકાન વચમાં આવતી નહોતી. દુકાનો હારખંધ સાથે અને એકજ તરેહની અને એકજ જાતની આવવાથી. ધણીજ સરસ દેખાતી હતી. બજારની સુંદરતા જોઈ આ બંને જણ એક દુકાન ઉપર આરામ લેતા બેઠા.

આ લોકો લગભગ સવારમાં આડેક વાગ્યાના સુમારે બજાર તરફ આવ્યા હતા. તેમને આવ્યે અડધો કલાક તો પુરો નહિ થયો હોય એટલામાં ભાંના દરબાર ચિત્રસેનની સ્વારી ભાં આવી એટલે આ નવિન પુરૂષ છે એમ સમજી એકદમ કોમગ્રેનને હુકમ કરી સ્વારી ભાંજ ઉભી રાખવા હુકમ કર્યો. એટલે સ્વારી એકદમ ભાંજ ઉભી રહી.

આ તરણપુરૂષનો ચેહેરો ધણો સુંદર હતો તેમજ વળિ પેલા ડોળાના ચસ્ત અમુલ્ય વસ્ત્રો પેહેરેલાં હતાં અને તે ઉપર હથીઆરે

લટકેલાં હતાં તેથી રાજા કોઈ કુંવર સમજ્યા. તેથી સરકાર નીચે ઉતરી અને કુંવર છેકે કોઈ સાધારણ માણસ છે, એમ પરીક્ષા કરવા માટે તેને બે પ્રશ્ન નીચે પ્રમાણે પૂછ્યા. એટલે તરણપુરપ વિદ્વાન હતો તેથી નીચે પ્રમાણે તુરત જવાબ આપ્યો.

છોકરા શરમમાં શરમ વાળું કામ કર્યું છે ! તરણપુરપ વિચાર કરવા લાગ્યો.

આ રાજા છે તેમને તો પ્રકત રાજા ખટપટ શિવાય ખીજ કાંઈ બ્રમણ નહિ હોય માટે તેને તો સંગ્રામમાં બાયલા માફક થઈ પાછા ફરવું તે, એ પ્રમાણે કહેવું એમ વિચાર ધારી બેઠો.

“હજુર મોટા માણસોને તો સંગ્રામમાં લડતાં લડતાં બાયલા માફક થઈ જઈ પાછાં હાલુ” તે અને સાધારણ માણસોને તો ચોરી, ધીનાળી, અને જુઠ તે.” ચિત્રસેન બેઠો.

“કેમ મોટા માણસોને તે એમ નહિં લાગુ પડતી હોય ? ” તરણ પુરપ બેઠો.

“હજુર મોટા માણસો એવું કામ કરેજ નહિ એટલે લાગુ પણ ક્યાંથીજ પડે.” ચિત્રસેન વિચાર કરવા લાગ્યો.

“છોકરા મુર્ખમાં શ્રેષ્ઠ મુર્ખ કયો ? ” તરણ પુરપ બેઠો.

“હજુર જે અવિચાર્ય પગલું ભરી પાછળથી શોક ઉત્પન્ન કરે તે.” ચિત્રસેન બેઠો.

(સ્વગત) લાગે છે તો દુશીઆર એક પણ જવાબ દેવામાં તેણે જરા પણ આંચકો ખાધો નથી. અને જેવા છે તેવા ખરાબ જવાબ આપ્યા છે માટે તેઓને મારા મેહેલમાંજ ઉતારો આપવો અને જાનનાખાંના ખાતે ચુકતી રમી નોકર રાખવા. છોકરો ધણો ચતુર છે માટે હજુ પણ મને તેની પુરી તજવીજ કરવા દે પછી સમજું થઈ પડશે એમ ધારી બેઠો.

“છોકરા તારો દેશ કયો ? તારું નામ શું ? અને તારું દુધ કાનું છે અને તોં અભ્યાસ ક્યાં સુધી કર્યો છે ? ” તરણ પુરપ બેઠો.

“હજુર માહારો દેશ વિજય નગર છે તે ધણો દુર છે માહાર

નામ પુર્ણચંદ્ર છે. અને માહારં દુધ નાગરતું છે મેં ડોકટરી અભ્યાસ પુરો કર્યો છે. ” ચિત્રસેન બોલ્યો.

“ ત્યારે તું અહીં આ વખતેજ આવેલો જણાય છે. ” પુર્ણચંદ્ર બોલ્યો.

“ જી હા પેહેલ વેહેલોજ આવ્યો છું. ” ચિત્રસેન બોલ્યો.
“ ત્યારે શેહેરના તો બોમીયા ક્યાંથીજ હશે ? ”

“ જી ના. શેહેરનો બોમીયો નથી આ શેહેરથી તદન અજાણ્યો છું. ” ચિત્રસેન બોલ્યો.

“ ત્યારે તમે અમારા મેહેલમાંજ મુકામ રાખજો. ” પુર્ણચંદ્ર બોલ્યો.

“ ઘણી ખુશીથી (સ્વગત) (જોઇતું હતું અને વળી વૈધ કર્યું હવે તોકરીમાં રહેવાને વાંધો નહીં આવે) પણ.....હજુર અમારી સાથે ખટલો છે તેનું કેમ થાય. ” ચિત્રસેન બોલ્યો.

“ તે વાતની કાંઇ શીકર નહીં. તમે સઘળા જોટલાડો તેટલાં આપણા મેહેલમાં રહેજો. તમારા શીષા સામાન વીગેરેનો ખંદોબસ્ત પુરો કરાવીશ નીચીનત રહો. ચાલો અમારી સાથે જાંબલે. ” પુર્ણચંદ્ર બોલ્યો.

“હજુર સાથે તો આવીએ પણ અમારી સાથે એક બાઇ છે તેમને લઈ આપના જંગલા તરફ આવીએ છીએ. ” ચિત્રસેન બોલ્યો.

ત્યારે આ સીપાઇને તમારી સાથે લેતા જાઓ, તમોને અજાણ્યાને રસ્તો જડવો મુશ્કેલ થઈ પડશે.

એમ વિચાર ધારી પોતાના મનમાં એમ ધાર્યું કે નહિં આવે એમ સમજી પોતાના સીપાઇને તેમની સાથે મોકલ્યો, અને સાથે લઈ જાંબલે આવવા હુકમ કર્યો એટલે સ્વારી ઉપડી જાંબલે ગઈ.

પૂર્ણચંદ્ર, કીશોર અને સીપાઇ, એ ત્રણે જણા ધર્મશાલા પાસે આવ્યા અને સવિતાને પૂર્ણચંદ્રે, સમળા ખીના કહી સંભળાવી. પછી એક ગાડી મંગાવી. આ ચારે જણા બેઠી રાખના બંગલા તરફ હંકારી લીધી. એટલે ગાડી તુરત બંગલા પાસે આવી ખડી થઈ ગઈ અને અંદરથી બાહાર નીકળ્યા એટલે સીપાઇ તેમને રાજ પાસે બંગલામાં લઇ ગયો. રાજએ સર્વ સાહીત્ય નોકરો પાસે તૈયાર કરાવ્યું હતું તેથી સવિતાએ સર્વ રસોઈ પોતાના હાથે તૈયાર કરી અને થોડી વારમાં જમી પરવાર્યા બાદ સરકારે તેમને પોતાની હતુર સીપાઇ પાસે બોલાવ્યા એટલે ત્રણે જણા તેમની પાસે આવી ઉભાં રહ્યાં ચિત્રસેને પુછ્યું.

“ કેમ કામથી પરવાર્યા, જમ્યા ” પૂર્ણ ચંદ્ર બોલ્યો.

“ હતુર હા. ચિત્રસેને પ્રશ્ન પુછ્યો.

“ તમારી સાથે આ બી અને પુરુષ છે તે કાણ છે ? ”
પૂર્ણ ચંદ્ર બોલ્યો.

“ તે રરતે જનાર મિત્ર છે અને આ બી છે તે અમારા ભત્રના મિત્રની પત્નિ છે. ” ચિત્રસેન બોલ્યો.

“ તેમણે અભ્યાસ ક્યાં સુધી કર્યો છે ? ” પૂર્ણચંદ્ર બોલ્યો.

“ તેમણે પણ પાંચ સાત ચોપડી અભ્યાસ કર્યો છે. ”
ચિત્રસેન બોલ્યો.

“ ત્યારે તમારે અહીં નોકરી કરવા ખુશી છે ” પૂર્ણચંદ્ર બોલ્યો.

“ જહા લણી ખુશીથી નોકરી બજાવીશું ” ચિત્રસેન બોલ્યો.

“ શું પગાર લેશે અને શું શું કામ કરશે ? ” પૂર્ણ ચંદ્ર બોલ્યો.

“ આપ જે ફરમાવશે તે કરીશું અને પગાર સો રૂપિયા લઇશું ને નોકરી નેકથી બજાવીશું. ” ચિત્રસેન બોલ્યો.

“ વાહ ઠીક, જાવ તમારા કહેવા પ્રમાણે અને જણુને મળી સો રૂપિયા પગાર આપીશું અને આજથી તમારે જનતાખાના પાસે

(૫૫)

રહી તેમની તેહેનાતનું તમામ કામ કરવું” પૂર્ણ ચંદ્ર વિચાર કરી બોલ્યો.

“ વાર હજુર જેવી આપની આજ્ઞા. ”

આ પ્રમાણે નોકરીનો બંદોબસ્ત કરી સવિતા સાથે રાજના આ-
ચેક્ષા ભાગમાં રહેવા લાગ્યા અને જનાનખાનાની નોકરી કરવા લાગ્યા.

આ નોકરી બજાવતાં સરકારે તેમને નજરે રૂખ્યા હતા તેથી
તેમને પુરી ખાત્રી થઈ ગઈ હતી કે આ માણસો સ્વચ્છ અને ચોં-
ખ્યા છે તેથી તેઓ મારાથી કોઈ પણ વાતે કપટ રમશે નહિ તેણું
પોતાના અંતઃકરણને નક્કી થવાથી તેઓ ઉપર વધારે લક્ષ આપતા નહોતા.

પ્રકરણ ૯ મું.

નજરે ભેગેલી વાત ખોટી.

હોહરા,

જનાનખાનામાં રહ્યા, નોકરી કરવા કાજ;

પડ્યો સરકારને, ભાગ્યે સવિતા સાજ.

આ તરુણપુરુષ આ જનાન ખાનામાં ફરેરાજ નેક દાનતથી,
અને સ્વચ્છ નીટાથીજ નોકરી કરતો હતો તેથી સર્વ માણસો તેમના
ઉપર અત્યંત પ્રેમ રાખતા. અને તેઓને તદ્દન ચોખખાજ સમજતા.
તેઓને આ નોકરી કરતાં લગભગ છ માસ વીતી જવા આવ્યા હતા.
ઐટલામાં એક દીવસ એવો બનાવ બન્યો કે તેઓના ઉપર ચિત્રસેનને
સહેજ સાજ બહેમ આવવાથી, ચુપકી રીતે આ જનાનખાનાની પા-
સેની એક રૂમમાં શુભ રીતે છુપાઈ રહ્યા હતા. અને સર્વ ખીના ન-
જરો નજર ભેગા હતા. તે વખતે રાણીએ જનાનખાનામાંથી. આ
બંને સખસોને અંદર બોલાવ્યા એટલે આ બંને સખસોએ અંદર
દાખલ થવા ચોખી નાજ પાડી દીધી. છતાં જનાનખાનામાંથી (હોહ-
રામાંથી) રાણી સાહેબે કહ્યું.

તમારી હોઝઝ હોયજ નહિં તમે તો હરેરાજ પાસે રહેનાર છો તમે મારા બાઇઓ જેવા છો માટે આવો, તમારે હુકમનું શું કામ છે ? એટલું કહ્યું એટલે નિષ્કપટી તરુણપુરુષ અને કીશોર જનતાનખાં નામાં દાખલ થયા અને યુરથીઓ ઉપર બેઠા. રાણી સાહેબે પોતાના અંગના માણસો સમજી તેમને સારા સારા મેવા અને મીઠાઇઓ આવાને આપી. તે મેવા મીઠાઇવાલી રકાળી તેઓએ પાસેના ટેમ્બ હા પર રહેવા દીધી; ત્યાં દાસી હાજર નહોતી તેથી તે રકાળી રાણી સાહેબે પોતે બાજુપર સુઠી દીધી આ સઘળા બીના રાણી સાહેબ અને આ બંને માણસો કાંઈ કપટ યુક્ત નહોતા કરતા પરંતુ મા દીકરાની માશક સમજી વરતતા હતા છતાં અકલના ખમ્મના ચિત્રસેને આ બીના કાને સાંભળી નહોતી પરંતુ પાસેની રૂમમાંથી નજરે બેઠેલી હતી તેથી તેઓના ઉપર અતિ કોપાયમાન થઇ ગયો. રાણીએ તેમને મીઠાઇ કેવી છે તે માટે પુછ્યું તો તેઓ એ સારી મીઠાઇ છે એમ ધીમેથી કહ્યું.

રાણી બોલ્યા—તમે બંને ધણા નર સ્વભાવ વાળા લાગેછો તમારી પ્રકૃતિ ધણી સારી છે તમારી વાણી ધણી મધુર તથા કાયલ જેવી છે; સર્વ કાર્ય કરવામાં તમે હમેશ કુશળ રહો છો તમારામાં ખીલકુલ આગસને બાગ તો છેજ નાહ તમારી નોકરીથી હું સંતોષ પામીશું. તમે મારા બાગક જેવા છો તમારા સહવાસથી જનતાનખાં નામાં એકાંત જગોએ છું છતાં મને બર વરતી કરતાં ધણું સરસ લાગે છે; મેં ધણા નોકરો, ચાકરો, કારમારીઓ જોયા. પરંતુ તમારી વાત ચાલાકી અને તમારી કામ કરવાની સફાઇની વાત હું કહી શકતીજ નથી; તમારૂં કામ તમે ધણી સફાઈથી ખમ્મવો છો. તરુણ પુરુષ બોલ્યો.

“ મજી હવે હમે જે ચાર દીવસમાં રજા લેવા માગીએ છીએ, કારણ અમારે દેશ જવું છે; લગભગ દેશમાંથી નીકળે અમને જે અઢી વરસ થઇ ગયાં છે, માટે હવે તો આપ રજા આપો તો ધણું સારું.” રાણી બોલ્યા.

“ તમે લોકો દેશ જશો તો તમારી જગોએ તમારા જેવા ખીજા માણસ મળવા ઘણા મુશ્કેલ પડશે જે કદાચ તમને પગાર માટે વાંચો હોય તો હું તે બાબતનો ખુલાસો કરી તમારો પગાર વધારી આપું. પરંતુ હાલમાં તમે દેશમાં જવુંતો બંધજ રાખો. ” તરૂણ પુરૂષ બોલ્યો.

“ માણ તેમ તો હવે નહીંજ બને. પરંતુ અમે અહીં કાષ્ટકો ઇ વખત આવી જઈશું, પરંતુ હાલ તો તે તરફ ગયા વિના ચાલેજ નહીં. માટે માણ આ દીકરાને હવે રજા આપો તો ઘણું સારું ” ને

આ પ્રમાણે આ બંને પુરૂષોના કલાવાલા સાંભળી રાણી સાહેબના મનમાં કાંઈક તેમના દિલ વિષેની અસર થઈ, તેથી પોતાના મનમાં વિચાર ધારી તરૂણ પુરૂષને પોતાની ડોકમાંથી અમુક્ય હાર ઉ તારીને તેની ડોકમાં પહેરાવ્યો અને કીશોરને અમુક્ય વીંટી આપી અને બંનેને એક એક કસળી શાશ આરાદી બોલી.

“ જવ એટા સુખી થજો. પણ સરકારની રજા મેળવી મને મળી તમે તમારા દેશ તરફ જજો પરંતુ મળ્યા શીવાય તો જશોજ નહીં. ” તરૂણ બોલ્યો. “ વાર માણ રજા મેળવી તમને મળીને જઈશ. ”

એટલું કહી આ તરૂણપુરૂષ અને કીશોર ત્યાંથી નીકળી રાજ સાહેબ પાસે રજા મેળવવા જાયછે, અને જનનખાનાના આરંભમાં થી બહાર નીકળવા જાય છે તેવાજ ચિત્રસેન રાજાએ પાસેના રૂમમાંથી દેખ્યા એટલે ત્યાંથી નીકળી રાતો પીળો થઈ જઈ એક

મોટા બારે અવાજ કાઢી બોલ્યા.

“ નક્ક તમારી માતાની સાથે વાત કરતાં અને જમતાં

અને એજ નહીં રાખતાં તમને જરાપણ શરમ ન આવી ? અને જમતાં બહાર તમને પારખતાં નહીંજ આવડ્યું ? તમે માહારાજ બોલવા માંડ્યું ? શું માહારાજ જનનખાનામાં રહી તમારો પ્રેમ તમે મનેજ દેખાડ્યો ? માહારાજ જનનખાનામાં રહી પ્રેમ બીજો લેતા તમને

જરા પણ શરમ નહીંજ આવી ? જવ નિર્લજ્જે તમારા પાપ તમેજ ભોગવેા બમ્મ તમને દુઃકીને ટચ સજ્જ શકત તોપને ગોળે ઉડવખાલી જ છે. ” તરણ પુરૂષ બોલ્યો.

“ પિતાજી આપ આશું બોલો છો ? આ હું કાને સાંભળું છું કે શું કંઈ છું ? પિતાજી તેતો અમારા માતૃશ્રી સમાન છે માતાજી સાથે દીકરાને વાત કરવામાં અને તેમની પાસેથી ઇનામ મેળવવામાં શું એમ છે ? દીકરાને માતા જમાડે તેમાં કાંઈ નવાજ નથી માતાનો દીકરા ઉપર જેટલો આછો પ્રેમ હોય તેટલો આછોજ છે; દીકરો માતા કાળી રાત્રે વાત કરે તો પણ પ્રભુના ધરનીતો છુટજ છે. એ પિતાજી એવા દુષ્ટ વિચારો આપના પરિત્ર હૃદયમાં એકાએક કેમવાસ કર્યો હશે ? આવાકયો આપના મુખમાંથી કેમ નીકળે છે ? તપાસ કર્યા વિના કોમળ વેલાને જડમુળથી ઉખેડી નાંખવા તૈયાર કેમ થયા છો ? પિતાજી ખાત્રી કરો ખાત્રી કરો અને પછી ન્યાયની ખાતર ચાહાય તેમ કરો ન્યાયની ખાતર ગુનેગાર હઈશિતો સજ્જ ભોગવવાને તૈયાર છું પરંતુ અન્યાયની વાતને જડ મુળથી ઉખેડી નાંખવા હું આપને સ્પર્શ કહું છું માટે પિતાજી તપાસ કરો, વિચાર કરો, અને ખરી ખોટી વાત ધ્યાનપર રહ્યો. ” ચિત્રસેન બોલ્યો.

“ શું હું જુઠોજ ? મેં નજરે જોયું તે ખોટુંજ ? શું આ દાર વીંટી અને સાલો તમારી પાસે છે તે મેં તમને ત્યાં જમતા દેખેલા અને તે રકાખી રાણીએજ ખાજીપર મુકી દીધી હતી વળી હશીને વાત કરતા હતા શું આ મેં નજરે જોયેલું છે છતાં શું બનાવટ કરી કહું છું તરણ પુરૂષ બોલ્યો.

“ પિતાજી સર્વ સાચું પરંતુ તે સર્વ શા હેતુથી હતું તેનો ઉડો વિચાર કરી જુઓ તો આપને પુરૂષ સંજુળશે. ” ચિત્રસેન બોલ્યો.

“ બસ બસ હવે તે વાતની ચારે તપાસ કરવાની અને તમારી સાથે મગજ દુખાવવાની અને હવે બીલકૂલ જરૂર નથી. (એમ કહી સીપાઇને અવાજ કાઢી પોતાની પાસે બોલાવે છે) સીપાઇ ”

(૫૯)

(એમ યુગ મારી એટલે સીપાઈ આવી હાજર થયો. અને બોલ્યો.
“ હજુર શો કુકમ છે. ” ચિત્રશેન બોલ્યો.

આ બંને જણને આવતી કાલે તોપને ગોળે, રાખી ઉરાડી મુક,
અને આ રાણીને અંધારી જેલમાં હાલને હાલ પુરી દે, તેને માટે
જુદો વિચાર પાછળથી થશે. સમજ્યો લઈ જા સીપાઈ બોલ્યો.

“ જેવો હજુરનો કુકમ ”

આ પ્રમાણે કહી સીપાઈ તરૂણ પુરૂષને અને કીશોરને જેલનાં
દોરી ગયો બાદ બીજી વખત આવી રાણીને બુરખો નાખાવી અંધારી
કોટડીમાં લઈ જવા નીકળે છે એટલામાં સચિતાને ખબર પડી એટલે
ત્યાં આવી એકદમ ઉભી રહી અને આસ્તેથી બોલી.

“ શું આ ન્યાય આપે બરાબર કર્યો છે ” ચિત્રશેન બોલ્યો.

હા તે ન્યાય બરાબર કર્યો છે હવે ન્યાય કરવામાં કાંઈ બાકી
રહ્યું નથી પણ તમે શું કહેવવા માગો છો. સચિતા બોલી.

“ અન્યાય તાર એક અઠવાડિયું આ સર્વ કાર્ય મુલતવી રાખે
પછી આપ ચાહાય તેમ કરજો મારા ધારવા પ્રમાણે અન્યાય કરવા
માં થોડી ઘણી ખામી રહી ગઈ છે માટે તેમ કરો તો ધણું સારું. ”
ચિત્રશેન બોલ્યો.

“ શું તમે તેઓના જમાન ચાઓ છો. ? ” સચિતા બોલી.

“ હા હું તે સર્વની જમાન ચાઉં છું માટે હાલ તેમને મારી આ
તર છુટા કરો પછી સર્વ ન્યાય બરાબર થશે. ” ચિત્રશેન બોલ્યો.

“ ઠીક તમારા કહેવા પ્રમાણે એક અઠવાડિયું મેહેતલ આપું.
હું પરંતુ તેઓનો જતા રહ્યાનો જવાબ હું તમારી પાસેથી લઉં.
સચિતા બોલી.

“ ઘણી ખુશીથી આપ નિવિન્ત રહો. ”

આ પ્રમાણે વાતચીત થયા પછી સચિતા તેઓને છોડાવી ચિ-
ત્રશેનના રહેવાં આપેલા મકાનની અંદર તેઓને સાથે લઈ દાખલ થ.

૪ અને ચિત્રશૈન હવા ખાવા સારૂ મ્યાનો મંગાવી ખાહાર ગયા અને રાણી તેજ જનનખાનામાં રહેવા લાગ્યાં.

ખીજે દીવસે પ્રતઃકાળને સમય થયો એટલે સવિતા ચિત્રશૈન પાસે આવ્યા અને ધીરથી નમ્રતા સાથે બોલી.

“ હજુર માફરો આપને એક સવાલ છે જો આપની ધ્યાનમાં આવે તો તે પ્રમાણે વર્તી તપાસ કરો કે પછી તમારા હૃદયને બહેમ જતો રહે અગર તો તેઓમાં કપટ હોય તો તેઓને સજા થાય ” ચિત્રશૈન બોલ્યો.

“ વળી આથી તે તમે કેવો ન્યાય કરાવતાં હતાં, અને શો રવાલ કહેતાં હતાં શું તમે મારી નજરે જોએથી વાત ખોટી કરાવવા માગોછો હવે ખીજ કંઈ તપાસ કરવાની કે કોઈ ચીજ કરવાની જરૂર રહી નથી. ” સવિતા બોલી.

આપની ધ્યાનમાં આવે તો તે પ્રમાણે વરતજો. નહિં તો તે પ્રમાણે ન કરતા પરંતું હું આપને કહું તે વાત આપ આપની ધ્યાનમાં લ્યો અને પછી આપની નજરમાં આવે તેમ કરો આપતો હરકોઈ કામ કરવાને સુખ્તીઆર છો. ” ચિત્રશૈન બોલ્યો.

“ તમારી ખુશી તેમ છે તો બોલો શું છે ? નાહક હેરાન ન કરતાં મારૂ મગજ તપી ગયું છે ” સવિતા બોલી.

“ સાંભળો હજુર આપે આ ખીના કયે ઠેકાણેથી નજરે નજર જોઈ હતી ચિત્રશૈન બોલ્યો.

“ વળિ જનનખાનાની ચોથી રૂમમાંથી. ” સવિતા બોલી.

“ સારે જનનખાનાની લગોલગ ખીજ રૂમ છે કે નહિં. ” ચિત્રશૈન બોલ્યો.

“ છે કહેને શું કહો છો ? ” સવિતા બોલી.

“ જનનખાનાની લગોલગ ખીજ રૂમ હોય તો એક વખત આ માણસોને યુનેઆર નથી એમ કહી લાને લાં નોકર રાખો અને

પછી આપના કોઇ વિસ્વાસુ નોકરને સાથે લઇ તે પાસે વાલી રૂમ માં જાણીને તેઓ છું વાત કરેછે તે એક વખત આપ જુઓ અને એ લોકોને જેમ ચાહે છે તેમ ચલાવવાદો જો એમ ન કરો તો પછી આપની મરજી. હું પણ તે રૂમમાં તમારી સાથેજ રહીશ કહો પછી કોઇ વાધો છે ? એ રૂમમાં આપણે એવી રીતે જવું કે તેઓ ખીલકુલ જાણે નહિં.”

વાર તમારું કહેવું તેમ છે તો ઠીક પરંતુ અત્યારે હાલને હાલ મોકલાવું છું પછી તેઓના ત્યાં ગયા પછી આપણે તે રૂમમાં ચુપ કીધી જઈશું હું જોડે મારા પ્રધાનને અને મારા ખાનગી વિશ્વાસુ મારા અંમના માણસને પણ સાથે લઇ આવું છું પછી જોડું જોઇએ કે કેમ થાય છે. (એમ કહી સીપાઇ સીપાઇ કહી અવાજ કાઢ્યો) એટલે સીપાઇ અવાજ સાંભળી એકદમ ચિત્રસેન પાસે આવી ખડો થઈ ગયો અને બોલ્યો.

“ હજુર દાસને શોદુકમ છે. ”

ચિત્રસેન બોલ્યો.

“ આપેલા ખંડે માણસોને અત્યારથી નોકરીમાં રહેવા છુટ છે માટે તેમને હાલને હાલ જનતાખાનામાં જ્યાં નોકરી ઉપર હતા ત્યાં મોકલ ? અને રાણીને પણ હોજલમાં મોકલ ? અને તાકીદથી તેમને જે જોઇએ તે સામાન લાવી આપ ? અને સર્વ જંદોખરત તાકીદથી કર ? ”

“ હજુર ધણી ખુશીથી, તાકીદથી જોજો. ”

એટલું કહી સીપાઇ તેમની પાસે ગયો બાદ પેલા તરણપુરુષને અને કીશોરને જનતાખાનામાં નોકરી કરવાનું કહી તેમને છુટા કરી અંધારી કોટડી તરફ રાણીને જ્યાં પુર્યો છે ત્યાં ગયો અને ત્યાંથી રાણીને જનતાખાનામાં જવાનું કહી તાજડોખ ચિત્રસેન પાસે આવ્યો અને બોલ્યો.

“ હજુર તેમને છુટા કર્યા છે અને આપના કહેવા મુજબ કહી દીધું છે તેઓ પરવારી તે તરફ જશે હું માણી સાહેબ સાદ સધળો

સાહીત જનના ખાતામાં મુકી આવું કે તે આવે એટલે તેમને કોઈ ચીજની અગવડ પડે નહિ એટલું કહી ચાલ્યો ગયો. ”

“ તરણ પુરુષ અને કીશોર નાહી ઘોઘ સ્વચ્છ કપડાં પેહેરી જમી પરવારી પોતાનો દેશ પેહેરી જનના ખાતા તરફ પોતાની નોકરી બજાવવા સારૂ ગયા. આઠ થોડોક વખત પછી ચિત્રસેન તેનો પ્રધાન અને તેનો વિશ્વાસુ માણસ અને સવિતા જનના ખાતાંની લગ્નલગ્ની રમમાં દાખલ થયાં તે વખતે તરણ પુરુષ રાણી સાહેબ અને કીશોર ત્રણે પોતા ઉપર ખોટું તોહોમત આવ્યું છે તે વિષે વાતો કરતાં હતાં. ” હોજલમાં રાણી રડતાં રડતાં બોલ્યાં.

“ બાઈ, પુરુષાંદ્ર તું મારા બેટા જેવો છું મેં તને મારા બેટા સમાન ગણી મારી પાસે બોલાવ્યો અને તને મીઠાઈ અને ઈનામ આપ્યું, તેથી કોઈ મારા અદાવતીઆએ તેમની પાસે ખોટું બરાવ્યું; અને નકામા આપણને વીટબજામાં નાંખ્યા પણ પ્રભુ કાંઈ કાંઈનો ગયો છે. તેમને પોતાની મેળેજ ખર્ચ પડી ગઈ કે તેઓ પવિત્ર છે પણ ખોટું બરાવનારનું તો સત્યાનાથ જશે. ખોટું બરાવ્યું છે, તેને પ્રભુ તુરત પારખુ દેખાડશે ” તરણ પુરુષ બોલ્યો.

“ માણ મેં તો આપની પાસે અમારા દેશ જવાની રજા માગી હતી એટલામાં વળી આતુતંગ જગ્યું બલે પ્રભુને અમ્યું તે ખરૂં છે સર્વ કોઈ બલેને શુદ્ધ બોલે પણ કાંઈ આપણો પ્રભુ વેગળો છે? સાચાને શું છે સોનાને કદી ડાઘ લાગેજ નહીં સુર્યને કદી ધુળ લેડેજ નહિ સમુદ્રમાં ગમે તેટલું પાણી ઉમેરાય અગરતો કાઢી લે પણ તે તો તેવોજ તેવોજ. તેમ સાચાને ગમે તેટલું દુઃખ પડે પરંતુ આખરે તો સાચોજ તરે છે માટે હવે તો આજીજ કરી રાજી પાસેથી રજા મેળવી દેશ જઈએ તો ફોકટ વીટબજામાંથી બચીએ, અને માનમાં રહીએ. રહીશું તો વળી કોઈ બરવેતો વધારે અપમાન થાવને તોપને ગાળે ઉડાવે માટે ઈજ્જત બેર ઘેર જવું તે હજારો દરજ્જે સારૂ છે. ” રાણી બોલ્યાં.

“ હા બાઈ તેમ કરશે તો સારૂ છે. બેટા હોજલમાં એકલાં

૩૯ મુંઠની માફક ગમતું નથી, જોડણમાં રાખ્યાં કરતાં મન પવિત્ર રાખવું એ હજારો દરજે સાફ છે પણ કંઈ નહીં મારો પ્રભુ સધળું જાણે છે. દોષીત અને નીરદોષ સધળા ખબર તેને તો છેજ પ્રભુ કરશે તે ખરૂં છે માટે બાઈઓ તમે તમારે આ નોકરી મુકી દો અને પાપમાંથી છુટા થાઓ અને હવે પછી હાવા ખોટા કલંકમાં આવતા બચો મને પવિત્રપણે હોજલમાં રહી સુખ નથી તો વળી ખાહાર તો સુખ ક્યાંથીજ હોય ખાહાર તો સુખ સ્વપ્ને પણ ન હોય. ” રૂમમાંથી સવિતા બોલી.

“ હજુર આ લોકો બોલે છે તે તે બોલ આપે કાંઈ દઈ સાં બળ્યા ? તે શું બોલ્યા તે આપનાથી પૂરેપૂરું સમજ્યું ? ” ચિત્રસેન બોલ્યો.

“ હા તે મારાથી ખરાબર રીતે સમજ્યું છે. ” સવિતા બોલી.

“ તારે હવે આપને ખબર પડી ? આપ તુરત છુટીને તુરત ઉપયોગ કરતા હતા અને ત્રણે નીરદોષ માણસોને જડમુળથી ઉખેડી નાંખતા હતા તે કેમ બનત નીરદોષ ફેકટના માર્યા જાત અને રાંછી બીચારાં મરણુ સુધી સદાને માટે નીરદોષ છતાં કલંકીત થાત અને અન્યાય થાત. ” ચિત્રસેન બોલ્યો.

“ બહેન તાહાફ કહેવું સત્ય છે. તે પશુ મારી નજરે જોયેલી વાત પ્રત્યક્ષ ખોટી પાડી આપી માટે તમને સદાને માટે ધન્યવાદ છે. ”

આ પ્રમાણે વાત થયા પછી પ્રધાન વિગેરે સધળા તેને મોટો ઉપકાર માનવા લાગ્યા અને તે ખરી ન્યાઈ છે તેવી તેમને ખરાબર ખાત્રી થઈ અને વિસ્મય પામ્યા. હોજલમાંથી તરણુ પુરૂષ બોલ્યો.

હા માણ હું તેમ કહું છું હવે અમને આ નોકરી કરવા અમારું અંતઃકરણ સાફ નાજ પાડે છે માટે અમે તેમની પાસેથી રૂબ રૂબ મેળવી દેશ જઈશું માણ પાચે લાગીયે છીએ માણ આ દીકરા ઓ ઉપર કૃપા રાખજો એમ કહી તરણુ પુરૂષ અને કીશોર જનાન

ખાનામાંથી નીકળી ચિત્રસેન પાસે રજા લેવા વિચાર કરી ત્યાં જવા માંડ્યું.

ચિત્રસેને ખાંનગી રૂમમાંથી પોતાના વિશ્વાસુ નોકરને તેઓની પાછળ મોકલ્યો અને જાને જણાવે પોતાના મહેલે બોલાવ્યા પછી સવિતા, ચિત્રસેન, અને પ્રધાન ત્રણે જણા મહેલ તરફ જવા નીકળ્યા.

તરૂણ પુરુષ અને કીશોરને બધા વિશ્વાસુ નોકર ચિત્રસેનના ખાં-
નગી મહેલમાં આવ્યો અને તેઓને ખડા કીધા. થોડીવાર પછી ચિ-
ત્રસેને તેઓને પોતાની પાસે બોલાવી કહ્યું.

“ તમે નિષ્કપટી છો તમારામાં કપટ કે ખરાબ આચરણ કાં-
ઈજ નથી માટે તમારું ઈનામ તમનેજ આપવામાં આવે છે અને
તમને આજથી અહીં બમણો પગાર કરી તેની તેજ જગોએ કાયમ
કરી રાખવામાં આવે છે. ” તરૂણ પુરુષ બોલ્યો.

“ હજુર હવે નોકરી કરવા હમારી ખુશી નથી. માટે આપ
અમને રજા આપો તો મોહોળી મેહેરબાની થાય. આપે રજા આપી
એટલે અમને સર્વ કાંઈ મળીજ ચુક્યું છે. ” ચિત્રસેન બોલ્યો.

“ તમે કોઈ વાતે ગભરાશો નહીં હવે મને તમારા વિષે પુરી
ખાતરી છે માટે મારૂં કહેવું માની તેમ કરો અહીં તમને ધણો કાયદો
મળશે અને સર્વ વાતે સુખ થશે. ” તરૂણ પુરુષ બોલ્યો.

“ હવે આપ રહેવાની વાતતો બાજુ પરજ સુકી દો હમે
આ નોકરીથી પુર્ણ ધરાયા છીએ માટે હવે મારૂં કરો આ પ્રમાણે
તરૂણ પુરુષને ને ચિત્રસેનને કેટલીક વાત ચિત થઈ. છતાં તેણે બી-
લકુલ માન્યું નહીં અને ચોખે ચોખું જવા મારેજ કીધું. ” એટલે
ચિત્રસેન બોલ્યો.

“ એહેન તમારા ન્યાયથી હું સંતોષ પામ્યો છું તમે ત્રણના
પ્રાણ બચાવ્યા છે તેથી તમારો મોટો ઉપકાર માનુષ્ય અને આજ.

થી તમે મારા ધર્મના બેઠેન છો માટે તમારે દર વરશે બાઇ પસલી લેવા મારી પાસે આવવું વળી આ ત્રણ જીવ બચાવ્યા તેના બદલામાં તમેને દર વરસે બે હજાર રૂપિયા વરખાસન આપવા બદોબસ્ત કરું છું અને હાલ તેના બદલામાં ધનામ તરીકે આ એક અમુલ્ય મોતીનો હાર આપું છું તે લ્યો બેઠેન તમારો ગુણ માહારાથી કોઇ કાળે જુલાય તેમ નથી તમેને જે આપ્યું છે તે આ કાર્યના પ્રમાણમાં ઘણુંજ ઓછું છે પરંતુ બેઠેન તમે દર વરશે બાઇપસલી અને વરખાસન લેવા આવવા કદી ચુકશો નહિ અને જરૂર આવજો. ” સવિતા બોલી.

“વાઈ બાઇ તમારો બોલ માથે ચઢાવું છું આ કામ કર્યું છે તેમાં ગુણ શાનો માનવાનો છે એ કામમાં મને બહેમ પડ્યો અને આપને તેમ વરતવા કહ્યું અને આપે તેમ કર્યું તેમાં મારો ઉપકાર કે બીજું કંઈ માનવાતું કંઈ કારણ નથી. ” ચિત્રસેન બોલ્યો.

“ ઉપકાર કેમ ન માતું ઉપકાર કર્યો છે અને ઉપકાર માનવો છે એમાં શું મારે કામ કરું છું પરંતુ આ હારની સાથે (પોશાક આપીને) પોશાક પહેરવા સારૂ બાઇ તરીકે આપું છું તે પણ લ્યો. ”

આ પ્રમાણે ચિત્રસેને હાર અને પોશાક મળી લગભગ સવા-લાખ રૂપિયાનો માલ આપ્યો હતો અને તેની સાથે વરખાસનની પત્રીકા પણ આપી બાદ તરૂણ પૂરૂપ અને સવિતા અને કીશોર રહેવા આપેલા હોલમાં ચાલ્યાં ગયાં. અને ચિત્રસેન કચેરીનો વખત થઇ જવાથી કચેરીમાં પધારી ગયો.

આ ત્રણે જણ ત્યાંથી નીકળી રાજના આપેલા હોલમાં આવ્યા પછી સવિતા બોલી.

“ કેમ જોગીરાજજી નજરે જોએલી વાત ખોટી કે ખરી બો-લો કેમ બોલતા નથી. ” તરૂણ પૂરૂપ બોલ્યો.

“આ વાત તો ખોટી હતી અને ખોટી કરે તેમાં શું પરંતુ તે વાત ખોટી થવી અસંભવીત છે તે તો મારી ખાસ જોએલી છે.

અને આતો તેમણે વગર વિચારે પગલાં બંધો તો ખોટી કેમ ન હશે તે તો હરેજ પશુ આ હરવી મુશ્કેલી છે. ” સવિતા બોલી.

“ હીક હીક ત્યારે તે બે બોલ મને લખી આપો તો ખરા કે મૈયારણે મને સુર્યપૂર નગરમાં ચિત્રસેન રાજાની રૂબરૂ અમારી ઉપર આરોપ આવેલો તે રાજાએ નજરે જોયેલો અને જોલમાં પૂરેલો છતાં નજરે જોયેલી વાત ખોટી છે એમ પ્રત્યક્ષ પારખુ બતાવી આપ્યું છે. પ્રમાણે લખી આપો એટલે સઘળું પતી ગયું નજરે જોએલી વાત અને તમને વીતેલી વાત લખવી છે તેમાં શું વાંધો છે. તે વાત પણ તમારી નજરે જોએલી આહાવી જ હશે. ” તરુણ પુરૂષ બોલ્યો.

નાના વાંધો કાંઈ નથી, બન્યું છે તે લખવું છે એમાં શું વાંધો છે, હ્યો લખી આપું એમ કહી નીચે પ્રમાણે લખી આપે છે. જોગ મૈયારણ બાઈ,

લી૦ વનવાસી જોગી જત. સુર્યપૂર નગરમાં અમો ચિત્રસેન રાજા પાસે નોકરી રહ્યા હતા અને અમારા ઉપર આરોપ આવ્યો હતો એ આરોપ રાજાએ પ્રત્યક્ષ જોયો હતો છતાં તમે તે ખોટા ફરાવી આપી નજરે જોયેલી વાત ખોટી ફરાવી આપી છે અને તેથી અમે તમારો આભાર માનીએ છીએ.

લી૦

હું. છું.

વનવાસી જોગી.

આ પ્રમાણે તરુણ પુરૂષ પાસે સવિતાએ લખાવી લીધું અને પેહેલાંની લખાવેલી ચીઠી અને આ ચીઠી કબજે મુકી ત્યાંથી નીકળવા વીચાર કરી તરુણપુરૂષ જોગીના ગામ તરફ જવા તથ્યાર થઈ જવા નીકળ્યાં, અને રસ્તે ચાલવા લાગ્યાં.

(૬૭)

પ્રકરણ ૧૦ મું.

તરણ પૂરપ અને સવિતાની પીછાંત અને લગન,
થી આનંદ આનંદ.

દોહરો.

દેશ જવાને નિકળ્યાં ત્રણે જણ સંગાથ,
નામ દેશ જુક્તિ થકી કઢાવ્યું તે સંગાથ;
ધર આવ્યા પછી અલ્પમાં વહેમ ટળ્યો તે વાર.

માત પિતા સૌ મળ્યાં લગન કીધાં તતકાર.
ત્યાંથી નીકળી સવિતા તરણ પુરપ અને કીશોર લગભગ પંદરેક દી-
વસે પોતાને દેશ આવી પોહોડ્યા.

ત્રણે જણાએ પેલા બાગમાં મુકામ કર્યો પછી સવિતા મો
હાવકું રાખી ધીરથી બોલી.

કેમ આપનું ધર અહીંથી કેટલું દુર છે અને આપ કોણ છે
અને આપ શી જાતી છે તે આપ ધણે દીવશે દેશ આવ્યા તો તો
કહેશો ? તરણ પુરપ બોલ્યો.

(તેઓને પીછાન્યા વિના)

“ આ બાગ મારો છે. હું જાતે નાગર છું મારા પિતાજીનું
નામ આનંદચંદ્ર છે માહાર નામ પુર્ણચંદ્ર છે મારાં માતાજીનું નામ
સુમનબા છે. મારા પિતાજી ગામ ગરાસના ધણી છે એટલે જાગી-
રદાર છે મારા પિતાજી પાસે અખુટ પૈસાનો બંડાર છે મારા પિતા-
જીને હું એકનો એક દીકરો છું પરંતુ ભાગ્યદીણ સવિતાએ તે સ-
ધળું તગવ્યું છે ફક્ત ટેકની ખાતરજ આ જોગ મારે ધારણ કરવો
પડ્યો હતો પણ.....શું તમે મને અહિં સુધી લાવી શું પારખુ
જતાવો છો ? ” સવિતા બોલી.

“ પણ સવિતા અને કીશોર કોણ છે તેતો કહે ? ”
પુર્ણચંદ્ર બોલ્યો.

સવિતા મારી ન્યાતના એક સાધારણ માણસની દીકરી છે તેના ખાપતું નામ કેશવપ્રસાદ છે તેની માતૃ નામ નંદગવરી છે કૌશીર મારા સગા કાકાનો દીકરો થાય છે તેના ખાપતું નામ શિવપ્રસાદ છે તેઓ ધરના તદ્દન ગરીબ છે તેઓનું ધર મારા ધરથી થોડું જ દુર છે ” સવિતા બોલી.

ત્યારે આ દેશનું નામ શું ? તેતો સમજવામાં ખીલકુલ નહિં આવ્યું. ” પુર્ણચંદ્ર બોલ્યો.

“ આ શહેરનું નામ વિજયનગર છે તે ઘણું જોલા લાયક અને સુંદર છે આ શહેર જોશો તો તમારૂં અંતઃકરણ સ્થાન્ત થઇ જશે અને મન પ્રકુલીત રહેશે માટે હવે આપણે શહેર તરફ ચાલો. ” સવિતા બોલી.

“ થોભી જવ, થોભી જવ, શહેર કેમ સાફ ન લાગે. શહેર તરફ જવાને હજુ ઘણી વાર છે શહેરમાં તમારા પિતાજીના મકાન શિવાય ખીજુ તમારું ખાનગી મકાન છે કે નહિ ? ” પુર્ણચંદ્ર બોલ્યો.

“ હા ખાનગી મકાનો તો ઘણા છે (એમ કહી વિચાર કરી માળીને હાંક મારી બોલ્યો માળી ? ” માળી બોલ્યો.

“ જ શો હુકમ છે. ” પુર્ણચંદ્ર બોલ્યો.

“ જ મારો હમેશનો બેઠકનો ખંડો છે તે બોલી આવી મને ખબર કહી જા. ” માળી બોલ્યો.

“ ઘણી ખુશીથી બોલી આવું હજુર. ” એમ કહી માળી ખંડો બોલવા ચાલ્યો ગયો.

“ સવિતા અને કૌશીર વિચાર કરવા લાગ્યાં બાઈ કૌશીરબાઈ હું તેમના જંગલમાં જઈ આ માહારી કપડાંની પોટલી સાથે માળ; પરથી તુરત નીચે ઉતરી પડીશ માટે તે વારે તમે યજ્ઞ જરૂર નીચે ઉતરજો નહિં તો સઘળા વાતમાં અને મેહેનતમાં અને ચાલ-

કીમાં ધુગ મળી જશે; માટે જરૂર તેમ કરવામાં ચુકશે નહીં. ”
કીશોર બોલ્યો.

“ વાંચ તમારા મનને ખાત્રી રાખજો મારે માટે ગભરાશો નહિં.
હું તમારા મતને મળતોજ છું તમારી ધારેલી ધારણા અને મારી ધા
રણાઓ ખરીજ પડે છે માટે હુંતો જરૂર તેમ કરીશ માટે મારી
તરફની ચિંતા મુકીજ દેજો. ” સવિતા બોલી.

હું અંદર જઈ કપડાં જે મેં અસલ પેહેર્યા હતાં તે અંદર રા
ખીશ અને તેની ઉપર મૈયારીના અને તેની ઉપર અપ્સરાનાં અને
તેની ઉપર ચિત્રસેનનાં આપેલાં કપડાં રાખીશ અને તે પ્રમાણે નીચે
જઈ તૈયાર થઈ આવીશ પરંતુ તમે આ બરવાડનાં કપડાં નીચેજ
કાઢી નાખજો અને તમારા અસલ કપડાં પેહેરીને આવજો પછી
જો જો કેમ થાય છે. ” કીશોર બોલ્યો.

“ વાંચ વાંચ તેમ કરીશ તમારી ધારણામાં હું નહિં ખામી આ
વવા દઉં તમે તમારે નિચિંત રહો આ પ્રમાણે વાત થઈ રહ્યા બાદ
માળી બંગલો બોલી કહેવા આવ્યો અને બોલ્યો.

“ પુર્ણચંદ્ર બાઈ આપનો બંગલો બોલી તૈયાર કર્યો છે ” પુર્ણ-
ચંદ્ર બોલ્યો.

“ વાંચ (સવિતા અને કીશોર) ત્યારે તમે તે તરફ મારી સાથે
આલો આપણે ત્યાં જઈએ ત્યાં નિચીન્ટે સર્વ સાઈ થશે એમ કહી
પુર્ણચંદ્ર સવિતા અને કીશોર ત્રણેજણાં બંગલાના રસ્તા તરફ ચા-
લવા લાગ્યાં, બંગલે આવી આ ત્રણે જણાં એક ટેબલ પાસે ખુર-
શીપર બેસી ગયા બાદ સવિતા બોલી.

“ પુર્ણચંદ્રજી હું જરા નીચે જઈ તમારી સવિતાને કોઈ મા-
ણસ સાથે બોલાવવા મોકલું છું અને વાતની ખાત્રી કરું છું માટે
જરા થોભી જવતો ઠીક. ” પુર્ણચંદ્ર બોલ્યો.

“ (ખરી વાત સમજીને) વાંચ તાકીદ કરો અને ન
થાયતો મારી સાથે બગવાં કપડાં પેહેરી જોગણ બનો. ” સવિતા બોલી.

બેશક ઘણી ખુશીથી પણ.....તમને ખાત્રી થશે તો ! પુરુષ.
ચંદ્ર બોલ્યો.

ખાત્રી થાય તો માફ વચન મારે પાળવું કહો હવે બસ છે.

આ પ્રમાણે પુરુષચંદ્ર સાથે વાતચીત કરી સવિતા અને કીશોર એકદમ પોટલી લઈ નીચેની રૂમમાં ચાલ્યાં. બાદ સવિતા ઉપર કહ્યા પ્રમાણે ડ્રેસ ગોઠવીને પેહેરીને ચાલાકીથી આધુનિક બોલી તેની પાસે આવી બોલી.

ઈસતન ધનકી હેન બહાધ-એ રાહ.

પ્રાણજીવન મારા પારખુ લીધું, ફર્યો મુકી મેં તો કારજ કીધું.
નગર સુર્યપુર આપ શર્યાતા, ઘણી ચાલાકીથી આપ બચ્યાતા.
તે હું સવિતા. ન કોય છે ખીજી, ખાતારી ન થાય તો આપું છું ચીઠ્ઠી
—પ્રાણ (રાજનો આપેલો ડ્રેસ ઉતારી નાંખે છે.)
રૂમઝૂમ કરતી મંદીર આવી, નવ પલબ્યા તેથી હું નવ ફાવી.
બહાલા વિગતથી મેં ચીઠ્ઠી લખાવી, તે પણ વાંચોને ધ્યાન

લગાવી—પ્રાણ

(અપ્સરાના કપડાં ઉતારી નાંખે છે.)

મૈયારણુ વેશે હું ત્યાં આવીતી, તેથી તે સઘળા મુજને ફાવીતી.
કગ જોગી ત્યાં ચારે મળીને, મારવા ધાર્યાતા ત્યાં ચિતે કરીને.
શેઠીઆ સરવે મળા ગયા તેને, પછી ઉઠાડવા હુકમ કર્યો તેણે.
ન્યાય થતાં વચમાં હુંતો બોલી, મેં ન્યાય કીધો ત્યાં અદ્ધર તોળી—પ્રાણ

(પાસે હતો તે લોટા માથે મુકીને)

એ હું મૈયારણુ હું પતિહારી ન આવી હોતતો થાત ખુવારી.
ઓળખી લેજો પ્રીતેથી બહાલા. વાંક જો હોય તો કાઠજો લાલા—પ્રાણ
ટક મેં મારો પુરુષ નીભાવ્યો હું નીરદોષ પણ વાંક ઠરાવ્યો,
કેમ હવે થઈ ખાતરી પ્યારા, હાથ જાલોને કાઢો ભગવાંઓ પ્યારા—પ્રાણ
બહેમ ન રાખશો મન વિષે પ્યારા ખાતરી કરી આપી પ્રત્યક્ષથી બહાલા

વચન આપેલું સુખેથી પાળો, દાશીનેા ઠંઠાલજી જન્મ સુધારો-પ્રાણુ

આ પ્રમાણે ખાતી કરી આપ્યા પછી પુણ્યંદ્ર સવિતા પાસે અને કીશોર પાસે ઘણી આજીજી સાથે મારી માગવા લાગ્યો, અને બોલ્યો

“ સવિતા આ સઘળી મારીજી લુલ થઈ ગઈ છે. તારો બી લકુલ ગુન્હો નથી. પરંતુ મને મારા કરેલા ફળનો બદલો મેળવવા દે મને તો તે સજા બરાબર લાયક છે. હવે મને તું સંસાર તરફ તુ ધ્યાન ખેંચાવ. હવે મને સંસાર ઝેર સમાન લાગે છે. માટે હવે તું તે વાત તદ્દન વીસારી જા, અને મને તે તરફ જવા દે. મારા રાખ ચોળી ત્યાંજ જાંઠગી ગાળવા દે! હાય ! આ પ્રમાણે મેં જાણ્યું હોત કે તું સવિતા છે તો હું કદી પણ તમારી સાથે અહિં ન આવત. પણ શું કરું ઇલાજ નથી.” સવિતા બોલી.

“ પ્રાણુનાથ વચન એક છે કે બો! બે વચન હોય અને જોગુદા હોતો. સુખેથી પધારો અને એક વચન હોય તો ઝાલો હાથ અને ચાલો માફ માગવાનું કે સ્થરમાવાનું કંઈ કારણ નથી. મારી માગવાને તો હું લાયક છું હું આપની પાસે મારી માંગું તો શોભુ પણ ખરી, અને આપ માગો તે તો અધટીત કહેવાય. માટે કીશોરભાઈ બ્રાહ્મણને બોલાવતા આવો અને લગ્ન વીધીનેા સામાન પણ સાથે લેતા આવો લગ્નની ધામધુમ અહિંજ કરવા માંડીએ માટે પધારો હું ઘર આગળ માળીને મોકલી સઘળાને બોલાવું છું. કીશોર બોલ્યો

વાઈ ભાભી સાહેબ. જઈ છું પરંતુ બાઈ દીલગીરી કાઢી નાંખો અને આનંદમાં જીવ રાખો અને આજસનાં દીવસો વીસરી જાવ. આજનો દીવસતો હવેનો કહેવાય માટે મન પ્રકુલીત રાખો. હું સર્વ સાહીલ અને બ્રાહ્મણને લઈ તુરત આવું છું અને માળી. નગરમાં જઈ સર્વ સગા ઠંઠાલાઓને અહીં બોલાવી લાવે છે માટે દીલગીરી કાઢી નાંખી હૃદય ચોખું રાખો. (એટલું કહી કીશોર ચાલ્યો ગયો) પુણ્યંદ્ર.

“ (સ્વમત) (આ હવે મને છોડનાર નથી અને હવે તે તરફ જવાય તેમ નથી માટે તેને હાજ કહેવી વધારે સારી છે.)

“ હીક સવીતા તમારી ખુશી તેમ છે અને તમે મારે માટે સંકટ થણું વેઠ્યું છે અને તમે પવીત્ર છો તો જવ વચન પ્રમાણે હું રહેવા ખુશી છું બસ હવે થયું રાજ થઇ. ” સવિતા બોલી.

“પ્રાણનાથ આપ ખુશી થયા એટલે હું તો ખુશીજ છું હું તો આપની ખુશીએ ખુશી છું મને અખળાને ખીળુ શું જોઈએ આપ-છો એટલે માહારે સધળું છે અને આપ વિના માહારે સધળું સુખ કે સાયખી નકામીજ છે.”

આ પ્રમાણે વાત થાય છે એટલામાં કીશોર બ્રામણને અને લગ્નનો જોઈતો સામાન લઈને આવ્યો એટલે માહારાજે વીધી પ્રમાણે સર્વ તૈયાર કર્યું એટલે સવિતાની મા નંદ્યવરી અને તેનો બાપ કે-શવપ્રસાદ પુર્ણચંદ્રનો બાપ આનંદચંદ્ર અને પુર્ણચંદ્રની મા કીશોરનો બાપ શિવપ્રસાદ કીશોરની મા રિંગેરે મેહેલ્લાનાં સપળાં માણસો પુર્ણચંદ્રને અને સવિતાને જોવાને અને તેઓનાં લગ્નમાં ભાગ લેવાને આવ્યા પછી બ્રાહ્મણે વીધી પુર્વક લમ કર્યાં લગ્ન કર્યાં પછી આનંદચંદ્ર પુર્ણચંદ્રને અને સવિતાને પોતાને ઘેર લઇ ગયા. અને કી-શોર પોતાના મિત્રની રજા મેળવી પોતાના પિતા સાથે પોતાને ઘેર ગયો.

આનંદચંદ્ર પોતાને ઘેર આવી પુર્ણચંદ્રને કહેવા લાગ્યો. “ જે-ટા જામાટે બારોબાર પરદેશ ગયો હતો ? તે પત્ર આ પ્રમાણે કેમ લખ્યો હતો ? તને કોણે કબજો આપ્યો હતો ? ” પુર્ણચંદ્ર બોલ્યો.

“ પિતાજી કબજો તો કોઈએ આપ્યો નહોતો, પત્ર લખવાને ખાનગી કારણ હતું તે કારણ કહી જાકાય તેવું છેજ નહિ. આનંદ-ચંદ્ર બોલ્યો.

(સ્વગત) (બસ, હવે કારણ જણાઈ આવ્યું કારણ માત્ર

તેઓના લગ્નની ઢીલનુંજ હતું) ઠીક, એ તો હું સમજ્યો (સવિતા તરફ જોઈને) બેટા સવિતા તારે તારા માંબાપ પાસે જવું હોય તો સુખેથી જ સવિતા બોલી.

“ વાર મસરાજી (કહી પગે પડે છે) હું જઈશું.” આનંદ ચંદ્ર બોલ્યો.

“ વાર બેટા ઝડેલી પધારજો. (પુર્ણચંદ્રને) કેમ બાઈ તું શા વિચારમાં પડી ગયો છે.” પુર્ણચંદ્ર બોલ્યો.

“ પિતાજી કાંઈ નહિ હું કીશોરબાઈની રાહ જોઈશું તે હવે આવવા નેહજો આ પ્રનાણે પોતે પોતાના પિતાની આજ્ઞા વાત કરે છે એટલામાં નીચેથી. કીશોર ધબડ ધબડ કરતો ચઢી આવ્યો અને બોલ્યો.

“ કેમ બાઈ હજુ તું ત્યારનો અહિંજ બેઠો છે? કાકા સાહેબ સાથે શાં ગયાં મારે છે?” આનંદચંદ્ર એકદમ બોલી ઉઠ્યો.

“ કુચ્ચા જો તું મારા ઘરમાં આવીશ તો તારું ચામડું ફેડી નાંખીશ. ” પુર્ણચંદ્ર બોલ્યો.

“ પિતાજી આપ એવા શબ્દો બોલવા મુકીદો. આપ આપના માનમાં રહો કીશોર મને જીવતદાન આપનાર છે તેના વિના મારે એ-કપણ પણ નહિ ચાલે. ” આનંદચંદ્ર બોલ્યો.

“ બાઈ તને કાંઈ ખબર છે એના માંબાપ એવાં નીચાં છે કે તમારા ગયા પછી મારી સાથે લઢવા આવ્યાં હતાં તેનાં છોકરાં પણ તેના જેવાંજ હશે સમજ્યો; મારું કહ્યું મનીને જો તેની સોજત છે ડી દ્રષ્ટ તો સુખી થઈશ નહિ. તો જન્મારાને માટે દુઃખી થઈશ માટે આ પિતાજીનું કહ્યું મની તેની સોજત કરવી મુકીદો ” પુર્ણચંદ્ર બોલ્યો.

“ મારાથી તે પ્રમાણે કહી નહિં અને કીશોરનુંને માહાર જીયું, જુદુ છે પરંતુ અમારો બંનેનો જીવ એક છે માટે દુઃખમાં સમ

જી જઈ પ્રથા વાણી બોલવી મુકીજદો. તમારા કહેવા પ્રમાણે હું કાંઈ કાળે વરતનાર નથી એ તમે ખાત્રીથી સમજજો.

આ પ્રમાણે વાત કરી કીશોરને પોતાની સાથે લઈ માળ ઉપર પોતાનાં ખાંનગી ઓરડામાં દાખલ થયો અને બોલ્યો.

“ ભાઈ તારે તે બાબતનું ખોટું લગાડવું નહીં એ બુદ્ધિને આ પણી વાતની કાંઈ ખબર નથી એટલે લાગ્યા કરે છે. તમને ખોટું તો લાગ્યું હશે માટે માફ કરજો મેં ડોસાને ઘણો ટપકો આપ્યો છે. હવે જો ડોશો વધારે બોલશે તો હું તેમના ધરમાં ખીલકુલ રહેવાનો નથી મિત્ર મારા દુઃખે તમે દુઃખી થયાં હતાં તો તમારા દુઃખે મારે દુઃખી થયું જ નોંધજો.” કીશોર બોલ્યો.

મિત્ર અને કાંઈ ખોટું નથી લાગ્યું એ તો ધરડા કાઢીને બોલવાની ટેવ પડી ગઈ છે તે બોલે છે એમાં અને શું ખોટું લાગે મિત્ર મેં કાંઈ દુઃખ વેઠ્યું નથી મેં તો મારી ફરજ બજાવી છે ફરજ બજાવતાં દુઃખ સુખ પડે તે કાંઈ દુઃખ સુખ કહેવાયજ નહીં. ” પુર્ણચંદ્ર બોલ્યો.

“ મિત્ર મેં તારે માટે એક સારો વિચાર ધાર્યો છે.” કીશોર બોલ્યો.

“ વળી મારે માટે આપે સારો વિચાર શો ધાર્યો છે.” પુર્ણચંદ્ર બોલ્યો.

“ વિચાર તો એકે આજ બપોરે બ્રાહ્મણ આવવાનો છે તેની સાથે તારી સગાઈ સાફ છેલ્લું કરને ત્યાં કહાળ્યું છે. છેલ્લું કરને એક અગીયાર વર્ષની દીકરી છે તેનાં લગ્ન હાલને હાલ કરવાનાં છે. વળી મારે અને છેલ્લું કરને સારો નાતો છે તેથી તે તારી સાથે પોતાની દીકરીનાં લગ્ન કરશે ” કીશોર બોલ્યો.

“ પરંતુ મિત્ર તેટલા પૈસા કાઢવાની મારામાં સત્તા ખીલકુલ

નથી અમારી સ્થિતિ કેવી છે તે વિષે આપતો તદ્દન જણીતાંજ છે”
પુર્ણચંદ્ર બોલ્યો.

“ મિત્ર પૈસાની વળી તને શું ફરકાર છે આ માહારા પૈસા
છે તે કોના પૈસા છે એ સઘળા તારાજ છે તારાથી મારે કોઈ ચીજ
ફનીઆમાં વધારે નથી. ”

આ પ્રમાણે વાત થાય છે એટલામાં બ્રાહ્મણ પુર્ણચંદ્રભાઈ પુ-
ર્ણચંદ્રભાઈ એમ યુમ પાડતો તેમની પાસે તેમના ખાંનગી ઓરડામાં
એકદમ આવ્યો એટલે પુર્ણચંદ્રે છેલ્લશંકરને ત્યાં જઈ કીશીરના વિહવા
હ કરવાનું બ્રાહ્મણને સમજાવી મોકલ્યો અને તાબડોતો ખખર લ-
ઈ આવવા કહ્યું એટલે બ્રાહ્મણ દક્ષણાની લાલચમાં દોટ મુકી છેલ્લશંક-
રના ઘર આગળ આવ્યો. અને બોલ્યો.

“ છેલ્લશંકરભાઈ કેમ છો ખુશીમાં તો ખરાને. ” છેલ્લશંકર
બોલ્યો.

“ હા માહારાજજી પધારો કેમ પધારવું થયું હતું ? બ્રાહ્મણ
બોલ્યો.

“ પધારવાનું તો.....આપની દીકરી મણીગવરીના લગ્ન
માટે. ” છેલ્લશંકર બોલ્યો.

કેમ કાંઈ સારો મુરતીઓ શોધી લાવ્યા છે. ? પૈસાદાર છે ?
પૈસા ખરચે તેમ છે ? તે કોણ છે અને નામ તો દો ? બ્રાહ્મણ
બોલ્યો.

“ અરે પૈસાદારનું તો કાંઈ કહેવાતુંજ નથી. અને મુરતીઆમાં
તો કાંઈ મણાજ નથી શું તેનું રૂપ છે શું જણેલો છે શું તેની ચા-
લાકી છે; છેલ્લશંકર બોલ્યો,

“ કાંઈ મારી સાથે વાત ચીત નામ કામ કાંઈ કહેશો કે ડુંગ્રોજ

માર્ગ કરશે તમે તો જ્યારે ત્યારે નકકામાં ગરખાંજ માર્યા કરો છો માટે મને નામ નામ કહો અને પચકણું બધી કચ્છ કરો તો મારે કચ્છ છે મારે એક વખત કેવો મુરતીઓ છે કેટલા પૈસા છે પૈસા ખરચે તેવા છે કે નહિ તે વિષે મારે માહિતગાર થવું જોઈએ મારે કહો. ” બ્રાહ્મણ બોલ્યો.

“ આ.....વરનું નામ કીશોરભાઈ પુણ્યદ્રમાઈના કાકાને દીકરો પૈસા ખરચનાર પણ તેજ છે તે પોતે પોતાના લગ્ન કરતાં સારી ધામધુમ કરવાના છે મારે બોલો હવે તમારી રીતમાત શું છે.” છેલ્લશંકર બોલ્યો.

“ જાણે અમારે લેવાના.....દશ હજાર છે તેતો તમે જાણો છો, વળી બે હજાર માડવા ખરચ ખીજી મણીગવરીને પાંચ હજારનું ધરેલું. વળી પુણ્યદ્રમાઈની આખર પ્રમાણે વધારે ધરાવું કરે તે તેમની વડાઈ અરે વળી એક પાછું જુલ્યો વર છે તો બહેલો પરંતુ તેમને રહેવાનું ઘર નથી એટલે મારી દી-કરી ક્યાં રહે તે સઘળાં તો ભાડાના ઘરમાં રહે છે મારે રહેવાને અલગ ઘર પણ જોઈએ બોલો તે પ્રમાણે તેમની ખુશી છે ? ” બ્રાહ્મણ બોલ્યો.

“ અરે હા મારાભાઈ તેમની ખુશી છે લગ્નનો દીવસ આવ તી દાંડે નકકી કર્યો છે લગ્ન બારેબાર તેમના બાગમાં કરવાનાં છે રૂપિયા હું સઘળા પોચતા કરાવું છું કહો પછી કેમ પછી કાંઈ હર કંત છે.” છેલ્લશંકર બોલ્યો.

“ ત્યારે જલદી જાવ તમારા રૂપિયા આવશે એટલે નાળીએર મોકલાવું.” બ્રાહ્મણ બોલ્યો.

“ અરે આ ચાલ્યો મને જતાં શું વાર થવાની. ”

આ પ્રમાણે છેલ્લશંકર સાથે વાત ચીત કરી બ્રાહ્મણ

તાખડતોખ પુણ્યચંદ્ર પાસે આવ્યો અને તેને સઘળા ખીનાથી વાકેફ કર્યો એટલે પુણ્યચંદ્રે પોતાના પિતાથી છાની માની રીતે તીજેરી ખોલી મહારાજને રૂપિયા બાર હજારની ૭ થેલીયો કાઢી આપી અને પાંચ હજારના સાટે દસ હજારનું જવાહીરનું કીમતી ધરેણું કાઢી આપ્યું અને કીશોરના માટે બંગલો કરાવવા સાડ વીસ હજાર રૂપિયાનો જવેરાતનો માલ વટાવ્યો અને તેના રૂપિયા કર્યા અને બંગલો તાખડ તોડ બંધાવવા હુકમ કર્યો વ્રામણ રૂપિયા અને ધરેણું લઈ છેલશકરને ત્યાં આપી આવ્યો તે વખતે છેલશકરે મહારાજને નારીએલને બે રૂપિયા લગ્નના માગના આપ્યા.

ખીજે દીવસે સવારના પેરાઢીઆથી આવ્યો બાગ શણુગારવા માંડ્યો આ બાગ શણુગારતાં પુણ્યચંદ્રને ચાર હજાર રૂપિયા ખર્ચ થયો હતો રાત્રી પડી એટલે ઝગ ઝગાટ રસનાઇઓ કરી દીધી પછી કન્યાને ત્યાં વરને ચોરીમાં લાવ્યા પછી લગ્ન વાંધી પ્રભાતે બ્રાહ્મણો તેઓનાં લગ્ન કર્યાં બ્રાહ્મણને બંને પારદી તરફથી મળી એક હજાર રૂપિયા દક્ષણા મળી હતી.

આ લગ્ન થયાં પછી એક અડવાડીયું તેઓની નાતમાં નાત જમાડવાનો દરાવ હતો એટલે આઠ દીવસ રીવાજ મુજબ ફરતા ફરતી જમણની ન્યાતો જમાડી તેમાં તેને સાડા ત્રણ હજાર ખર્ચ થયો હતો.

આ લગ્ન થયાં પછી લગ્ન ભગ પુણ્યચંદ્રના બાપને એક મહીને ખબર પડી એટલે આનંદ ચંદ્ર પુણ્યચંદ્ર ઉપર અત્યંત ચીડવાઈ ગયો અને તેને તથા તેની સ્ત્રીને ઘરમાંથી બાહાર નીકળવા કહ્યું એટલે નવા બંગલો કીશોર માટે બંધાવવા માંડ્યો હતો તે બંગલામાં જઈ રહેવા લાગ્યાં. પુણ્યચંદ્ર ઘરમાંથી એક પાઈ સરખી પણ લઈ નીકળ્યો નહોતો; તેમાં વળી કાંઈ પણ લઈ નીકળવા જાય તો તેનો બાપ આનંદચંદ્ર આ વાતથી ચીડવાયો હતો તેથી બેઈ જવાદે તેવો પણ નહોતો. તેથી પુણ્યચંદ્ર અને સવિતા નવા બંગલામાં જમનાં તેમ રહેવા લાગ્યાં.

આ પ્રમાણે બનાવ બનવાથી ખીચારા કીશોરને તદ્દન ખોટું લાગતું હતું તેથી તે દરરોજ શરીરે સુકાતો જતો હતો પરંતુ પુણ્ય-ચંદ્ર હીમતવાન માણસ હતો એટલે સર્વને હીમત આપતો અને ત્યાર પછી બંને ભાઈઓ પોતપોતાની સ્ત્રીઓ સાથે આ નવા બંગલામાં રહેવા લાગ્યાં.

પુણ્યચંદ્રને ઘરમાંથી બાહાર કાઢ્યા પછી લગભગ છ મહીને આનંદચંદ્રે સઘળી મીલકત ધર્માદા કરી નાખી ધર્માદા વાળાએને ખુલ્લા મનથી બક્ષીસનામું લખી આપ્યું.

આ બનાવ બનવાથી ડોસાને આળેકુબ રીસ ચઢી ગઇ હતી અને પુણ્યચંદ્ર ઉપર ખીલકુલ હેત આવતું નહોતું તેથી પોતાનો માલ ગરાસ ઘર મીલકત વિગેરે તમામ ધર્માદા લખી આપ્યું. લખી આપ્યા પછી લગભગ દોઢ વરસ રહી આનંદચંદ્ર સીતેર વરસની ઉંમરે મર્યું પામ્યો હતો.

ઘરની તમામ માલ મીલકત વિગેરે ધર્માદા વાળા કબજે લેતા હતા તેમાં પુણ્યચંદ્રે તેઓને કાંઈ પણ હરકત કરી નહોતી તેમ ત્યાર પછી તે ઘર તરફ પણ ખીલકુલ ગયો નહોતો.

પુણ્યચંદ્રે કીશોરને પરણાવ્યો હતો અને તેટલા માટે પુણ્યચંદ્ર ઘરમાંથી બાહાર નીકળ્યો હતો તેથી પુણ્યચંદ્રની મા વીગરે કીશોરના આપને ત્યાં હરદમ બેશુતમ લટકતાં.

(૭૯)

પ્રકરણ ૧૧ મું.

(નવા બંગલામાં પુર્ણચંદ્ર અને કીશોરનો વાસ)

દોહરો.

સુખીઓ ઊવ દુખીઓ થયો, બહાલા મિત્રને માઠ;
મિત્રે ધરજ સહ સાચવી, રૂડો રચીને ધાટ.

નવા બંગલામાં પુર્ણચંદ્ર, કીશોર, સવિતા અને મણીગવરી હર દિન રહેવા લાગ્યાં. પુર્ણચંદ્ર ઘેરથી બીલકુલ કાઠપણુ ચીજ લીધા વિના નીકળ્યો હતો અને કીશોર પાસે તો પૈસા નહોતાજ એટલે તે એ ધણું મુઠવણમાં આવી પડ્યાં છેવટે કીશોરને વિચાર સુજ્યો કે મારી અને જે જણુશો પુર્ણચંદ્રે આપી છે તે કોની છે એમ ધારી પોતાની સ્ત્રી મણીગવરી પાસેથી એક ચીજ લઈ બજાર જઈ મુપકાથી વેચી આવ્યો અને ઘરમાં જે જે જણુસો જોઈતી હતી તે તે જણુસો બજારથી લાવ્યો. આ ચીજના રૂપિઆ આશરે બે હજાર જે પળ્યા હતા, તેમાંથી ઘરના સામાન વિગેરે જણુસોમાં પાંચસો ખરચી પંદરશો રૂપિઆ અલગ મુકી રાખ્યા.

આ રૂપિઆ અને ઘરની જણુસો કીશોર ક્યાંથી અને શી રીતે લાવ્યો તે પુર્ણચંદ્ર અને સવિતાના જણુવામાં બીલકુલ નહોતું મણીગવરીને કીશોરે સારી રીતે બણાવી રાખ્યું હતું તેથી તે એક પણ સ્વર બોલતી નહિ. મણીગવરી બણેલી, ચાલાક, હુશીઆર તેમ જ ધણી બુદ્ધી વાળી હતી તેથી તેને વધારે શીખામણુ આપવા કીશોરને બીલકુલ ફરજ પડતી નહોતી.

આ પ્રમાણે લગભગ આ જણુશ વેચ્યાથી દોઢ વરસ સુધી તે મનો સારે નીભાવ થયો હતો.

પુર્ણચંદ્રને પોતાના દેશમાં નોકરી કરતાં બારે શરમ જેવું લાગતું હતું તેથી હરખડી વીચાર ધારી બધે રાખતો.

કીશોરે પોતાની બધી પાસેથી પુણ્યંદ્રની આપેલી ચીજોમાંથી મણીગવરી પાસે એક ચીજ ગુજ કીમતની રાખી સઘળી ચીજો પુણ્યંદ્ર સાર વટાવી નાખી સઘળી ચીજોનાં નાણાં ખલાસ થવા આન્યા છતાં બીયારા કીશોરને નોકરી બીલકુલ જડતી નહોતી તે પછી પોતે ઘર નીભાવવાની ખાતર અને પોતાના ખર્ચ મિત્રની ખાતર સરાફની પેઢીમાં દરમાસે રૂપિયા પચાસ નક્કી કરી રહ્યા અને ઘરનું ખર્ચ સાધારણ રીતે નીભાવવા લાગ્યો.

પુણ્યંદ્રને કોઇ કોઇ વખત વેહેપાર કરવાનું મન થતું પરંતુ તે બિયારો પૈસા વિના અચકી પડતો એટલે તેના વીચાર પાછા બાગી જતા, તેને વેહેપારનો ઉમંગ ઘણો થતો પરંતુ પૈસા વિના કાચારી ભોગવતો અને ઘણા મુઠવણમાં આવી જતો.

કીશોર પચાસ રૂપિયાની નોકરીમાં રહી ઘણા હેતથી પોતાને તેમજ પુણ્યંદ્રનો ખર્ચ નીભાવતો હતો. પરંતુ આ ખર્ચમાં પુણ્યંદ્રને ઘણું માડું લાગતું કારણ પોતાના પિતા પાસે મિલકત ઘણી હતી છતાં તેને કીશોરની કમાઈમાં જમવું પડતું તે તેને ભારે શરમ ભરેલું થઈ પડતું. પુણ્યંદ્રને તેની મા વિમરે ઘણાં બોલાવવા આવતા પરંતુ તેઓ પાસે ફક્ત આધાના સાધન શીવાય અને એક નાનકડા મકાન શીવાય બીજું કંઈ નહોતું એટલે તે તેઓની સાથે બીલકુલ જતો નહીં પુણ્યંદ્ર પોતાના અંતઃકરણમાં કીશોરના પૈસા ખાવા માટે શરમાતો પણ કીશોરને તો તે માહા આનંદ જેવું લાગતું હતું.

સવિતા અને પુણ્યંદ્ર કીશોરથી એકાન્ત બેસી કીશોરના પૈસા કેમ ખાઈએ છીએ તેને માટે વિચાર કરવા લાગ્યા. પુણ્યંદ્ર બોલ્યો.

“ સવિતા, કીશોરની કમાઈ ખાવી ઠીક નહિં કારણ જેને આ પછે પૈસા આપ્યા તેનાજ પૈસા ખાવા એ તદ્દન મને ગેરબ્યાજખી લાગે છે કેમ તમારો વિચાર શું થાય છે ? ” સવિતા બોલી.

“ બહાલા. તમારું કહેવું સઘળું શબ્દે શબ્દે સાચું છે પરંતુ મારા વિચાર પ્રમાણે તેમનું કમાણેલું ખાવું તેમાં કંઈ હરકત નહિં કારણ તે તમારા બાપ છે. વળી તમે તેમને માટે મ્હોટા ખર્ચ કરી

ધણા મ્હોટા ઉપકાર જેનું કામ કર્યું છે વળી હાલ તમે નોકરી કરો તે તમારા ધરણની આમર પ્રમાણે તમને શોભતું નથી એટલે તમે નથી કરતા તે હું જાણું છું પરંતુ મ્હારો વિચાર એવો છે કે મારી પાસે તમારા પિતાજીની આપેલી એક અમુલ્ય ચીજ છે તે અમુલ્ય ચીજ આપ વેચી નાંખો અને તેમાંથી વેહેપાર કરો વેહેપાર તે નો કાંઈ પાર નથી પ્રભુ તમારા ઉપર સાહાય કરશે.” પુર્ણચંદ્ર બોલ્યો.

“હીક તેમતો ખરું પરંતુ જુન કીમતમાં હલકો વહેપાર અહીં રહી કરવો તે હીક નહીં માટે તમે કીશોરબાઈ ભેગા રહો અને હું પરદેશ જઈશું હું ત્યાં વહેપાર કરીશ અને અહીં વહેપાર કરના ખીલકુલ નહીંજ રાવે.” સવિતા બોલી.

વ્હાલા દાશી અહીં રહે અને આપ પરદેશ રહી દુઃખ ભોગવો એ કદી કાળે બને નહિં માટે હુંતો આપની સાથેજ આવવાની.” પુર્ણચંદ્ર બોલ્યો.

વ્હાલી, મ્હારા નશીબમાં તો પરદેશજ લખેલો છે માટે મ્હારી સાથે તમે દુઃખી ન થતાં તમ અહીંજ રહો અને જે દુઃખ પડવાનાહોય તે ભલે પડે. પણ તમે તો દુઃખી નજ થતા.” આટલી વાત કરે છે એટલામાં કીશોર બોલ્યો.

“બાઈ કેમ શા વિચાર કરછો ? તમે કેમ મુંઝાઓ છો ? બાઈ ખીલકુલ મુંઝાશો નહિં સોચ કરવો તે તબ્બ નકામોજ છે માટે મન આનંદમાં રાખો.” પુર્ણચંદ્ર બોલ્યો.

“કાંઈ નહિ બાઈ હું હવે થોડા વખતમાં પરદેશ જવું થાઈ છું અને શોચ માત્ર કાંઈજ નથી. સેહેજ વાત કરતા હતાં.” કીશોર બોલ્યો.

“વળી પાછો પરદેશ ? મિત્ર અહીં શું ખોટું છે તે પરદેશ જાઓ છો ? અહીં આ તમારો અંગલો, આ તમારો બાઈ, વિગેરે સઘળું છે છતાં પરદેશનું નામ કેમ દોછો ?” પુર્ણચંદ્ર બોલ્યો.

“બાઈ પરદેશ ગયા વિના માહારાથી હવે નહિં રહેવાય માટે હુંતો જરૂર જવાનો જવાનો ને જવાનો.”

એટલું કહા પોતાનો સામાન વિગેરે સઘળી ચીજો સવિતા પાસે પેક કરાવી એક સારો ઘોડો ખરીદી લાવી તેના ઉપર સામાનનાંખી તૈયાર કર્યો અને તે ઉપર પોતે સ્વાર થયો એટલે સવિતાને ખોટું લાગ્યું એટલે પુણ્યંદ્ર પોતાના અંતઃકરણમાં સમજી ગયો તેથી તેને પણ પોતાની સાથે લેવા કબુલ કર્યું એટલે સવિતા સાધારણ સાધારણ કપડા તૈયાર થઈ એટલે ખંતે જણા ચાલવા લાગ્યા. પેતાના અંગલા આગળથી નીકળ્યા એટલે એક માલણ કુલની છામ લઈ સામી મળી, પછી આગળ ચાલ્યા એટલે ગોળ વેચવા વાળો સામો મળ્યો, ત્યાર પછી પોલ સુધી આવ્યા એટલે પાંચ છોકરાં સ્ટ્રેટ દફતર લઈ ઘર તરફ આવતા મળ્યા. ત્યાર પછી પોળ બહાર નીકળ્યા એટલે એક જુવા ન સેવાસણ બધરિનું મુઠું મળ્યું, વળી તેથી જરા આગળ ચાલ્યા એટલે ગોર્યો પુજનારી પાંચ સાત છોકરીઓ કંકાવટીમાં કંકુ સાથે મળી, એમ રસ્તે ચાલતાં ચાલતાં આ પાંચ સારા શુકન મળ્યા તે શુકન પુણ્યંદ્રની ધ્યાનપર તો ખીલકૂલ નહોતા પરંતુ આ સઘળા શુકન સવિતાએ તો બરાબર જોયા હતા. તેથી સવિતાના મનને તો ખાત્રી થઈ કે હવે પછી સઘળું કામ કરીશું તે ફતેજ નીવડશે તેમ સમજતી હતી.

આ વખતે કીશોર અને મણીગવરી તેઓને લગભગ એક ગા ઉ સુધી વિદાય કરવા આવ્યા હતાં છેવટે બ્યારે જુદાં પડ્યાં ત્યારે નીચે પ્રમાણે ગાયન ગાઈ જુદા પડ્યા.

અરરર ઓ પ્રભુ—એ રાહ.

કીશોર—મિત્ર માહારા રે તું જૂદો થયો, તેજોઈ હવેતો હું
દુઃખી થયો;

તુજ વિના હવે, નવ નમે જરા, મુજ હૃદયમાં ઉઠે
જવરા જવરા;

પુણ્યંદ્ર—મુજ શીકર તું, નવ રાખરે જરા, ધીરજ રાખીને રેહ
રે જરા જરા;

શીકર નવ કરો, મુજ બાઈ રે, કરે પ્રભુ હવેતો સા-
હાય સાહાય રે;

સવિતા—સાચાને સદા, સાહાય છે પ્રભુ, સેવજો સદા તમે તો
રે વિભુ વિભુ;

દીયર માહરા, નવ ડરો જરા, સાહાય કરશેજ પ્રભુ રે
જરા જરા;

કીશોર—ગુણુ ક્યોં તેં મુજ, નેજરે ધણો, માટે તુજને જીવું
પડ્યું વનો વનો;

ધરથી કાઢીઓ, પિતાએ તુજને, એ ડાઘ લાગીયોજ છે
હદયે મુજને;

પુર્ણચંદ્ર—અદ્યો વાળવા, વખત નવ મળ્યો, શું કરું હવે હું
હું ધણો બળ્યો બળ્યો;

પ્રાણુ સાચવ્યો છે, તેંજ માહરો, તેજ અદ્યો તો હજી
મેં નથી ક્યોં;

ક્યોંછે ઉપકાર રે, ધણો તમે, એ ડાઘ લાગીયોજ
હદય મુજને;

માટે હવે તમે નિચીન્તથી રહો, હરરોજ મોજથીજ
સુખમાં રહો;

સવિતા—શાન્તથી સદાવ, સુખ ભોગવો, મુજ દેરાણીમાં પ્રીત
જોડવો;

પ્રભુ શેવા કરો, પ્રીતે પ્રેમથી, કરે પ્રભુ દયા ચિતે
હેતથી;

અમ તણી તમે, શીકર નવ કરો, ઉમંગ રાખીને તમે
તો મોજથી કરો;

આશીશ છે ધણી, થાઓ સુખી રે, પ્રભુ કરે
સદા તમેને રે સુખીજરે;

કીશોર—નવ મને જરા, તુજ વિનાજ રે, મુજ કહું તું માંનીને
રહે વિરાજરે;

તુજ વિયોગથી, મન માહરું બજે, તુજ રહેથી રોજ
દીલમાં ઠરે;

પુર્ણચંદ્ર—વચન નવ કહો, કાંઈ કાંઈરે, હવે જવાદો મુજનેજ
બાધ બાધ રે;

મેળવશે પ્રભુ, જ્યારે તુજને, ત્યારે વિરાજ્યાલથી મળ
જે મુને;

કીશોર—પ્રણામ છે વિરા, માહરા તુંને, જરૂર મળતો આ બહા-
લા ભાઈને;

તુંને મુંને વિભુ, સાહાય કરશે, પ્રભુ દયાલુ દીલથી સ
દા મેળવશે;

પુણ્યચંદ્ર—પ્રણામ પ્રણામ પ્રણામ, પ્રણામ તુજને, પ્રણામ છે વિરા
હવે તો ધરતી માતને;

હવીશ તો મળીશ વાહાલા તુજને, વચન છે આ
માહરું નક્કી વિરા તુંને;

આ પ્રમાણે શોકમાં ગાયનાં ગાઈ કીશોર પોતાના બંગલા તરફ
પોતાની સ્ત્રી સાથે વિલે મોઢે પાછો ફર્યો અને પુણ્યચંદ્ર અને સવિ
તા ખુશી થતાં થતાં આગળ રસ્તો કપતાં કપતાં ચાલવા લાગ્યાં.

પ્રીય વાંચકશ્રીઓ આનોવેલનો હવે પછીનો ભાગ સૌભાગ્ય સ
વિતા અને પુણ્યચંદ્ર નામથી નીકળશે તેના પશ્ચ સો પૃષ્ઠ થશે
અને તેની પણ કીમત તેજ લેવામાં આવશે માટે જેઓ સાહેબને
આ નોવેલનો ખાતે ભાગ ખરીદશે હોય તેઓ સાહેબ લખી પ્રાસદ

જોને સરનામે લખી જણાવશે તેમાં પણ અગાઉ ગ્રાહક થનાર
ગૃહસ્થના નામ દાખલ કરવામાં આવશે.

જોડર ખખર.

— :: —

સર્વે સદ્ ગુણસ્થાને ખખર આપવામાં આવે છે, કે અમારી તરફથી “મદન ચંદ્ર અને નવનિતકળા” નામનું પુસ્તક બાહાર પાડ્યું છે તે પુસ્તકમાં દેશાન્તીની લાગણી અને દ્રઢતા પ્રમાણીકપણ વ્દલીચારથી થતી હાની, દારૂમાં શુદ્ધતાન ચવાથી થતી ખરાબી, પાતપત્નિના ખરા પ્રેમની ખુબી; અને સમ્યાધ પ્રમાણીકપણ, ધર્મેજય ને પાપેક્ષય વિગેરે વિગેરે અત્યંત યોધ હોરા લાયક વિષયો લખેલા છે અને તેથી તે વાંચવાથી વાંચનારને અતિ પ્રિય થઈ પડે છે, આ પુસ્તકની અસલ દોઢ રૂપિયા કીમત હતી તે ઘડી પ્રજામાં બોહાલો ફેલાવે. થવા સારૂ ફક્ત રૂપિયા એક કીમત રાખી છે. માટે તાકીદે મંગાવી લેવાની વીલય. વાંચવાનો લાભ મેળવશો એજ વિનંતિ.

મામાજ્ય સચિતા અને તરૂં પુત્ર યાને વહેમને આબેહુમ ચિતાર એ નામનું પુસ્તક અમારી તરફથી બાહાર પાડ્યું છે. જેમાં વહેમના આબેહુમ ચિતાર ચિતારી બતાવ્યો છે તથા: મિત્રની દાનાઈ તથા સ્ત્રીની કુરજ તેમજ ચાલકી નજરે જોએલી વાત જોડી. ખરા મિત્ર હિંદર જોડો વહેમ પાછળથી પરતાવે. વિગેરે અત્યંત વીલયો લખી બહાર પાડી છે તેની કીમત ફક્ત રૂ. ૦-૧૨-૦ રાખી છે. દપાલ પર્સ બુક સમજવું.

મળવાનું દેકાણું.

એમ. જી. સાહી.

અંગણ. અમદાવાદ.

